

IRAK TÜRKÜ

nemli Sahsiyetler

HABİB HÜRMÜZLÜ

IRAK TÜRKÜ

nemli Sahsiyetler

HABİB HÜRMÜZLÜ

I. CİLT

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIğI
YURTDİŐİ TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIğI

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

IRAK TÜRKÜ ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER

YTB Yayın No: 43

ANMA ARMAĞAN ESERLER DİZİSİ: 3

ISBN 978-975-17-5638-1

Yazar

Habib Hürmüzlü

Metin Editörü

Maide Sena Terzi

Çevirmen

Dr. Mehmet Şayır

Yayıma Hazırlayanlar

Üzeyir Göksün, Burak Günhan Aydiner

Yayın Koordinatörü

Selman Kantar

Görsel Tasarım ve Uygulama

Ubeyde Ensar Okutan

Yayın Yeri ve Tarihi

Ankara, 2023

Baskı ve Cilt

Seçil Ofset

Adres: 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi,

No:77, Bağcılar - İstanbul

Telefon: +90 (212) 629 06 15

Baskı Miktarı

1. Baskı, 1.000 Adet

© TÜM YAYIN HAKLARI

YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞINA AİTTİR.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından desteklenen bu yayındaki metin ve görseller ile ilgili sorumluluk hazırlayan Habib Hüzmüzlü'ye aittir. Türkmeneli TV'ye Irak Türkü şahsiyetlere ait görsellerin temininde verdiği destek için teşekkür ederiz.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

IRAK TÜRKÜ ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER. Habib Hürmüzlü

Seçil Ofset

1.Türk toplulukları, 2. Irak Türkleri, 3. Tarihî Şahsiyetler

YTB Yayınları

Oğuzlar Mah. Mevlana Bulvarı No: 145 P.K: 06520 Balgat - Ankara - TÜRKİYE

Tel: 0(312) 218-40-00 Faks:0(312) 218-40-49

info@ytb.gov.tr keş adresi: ytb@hs01.keş.tr

Sertifika Numarası: 67797

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ - TÜRKİYE CUMHURİYETİ KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLI.....	7
ÖN SÖZ - YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANI.....	9
TAKDİM.....	10
PROF. DR. MUSTAFA CEVAD.....	15
MUSTAFA RAGİP PAŞA	39
İZZET PAŞA	44
AHMET MEDENİ KUDSİZADE.....	47
HAŞİM NAHİD ERBİL	51
ÖMER ALİ BAYRAKTAR PAŞA	57
PROF. DR. İHSAN DOĞRAMACI	71
ATA HAYRULLAH	76
DR. NECDET KOÇAK	82
ABDULLAH ABDURRAHMAN	86
DR. RIZA DEMİRCİ	89
ADİL ŞERİF	91
ATA TERZİBAŞI	93
FETHİ SAFVET KIRDAR	107
DR. MERDAN ALİ	111
DR. EKREM NEŞET İBRAHİM	116
SUAT HÜRMÜZLÜ	126
YUSUF ÖMER.....	133

PROF. DR. YASİN ABDULKERİM	139
DR. HÜSEYİN ALİ DAKUKLU	143
İZZETTİN KERKÜK	146
ZEHRA BEKTAŞ	150
NİHAT ABDULMECİT AKKOYUNLU	153
NECDET FETHİ SAFVET KIRDAR	158
DR. İSMET ABDULMECİT BEKİR	162
MEHMET MEHDİ BEYAT	177
NESRİN ERBİL	181
MEHMET MEHDİ HALİL	185
HASAN GÖREM	187
AHMET AĞA	191

ÖN SÖZ

Coğrafi açıdan avantajlı konumu, uygun iklim şartları, yerleşik şehir kültürü ve canlı ticaret hayatıyla Irak, tarihe yön vermiş birçok medeniyete ev sahipliği yapan Mezopotamya coğrafyası içinde istisnai bir yere sahiptir.

Farklı kültür ve uygarlıkların adeta başlangıç noktası olan Irak'ın bu merkezî konumu, bölgenin çok eski zamanlardan bu yana göç ve savaşların odak noktası haline gelmesinde başat bir rol oynamıştır. Tarihin sayfalarında gezindiğimizde, 7. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bölgede Türk ve Müslüman varlığının kendisini göstermeye başladığını; Selçukluların ve sonrasında da Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetiyle bu varlığın güç ve yoğunluk kazandığını net bir şekilde görüyoruz.

Bu tarihi süreçte önce savaş sanatındaki kabiliyetleriyle öne çıkan Irak Türkleri zamanla bürokrasi, ticaret, eğitim, kültür ve sanat gibi toplumu her yönüyle şekillendiren alanlarda da önemli konumlar elde etmiş ve nice başarılarla imza atmıştır. Irak havzası içinde çok sayıda beylik ve devlet de kuran Irak Türklerinin bölgedeki yaklaşık 1.400 yıllık mevcudiyeti göz önüne alındığında; günümüz modern Irak Devleti'nin esas ve ana öğelerinden birinin Irak Türkleri olduğu hususu tarihi, siyasî ve sosyolojik açıdan inkâr edilemez bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

Zaman içinde -bölgedeki varlığının bütünüyle tehdit edilmesi de dâhil olmak üzere- birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalan, dışlanan, sürgün edilen, yok sayılan fakat yaşadığı tüm sıkıntılara rağmen “vatan” bellediği Irak'ın birlik ve bütünlüğünden asla ödün vermeyen Irak Türklerinin aziz mirası, Türk ve Müslüman dünyası için geleceğe nakledilmesi gereken en değerli hazinelerden birini teşkil etmektedir.

Varoluş mücadelesini başarıyla sürdürüp bir yandan da dilini, kimliğini ve kültürünü muhafaza ederek Irak'a ve bölgeye önemli değerler katan Irak Türkleri, adını Türk ve İslam tarihine altın harflerle yazdıran nice kıymetli ismi de yetiştirmiş ve insanlığa armağan etmiştir. Bu kıymetli şahsiyetlerin hayat ve eserlerinin titiz bir şekilde derlenmesi ve tarihe düşülen bir not mahiyetiyle sonraki kuşaklara aktarılması, Türk millî hafızasının korunması açısından mutlaka yerine getirilmesi gereken ciddi bir sorumluluktur.

Böylesine önemli bir amaç doğrultusunda hazırlanan bu kıymetli eser, Irak Türklerinin mazisinin etraflıca ele alınması, önemli Irak Türkü şahsiyetlerin tüm yönleriyle irdelenmesi ve gelecek nesillerin, atalarının tarihe geçen başarılarını daima hatırlaması bakımından çok önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Literatüre son derece değerli bir katkı sunacağımı düşündüğüm “Irak Türkü Önemli Şahsiyetler” kitabını kaleme alan Sayın Habib Hürmüzlü'nün şahsında, bu eserin vücut bulmasında ve yayımlanmasında emeği geçen herkese ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Bu titiz çalışmanın Türk ve İslam dünyası için hayırlı olmasını; Irak Türklerinin rehberliğinde, bu özel coğrafyadaki millî değerlerimizin ve hafızamızın yaşatılmasına en güzel şekilde fayda sunmasını temenni ediyorum.

MEHMET NURİ ERSOY
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANI

ÖN SÖZ

“Medeniyetlerin Beşiği” olarak adlandırılan ve Sümer, Asur, Babil, Akad ve Elam gibi insanlık tarihinde önemli yerler tutan uygarlıkların neşet ettiği Mezopotamya’nın en zengin, en mâmur yerleşim merkezlerinden biri olan Irak, M.S. 7. yüzyılın ortalarına doğru İslam’la müşerref oldu. Bölgenin en verimli topraklarını ihtiva eden, birçok farklı kültüre ev sahipliği yapan ve canlı bir ekonomik, sosyal ve ticarî hayatın hüküm sürdüğü Irak’taki Türk varlığının kökleri M.S. 674-676 yıllarına uzanıyor.

Emevîler ve bilahare Abbasîler döneminden yakın geçmişe uzanan sürece baktığımızda, bilhassa askeriyede ve idarî mevkilerde güçlü bir yer tutan, yeni beylikler ve devletler kuran Türklerin, Irak’ın en kadim ve aslî unsurlarından biri olduğunu görüyoruz. Deruhte ettiği zengin ve güçlü kültürel kimliğini mukim olduğu farklı bölgelerde de kaim kılan Türkler, bu yönleriyle Irak’ı ve mücavir coğrafyasını da şenlendirdi, canlandırdı ve tahkim etti. Bugün gelinen noktada dili, kültürü ve sanatıyla; zaman içinde iktisap ettiği bilgi, maharet ve tecrübesiyle; duçar olduğu bütün zorluklara rağmen varoluş mücadelesini bütün veçheleriyle sürdüren Irak Türkleri, geçmişte olduğu gibi hâlihazırda da Irak’ın aslî ve kurucu unsurlarından biri olma hüviyetini taşıyor.

Irak Türklerinin siyaset, akademi, bürokrasi, kültür, sanat ve daha nice alanda imza attığı başarılar yalnızca Türk dünyasına değil, Arap dünyasına da çok önemli katkılar yaptı. Geniş bir coğrafyada ses getiren, güçlü bir yankı uyandıran bu katkıların unutulmaması ve Irak Türkünün hafızasında esaslı bir şekilde yer etmesi hepimiz için, en çok da Müslüman dünyası için ehemmiyet arz eden hususların başında geliyor.

Irak Türkünün geçmişine olduğu kadar -yeni kuşakların mazide elde edilen başarılarından ilham ve cesaret alması suretiyle- istikbaline de yön vereceğini düşündüğümüz önder şahsiyetlerin hayat ve başarılarının kayıt altına alınması, gelecek nesillerin tarih ve kimlik şuurlarının muhkem kılınması için hayatî bir önem ihtiva ediyor.

Bu bakımdan, zikrettiğim amaç doğrultusunda faaliyetlerini sürdüren YTB Yayınları bünyesinde neşretmekten büyük bir gurur ve mutluluk duyduğumuz “Irak Türkü Önemli Şahsiyetler” isimli bu kıymetli eserin vücuda gelmesinde, başta Sayın Habib Hürmüzlü olmak üzere, emeği geçen herkesi tebrik ederim.

Çalışmanın tarihe kavî bir not düşüp, muhatabına salimen ulaşması temennisiyle...

ABDULLAH EREN
YTB BAŞKANI

TAKDİM

Türkmenlerin Irak olarak bilinen bölgeye yerleşmesi İslam'ın ilk dönemlerine kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda Orta Asya'dan göç eden ilk Türkmen dalgası İslamî fetihlerin başlarında, yani hicretin 54. Yılında, Irak'ın güney bölgelerine yerleşmiştir. Türkmenler, Abbasî döneminden başlayarak Irak'ın kuzey bölgelerinde çeşitli devletler ve beylikler kurmuş, bu bölgelere yerleşmeleri Türklerin şimdiki Anadolu'ya yerleşmelerinden önce olmuştur. Türkmenlerin söz konusu devlet ve beylikleri kurma tarihine baktığımızda Osmanlı döneminden önce kurulmuş olduğunu görürüz. Bu devletlerin başta gelenleri şunlardır: Irak Selçukluları Devleti (1055 - 1157), Musul Atabekleri Beyliği (1127 - 1233), Erbil Atabekleri Beyliği (1114 - 1232), Celâyirîler Devleti (1339 - 1410), Karakoyunlu Devleti (1411 - 1468) ve Akkoyunlu Devleti (1468 - 1508).

İngiltere'nin 1918'de Irak'ı işgal etmesinden sonra kurulan mevcut Irak Devleti'nde, Irak Türkleriyle ilgili her şey açık bir şekilde kenara itilerek düşman gözüyle bakılmaya ve bu toplumu etnik olarak asimile etme yoluna gidildi. Buna karşılık Irak Türkü Telafer bölgesi ahalisinin işgalci İngilizlere karşı başlattığı ayaklanma, daha sonra Irak'ın güney ve orta kesimlerinde de İngilizlere karşı ayaklanmanın başlaması için kıvılcım niteliğinde oldu. Bunun sonucunda Telafer ahalisi kıyıma uğratarak yurtlarından sürüldü ve yüzlercesi hapse atıldı. Bu durum işgalcilerin Irak Türklerine karşı sergilediği düşmanca tutumların gelişmesinde büyük ölçüde etkili oldu. Bunun sonucunda Irak Türkleri ülkedeki siyasi ve idari hayattan uzaklaştırılmış oldu. Buna rağmen tarih boyunca Irak Türkleri, vatanları Irak'a karşı hiçbir zaman sadakatsizlik etmedikleri gibi bu vatanın toprak bütünlüğüne halel getirecek bir şey de yapmadılar.

Irak'taki toplumsal dokunun temel taşlarından birini oluşturan Irak Türkleri arasında genel olarak okuryazar oranının çok yüksek olması okumuş kültürlü tabakayı oluşturmalarını sağlamıştır. Irak Devleti'nin kuruluşundan bu yana geçen yüz yıla yakın süre içerisinde aralarında yabancı sömürgecilere göğüs geren birçok kahramanlar da çıkmıştır. Bu kişiler, Filistin'de İsrail Devleti'nin kurulduğu ilk yıllarda, Yahudilere karşı savaşta, Irak ordusu içerisinde büyük cesaret ve kahramanlıklar sergilemişlerdir. Söz konusu savaşta öne çıkan Mustafa Ragıp Paşa ve Ömer Ali Bayraktar gibi kimseler de büyük kahramanlıklar göstermiştir. Bu arada edebiyat, dil, yükseköğretim, sağlık hizmetleri, şiir, müzik ve sanat alanında da öne çıkmış birçok Irak Türkü şahsiyet olmuştur. Aynı şekilde Irak Türkü bilge Dr. Mustafa Cevad'ın, Irak'ta, Arap dili ve Arap İslam tarihi alanındaki hizmetlerini de unutmamak lazım.

İşte Irak Devleti'nin kurulduğu tarihten günümüze kadar geçen süre içerisindeki öne çıkmış çok sayıda Irak Türkü şahsiyetin varlığı, bizi bu kahramanlıklar ve fedakârlıkları bir kitapta toplamaya itti. Böyle bir kitap, bu saygıdeğer kahramanların hikâyelerini, genel olarak da Irak'a ve Irak halkına canla başla hizmet etmelerini, özellikle Arap okuyucuların gözleri önüne sermeyi amaçlamaktadır. Çünkü bu insanlar, Irak'ta Irak Türklerinin uğradığı bütün zulümler, soykırım ve tehcirlerle rağmen, en basit demokratik haklarının yanı sıra onurlu ve şerefli yaşam hakkının inkârına rağmen ülkelerine hizmet etmekten geri durmamıştır. Bu kitapta anlatılanlar vesilesiyle okuyucu, Irak ve Irak Türkü gerçekliğindeki bu ilginç çelişkiyi görmüş olacaktır.

Kuşkusuz herhangi bir ülkede iz bırakmış seçkin şahsiyetlerin hayat hikâyeleri ile ilgili hazırlanacak herhangi bir kitap için fazlasıyla araştırma yapmak, veri toplamak, bilgileri araştırarak bu bilgilerin doğruluğundan emin olmak gerekir. Çünkü yanlış, abartılı ya da eksik olabilecek herhangi bir bilginin kullanılması ve okuyuculara sunulması, bu bilginin çocuklarımız ve torunlarımız tarafından yanlış ya da eksik bir şekilde kullanılmasına neden olur. Bu işin ne denli ağır bir iş olduğu bilinciyle biz de bu kitapta yer verdiğimiz her bir şahsiyetin hayatını ve her bir Iraklının onur duyacağı fedakârlıkları anlatırken ince eleyip sık dokumaya, güvenilir kaynaklardan yararlanmaya büyük özen gösterdik ki

araştırmamız, nesnel bir araştırma olarak mübalağasız olduğu gibi eksiksiz de olsun. Bu bağlamda konuyu olabildiğince hakkıyla ele almış olmayı ve kitapta yer verdiğimiz şahsiyetlerin bütün fedakârlık ve hizmetlerini kayda geçirmiş olmayı umuyoruz. Bu kitabın, gençlerimizin, bu fedakârlıkları altın harflerle yazan atalarının yaptıklarını öğrenerek onları örnek almaları için bir kılavuz niteliğinde olmasını dilerken bu gayemize kısmen de olsa ulaşmak bizi fazlasıyla mutlu edecektir.

Kitabı yazarken yararlandığımız kaynaklar, çeşitli kitapların yanı sıra, gazete, dergi, sosyal medya ve internet sitelerinde yayımlanmış makalelerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra birçok dost ve tanıdıkla yazışarak ve birçok kişiyle yüz yüze görüşerek kendilerinden önemli ve değerli bilgiler aldık. Bu arada kitapta hayat hikâyelerine yer verdiğimiz bazı şahsiyetlerle şahsi tanışıklığımızın olması işimizi kolaylaştırmıştır. Yine kitapta yer alan bazı kişilerin hayat hikâyeleri ile ilgili birçok kitap ve hatıra defterine ulaşma imkânı bulduk. Aynı şekilde birçok dost, arkadaş ve tanıdıkla yazıştık ve -sağ olsunlar- bunların çoğundan olumlu cevap aldık. Kendileri aracılığıyla ulaştığımız değerli bilgiler kitabı zenginleştirmiştir. İlk kez yayımlanan bu bilgilerden bazıları üzerinden kısa denmeyecek bir süre geçmiş olmasına rağmen belli başlı bazı olayları aydınlatıcı nitelikte olmuştur. Bununla birlikte şunu belirtmek isteriz ki hakkında güvenilir kaynaklara ulaşma imkânı bulamadığımız için de çok sayıda bilgi ve belgeyi kullanamadık. Ancak bu kitap belki de gelecekte başkalarının bu eksikleri gidermesi için vesile olur ve yapılacak araştırma ve incelemeler yoluyla kitapta hayat hikâyelerine yer verilen kişilerle ilgili daha fazla bilgi elde edilir.

Irak Türkü şahsiyetleri ve bu şahsiyetlerin eski Irak tarihi ve çağdaş Irak tarihinde bıraktığı izler, hem Irak hem de Arap İslam âlemi için yaptıkları hizmetleri ele almak için kalın kalın kitaplar yazmak gerekirdi, bu yüzden şahsiyetlerin hayat hikâyelerini iki ya da daha fazla cilt olacak şekilde vermek zorunda kaldık.

Bu kitabın birinci bölümünde otuz şahsiyet yer almaktadır. Biz bu şahsiyetleri çeşitli alanlarda öne çıkmış kişiler arasından seçmeye özen gösterdik. Bu şahsiyetler; askerler, öğretim üyeleri, doktorlar, edebiyatçılar, araştırmacılar, tarihçiler, ressamalar, heykeltıraşlar, şairler ve ses sanatçıları arasından seçildi. Yani Irak Türkü müziğine çok şey katmakla kalmayıp genel olarak Irak müziğine de katkı sağlayan ses sanatçıları, yurtiçi ve yurtdışında kendi alanlarında büyük başarılar elde etmiş ve özgün çalışmalarıyla öne çıkmış üniversite hocaları, Irak'ın ileriye gitmesi, âli menfaatleri ve toprak bütünlüğünün korunması ile Irak Türklerinin meşru haklarını kısmen de olsa kazanması için can veren şehitler ve bu uğurda azılı istibdat dönemlerinin zindan ve dehlizlerinde her türlü işkenceye maruz kalan diğerleri...

Bu kitapta yer verilen şahsiyetler ile ilgili bilgiler veren herkese teşekkürlerimizi sunmak isteriz. Özellikle Prof. Dr. Suphi Saatçi, Prof. Dr. Mahir Nakîb, Prof. Dr. Fazıl Beyât, Dr. İsmet Abdülmecid, Avukat Şevki Çayır, Erşat Hürmüzlü, Necat Kevser ve diğer hocalara minnettar olduğumuzu belirtmek isteriz. Ayrıca kitabın baskısını üstlenmesinden dolayı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na teşekkürlerimizi iletirken değerli okuyuculardan kitapta bulunabilecek hata ve eksiklerden dolayı şimdiden özür dileriz. Bununla birlikte değerli okuyuculara şunun sözünü vermek isteriz ki -Allah ömür verirse- Irak Devleti ve Irak Türklerine çeşitli alanlarda en büyük hizmetleri vermiş olan bir dizi şahsiyetin daha yer aldığı bu kitabın ikinci bölümü de -Allah'ın izniyle- yayımlanacaktır.

ARAPLARA DİLLERİNİ ÖĞRETEN IRAK TÜRKÜ

PROF. DR. MUSTAFA CEVAD

(1904 – 1969)

Prof. Dr. Mustafa Cevad, İslam tarihi alanında uzmanlaşmış önde gelen Iraklı çağdaş tarihçilerden biri sayılır. Mustafa Cevad bu alanda arkasında çok sayıda kitap ve araştırma bırakmıştır. Kendisi aynı zamanda birçok araştırma ve çalışmada dil ile tarih arasında bağlantı kurma yoluna gitmiştir. Hatta Arap dili alanındaki çalışmaları, Arap-İslam tarihi alanındaki çalışmalarından hiç de geri kalmamıştır. Bu arada Mustafa Cevad planlama bağlamında ele aldığı araştırmalarıyla Bağdat’a da büyük hizmetlerde bulunmuştur. Doğrusu nasıl ki her milletin şanını yücelten evlatlarıyla iftihar etme hakkı varsa Irak Türklerinin de Prof. Dr. Mustafa Cevad’la iftihar etme hakkı vardır. Çünkü kendisi bir deha olarak tartışmasız Irak’ın 20. yüzyıl boyunca gelmiş geçmiş en büyük bilim insanı, tarihçisi ve dilcisidir. Kendisi ayrıca Arap dili ve kültürü alanlarında Irak’a hiçbir bilim insanının ulaşamadığı düzeyde büyük hizmetlerde bulunmuş, bu alanda eşsiz bir üne kavuşmuştur.

Türkmen Beyatlı Saraylı aşiretine mensup olan Dr. Mustafa Cevad el-Beyatî, 1904 yılında Bağdat’ın “Akdulkaşl” mahallesinde doğdu. Yani kendisi Türkmen asıllı ve yetiştirme tarzı ve kültür açısından Iraklıdır. Ailesinin kökeni ise Diyale ili el-Halis ilçesine bağlı Deltava’ya dayanmaktadır. Bu yüzden ilk makaleleri ve şiirlerini Mustafa Cevad ed-Deltavî adıyla yayımlamıştır. Ancak daha sonraları bu lakabı kullanmamaya başlamıştır. Çocukluğunda ana babasıyla birlikte Deltava’ya taşınarak orada çiftçilikle uğraşmış, ama daha sonra Bağdat’a dönerek ilköğrenimini tamamlamıştır.

Dr. Mustafa Cevad özgeçmişini yazarken “Hicri on dördüncü yüz yılda bir Rebîu’l-evvel’de doğmuşum” demektedir. Doğum tarihinin 1904 ya da 1906 olduğunu söylese de Irak Bilim Cemiyeti’nde bulunan dosyasında kendisinin 1908 yılında doğduğunu söylemektedir. Aynı şekilde Mustafa Cevad, tanınmış Türkmen yazar rahmetli Vahiduddin Behaeddin’e 9 Mayıs 1953’te gönderdiği bir mektupta diyor ki “gerçek doğum tarihim bilmediğim gibi gününü de bilmiyorum. Ancak Osmanlıcada üç yüz yirmi ikidir”, yani 1322.

Babası Mustafa İbrahim Beyatlı oğlu Cevad’ın mesleği terzilikti. Dükkânı, daha sonraları Arap eserleri müzesine dönüştürülen Örtme Hanı olarak bilinen Mercan Han’ın bitişiğindeki terziler çarşısında bulunuyordu. Ailesi aslen Deltava (el-Halis) köyünden gelmiş olup kendisi ilköğrenimini Osmanlı döneminde Diyale vilayetine bağlı Deltava’da görmüştür. Ancak Birinci

Dünya Savaşı'nın başlarında babasını kaybedince doğum yeri olan Bağdat'a dönmüştür. Burada sorumluluğunu ağabeyi Kazım üstlendi. Kazım aynı zamanda Bağdat'ta halk edebiyatının öncülerinden sayılmaktaydı ve küçük kardeşi Mustafa'nın dile olan tutkunluğunun başlamasına katkı sağladı. Bu sırada nahiv dersleri olarak kelimelerin anlamlarını araştırmaya başladı. Bu arada ağabeyi kendisine bir adet Arapça sözlük vererek günde yirmi kelime ezberlemesini istedi. Ancak o yirmiden fazla kelime ezberleyerek bu şekilde güçlü bir hafızaya sahip oldu.¹ Dr. Mustafa Cevad, babasının nasıl görme duyusunu kaybettiğini, bundan dolayı Diyale (Bakuba) iline bağlı Deltava'ya taşınmak zorunda kaldığını ve burada Molla Safiye isimdeki bir kadının idare ettiği bir mahalle mektebinde okuduğunu, daha sonra Deltava İlkokulu'na geçtiğini anlatıyor. Ondan sonra 1918'de işgalci İngiliz ordusunun Irak'a girmesi ve bu esnada babasının hayatını kaybetmesi üzerine öğrenimine devam edemez hale geliyor. Bu nedenle de babasından kendisine ve ağabeyi Kazım'a kalan bahçelerle ilgilendiğini söylüyor. Daha sonra ağabeyi Kazım tarafından Gazel Pazarı yakınlarındaki özel Caferiye Okulu'na yerleştirilen Mustafa, bu okulda görev yapan hocalardan Şukr el-Bağdadî, Muhammed Hasan Kubbe ve Ahmed el-Hayyat'ın ismini veriyor. Dr. Mustafa Cevad, yoksulluk ve geçim sıkıntısı çektiğini uzun uzadıya trajik bir şekilde anlatıyor. Bu anlattığı üzücü olayın nedeni ağabeyi Kazım'ın harcamaları kısarak okul ücretini ödememesiydi. 1920 yılına gelindiğinde artık Bağdat'ta yaşamını sürdüremeyecek düzeyde bir geçim sıkıntısı yaşamaya başladı. Bunun üzerine Deltava'ya giderek burada babasından miras kalan bahçelerdeki payıyla geçimini sağlamaya çalıştı. Bu esnada büyük Irak ayaklanması Orta Fırat ve Diyale sancağı başta olmak üzere Irak'ın birçok bölgesinde başlamış, ayaklanmacılar Bakuba ve çevresini ele geçirmişti. Ayaklanmacıların eline geçen bölgeler arasında bulunan Deltava ise İngiliz uçakları tarafından üç kez bombalanmıştı. Ayaklanmanın sona ermesinden sonra Mustafa Cevad tekrar okula dönerek ilköğrenimini Caferiye Okulu'nda tamamladı. Ardından 1921 yılında öğretmen olarak mezun olacağı öğretmen okuluna girdi. Bu arada ilkokul müdürü Şeyh Şukr el-Bağdadî öğrencisi Mustafa Cevad'tan Arapça dilbilgisi kitaplarından el-Acurrumiyye'yi ezberlemesini istemiş, o da üç günde ezberleyince Şeyh Şukr çok şaşırılmış ve ona *Şerhu Katri'n-Neda* adlı kitabı hediye etmişti. Bu kitabı da hocasının gözetiminde okuyan Mustafa'nın yetenekleri hocasının ilgisini çekmiş, ünü Caferiye Okulu'nun öğrencileri arasında yayılarak kendisine "Küçük Dilbilgisi Bilgesi" anlamına gelen el-Allametu'n-Nahviyyu's-Sağir lakabı takılmıştı.

Öğretmen okulundaki öğretmenlerinden Taha er-Ravî (1890-1946) Mutenebbî'nin uzunca bir şiirini bir saat içinde ezberlediğini görünce kendisine Mutenebbî'nin kitabını hediye etti. Bir diğer öğretmeni Sati' el-Husarî ise öğrencisinin küçük yaşta kendisinden beklenmeyecek becerilere sahip olduğunu görünce kendisine gümüş kalem hediye etti. Mustafa Cevad, 1924 yılında, öğretmen okulundan mezun olduktan sonra bazı ilkokullarda öğretmen olarak görev yaptı. Bu okullarda dokuz yıl boyunca, yani 1933 yılına kadar öğretmenlik yapan Mustafa Cevad, bu süre zarfında Nasiriye, Basra, Kazimiye ve Deltava'da çalıştı. Müfettişler, görev yaptığı okulları teftiş ederken eşine az rastlanır eğitim üslubunu keşfince Arapça öğretmenliği yapmak üzere ortaokullarda görevlendirildi. Bu sıralarda dille ilgili çalışmalarını Irak'ın yanı sıra Mısır ve Lübnan başta olmak üzere diğer Arap ülkelerinde çıkan dergilerde yayımlıyordu. Aynı şekilde folklor araştırmaları ile ilgili iki kitap yayımladı. Tatillerde Bağdat'taki çeşitli mahfillere girerek buralarda ara vermeden sürdürdüğü sanatı olan redaksiyon konusunda edebi tartışmalara giriyordu. Güçlü bir hafızaya sahip olması nedeniyle ezberinde birçok şey bulunduğu gibi bunu belge ve delillerle desteklemeyi de ihmal etmiyordu.

1 Bkz. Wikipedia, (Mustafa Cevad)

Mustafa Cevad, Paris'te doktora yapmak için burs kazanınca Fransızca öğrenmek için bir yılını verdiği Kahire'ye gitti. Orada Arap kültürünün öncüleri Taha Huseyn, Abbas Mahmud el-Akkâd ve Ahmed Hasan ez-Zeyyât'la görüştü. Kendileriyle tartışıp hatalarını söylediyse de onu dinlemediler. Çünkü onun da dediği gibi kendileri “birek ekoldür, birek güçtür” ve eleştirilemezler. Kahire’de bulunduğuş esnada bazı şiirlerini orada çıkan *el-Muktataf* gibi dergilerde yayımladı. Mustafa Cevad, ondan sonra Fransa’ya geçerek orada yüksek lisans ve doktora öğrenimini Sorbonne Üniversitesi’nde tamamladı. Doktora tezinin konusu, “Abbasî Devleti’nin Son Dönemlerindeki Siyaseti”ydi. Ancak İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi üzerine tezini savunmadan Bağdat’a dönmek zorunda kaldı. Burada Maarif Bakanlığı’nda editör olarak atandıktan sonra Bağdat’taki Memuniye Okulu öğretmenliğine getirildi. Ardından bu kez yine Bağdat’taki Şarkiye Ortaokulu’na atandı. Burada papaz Anastas el-Karmalî ile tanışarak onunla arkadaş oldu ve dergisi *Luğatu’l-Arab*’da yazmaya başladı. Arap dili, bu dilin yenilenmesi ve kolaylaştırılması ile ilgili birçok araştırma ve kitap kaleme aldı. Karmalî’nin Bağdat’ta birinci sınıf edebiyatçıların katılımıyla Latin Kilisesi’nde düzenlediği toplantıları oluyordu. Mustafa Cevad daha ilk toplantıdan Arapça halk dili ve fusha konusunda hararetili bir tartışma başlattı. Getirdiği delillerle toplantıdakilere galebe çalan Cevad, baştan Karmalî’nin desteğini almayı başardı ve kendisinden şöyle bir teklif aldı, “dil kardeşim senin her hafta toplantılarına katılmanı istiyorum”. İkinci hafta gittiğinde Karmalî kendisinden Bağdat’taki en iyi kütüphanelerden biri olan kütüphanesini çağdaş usullere göre düzenlemesini istedi. O da kütüphaneyi düzenleyerek fihristler hazırlardı ve fazla olan nüshaları kütüphaneden çıkardı. Ondan sonra Karmalî, kendisine dergisi *Luğatu’l-Arab*’da yazmayı teklif etti. Böylece dil araştırmalarının yanı sıra dil mirası ile ilgili eleştiriler kaleme aldı. Ayrıca dil hataları ile ilgili bir köşe hazırladı. Bu da dillere düşmesine, tartışmalara ve eleştirilere konu olmasına neden oldu. Tartışmaları Mısır, Suriye, Lübnan ve Ürdün’de yankılanmaktaydı. Bu bile tek başına dil belleğinde yer etmesine yetti. Bu durum aynı zamanda fasih olarak bilinen bazı ibarelerin aslında halk diline ait olduğu, halk dili olarak bilinen bazı ibarelerin de fasih olduğu hususunda referans olmasını sağladı. Karmalî de tıpkı onun gibi Arap dili konusunda referans olarak kabul edilmekteydi ve tıpkı onun gibi komşularının saldırılarına maruz kaldı. Öyle ki Mustafa Cevad’ın kendisini savunması ve “Luğatu’l-Arab”da yaptıkları olmasa bu saldırılar karşısında bertaraf olup giderdi. 1930’lu yıllarda Mısır’da yayımlanan *es-Siyase* dergisinde Karmalî ile ilgili bir makale kaleme alarak Karmalî’ye yöneltilen saldırılara son vermek istedi. Nitekim kabrinin başında da şöyle demektedir:

Sen gittin dostununsa kalbi çarpıyor hala

Bağdat’ta papazların içinde babamız var

İlim irfan sahibi aziz bir babadır o

İlim alma şevkiyle geçirdi uzun yıllar

Paris’te Mirza Muhammed el-Kazvinî’nin toplantılarına katılıp kütüphanesine girmesi de kültür mirası belleğini zenginleştiren etkenlerden oldu. Kazvinî’nin kütüphanesinden Arapça nadir eserleri kopyalayan Mustafa Cevad, Fransa Millî Kütüphanesi’nde bulunan onlarca nadir kitabı da kopyalama yoluna gitti. İşte bu kopyalama işi kültür mirası bağlamında ufkunu genişleterek modern kitaplarda okuduğu ferî bilgileri eski kitaplardaki aslına döndürme imkânı bulmasına katkı sağladı. Yine bu bireysel araştırma ve incelemeler kültür mirası bağlamında dilin birçok gerçeğini ortaya çıkarmasının önünü açmış oldu.

Bilge Mustafa Cevad, bundan önce de belirttiğimiz gibi Arapçaya dair, Arapçanın yenilenip

kolaylaştırılmasıyla ilgili birçok kitap ve makale kaleme almıştır. Ancak henüz derlenmemiş olan birçok ortak kitabın yanı sıra yayımlanmış birçok makale ve araştırması bulunmaktadır. Dil ve dilin tarihi ile ilgili yayın yapmaya, araştırıp yazmaya, dolayısıyla da uzmanlaşmaya devam eden Mustafa Cevad, dili zenginleştirecek, daha iyi anlaşılıp kavranmasını sağlayacak birçok ürün vermiştir. Kalp hastası olmasına rağmen dilde uzmanlaşmaktan vazgeçmemiş, kırk beş yılı aşkın bir süre boyunca dil öğretmenliği yapmıştır.

Prof. Dr. İbrahim Halil el-Allâf bu konuda şunları söylüyor: “Dr. Mustafa Cevad Iraklı çağdaş tarihçilerin önde gelenlerinden biri sayılır. Kendisi tarih, özellikle de İslam tarihi alanında uzmanlaşmış, tarih alanında birçok eser vermiştir. Bu alandaki araştırma ve çalışmalarına ek olarak ayrıca birçok araştırmada -bu işin büyük önem taşıması nedeniyle- tarih ile dil arasında bağlantı kurma yoluna gitmiş olduğunu söyleyebiliriz. Dr. Mustafa Cevad’ı yakından tanıyan, radyo ve televizyondaki faaliyetlerini uzun yıllar izleyen hiçbir Iraklı, Arap ya da yabancı bu eşine az rastlanan bilgenin Arap dilinin yanı sıra Arap İslam tarihi alanındaki hizmetlerini inkâr edemez”.²

Dil Alanındaki Çalışmaları:

- Arapça eski nahiv kuralları yerine yeni nahiv kuralları belirlenmesi,
- Kültür mirası sayılan el yazmalarının araştırılmasında yeni kural ve ilkelerin belirlenmesi,
- Alışıldık bir tonda olan akıcı üslubuyla fushanın halk diline indirgenmesi,
- Üniversite hocalarının çalışmalarında sağlıklı bir dil kullanmaları konusunda dikkatlerinin çekilmesi,
- Araştırmacılara kullandıkları örnekler ister hicri 1. yüzyıl ister son döneme ait olsun hem nesir hem de şiir olarak bu örnekleri kullanma yolunun öğretilmesi.

Dr. Sefa Hulusi de bu konuda şunları söylüyor: “Dr. Mustafa Cevat bütün Iraklıların övünç duyacağı bir kişidir. O hem tarih hem de dilde döneminin mucizesiydi. Dil açısından yaptıkları zaman zaman ezbere benziyordu. Kendisi dil konusunda o kadar yetenekliydi ki hiç hata yapmadan hem geçmişlerin hem de günümüzdeki insanların hatalarını düzeltmekteydi. O adeta yürüyen bir ansiklopediydi. Çünkü birçok şeyi inceden inceye anlayıp kavramıştı. Öyle ki her an sorulabilecek her soruya cevap vermeye hazırdı. Ben hazırlayıp sunduğu o güzel programı “kul ve la takul” programında kendisine eşlik etmekteydim. Abbasî dönemi Bağdat’ının bütün mahallerinin ismini, halife ve vezir evlerinin, hatta emniyet müdürlerinin evlerinin nerede olduğunu biliyordu. İkimiz birlikte “Hutat Bağdad” isimli bir program sunuyorduk. Tarih düşüncesi konusunda tamamen nesneldi. “Ben bütün mezhepleri istisnasız boşadım” derken de bu tür şeyleri aşmış olduğunu göstermekteydi. Bununla birlikte Ehli Beyt sevgisi onu, Ehli Beyt aşığı olan Şafii halife en-Nasirulidinnillah’ı idolü olarak seçmeye itmiştir. Nitekim doktora tezinin konusunu halife en-Nasirulidinnillah ve dönemi oluşturmaktaydı”.³

Eleştirmen Musenna Kazım Sadık diyor ki “Bir eleştirmen olarak ben Mustafa Cevad’ın dile tarih üzerinden giriş yaptığını düşünüyorum. Sorbonne Üniversitesi’nde okumak için Fransa’ya giderken elinde sadece öğretmen okulu diploması olduğu için üniversiteye alınmadı. Bu yüzden yüksek lisansa denk olması için diploma ile bir araştırma yapması gerekiyordu. Bunun üzerine

2 Bkz. İbrahim Halil el-Allâf, Mevsuatü’l-Muellifine’l-İrakiyine’l-Muasirîn, *Ulûm İnsaniye* Dergisi, Sayı 18, 2 Şubat 2005.

3 <https://elaph.com/> 21 Mayıs 2001.

Abbasi Dönemi Saray Kadınları isimli bir kitap yazdı ve o dönemin en önemli kadınlarından söz etti. İşte daha çok bir kadın ansiklopedisi niteliğinde olan bu kitap sayesinde üniversiteye kabul edildi. Yine Arapçaya şehirler tarihi üzerinden girdi ki Irak şehir ve kasabalarını ele alan her tarihçi Dr. Mustafa Cevad'tan faydalıyor. Çünkü o şehrinin tarihini bilmekle kalmayıp aynı zamanda ahalisinin kullandığı kelimeleri de biliyordu. Aynı şekilde dil tarihine de büyük ilgi duymaktaydı. Nitekim ölümünün üzerinden kırk yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen hocaların çoğu kendi oluşturduğu bazı kelimeleri kanıt olarak gösteriyor”.⁴

Musenna Kazım Sadık, sözlerinin devamında şunları söylüyor: “Belki de yıl geçmiyor ki dil alanında, şahıslar, olay ve gelişmeler, ülkeler, eserler, planlar, köşeler, ilişkiler, akımlar, İslami fırkalar ve benzeri ile ilgili olarak hazırlanan herhangi bir yüksek lisans ya da doktora tezinde araştırmacılar bu konularda bilge Mustafa Cevad’a ait bir görüş, makale ya da kitap bulmuş olmasın. O gerçekten Dr. Abdurrezzak Muhyiddin’in kendisinden bahsederken dediği gibi ‘kollektif bir adam ve tek adamdan oluşan kollektif bir olguydu’. Halk onu daha sonraları kitaba dönüştürülen meşhur programı “kul ve la takul” programından tanımış, ama seçkin insanlar onu bilim alanında ve Irak içinde olduğu gibi yurtdışındaki araştırmaları, tercümeleri, çalışmaları ve makaleleriyle taşkın bir deniz olarak bilmiş, bitmek tükenmek bilmeyen sularından kana kana içmiştir. Rahmetli bilge sadece Irak içinde değil aynı zamanda Arap ve İslam âleminde de beşerî alanlara ek olarak araştırma, eğitim, edebiyat ve medya gibi birçok alanda gerçekleştirdiği sağlam bilimsel çalışmaları sayesinde bu konuma gelmiştir. Şahsen ben okuyucunun onun emsalsiz görüşlerini kısmen de olsa öğrenmesini arzu ederim. Çünkü o, açık bir şekilde şunu gözlemlemiştir ki Arapçanın dilbilgisi kurallarında bir donukluk söz konusudur. Bu durum nitekim birçok öğrencinin yakındığı bir şeydir. Çünkü Arapçanın dilbilgisi kuralları kendisinin de belirttiği gibi “akımları çoktur, çok yönlüdür, kavramları çok, konuları çoktur. Bu kuralların öteden beri belirlenmiş ve üzerinden uzun zaman geçmiş olmasına herhangi bir şekilde yenilenmesi ya da elden geçirilmesi söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla eleştiriye de pek tabi tutulmadığı gibi bu konuda bir tür geçmişe özlem duyma ve eskiyi kutsamanın söz konusu olduğu söylenebilir. Bu açıdan bu konudaki sorun süre gelirken donuk ve ölgün hali de süre geldi. Böylece cansız kalakaldı. Hatta Basralılar ve Kufelilerin bu konudaki görüş ayrılıkları olmasaydı, yine ara ara bazılarının bu konuda öne çıkması söz konusu olmasaydı, Basra ve Kufe okulları dilbilgisi akımlarından herhangi birini benimseyip bu konuda çeşitli eserler vermeseydi, Arapça dilbilgisinden ümidi keser artık ıslah olmaz derdik. Düşünürlerin bu konuda görüş bildirmesi, düşünmesi beyhude derdik”.⁵

Davud es-Sadî, kültür mirası ile ilgili kitap yazma tutkusuyla ilgili olarak şunları söylüyor: “Hayatının önemli bir kısmını sinema filmlerini izlemekle geçirdi. Ekrana neden bu kadar baktığı sorulduğunda şöyle diyor: ‘ben bunu eğlence olsun diye yapmıyorum. Polisiye filmlerinde kaçağın ne yapacağını merak ettiğim için yapıyorum. Yani nereye gidiyor, nerede saklanıyor, ne zaman yakalanıyor. İşte polisiye filmlerindeki bu kovalamaca kültür mirası ile ilgili kitapları yazarken gördüğümüz kovalamacaya benziyor; yazar kim, kitabı ne zaman yazdı, satırları ve sayfaları arasında gizlenen eksiklikler ne. Bu kovalamaca eninde sonunda onu ganimete yani hakikate kavuşturacaktır’...”⁶

4 Musenna Kazım Sadık, <https://kitabab.com/> 27 Ağustos 2014.

5 Musenna Kazım Sadık, <https://kitabab.com/> 27 Ağustos 2014.

6 Davud es-Sadî, el-Allame ed-Diktor Mustafa Cevad, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı 33, Ekim 2010, s.2.

KÖKENİ:

Mustafa Cevad, ayrıntılı özgeçmişinde kökeni ya da atalarından söz etmiyor. Bununla birlikte bu tür bilgileri kendisine yakın olan araştırmacı edebiyatçılara veriyor. Bu konuda rahmetli edebiyatçı Vahiduddin Behaeddin, Mustafa Cevad'ın yeğeni olan Hüseyin İbrahim es-Semmâk'ın -kendisine bunu aktaran- Sefa Hulusî'ye şöyle bir şey söylediğini belirtiyor: “Dayım Mustafa Cevad'ın şöyle dediğini duydum: ‘Ben Araplara dillerini öğreten bir Türkmenim’...”⁷

Vikipedi Özgür Ansiklopedi’de, Mustafa Cevad'ın kökeniyle ilgili olarak şöyle bir bilgi yer almaktadır: “Dr. Mustafa Cevad Mustafa el-Beyatî, Saraylı Beyat aşiretine mensuptur. Kendisi 1904 yılında, Bağdat'ın Akdülkaş mahallesinde doğmuştur. Babası terzi Cevad ise Beyatlı İbrahim'in oğlu Mustafa'nın oğludur. Ailesinin kökeni şimdiki es-Salih olan Deltava'ya dayanmaktadır”. Böylece bu ansiklopedi Mustafa Cevad'ın Saraylı Beyat aşiretine mensup bir Türkmen olduğunu belirtmiştir.

Salim el-Alûsî, 1969 yılında Dr. Mustafa Cevad tarafından Fransızcadan Arapçaya Ebu Talib Han, *Irak ve Avrupa Seyahatnamesi* adlı kitabın önsözünde “babası birçok vesileyle belirtmiş olduğu gibi İbrahim oğlu Mustafa'nın oğlu Cevad terziydi” demektedir.⁸

Aynı şekilde Şakir Sabir ez-Zabit, “ben Mustafa Cevad'ın defalarca kendisinin aslen Karatepeli olduğunu, Saraylı aşiretine mensup olduğunu, Saraylı aşiretinin ise Türkmen olduğunu söylediğini duydum. Yine Saraylı'nın (Saraylı) Türkmenlerin bir kolu olduğunu düşünüyorum”.⁹

Ala Huseyn el-Edib de onun için diyor ki “rahmetli Mustafa Cevad her zaman Türkmenlerin sembol ismi olmuştur. Hayatı boyunca Irak'a ve Irak halkına hizmet etmiştir. Kendisi eğitimci ve öğretmen olduğu gibi aynı zamanda öncü bir edebiyatçı, sanatçı, filozof bir dehaydı. Kelimenin tam manasıyla adam gibi adamdı. Türkmenler onunla ne kadar övünse yeridir. O Türkmen olmasına rağmen Araplara dillerini öğretmiş ve bu konuda şu ünlü sözü söylemiştir: ‘Ben Araplara dillerini öğretmeye geldim’...”¹⁰

Mustafa Cevad, 1965 yılında Irak radyosunda kendisiyle yapılan bir görüşmede şunları söylemiştir: “Ben Karatepeli bir Türkmenim. Atalarım Şiiliğe aşırı bir şekilde bağlıydı ama ben hiçbir mezhebe bağlı değilim”.¹¹

Dr. Sefa Hulusî ise Bağdat'ta, Türkmen *el-İha* dergisinde yayımlanan bir makalesinde bunu doğrulayarak Mustafa Cevad'ın kökeniyle ilgili şunları söylüyor: “Doğrusu, Mustafa Cevad çoğu kez bulunduğu ortamlarda ve mektuplarında Türkmen asıllı olduğunu açıklamıştır. Yine Irak-Türkiye Dostluk Cemiyeti'nin kuruluş dilekçesini imzalarken ‘Karatepe’nin üzerimizde hakkı var’ dediğini duydum”.¹²

7 A.g.e., s.41-94.

8 İsmet Refik Sarıkahya, Dr. Mustafa Cevad ve Irak Türkleri ile İlgili Makaleleri, elektronik Irak Türkleri Ansiklopedisi.

9 Vahiduddin Behaeddin, Arap Dilinin Filozofu ve Bağdat'ın Nadide Planlayıcısı Mustafa Cevad, İkinci Baskı, Kerkük, 2013, s.94.

10 Ala Huseyn el-Edib, <https://samt-azekrayat.yoo7.com/t8194-topic>

11 Bu bilgiyi bana 17 Temmuz 2009 günü kendisiyle yapmış olduğum özel bir görüşmede Sayın Fevzi Türker verdi. Bu bilgiyi 30 Mayıs 2014 yaptığımız görüşmede de doğrulayarak, bu açıklamayı radyodan kendi kulağıyla duyduğunu ama programın adını hatırlamadığını söylemiştir.

12 Bkz. Mustafa Cevad'ın asına yayımlanan ilgili makalesi, el-İha, sayı 11 - 12, Mart 1970, s.8.

Bilge Mustafa Cevad'ın Irak Türkü asıllı olduğuna dair getirilecek en güç kanıt belki de arkadaşı merhum Vahiduddin Behaeddin hocaya gönderdiği mektuptur. Bu mektubu hem kendi el yazısıyla kaleme almış, hem de imzalamıştır. Mustafa Cevad bu mektupta harfî harfine şunları söylüyor: “Benim kökenim Karatepe’ye dayanıyor. Atalarım Şiiliğe aşırı bağlı Şii Türkmenlerdendir. Dedem Bağdat’a taşındıktan sonra İmamiye Şiasını benimsedi. Bu arada babam da aynısını yaptı. Ben de onlardan bunu gördüm ama daha sonraları artık mezhep diye bir şeyle ilgilenmemeye başladım. Bir daha da hiçbir mezhebe ilgi duymadım”.¹³

علماء أيام زمان.. وملوك أيام زمان

مصطفى جواد يمنح تلميذه فيصل الثاني درجات امتحانه لنصف السنة في العام الدراسي ١٩٤٥ - ١٩٤٦، كما جاء في الوثيقة التالية:

درجات الامتحان	
الدرجة	الاسم
٩	شعيرجات فقط
٨	شعيرجات فقط
٩ ١/٢	شعيرجات فقط
٦ ١/٢	ست درجات فقط
١٠	عشر درجات
٧	سبع درجات فقط
٦ ١/٢	ست درجات فقط
مستورج	

MUSTAFA CEVAD, KRAL FAYSAL'IN ÖĞRETMENİ OLUYOR

Görsel:

Irak Kralı II.Faysal'ın Yarıyıl Karnesindeki Öğretmeni Mustafa Cevad'ın İmzası

Yüksek konumu ve geniş kültürü nedeniyle bilge Dr. Mustafa Cevad'ın ünü yayılınca kraliyet ailesi tarafından Kral İkinci Faysal'a eğitim vermek üzere davet edildi.¹⁴ Yedi yaşındayken okuma yazma dersi vermeye başladığı Kral Faysal'a, 1942'den 1948'e kadar öğretmenlik yaptı.¹⁵ Mustafa Cevad, küçük krala okuma, yazma ve Kur'an-ı Kerim öğretmek için büyük çaba sarf etti. Mustafa Cevad'ın kendi eliyle doldurup imzaladığı kralın karnesinden de anlaşılacağı üzere krala yedi ders vermektedir. Bu dersler; Kuran Bilimleri, Okuma, Yazma, Arşiv, Resim, Hat ve Müzik dersleriydi. Yukarıda bir suretini verdiğimiz 1944-1945 öğretim yılına ait karnedeki notlardan Mustafa Cevad'ın verdiği bu derslerde olabildiğince objektif davrandığını ve hanedana yaranmak ya da yaklaşmak için kendisine yüksek notlar vermediğini anlamak mümkündür. Çünkü kral aldığı dersler içinde resim dersi dışında hiçbir dersten tam puan olan 10 puan almamıştır. Tersine Konuşma, Arşiv, hatta Müzik gibi derslerde düşük sayılabilecek on üzerinden 6,5 puan vermiştir. Bütün bunlar Mustafa Cevad'ın işini yaparken ne kadar ciddi ve objektif davrandığını göstermektedir.

Irak Türkü yazar rahmetli Vahiduddin Behaeddin, Bilge Mustafa Cevad ile ilgili yayımladığı kitabında kendisiyle yapmış olduğu ilk görüşmede, kendisine Kral İkinci Faysal'a öğretmenlik yapması ve bu görevine neden son verildiği konusunu sorduğunda Mustafa Cevad'ın kendisine şu cevabı vermiş olduğunu söylüyor: “Altı yıl boyunca küçük krala okuma ve yazma dersi verdim. Sonra hanedana verdiğim bu hizmete karşılık daha yüksek meblağ istedim diye görevime son ve-

¹³ Vahiduddin Behaeddin, a.g.e., s.95.

¹⁴ Kral İkinci Faysal, Irak'taki Haşimi Hanedanı krallarının üçüncüsü ve sonuncusudur. 2 Mayıs 1935 tarihinde doğdu. Irak'ta 14 Temmuz 1958 tarihinde monarşi yönetimini devirip cumhuriyeti kuran askeri darbeyi yapanlar tarafından öldürüldü.

¹⁵ Ali Nasır el-Knani, Mustafa Cevad Kral İkinci Faysal'ın Nasıl Öğretmeni Oldu, <http://www.arabo.com/>, 30 Haziran 2009.

Görsel:

Dr. Mustafa Cevad'ın imzası

rilmesi benim için hem ödül hem ceza oldu".¹⁶

Yine Vahiduddin Behaeddin, Mustafa Cevad'ın Kral İkinci Faysal'a öğretmenlik görevine son verilmesinin nedenlerinden söz etmektedir. Buna göre, Bilge Mustafa Cevad'ın yayımlanmış olduğu iki kitabının önsözünü yazacak kadar yakın arkadaşı olan subay Şakir Sabir, Mustafa Cevad'ın kendisine "bilinen bir şahsın hanedan nezdinde kendisini ispiyonladığını, onun da bundan dolayı krala ders verme görevine son verildiğini..." söylediğini belirtiyor.¹⁷

Behaeddin, Mustafa Cevad'ın görevine son ve-

rilmesinin nedenleri ile ilgili bilgi vererek bizzat Mustafa Cevad'ın kendisini 1949 yılında, evinde ziyaret ettiğinde kendi ağzıyla maaşının artırılmasını istediğini, ancak bu talebinin yerine getirilmediğini ve çok geçmeden kendisine kıvdıkları için yüksek öğretmen okulundaki öğretmenlik görevine geri döndürdüklerini söylediğini anlatıyor.¹⁸

Yazar Tefvîk et-Temimî, "Kul ve la Takul" Programının Sunucusu Adına Tanıklık¹⁹ başlıklı bir makalesinde Mustafa Cevad'tan aktarmak suretiyle şunları yazıyor: "1942 yılında küçük kral İkinci Faysal'a Arapça öğretmek üzere davet edildim. Daha önce Arapça eğitim almadığı için ilk okuma kitabından başladık. Benden bir yıl süreyle kendisine eğitim vermem istendi. Ben eğitime başladığımda daha yedi yaşındaydı. Ona okuma yazma öğrettim. Hiç unutmuyorum İngiltere'ye öğrenimini sürdürmeye gitmesine karar verildiği zaman ailenin en iyi kadını olan rahmetli annesi kendilerine eşlik etmemi istedi. Ben de reddedemedim. Ben ne yapıp edip onu İslam tarihinde hayat hikâyelerini beğenerek okuduğum sultanlara benzer bir sultan yapmak istiyordum. Okul malzemelerini isterken çekingen davranıyordu ama bundan da pek hoşlanmıyordu. Bir keresinde dedim ki ona 'siz kralınız onlara, şunu bunu isterim dersin reddedemezler'. Buyurgan bir dille 'şunu bunu isterim' deyince 'bu senin tarzın değil, böyle istemeyi nereden öğrendin' dediler. Çünkü içindeki bağımsız davranma melekesi zayıftı. 'Ben bunu Mustafa Cevad'tan öğrendim' deyince bana kızıp içindeki bağımsızlık ruhu gelişir korkusuyla eğitim öğretim yılının sonunda beni yüksek öğretmen okuluna geri gönderdiler".

KİTAPLARI VE BİLİMSEL ARAŞTIRMALARI

Bilge Dr. Mustafa Cevad, adeta yürüyen bir ansiklopediydi. Hem Irak hem de Arap ülkelerinde Arapça öğretti. Mustafa Cevad'ın tekniği dil hatalarını düzeltmekti. Türkmen olmasına rağmen Arapça konusunda onu geçecek yoktu. Müthiş bir hafızası, zarif bir kişiliği, tertemiz bir kalbi vardı. Bu arada Türkçe ve Farsçanın yanı sıra Fransızca ve İngilizce biliyordu.

Mustafa Cevad, Irak Bilim Cemiyeti'ne kuruluşundan beri katkı verdi. 1949 yılında, cemiyet üyeliğine seçilirken 1953 yılında, başkan yardımcılığına getirildi. Cemiyetin feshedildiği 1963 yı-

¹⁶ Bkz. Vahiduddin Behaeddin, a.g.e., s.93.

¹⁷ A.g.e., s.93.

¹⁸ A.g.e., s.93.

¹⁹ *Sabah* Gazetesi, 22 Haziran 2014.

hina kadar yıllarca bu göreve seçildi. Ondan sonra Şam'daki Arap Bilim Cemiyeti'ne üye olurken Arap Dil Cemiyeti'nde raportör üye oldu.

Mustafa Cevad, *es-Sirâtu'l-Mustakîm, ed-Delîl, el-Ğura, el-Muallimu'l-Cedîd, Ğurfetu Ticarati Bağdad, el-Mucemmu'l-İlmiyu'l-İrâkî, el-Mucemmu'l-İlmiyu'l-Arabî, el-Muktataf, el-Hilâlu'l-Kadîme*, (Mısır) *el-Marîfe*, (Beyrut) *Kulliyetu'l-Camiati'l-Emrîkiyye*, (Irak) *el-Aklâm*, (Kuveyt) *el-Arabî*, (Bağdat) *el-Menahîl*, (Irak) *et-Turâsu's-Şa'bî, el-Beyân ve'l-İtidâl, Sumar, Luğatu'l-Arab*, (Bağdat) *Alemu'l-Ğad, Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, er-Risale*, (Bağdat) *el-Ahâ* (Kardaşlık) *Ehlu'n-Nîft* gibi birçok dergide araştırma ve makalelerini yayımladı. Bu arada makaleleri, *en-Nasr, el-Bilâd, el-Ahbâr, el-Eyyâm, el-Fecru's-Sâdik, er-Râî, el-Hâtîf*, (Kerkük) *Ceridetu'l-Beşîr, Bağdat, el-İrâk ve el-Âlemu'l-Arabî* gibi Irak gazetelerinde de yayımlandı.

Bağdat'taki Türkmen Kardeşlik Ocağı tarafından çıkarılan *el-İhâ* dergisinde onlarca makalesi yayımlanan Mustafa Cevad, bu makalelerinin çoğunda Türk ve Türkmen kültür mirasını ele almıştır. Bu dergide çıkan “Tarihin Gizli Noktaları” başlıklı bir makalesinde, Abbasî Devleti'ne sığınan ve halife el-Mustecidbillah'ın hacibi olan Türkmen Kutalmış oğlu Ebu Cafer'i ele alıyor.²⁰ “Yine Irak'ta Önde Gelen Türkmen Şahsiyetler” başlıklı bir makale yayımlayarak Ebu Cafer Muhammed bin Musa el-Harezmi'den söz ediyor.²¹ Ardından “İbn Kutalmış'ın Tarih Felsefesi” başlıklı başka bir makale yayımlamıştır.²² Aynı şekilde “Edebiyat Bahçelerinden” başlıklı makalesinde ise Arap edebiyatını ele almıştır. Bu makalesinde ise Arap edebiyatının iki türü olduğunu, birincisinin nefis edebiyatı, ikincisinin ders edebiyatı olduğunu belirterek Arap edebiyatının bu iki türünden söz ettikten sonra makalesinin sonunda edebiyat ve edebiyatçının topluma karşı taşıdığı sorunluluklarla ilgili önemli bir kural ortaya koyuyor. Dolayısıyla “edebiyatçı topluma ihtiyaç duyduğuna göre edebiyatın toplumun hizmetinde olması gerekir”.²³

1932'de yayımlanan İbn el-Fûtî'ye ait *el-Havadisü'l-Camia ve't-Tecarubi'n-Nâfia fi'l-Mieti's-Sabia* adlı kitap ilk çıkan kitabı sayılır. Son yayımlanan kitabı ise 1969 yılında çıkan *Resâil fi'n-Nahvi ve'l-Luğa* adlı kitabıdır. Bu ikisi arasında birçok telif, araştırma ve tercüme kitabı yayımlandı. Bunlara ek olarak birçok araştırma ve makalesinin yanı sıra katıldığı sempozyumlar ile radyo ve televizyon programları oldu. Bunların bir kısmını meşhur *Kul ve la Takul* adlı kitabında bir araya getirip yayımladı. Arkasından yaklaşık 46 eser bırakmış olup bu eserlerin bir kısmı yayımlanmış, bir kısmı ise el yazısıyla kaleme alındığı şekliyle duruyor. Bilge Salim el-Âlûsî, Irak Devlet Başkanı Ahmed Hasan el-Bekir, yönetiminin başlarında altın çağını yaşadığı dönemlerde Bağdat'ın simgesi olması nedeniyle İran'dan halife Harun Reşid'in naaşını Irak'a teslim etmesini istedi. Bu talep Abdülkerim Kasım dönemi Irak Dışişleri Bakanı Abdülcabbar el-Cömerd'in çağrısı ve teşvikiyle gerçekleşirken İran bu talebi geri çevirerek İran'da yer alan Gilan doğumlu olması nedeniyle Şeyh Abdülkadir Geylânî'nin naaşını istedi. Bunun üzerine başkan el-Bekir, Mustafa Cevad'tan duruma açıklık getirmesini isteyince Mustafa Cevad şu karşılığı verir: “Şeyh Abdülkadir Geylânî'nin İran'daki Gilân doğumlu olduğunu söyleyen kaynaklar tek bir rivayete dayanmakta olup bu rivayet herhangi bir araştırma ya da inceleme yapılmadan aktarılmıştır. İşin doğrusu kendisinin Medain yakınlarında yer alan el-Cil denen bir köyde dünyaya gelmiş olmasıdır. İranlı olduğu ya

20 *El-Ahâ* Dergisi, sayı 1, birinci yıl, Mayıs 1961, s.2.

21 *El-Ahâ* Dergisi, sayı 3, birinci yıl, Temmuz 1961, s.2.

22 *El-Ahâ* Dergisi, sayı 5, birinci yıl, Eylül 1961, s.2.

23 Bkz. Sözü edilen makale, *el-Ahâ* Dergisi, sayı 5, ikinci yıl, Eylül 1962, s.2.

da dede isminin Geylân olduğu doğru değildir”.

Seher Abdülcabir Derviş ise Mustafa Cevad için şunları söylüyor: “Kendisi öyle yükseldi ki halkının önde gelenleri arasında öne çıkmayı başardı. Sözlüklerle uzun zaman haşır neşir oldu. Eskilerini araştırıp yenilerini yorumladı. Eski sözlüklerin eksiklerini belirleyerek kusurlarını ortaya koydu. Kendisi ise bu sözlüklerin derinliklerine inerek iyi taraflarını belirleyip yeni bir üslup ve açık bir yöntemle çıkarıp insanlara sundu... Bu şekilde tarihe ve büyük insanlar safına girmiş oldu. Kendisi eserleriyle yaşıyor olsa da bizim onun anısını canlı tutmamız ve onu unutmamamız gerekir”.²⁴

DR. MUSTAFA CEVAD'IN TELİF ETTİĞİ TARİH KİTAPLARI

- *İbn el-Fütû'ye ait el-Havadisü'l-Camia ve't-Tecarubi'n-Nâfia fi'l-Mieti's-Sabia*. Bu kitap 1932'de çıkan ilk kitabı oluyor.

- *Ebu Cafer el-Mansûr'un Hayatı*, 1950.

- *Abbâsî Sarayının Kadınları*, Beyrut, 1950.

- *Irak'ta Dil Araştırmaları*, Kahire, 1955.

- *Bilimsel Kavramlar*, Bağdat, 1955.

- *Huseyn Kuddus Nahaî Rubaileri (Farsçadan tercüme)*, Lahey, 1956.

- *Irak Cumhuriyeti 1960 Yılı Kılavuzu*, Prof. Dr. Mahmud Fehmi Derviş ve Dr. Ahmed Suse ile hazırlanmış, *Temeddun Matbaası*, Bağdat, 1961.

- *Detaylı Bağdat Haritası Kılavuzu*, Dr. Ahmed Suse ile hazırlanmış, *el-Mucemma el-İrâkî Matbaası*, Bağdat, 1958.

- *Kaderin Şahsiyetleri (Arap Şahsiyetler)* başka yazarlarla birlikte hazırlanmış olup Beyrut'ta 1963 yılında basılmıştır.

- *İmam Gazalî Dönemi*, Kahire, 1961.

- *Ebu Cafer En-Nakib'in Hayatı*, Bağdat, 1964.

- *Niebuhr Seyahatnamesinde Bağdat*, Bağdat, 1964.

- *Abbâsî Hilafet Merkezi, Konumu ve En Ünlü Yapılarının Belirlenmesi*, Bağdat, 1965.

- *Felsefe Nahiv Sarf Dil ve Resim Araştırmaları*, Bağdat, 1968.

- *Kul ve la Takul*, Bağdat, 1969.

- *Edebiyatçılar Antolojisiinde Kaybolanlar*, Şam'daki Meda Yayınları tarafından Dr. Annan Ğazvan'ın sunumuyla yeniden yayımlanmıştır.

24 Seher Abdülcabir Derviş, Mustafa Cevad fî Zikra Vefatihi, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, sayı 24, Ocak 2010, s.37.

- *Emir Halef Hikâyesi*, (Fransızcadan tercüme)
- (Hindistanlı Müslüman seyyah) *Ebu Talib Han Irak ve Avrupa Seyahatnamesi*
- *Resâil fî'n-Nahvi ve'l-Luğa*, Bağdat, 1969. (Bu kitap son kitabı oluyor)
- *Ahenkli Şiirler* (Şiir Kitabı)

ARAŞTIRMİŞ OLDUĞU TARİH KİTAPLARI

- *İbn el-Fûtî'ye ait "el-Havadisu'l-Camia ve't-Tecarubi'n-Nâfia fî'l-Mieti's-Sabia"*, Bağdat, 1032.
- *el-Camiu'l-Muhtasar fî Unvani't-Tevarih ve Uyûni's-Siyer, İbn es-Sâî el-Bağdadî*, dokuzuncu cilt, Süryani Katolik Matbaası, Bağdat, 1934.
- *İbn Haldûn Timurlenk Görüşmesi*, Walter Fischer, Tercüme Muhammed Tevfik Verdî, Beyrut, tarihsiz.
- *Tekmiletu İkmâli'l-İkmâl fî'l-Ensâbi ve'l-Elkâb*, Cemaleddin es-Sabûnî, Irak Bilim Cemiyeti Matbaası, Bağdat, 1957.
- *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Murtaza ez-Zebîdî.
- *Ebu Cafer en-Nakîb*, Bağdat, 1950.
- *Nisâu'l-Hulefa el-Musemma Cihati'l-Eimmeti ve'l-Hulefa mine'l-Harairi ve'l-İmâ*, İbn Sâî, Kahire, 1960.
- *İmam Gazalî Dönemi*, Kahire, 1961.
- *el-Muhtasaru'l-Muhtac ileyhi min Tarih Bağdad*, İbn ed-Debişî, 1. Cilt, Maarif Matbaası, Bağdat, 1951, 2. Cilt, Zaman Matbaası, Bağdat, 1962.
- *Talhisu Mecmai'l Âdâb fî Mucemi'l-Elkâb*, İbn el-Fûtî, Şam, 1962.
- *Niebuhr Seyahatnamesinde Bağdat*, Bağdat, 1964.
- *el-İber fî Haberi men Ğaber*, Bağdat, 1964.
- *Abbâsî Hilafet Merkezi, Konumu ve En Ünlü Yapılarının Belirlenmesi*, Bağdat, 1965.
- *el-Esâs fî'l-Edeb*, Muhammed Behcet el-Eserî ve Kemâl İbrahim, 1968.
- *Felsefe Nahiv Sarf Dil ve Resim Araştırmaları*, Bağdat, 1968.
- *Muhtasar et-Tarih*, Zahrüddîn el-Kazrûnî, Bağdat, 1970.
- *Edebiyatçılar Antolojisi*nde Kaybolanlar, Şam'daki Meda Yayınları tarafından Dr. Annan Ğazvan'ın sunumuyla yeniden yayımlanmıştır.

ARAP DİLİNE HİZMETLERİ

Iraklı hiçbir bilgin tarihçi ya da edebiyatçı bilge Mustafa Cevad kadar Iraklı tarihçi ve araştırmacıların ilgisini çekmemiştir. Bunun nedeni onun İslam tarihi ve Arap diline yaptığı ve çoğu kimsenin yapamadığı eşsiz katkılar, çok az kişinin ele alabildiği konulardır.

Nebil el-Atiye, “Dr. Mustafa Cevad’ın Bilgi Kaynakları” başlıklı bir makalesinde diyor ki “Mustafa Cevad, Arapçanın gelişme, genişleme, yayılma ve ilerleme gücünü içinde barındıran yaşam araçlarına dayanan dillerden biri olduğuna inanıyordu. Bu yüzden kendisi yaptığı araştırmalar, yazdığı kitaplar ve tercümeleri yoluyla Arapçayı yüceltmek ve konumunu güçlendirmek için var gücüyle çalışmıştır. Bunu yaparken de doğruyu savunmuş, yanlış reddetmiştir. En doğru olanın benimsenmesi, en arı olanın da pekişmesi için çalışmıştır. Bunun sonucunda bilime olan tutkusuyla, Arapça sevgisiyle, İslam tarihi, özellikle de Abbasi Devleti tarihi alanındaki derin bilgisiyle tanındı”.

Nebil el-Atiye sözlerini şöyle sürdürüyor: “*Maarif*, Dr. Servet Ukkâş tarafından araştırılan büyük bir kültür mirası kitabı. Bu kitap 1960 yılında Kahire’de basılmıştır. Ancak benim dikkatimi daha çok şu çekmiştir ki Mustafa Cevad *Maarif* kitabını A’dan Z’ye okumuş, her satırının altını kırmızı kalemle çizmiştir. Bu arada kitabın müellifi olan İbn Kuteybe’nin verdiği bazı bilgileri tashih etmiştir. Ayrıca kitabı araştıran Ukkâş’ın eklediği dipnotlarla ilgili yorumlar yaparak yer yer mülâhazalarını kaydetmiş, yer yer düzeltip eleştirmiştir. İşte bu Mustafa Cevad’ın okuma değil araştırma konusunda izlediği yol oluyor. O aslında metni delik deşik edip derinliklerine iniyordu. Dolayısıyla o, ona göre pek bir faydası olmayan üstün körü okumaya inanmayan biriydi. Kanımca bu konuda özellikle sözlükleri roman okur gibi A’dan Z’ye okuyan hocası Anastas el-Karmalî’nin etkisinde kalmıştır. Mesela İbn Manzîr’a ait *Lisanu’l-Arab* sözlüğünü sekiz kez, Muhammed Murtaza ez-Zebîdî’ye ait *Tâcu’l-Arûs*’u on üç kez, Firûzabâdî’ye ait *Kamusu’l-Muhit*’in yanı sıra el-Bustânî’ye ait *Muhîtu’l-Muhît*’i de defalarca okumuştur. Ama okumakla yetinmeyip satırların altını kırmızı kalemle çizmiştir”.

Mustafa Cevad’ın metinleri iyi anlamasının ve bilgi bolluğunun sonucu olarak kendisinin doğru analizler yaptığı ve yerinde çıkarsamalarda bulunduğu görülür. Bu yüzden bibliyografyaların verdiği bilgilere göre dil, dil eleştirisi, tarih ve Bağdat’ın planlanması alanında otuz kitap yazmasında şaşırarak bir şey bulunmamaktadır. Aynı şekilde benzeri konularda on bir kitabı araştırması ve çoğu Fransızcadan olmak üzere beş kitap çevirmesinde de şaşırarak bir şey bulunmamaktadır. Gazete ve dergilerde çıkan makale ve araştırmaları ise yüz yirmi beşi geçmiştir. Bu makalelerin bazıları 1975 yılında ölümünün altıncı yıl dönümünde birinci cildi yayımlanan rahmetli Abdulhamid el-Allûcî ve Muhammed Şeleş’in editörlüğünü yaptığı *Arap Kültür Mirasına Dair* isimli bir kitapta basılırken bu kitabın ikinci cildi Bağdat’ta 1979 yılında yine bu ikisinin editörlüğünde yayımlandı. Bu kitapta ise edebi araştırmalar yer almıştır. Bu arada Dr. Muhammed Abdulmuttalib el-Bekkâ özellikle dil ile ilgili bazı çalışmalarına yer verdiği ve üçüncü cilt saydığı bir kitap yayımlamıştır. Bu kitaba da *Dilîn Kültür Mirasına Dair* adını vermiştir. Buna ek olarak arkasından çok yararlı, çok değerli el yazmaları bırakmıştır. Özellikle *Tarih ve Edebiyatın Temelleri* adlı ve elli bölümden oluşan bir el yazması kitabı bulunmaktadır.²⁵

Muhammed es-Sakinî ise bilge Dr. Mustafa Cevad’ın ilginç hafızası ile ilgili şu bilgileri ve-

25 Nebil el-Atiye, Dr. Mustafa Cevad’ın Bilgi Kaynakları, *Tarîku’ş-Şa’b* Gazetesi, Sayı 179, 13 Mayıs 2008.

riyor: “Merkez ortaokul Arapça öğretmeni Musevî, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili Bölümü’nde öğrenciyken kendisinin hocası rahmetli Mustafa Cevad’tan bir araştırma konusuyla ilgili olarak yardımcı olmasını istediğini, Dr. Mustafa Cevad’ın ona Millî Kütüphane’ye gitmesini ve orada her biri yaklaşık 700 - 1000 sayfadan oluşan yirmi ciltlik ansiklopediyi aramasını tavsiye ettikten sonra 20 ciltten biri olan falan cildin, falan sayfasını açmasını ve söz konusu sayfanın falan satırından falan satırına kadar bakmasını istediğini ve aradığını orada bulacağını söylediğini anlatıyor! Kısacası Mustafa Cevad, yürüyen bir ansiklopediydi”.²⁶

Aynı şekilde Abdülcabbar Derviş Rıza da kendisinden söz ederken şunları söylüyor: “Kendisine ansiklopedi denmiştir ama biz şu sözün tarihe geçmesini isteriz ki kendisi bir ansiklopediden de kapsamlıydı. O daha çok her tür bilgiyi barındıran, her türlü nadir ve ilginç bilgiyi içeren bir sandığı andırıyordu. Kendisi sonsuzluk âlemine intikal etmiş olsa da icraatları, çalışmaları ve eserleri sonsuza kadar yaşayacaktır. Onun gibileri her tür saygı ve el üstünde tutulmayı hak eder. Bu yüzden hayat hikâyesini ve eşsiz dehasını öğrenmemiz gerekiyor”²⁷

Muhyi Ali el-Cenâbî, “Bilge Mustafa Cevad” başlıklı bir makalesinde kendisini yirminci yüzyılın Sibeveyhi olarak niteliyor. Yazar, kendisinin o dönemde hükûmetin ilgi odağı olduğunu, ancak daha sonra onun Türkmen asıllı olduğu öğrenilince hükûmetin bu kez ismini ders kitaplarından ve halk kütüphanelerinden çıkardığını, Sibeveyh konusunda nasıl davrandıysa Mustafa Cevad’a da ölümünden sonra savaş açtığını belirtiyor. El-Cenâbî, bu makalesinde, Mustafa Cevad’ın doktora derecesini almak için verdiği doktora tezinde danışmanlığını yapmış olduğu Iraklı kadın şair Nazik el-Melaike’nin kendisi için yazdıklarını aktararak şöyle dediğini anlatıyor: “Onun düşünce hayatımda derin izleri olmuştur. Allah rahmet eylesin. Öğrencileri olarak bizler ne yapsak hakkını ödeyemeyiz. Bu tezim hâlâ eğitim fakültesi kütüphanesinde duruyor. Dr. Mustafa Cevad’ın kırmızı renkli kalemle yazdığı notalar hâlâ olduğu gibi duruyor”.²⁸

İşbu kitabın yazarı olarak benim de bilge Mustafa Cevad’la yaşadığım anılarım olmuştur. *Kardeşlik* dergisinin editörü olarak, çoğu kez kendisini evinde ziyaret eder, dergide yazdığı makalelerinin müsveddelerini alırdım. Kendisi bu makaleler için telif ücreti almayı kabul etmezdi. Bu ziyaretlerden birinde Irak Türkü tarihi ile ilgili bir soru sordum kendisine. Bu konuda çok ayrıntılı bilgiler vermeye başladı. Belli bazı konulardan ayrıntılı bir şekilde söz edince şaşkın şaşkın bakmış olacağım ki evet dedi, bu bilgi falan yazarın falan tarihte basılmış falan kitabının şu sayfasında yer alıyor. Bir keresinde tarihte Türkler ile ilgili çok ilginç bir bilgi verdi. Emevi, Abbasi ve Osmanlı dönemlerinde her yıl bir hac emiri seçilirdi. Bu hac emirinin görevi Mekke’ye gidip gelen hacı kafilelerini korumaktı. İşte bu hac emiri bin yıl boyunca Türk olmuştur. Yani Türkler bin yıl boyunca hacı kafilelerinin geçtiği yolların güvenliğini sağlayarak hacıları hırsızlara karşı korumuştur!

KUL VE LA TAKUL

Mustafa Cevad, bilindiği gibi, Irak’ta Arapçanın önde gelen devlerinden biriydi. O Arapçaya hizmet etmiş, kurallarının temelini atmıştır. Kendisi öğretmen, eğitimci, öncü, edebiyatçı,

26 Halk Kültürü ve Arap Şarkı Geleneği Forumu, Bilge Dr. Mustafa Cevad ve “Kul ve la Takul” programı, 14 Kasım 2010.

27 Abdülcabbar Rıza Derviş, Türkmenlerin İleri Gelenlerinden Mustafa Cevad, *Türkmeneli Kültür Sanat Dergisi*, Sayı 34, Kasım 2010, s. 16.

28 Söz konusu makale için bkz. *Türkmeneli Sanat Edebiyat Dergisi*, sayı 63, Nisan 2013, s. 9.

sanatçı filozof ve bir deha idi. Türkmen olmasına rağmen kendi anadili olan Türkmenceden çok Arapçaya hizmet etmiştir. Nitekim şu meşhur sözü de o söylemiştir: “Ben Araplara dillerini öğretmeye geldim”. Arapça ile ilgili birçok makale yazmış, dili yenileme ve kolaylaştırmanın yolları ile ilgili çeşitli kitaplar kaleme almıştır.²⁹ Radyo ve televizyonda yayımlanan ünlü programı “Kul ve la Takul”, yani “sözün doğrusu” nedeniyle halk içinde tanındı. Bu program daha sonraları 1970 ve 1988’de yayımlanan iki bölümden oluşan bir kitap şeklinde çıktı. O dönemde yaşayan kuşaklar onun sesini Kul ve la Takul programının yayınlandığı radyolardan duymaya alışmıştı. Yine bu kuşaklar onu televizyondan haftalık olarak yayınlanan Kültür Paneli programından görmeye alışmıştı. Programı rahmetli tarihçi Dr. Huseyn Emin sunuyordu. Ondan sonra folklor araştırmacısı rahmetli Salim el Alûsî sunmaya başladı. Mustafa Cevad ise program aracılığıyla hem halka hem de uzman dilcilere kolay bir üslupla anlatıyordu. Aslında bu konudaki yazılarını 1943 yılından itibaren *Alemu’l-Ğad* dergisinde yazmaya başlamıştı. Önce kelimelerin doğrusunu veriyor daha sonra yanlış kullanımlarından söz ediyordu. Bunu da alfabetik sıraya göre yapıyordu.

Dr. Mustafa Cevad’ın Arapçanın doğru bir şekilde kullanılmasına verdiği önemi gösteren örneklerden biri de *Kul ve la Takul* adlı kitabında yer verdiği şu sözlerdir: “Hiç unutmuyorum kraliyet döneminde er-Reşid karargahında sağlık kurulu odasının kapısında şöyle bir şey okumuştum; ‘sırların yayılmasını korumak amacıyla kaleme girmek yasaktır’...bu uyarı yazanın cehaletini siz düşünün artık. Aslında adam ‘sırların yayılmaması için’ demek istemiştir. Ama bunun yerine ‘sırların yayılmasını korumak’ demiş ‘sırları korumak’ ibaresini kullanmayı düşünememiştir. Oysa o daha doğru ve daha uygun bir kullanımdır”.³⁰

Mustafa Cevad bütün bu eşsiz katkılarına rağmen siyaset ve siyasetin doğurduğu sıkıntılardan uzak durmuştur. Bu yüzden siyasi gelişmelerle de hiç ilgilenmemiştir. Öyle ki sorsan Bağdat Emniyet Müdürü’nü bile bilmezdi. Ama örnek olarak eğer Harun Reşid döneminde emniyet müdürü sorulacak olsa o dönemde kimin emniyet müdürü olduğunu, hangi tarihte atandığını, ondan sonra göreve kimin geldiğini bir bir söyler, o dönemin emniyet tarihini anlatırdı. Tarihle çok ilgilendiği için ve kendini bilime vermiş olduğu için günümüz sorunlarına ilgi duymazdı. Bu arada hayatı boyunca herhangi bir siyasi parti ya da akıma da üye olmamıştır. O sadece ülkesi ve milletiyle Irak’a, bilime ve bilgiye bağlı bir insan idi.

IRAK TÜRKLERİNİN TARİHİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

Dr. Mustafa Cevad, Bağdat ve tarihine büyük önem vermekle birlikte Irak Türklerinin tarihi ile ilgili çalışmaları da az değildir. Bu alanda yayımlanmış araştırma ve çalışmalarının bazıları şunlardır:

- Irak’taki Türklerin Kısa Tarihi (Birinci Bölüm Necef’te yayımlanan *ed-Delîl* dergisi, sayı 2, yıl 1, Ekim 1946, s. 59 - 66’da yayımlanmıştır). (İkinci Bölüm sayı 5, yıl 1, Ekim 1947, s. 279 - 284’da yayımlanmıştır).

- Melik Salih Rukneddîn İsmail el-Atabekî, Eski Eserler Başkanlığı’nın yayımladığı *Sümer* dergisi, 2. Sayı, 5. Cilt, 1949, s. 337 - 338.

²⁹ Bkz. Vikipedi Özgür Ansiklopedi.

³⁰ Mustafa Cevad, “Kul ve la Takul” Kitabı, Birinci Cilt, Birinci Baskı, 1988, Özel Baskı, el-Meda Kültür Yayın, 2001, s.10.

- Tarihte Kerkük, *Ehlu'n-Nıft* dergisi, sayı 40, yıl 4, Ekim 1954, daha sonra *Aha (Kardaşlık)* dergisi, sayı 5 - 6, yıl 24, Eylül - Ekim, 1984, s. 13'te yayımlanmıştır.

- Şakir Sabir ed-Dâbit'e ait *Irak- Türkiye Dostluğunun Tarihi* kitabı için yazdığı önsöz, 1955 s. 1.

- Yukarıdaki kitapta yayımlanmış olan Cebel Bölgesi Türkmen Ayvak(?) Beyliği, bu aynı zamanda Irak Türkmenleri Kısa Tarihi, yazar Şakir Sabir ed-Dabit, Bağdat 1961, s. 11.

- *Irak'taki Türkmenlerin Kısa Tarihi* adlı kitap için kaleme aldığı önsöz,

- Kuveyt'te yayımlanan *el-Arabî* dergisinde (sayı 124, Mart 1969 s. 58- 65) çıkan *Abbâsî Halîfesi en-Nasirulidindillah*.

IRAK TÜRKÜ GAZETE VE DERGİLERE KATKILARI

Kerkük Gazetesinde Çıkan Makaleleri:

Mustafa Cevad, Kerkük Belediyesi tarafından çıkarılan *Kerkük* gazetesinin Arapça bölümünde, Arapça makaleler yayımlıyordu.³¹ Bu dönemde gazete, Türkmen edebiyatçı rahmetli Vahiduddin Behaeddin tarafından çıkarılıyordu. Ancak biz sözünü ettiğimiz makalelerin içeriğine ulaşamadık.

Türkmen Beşir Gazetesinde Çıkan Makaleleri³²:

- “Arapça Şarkı Söyleyen Ünlü Türk Şarkıcı Ebu Yahya Ubeyd bin Seric”in bu yazısı 25 Kasım 1958’de yayımlanan 10. sayı ile 2 Aralık 1958’de yayımlanan 11. sayıda bulunmaktadır.

- “İran Selçuklularının son sultanı Üçüncü Tuğrul Kerkük’te Yatıyor”. Bu yazısı 3 Mart 1959’da yayımlanan 24. sayı ile 10 Mart 1959’da yayımlanan 25. sayıda yayımlanmıştır. Ancak gazete bu sıralarda Irak makamları tarafından kapatıldığından bu araştırmanın geri kalan kısmı yayımlanamamıştır.

TÜRKMEN AHA (KARDAŞLIK) DERGİSİ³³

Dr. Mustafa Cevad, Bağdat’ta çıkan Türkmen *Aha* dergisinde çoğu Irak Türk kültürü ve Irak Türk tarihi ile ilgili değerli makale ve araştırmalar yayımlamaktaydı:

-Makûl ile Menkûl Arasında (İslam Dünyasında Kitap Vakıfları, özellikle İstanbul Birinci Kısım, *Aha* Dergisi, Sayı 10-11 Şubat - Mart 1967, s. 1-2).

-Ebu Mansur Kutalmış, *et-Türkmanî Aha (Kardaşlık)* Dergisi, sayı 1, 1 Mayıs 1961.

-Irak Türkmenlerinin Önde Gelenleri- Ebu Cafer İbn Musa el-Harezmi, sayı 3 Temmuz 1961’de yayımlandı.

31 Bkz. Ata Terzibaşı, Kerkük Matbuat Tarihi, İstanbul 2005, s.105.

32 Haftalık *Beşir* gazetesi 1958 yılında Kerkük’te yayına başlamış, ilk sayısı 23 Eylül 1958’te çıkarılmıştır. 17 Mart 1959 tarihine kadar yayınıni sürdüren gazetenin 27 sayısı yayımlanmıştır.

33 Aylık *Aha* dergisi Bağdat’ta Türkmen Kardeşlik Ocağı tarafından yayımlanmıştır. İlk sayısı Mayıs 1961’de yayımlanan dergi o günden bugüne yayın hayatına devam etmiş, sadece eski rejim döneminde iki veya üç yıl yayın hayatına ara vermiştir.

-İbn Kutalmış'ın Tarih Felsefesi, Sayı 5, birinci yıl- Eylül 1961.

-Riyadu'l-Adab'dan- Sayı 5, Eylül 1962'de yayımlandı.

-Ayânu't-Turkmân fî âdâbi Benî Adnân- Ekim 1963'te yayınlanan 6. sayı.

-Arka arkaya dört bölüm halinde "İstanbul'da edebi bir yürüyüş"- Ocak, Şubat, Mart ve Nisan 1965.

-“İran Selçuklularının Son Sultanı Üçüncü Tuğrul Kerkük'te Yatıyor”. Bu yazısı, 3 Mart 1959'da yayımlanan 24. sayı ile 10 Mart 1959'da yayımlanan 25 sayıda.

-1967 Mart ve Nisan aylarında yayımlanan iki bölüm halinde "Munakul ve Makul Arasında".

-Tarihte Kerkük, *Ehlu'n-Nift* dergisinde 1954 yılında iki bölüm halinde yayımlanmıştır. Daha sonra 1978 yılında Bağdat'ta çıkan *Aha* dergisinde yeniden yayımlanmıştır. Son olarak 1999'da, İstanbul'da yayımlanan *Kardaşlık* dergisinin ikinci sayısında yayımlanmıştır.

HAYATINDAN ANEKDOTLAR

Mustafa Cevad ile ilgili anekdotlardan biri de kendisi Bağdat'ta taksiye bindiği bir sırada yol-da şoför radyoyu açar ve radyoda (Kul ve la Takul) programı başlar. Şoförün canı sıkılır ve radyoyu kapatır. Ardından Irak lehçesiyle der ki: (Kapa çenenin kavad). Bunun üzerine Mustafa Cevad, durmasını ister ve arabadan inip sürücünün kulağına şunu fısıldar: "kavad" deme "kavvat" de. Bunu duyan şoför derhal kendisinden özür diler, Mustafa Cevad da gülererek özrünü kabul eder.

Bir başka anekdot ise bir keresinde Abdülkerim Kasım'a hitaben şöyle demesidir: (Efendim rica etsem, "camhuriyet" demesiniz de bunun yerine "cumhuriyet" deseniz...) Abdülkerim Kasım nasihatini kabul eder, ama nedenini sormadan edemez. Mustafa Cevad'da der ki ona: Dil kitaplarında geçen şekli camhur değil cumhur şeklindedir. Ayrıca isim bu formda olunca form gereği bu şekilde olmasıdır. Yani "usfur" kelimesinin de olduğu gibi "fulül" formunda olmalıdır.

Bir gün, Millî Eğitim Bakanlığı kendisine resmi bir yazı göndererek, devlet memurlarının başka işlerde çalışmasına ve medyada yayın yapmasına izin vermeyen yasalara dayanarak makalelerin gazetelerde yayımlanmaması gerektiğini bildirir. Ama kendisi yazıda bulduğu hataları kalemle düzelterek yazıyı bakanlığa iade eder ve bakanlıktan başkalarını düzeltmeye kalkışmadan önce kendi yazısını düzeltmesini ister.

Bir keresinde o günlerde canlı yayınlanan ünlü programı "Kul ve la Takul" programını sunmaktaydı. Kendisine kurye gelir ve bir kâğıda yazılmış izleyici sorusunu uzatır. Soruda Mustafa Cevad'tan Abbasi halifelerinin isimlerini söylemesi istenir. Bunu okuyunca güler ve "anlaşılan kendisi beni sınamak istiyor... ama ben yine de hatırlayabildiklerimi söyleyeyim." Sonra bu halifeleri doğum yılı, hilafet süresi ve ölüm yılını belirterek bir bir saymaya başlar. Mustafa Cevad, hayatının uzun bir bölümünde film izledi. Bu filmleri neden izlediği sorusu sorulduğunda: Eğlence için değil, polisiye filmlerinde arananın izini sürmek amacıyla izliyorum der. Nereye gitti, nerede saklandı, ne zaman tutuklandı ve işte bu polisiye filmlerindeki kovalamaca eski kitapları incelemeye benziyor. Yani yazar kim, kitap ne zaman yazılmış, satırları ve sayfaları arasında gizli eksiklikler nelerdir? İşte bu kovalamaca kaçınılmaz olarak onu eninde sonunda ganimeti, yani gerçeği ortaya

çıkarmaya götürecektir!..”

Bir başka anekdot ise şudur. Bir keresinde birileri ona Irak'ta yetişen hurma türlerini sorunca bilge Mustafa Cevad, Irak'ta bilinen bütün hurma çeşitlerinden söz eden uzun bir şiirle cevap vermiştir. Ama aynı zamanda bazı ilginç açıklamalar da yapmış ve Tabarzal değil Tabar zad, Azadi değil Azzuhdi... demiştir.

Mustafa Cevad'ın arkadaşı ve özel doktoru olan kardiyolog ve eklem uzmanı Dr. Şevket Al-Dahhan³⁴ şöyle bir şey anlatıyor: Kendisi evine gidip muayene ettiğinde onun kriz geçirdiğini, nefes darlığı ve şiddetli bir göğüs ağrısı olduğunu görünce ambulansı arayıp hastaneye kaldırıyor ve EKG yaptırıyor. Ardından ona kalp krizi geçirdiğini söylüyor. Dr. Al-Dahhan devamında diyor ki “Mustafa Cevad'ın bu habere üzülmelerini, canının sıkılmasını bekliyordum ama o gülümseyip dedi ki: “Doktor... ‘kalp krizi’ deme, ‘kalp hatası’ de!”

Hayatının başında bir yerlerde Iraklı şair er-Rusafi ile bir araya geliyor ve Rusafi'nin dikkatini yaptığı bir dil hatasına çekmek istiyor. Rusafi, öğrencisi olarak gördüğü birinin kendisine söz söylemesine kızarak “kes şunu” deyince Mustafa Cevad da hocasına olan saygısından sesini çıkarmıyor.

Eğitim konusunda çok ciddiye ve eğitim alanındaki çalışmalarının başlangıcından beri bilimsel titizliği ile biliniyordu. Haylazlık yapan öğrencilerini o dönemdeki öğretmenlerin yaptığı gibi şiddetli bir şekilde cezalandırıyordu. Bir gün halk eğitim müdürü olan ve makam olarak Eğitim Bakanı'ndan sonra gelen Haldun Sati' el-Husari'yi oğlunu döverek kovuyor ve ona: “Okula gelmeden önce eğitimci babana git de sana terbiye versin”, diyor.

VEFATI

Mustafa Cevad, 17 Aralık 1969'da, Bağdat'ın Mansûr semtindeki evinde 68 yaşında geçirdiği kalp krizi sonucunda vefat etti.³⁵ Hastalanmış ve tedavi için önce Londra'ya, ardından Prag'a gönderilmiş, ancak o, Irak'a dönmeyi tercih etmişti ve Bağdat'ta bir hastanede tedavisine devam edilmmişti. Ancak evine dönmek için hastaneden ayrılmış ve orada ölmüştür. Cenazesi ertesi gün Necef'teki Darusselam Mezarlığı'nda defnedildi.

Iraklı ünlü heykeltıraş Muhammed Gani Hikmet, büyük bilim adamı Mustafa Cevad'ın ölümünden hemen sonra, heykelini yapmak üzere alçıdan yüzü için bir kalıp yapma girişiminde bulunmuştur. Bunu da Irak'ta ender rastlanan bir olay olarak vefatından üç buçuk saat sonra yapmıştır. Böylece Irak'ta böyle bir şey yapılan ikinci kişi olmuş oluyor. Böyle bir şeyin yapıldığı ilk kişi plastik sanatlar sanatçısı Cevad Selim'di. Kendisi 1961'de ölmüş, arkadaşı heykeltıraş Halid er-Rahhal da kendisi için böyle bir kalıp yapmıştır.

Mustafa Cevad için hem Kerbela hem de Necef'te geniş katımlı bir cenaze töreni yapıldı. Törene dönemin Irak Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekir'in yanı sıra bakanlar, öğretim görevlileri, edebî ve ilmi şahsiyetler ile çok sayıda vatandaş katıldı. Yine ölümünün kırkıncı gününde düzenlenen anma törenine cumhurbaşkanı temsilcisinin yanı sıra bakanlar ve yetkililer ile Arap ve İslam ülkelerinden gelen şairler, arkadaşları, öğrencileri ve sevenlerinden oluşan birçok kişi katıldı.

34 Bkz. Reşid er-Rimahî'nin Mustafa Cevad'ı tedavi eden doktorla yaptığı ve 11 Ocak 2008'de el-Meda sitesinde yayınlanan röportaj.

35 A.g.e.

Daha sonra Kültür ve Enformasyon Bakanlığı 25 Mart 1970'te açılan ve eserlerinin sergilendiği bir sergi düzenledi.

Kültür ve Enformasyon Bakanlığı'nın ölüm ilanında, "Irak bugün, aydın, edebiyat ve eğitim çevrelerinde kendini işine adanmış, çalışkan ve sadık bir bilgin olarak tanınan, Irak'ın ve Arap dünyasının birçok kuşağını bilgi ve edebiyatıyla aydınlatan büyük bilge ve eğitimci Profesör Dr. Mustafa Cevad'ın yasını tutuyor. Rahmetli, Bağdat Üniversitesi profesörü, Irak Bilim Akademisi ile Arap dil ve bilim akademileri ve yabancı bilim ve dil kurumları üyesi olarak geçirdiği hayatı boyunca dil, tarih ve edebiyat alanında çok sayıda eser vermiştir" ifadeleri yer almıştır.

Dr. Mustafa Cevad, öldüğünde Kahire merkezli Arap Dil Kurumu'nun başkanlığını yapan Arap edebiyatının duayeni Dr. Taha Huseyin ise "yetenekli ve seçkin bir yazar olan sevgili bir meslektaşımın yasını tutuyorum" derken Şam merkezli Arap Dil Kurumu Başkanı Dr. Husnî Sebeh, "ölümüyle yeri doldurulamayacak bir değeri kaybetmiş oluyoruz" demiştir.

Profesör Nafi Abdulcabbar Alvan, onun için şunları söylemiştir: "Dr. Mustafa Cevad, Arap dili, Irak tarihi, Arap ülkeleri ve ebedî mirasımızdaki medenî unsurlar konusunda büyük hizmetler vermiştir".

Prof. Dr. İmad Abdusselam Rauf ise Bağdat'ta Hikmet Evi Vakfı tarafından 2000 yılında çıkarılan Arap Şahsiyetler Ansiklopedisi'nde kendisi hakkında bir makale kaleme almış ve şöyle demiştir: "Dr. Mustafa Cevad, dil, tarih ve edebiyat uzmanıdır. Aynı zamanda çeşitli şüirleri de bulunmaktadır. Bilimsel faaliyetler, araştırma ve inceleme konusundaki olağanüstü performansı ile tanınmıştır".

Yine Bağdat Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Casim Muhammed el-Halef, 1969'da ölümü dolayısıyla verdiği ilanda: "merhumun hayatı boyunca yaptıkları ve ardından bıraktığı eserler Arap milleti açısından büyük bir fırsat olmuştur" demiştir.

Profesör Hamid el-Mutabî ise kendi ansiklopedisi olan Yirminci Yüzyılda Iraklı Şahsiyetler Ansiklopedisi'nde onun hakkında şunları yazmıştır: "Arapçanın sanatlarına hâkim, azimli, iyi gözlemleyebilen, çok sabırlı, çok iyi çıkarsamada bulunabilen biriydi".

Abdulcabbar Derviş Rıza da kendisi için şunları söylemiştir: "Kendisi ansiklopedi olarak nitelendirilmiştir. Aslında onu her türlü bilginin saklandığı, eşine az rastlanır bilgilerin olduğu bir sandığa benzetebiliriz".³⁶

Dr. Sefa Hulusî, bilge Mustafa Cevad ile ilgili olarak kaleme aldığı "Mustafa Cevad Anısına" başlıklı bir makalesinde: "Seni hem sağken gördüm hem de öldükten sonra ama hangi halin daha hoş, daha şanlı bilmiyorum. Çünkü sen farklı asırlarda farklı alanlardaki İslam medeniyetinin özünü. Seninle doruğa çıktık ve seninle yeniden başlayacaktır"³⁷ demektedir.

Vahiduddin Behaeddin, *Arap Dilinin Filozofu ve Bağdat'ın Nadide Planlayıcısı Mustafa Cevad* adlı kitabında, Dr. Sefa Hulusî'den alıntı yaparak şunları söylemektedir: "Mustafa Cevad yaşlılıktan korkuyordu, yaşlılık bir yana 'emeklilik' kelimesinden bile korkuyordu. Birçok kez emekli olacağı gün, bu dünyadaki son günü olacağını söylemiştir... Bu yüzden son nefesini verene kadar Bağdat Üniversitesi'nde ders vermeye devam etti. O bu ayrıcalığı hak etmişti. Ölümünden sonra benim

36 Abdulcabbar Derviş Rıza, Mustafa Cevad (1901-1969), *Türkmeneli Edebiyat Kültür Dergisi*, Sayı 34, Ekim 2010, s. 16.

37 *El-Ahâ Dergisi*, sayı 11 - 12, Mart - Nisan 1970, s. 8.

danışmanlığını üstlendiğim öğrencisi, tezinin bölümlerini zaman zaman göğsünde sıkışma yaşaması nedeniyle burnunda oksijen borusu varken düzelttiğini anlattı”.³⁸

Edebiyatçı Ali Nasır el-Kinanî, onun hakkında şöyle demiştir: “Bağdat’a hizmet etmiş en büyük kişinin Dr. Mustafa Cevad olduğunu belirtmek isterim. Bağdat’ı tarihi ve kültürel çeşitli açılardan ele alan pek çok kişi var ama Mustafa Cevad planlamasını yapmıştır. Kendisi Dr. Ahmed Susa ile en büyük ve en önemli kaynaklardan biri olan *Bağdat Harita Rehberi*’ni hazırlamıştır”.³⁹

Bazı yazarlar onu mason olmakla suçlamışlardır. Çünkü Irak Bilim Kurumu’nda kendisiyle oturduklarında dilinden çok korkarlardı. Bu arada Kahire merkezli Arap Dil Kurumu’nda yapılan yıllık toplantılarda Taha Huseyn, kendisiyle karşı karşıya gelmekten çekinirdi. Akkâd ise bir makale kaleme alarak Mustafa Cevad’ı eleştirmiştir. Çünkü bu Iraklı dilci, çalışmalarını didik didik etmiş, Akkâd gibi dev bir yazarın yapmaması gereken dil, dilbilgisi ve yazım hatalarını bulmuştu. Kendisine yöneltilen suçlamalara aldırmazdı. O kendisini Arapçaya adanmış ve büyük küçük herkesin, kerameti kendinden menkul kimselerin bu dili bozmaması için gönüllü olarak dilin bekçiliğini üstlenmiş gibiydi.

Ölümünden bir hafta sonra bu kez Bağdat’ta Basın Yayın Müdürlüğü tarafından çıkarılan haftalık *Elifba Dergisi*, Dr. Mustafa Cevad’ın yüz kalıbının bir fotoğrafını siyah zemin üzerinde yayınlayarak sadece “Yine de Ölmedi” manşetini attı. Kapağın tamamı bu olaya tahsis edilmişti. İkinci sayfada ise merhumun son günlerinde çekilmiş büyük bir resmi vardı.

Bağdat Üniversitesi Rektörü Profesör Dr. Jassim Muhammed el-Khalaf, ölümü üzerine (1969) şöyle demiştir: “Yüce Allah, merhumun büyük biyografisi ve ölümsüz mirasıyla Arap milletine fayda sağladı.”

Eski Eserler Genel Müdürlüğü, merhum Mustafa Cevad’ın ölümünden sonra ilmî ve şahsi eserler için Irak Müzesi’nin kütüphane salonunda özel bir bölüm tahsis etti. Bu bölümde Mustafa Cevad’ın edebiyat, dil ve tarih konularında bazı ilgililere yazdığı mektuplar yer alıyordu. Bölümde ayrıca Mustafa Cevad’ın araştırdığı kaynakların yanı sıra kitapları, gazete ve dergilerde çıkan makaleleri bulunuyordu. Ayrıca bu tahsis edilen bölümde şahsi eşyaları ile düşünce ve edebiyat adamları ile fotoğrafları da yer alıyordu.

ANISINA DÜZENLENEN FESTİVAL

Türkmen Kardeşlik Ocağı, *Sabah* gazetesiyle birlikte 24/12/2005 tarihinde, bilge Dr. Mustafa Cevad anısına ilk festivalini düzenledi. Ocak binasındaki Fuzuli salonunda düzenlenen festivale büyük bilgenin ardından bıraktığı eserlere ilgi duyan çok sayıda kişi katıldı.

Festival, diktatörlük döneminde şehit düşmüş Irak şehitleri ile özgürlük ve demokrasi şehitleri için yapılan saygı duruşundan sonra Fatiha Suresi’nin okunmasıyla başladı. *Sabah* gazetesinin genel yayın yönetmeni Muhammed Abdulcabbar el-Şabbût, yaratıcılığın çeşitli alanlarında Irak şahsiyetlerini anmanın öneminden söz ederek bu törenin başarıya ulaşması için katkıda bulunan herkese teşekkür etti. *Sabah* gazetesi ve Edebiyat- Kültür ekinin, yaratıcılığın çeşitli alanlarında Iraklı sembol şahsiyetlere ışık tutma noktasında öncü bir role sahip olduğu anlaşılırken dönemin Türkmen Kardeşlik Ocağı Başkanı Dr. Muhammed Ömer Kazancı yaptığı bir konuşmada şunları söyledi: “Türkmen Kardeşlik Ocağı, bilge Mustafa Cevad’ın eski dostlarıyla buluştuğu ikinci

38 Bkz. Vahiduddin Behaeddin, a.g.e., s.73.

39 Ali Nasır el-Kinanî, <http://www.albadeeliraq.com/> 30 Haziran 2009.

evi sayılırdı. Yani sizler şu an onun huzurunda ve ikinci evinde bulunmaktasınız”. Kazancî, *Sabah* gazetesindeki meslektaşlarına, festivalin düzenlenmesini sağlayan bilge Mustafa Cevad özel ekinin hazırlanmasındaki çabalarından dolayı teşekkür etti. Ardından yaşlılığı ve hastalığı nedeniyle katılamayan Dr. Huseyn Ali Mahfuz’un mesajı, gazeteci Dr. Hasan el-Musevî tarafından okundu. Mahfuz mesajında: “Yaşlılık, hastalık ve takatsizliğin evde oturttuğu biri olarak aranızda olma şerefine nail olamadığım için büyük üzüntü duyduğumu belirtmek isterim. Ancak yolun sonundayken bugün Mustafa Cevad’ı anan ve onun anısını yaşatan insanlar olduğunu görüp vefa kokularını aldığım için Allah’a şükrediyorum.”

Festivalin bitiminde anma töreninin düzenlenmesine katkı sağlayan kimselere Mustafa Cevad plaketi takdim edildi. Festivale çok sayıda kültür ve siyaset insanı katılırken festival, *el-Furat*, *el-Hurra*, *el-İrakiyye*, *et-Türkmaniyye*, *es-Sûmariyye*, *Sabah* gazetesi, *es-Sabah el-Cedîd* gazetesi, *el-Envâr* gazetesi, BBC ve benzeri medya kanallarında geniş yer buldu.

Festivale ayrıca İmam Huî Vakfı ve bilge Dr. Mustafa Cevad’ın ailesini temsilen Dr. Cevad Mustafa Cevad da katıldı.

Londra merkezli İmam Huî Vakfı, festivalin düzenlenmesine verdikleri katkılardan dolayı *el-Sabah* gazetesi yönetimine ve Türkmen Kardeşlik Ocağı’na çeşitli hediyeler, plaketter ve kitaplar hediye etti. Bilge Mustafa Cevad’ın araştırma, inceleme ve konuşmalarının yanı sıra anma etkinliklerine ilişkin haberlerin ayrı bir kitap olarak basılması bekleniyordu. Ancak dönemin Türkmen Kardeşlik Ocağı Başkanı Dr. Muhammed Ömer Kazancî’den anladığım kadarıyla söz konusu kitap maddi nedenlerle basılamamıştır.

FESTİVALDE ALINAN TAVSİYE KARARLARI ŞUNLARDI

-Mustafa Cevad’ın yeniden heykeli dikilerek adının Bağdat’taki bir caddenin yanı sıra buradaki meydanlardan birine de verilmesi.

-Kültür mirası el yazmalarıyla ilgili bilimsel araştırma alanında yazarlar ve araştırmacılar için bilge Mustafa Cevad adına yaratıcılık ödül oluşturulması.

-Irak’taki herhangi bir fakülte veya üniversiteye bilge Mustafa Cevad adının verilmesi.

-Mezarının, ismine ve mirasına yakışır şekilde yeniden yapılması.

-Çalışma ve araştırmalardan oluşan el yazmalarını basmak için bir plan hazırlanması.

-Basılmış kitaplarının yeniden basılması.

-Bilge Mustafa Cevad’ın el yazmaları, özel belgeleri, ses ve televizyon kayıtlarını da kapsayacak özel bir müze kurulması.

-Mustafa Cevad tarafından yapılan yayınların indekslerinin hazırlanması.

-İnternette Mustafa Cevad adına bir site kurulması.

-Bağdat Müzesi’ne, bilge Mustafa Cevad heykeli konularak heykelle birlikte “Kul ve la Takul” programındaki sesinin de yer alması tavsiyesinde bulunulması.

NECEF’TE MUSTAFA CEVAD ANISINA “KUL VE LA TAKUL” TİYATROSU

Necef Gençlik Kulübü, Irak Türkü bilge Dr. Mustafa Cevad’ın hayatını konu alan “Kul ve la Takul” adlı bir tiyatro oyunu sergiledi. Oyunu sanatçı İsâr el-Fazlî yazıp yönetirken kulübe mensup

bir grup genç tarafından Kadın Kalkınma Derneği tiyatrosunda sergilendi. Yönetmen el-Fazlî oyunla ilgili olarak, “bu tiyatro oyunu ilgili mercilerin ihmalkârlıkları nedeniyle eserlerinden bir şey kalmayan bilge Mustafa Cevad’ın Irak kültür ve edebiyatına yaptığı hizmetlerine dikkat çekmek suretiyle kendisinin onuruna sergilenen bir oyundur”.

MUSTAFA HEYKELİ

CEVAD’IN

Görsel:

Mustafa Cevad’ın Diyale iline bağlı el-Halis ilçesinde bulunan heykeli

Mustafa Cevad’ın bir heykeli bu eşsiz Irak Türkü şahsiyetin anısını ölümsüzleştirmek amacıyla el-Halis ilçesinin girişinde, Bağdat-el-Halis-Bakube yol ayrımında yer alan bir meydana dikildi. Ancak daha sonraları heykel aniden ortadan kaybolarak el-Halis belediyesine ait asfalt atölyesinde toprak içerisinde atıldı kaldı.⁴⁰ El-Halis kazasının girişine ise 1920 ayaklanması anısına bir heykel dikilmişti. İşte bu heykel kaldırılıp yerine Dr. Mustafa Cevad’ın heykeli konuldu. Heykel şu an aramızda olmayan sanatçı Mueyyed en-Nasir tarafından yapıldı. Ancak bu heykel yaklaşık on yıl sonra 1980’li yıllarda tahrip edilip yerinden kaldırılarak yukarıda da belirttiğimiz gibi sürüklenerek çimento fabrikasına götürülüp atıldı.

Muhyiddin el-Cenâbî, bilge Mustafa Cevad ile ilgili bir makalesinde kendisini 20. yüzyılın Sibeveyhi olarak niteliyor ve hocası olan papaz Anastas el-Karmalî’yi bile geride bıraktığını söylüyor. Daha sonra heykel konusuyla ilgili olarak şunları belirtiyor: “Mustafa Cevad önceleri hükûmetin ilgi odağıydı. Ama ölümünden sonra hükûmetin ona yönelik yaklaşımları değişti. Çünkü hükûmet kendisinin Türkmen olduğu bilgisini almıştı ve bu yüzden kendisini ölümünden sonra hedef aldı. Nitekim Sibeveyh’in ismini de okul kitapları ve devlet kütüphanelerinden silme yoluna gitmişti”.⁴¹

Sanatçı Halid ed-Dahî de heykelin dikilip kaldırılması sürecinden şu sözlerle söz ediyor: “1969 yılında el-Halis kazasının girişindeki meydana 1920 ayaklanması anısına bir heykel dikilmişti. İşte bu heykel kaldırılıp yerine Dr. Mustafa Cevad’ın heykeli konuldu. Heykel şu an aramızda olmayan sanatçı Mueyyed en-Nasir tarafından yapıldı. Ancak bu heykel yaklaşık on yıl sonra 1980’li yıllarda tahrip edilerek yerinden kaldırılarak yukarıda da belirttiğimiz gibi sürüklenerek çimento fabrikasına götürülüp atıldı. Doğruyu söylemek gerekirse bu heykeli yapan ben değilim. Ama Bakubalı bir sanatçı var, merhum Mueyyed en-Nasir, bu heykeli yapan o. Proje ona ait, bu konuda kendisine sanatçı Ali et-Taî yardımcı olmuştur”.

Ed-Dahî şunları ekledi: «el-Halis Belediye Başkanı, iki yıl önce benden heykeli iade etmemi istedi. Sanat Akademisi mezunu oğlumla birlikte bu işi tamamladık. Yeni anıtın ağırlığı 6 ton çimento ve alçıtaşı olup yakın zamanda biraz ateşe maruz kaldığını düşünüyorum. “Ed-Dahî heykelin

40 Sabah Abdullah Kerkuklî, Bağdat yayımlanan haftalık *Sabah* Gazetesi, Sayı:26, 12 Mayıs 2004, s.8.

41 Muhyiddin el-Cenâbî, Bilge Mustafa Cevad, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı:63, Nisan 2013, s.9.

kalitesi ve yıpranma ihtimali ile ilgili olarak şunları söyledi: “Heykel yapmak için en iyi malzeme bakırdır. Dr. Mustafa Cevad ise değil çimentodan altından bile olsa bir heykelinin yaptırılmasını hak ediyor”.

DIYALE’DEKİ MUSTAFA CEVAD HEYKELİNİN RESTORASYONU İÇİN 8 MİLYON DİNAR TAHSİS EDİLDİ

Kültür Bakanlığı, Dr. Mustafa Cevad’ın heykelini restore etmek için sekiz milyon dinar tahsis etti. Bakanlıktan yapılan açıklamada, Diyale Valiliği’ne bağlı el-Halis ilçesi girişindeki heykelin aşınmasından sonra Kültür Bakanı’nın “Dr. Mustafa Cevad heykelinin aşınmasını ve yıkılmasını önlemek için bakım ve restorasyon çalışmalarına başlanması amacıyla Güzel Sanatlar Dairesi’nin sekiz milyon Irak dinarı ödemeyi kabul ettiği” belirtildi. Mevcut heykel, 2003’ten sonra eski rejimin 1990’larda el-Halis ilçesinde bulunduğu yerden söktüğü orijinal heykelin tam bir kopyası olarak yeniden dikilmiştir.⁴²

42 <https://al-aalem.com/3/10/2013>.

KAYNAKLAR

- Mustafa Cevad, *Kul ve la Takul Kütübü*, Birinci Cilt, Birinci Baskı, 1988.
- Dr. Sefa Hulusî, Mustafa Cevad Anısına, Bağdat'ta yayımlanan *el-Ihâ Dergisi*, sayı 11-12, Mart- Nisan 1970.
- Dr. Sefa Hulusî, Mustafa Cevad- Sohbetleri ve Mektuplarında- Giriş - Arap Dilinin Filozofu ve Bağdat'ın Nadide Planlayıcısı.
- Fuad Abdezzarrak ed-Ducaylî, Arap Dilinin Filozofu ve Bağdat'ın Nadide Planlayıcısı Mustafa Cevad Kitabına Dair, et-Taahî, 5 Temmuz 2012.
- İbrahim Halil el-Allâf, Tarihçi Dr. Mustafa Cevad, Çağdaş Irak Tarihçileri Ansiklopedisi, *İnsan Bilimleri dergisi*, Sayı 18, ikinci yıl, Şubat 2005.
- İbrahim Halil el-Allâf, Tarihçi Dr. Mustafa Cevad, “*Biz Türkmenler*” web sitesi, 9 Nisan 2010.
- Vahiduddin Behaeddin, Arap Dilinin Filozofu ve Bağdat'ın Nadide Planlayıcısı Mustafa Cevad, İkinci Baskı, Kerkük, 2013.
- Vahideddin Bahaeddin, Mustafa Cevad'ın 9/5/1953 tarihli mektubu.
- Davud es-Sadî, Bilge Dr. Mustafa Cevad, *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat Dergisi*, Sayı 33, Ekim 2010.
- Dr. Yusuf İzzeddin, 20. Yüzyıl Irak Şairleri, cilt 1, s. 161, Esad Matbaası, Bağdat, 1969.
- Cafer el-Halilî, Onları Böyle Tanıyordum, cilt 3, s. 73, Dar al-Kutub Matbaası, Beyrut, tarihsiz.
- Dr. Muhammed Abdülmuttalib el-Baka, Mustafa Cevad Hayatı ve İlmi Konumu, Bağdat 1989.
- Abdul Karim Cevad, Dr. Mustafa Cevad Vefatının Birinci Yıldönümü Vesilesiyle, *Kuweyt el-Arabî dergisi*, sayı 144.
- Vahiduddin Behaeddin, Arap Dilinin Filozofu ve Bağdat'ın Nadide Planlayıcısı Mustafa Cevad, İkinci Baskı, Kerkük, 2013.
- Vahiduddin Behaeddin, Arap dili filozofu ve Bağdat el-Fard'ın planlayıcıları Mustafa Cevad-6/7/1953 Tarihli Mektup el-Numan Matbaası, Necef, 1971.
- İsmet Refik Sarıkahya, Dr. Mustafa Cevad ve Irak'taki Türkmenlerle İlgili Tarihi Makaleleri, elektronik ortamda yayınlanan bir araştırma (Irak Türkmen Ansiklopedisi).
- Wikipedia, özgür ansiklopedi, Mustafa Cevad.
- Dr. Yusuf İzzeddin, Yirminci Yüzyılda Irak Şairleri, cilt 1, s. 161, Esad matbaası, Bağdat, 169.
- Burhan Abdurrezzak el-Beyatî, Bilge Dr. Mustafa Cevad, hayatı... Eserleri, *el-Muharib dergisi*, Kerkük, sayı 26-27-28, 25 Nisan 2014.
- Abdulcabbar Derviş, Mustafa Cevad (1901- 1969), *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat Dergisi*, Sayı 34, Kasım 2010.

- Abdulgabbar Derviş, Mustafa Cevad Anısına, *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat Dergisi*, Sayı 131, Aralık 2018.
- Emile Yakub, *Rönesans'ın Başlangıcından Bu Yana Şairler Sözlüğü*, cilt 3, Birinci Baskı, Beyrut, 2018.
- Seher Abdulgabbar Derviş, Mustafa Cevad'ın Vefatının Yıl Dönümü, *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat Dergisi*, sayı 24, Ocak 2010.
- Muhyi Ali el-Cenabî, Bilge Mustafa Cevad, *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat Dergisi*, Sayı 63, Nisan 2013.
- Nebîl el-Attiya, Dr. Mustafa Cevad'ın Bilgi Kaynakları, et-Tarik Net web sitesi.
- Dr. Muhammed Abdülmuttalib el-Bakka, Mustafa Cevad- Hayatı ve Bilimsel Konumu, Bağdat, 1989.
- Ali Nasır el-Kinanî, *el-Badil el-Iraki web sitesi*, 30 Haziran 2009.
- Dr. Sabah Abdullah Kerkuklî, *Türkmen Şahsiyetler Ansiklopedisi*, Birinci Bölüm, Bağdat- 2017.
- Dr. Sabah Abdullah Kerkuklî, Kur'an Diline Hizmet Eden Türkmen Şahsiyetler, Bağdat'ta yayımlanan *el-Beşir Haftalık Gazetesi*, Sayı 26, 12 Mayıs 2004.
- Zahid el-Bayatî, Vefatının Ellinci Yıldönümünde Dr. Mustafa Cevad, "*Biz Türkmeniz*" web sitesi, 17 Aralık 2019.
- Necdet Fethi Safvet, Irak'taki İzci Hareketinin Hatıraları, *el-Meda gazetesi*, 15 Aralık 2013.
- Mecid eş-Şammari, Reşid Ali el-Kilanî ve Çağdaş Tarihteki Ulusal Rolü, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, el-Mustansiriye Üniversitesi, Bağdat, 1999.
- Muhammed Cemil Şeleş, Mustafa Cevad'ın Arap mirası üzerine bir kitabının araştırılması, *Dar er-Reşid Yayınları*, Bağdat, 1973.
- Hüseyn Ali Mahfuz, Mustafa Cevad ile Birlikte- *Irak Gazetesi*, sayı 3532, 1999.
- Orhan Beyatlı, Mustafa Cevad ve Heykelinin Tutuklanma Hikâyesi, Bağdat'ta yayımlanan *el-İhâ gazetesi*, sayı 303-304-305, Ocak - Şubat - Mart 2015.
- Şahin Hilmi, Bilgi Mustafa Cevad, Tekrarı Olmayan Bir Türkmen Dil Hafızası ve Bir Irak Retorik Mucizesi, *el-Katib et-Turkmanî Dergisi*, İlk sayı, Mart 2016.
- Ümit Köprülü, Dr. Mustafa Cevad'ın Bilgi Kaynakları, Halkın Yolu, sayı 179, 13 Mayıs 2008.

FİLİSTİN'DEKİ IRAK BİRLİKLERİ KOMUTANI

MUSTAFA RAGIP PAŞA

(1895 – 1960)

Mustafa Ragıp Paşa, Kerküklü ünlü Irak Türkü ailelerinden biri olan Sarıkahya ailesinden gelmektedir. Ancak kendisi Osmanlı Devleti döneminde babasının üst düzey bir devlet görevlisi olması nedeniyle Hille'de doğmuştur. Tam adı Mustafa Ragıp İsmail Sarıkahya'dır. Büyük atası Mehmet Paşa Sarıkahya, Kerkük'te komutanlık ve yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. Kesin doğum tarihi bilinmemekle birlikte bazı kaynaklarda 1895 yılında doğduğu belirtilmektedir.⁴³ Bilinen tek şey kendisinin 1960 yılı sonlarında vefat ettiği ve Kerkük'te toprağa verilmiş olduğudur. Hille'de ise halkın çok iyi tanıdığı biriydi. Öyle ki şehirde Mustafa Ragıp Mahallesi diye bir mahalle bulunmaktadır. Bu arada Mustafa Ragıp Paşa'nın, Kerküklü İzzet Paşa Sarıkahya'nın kızı Makbule Hanımla evlendiği bilinmektedir.

İlköğrenimini Kerkük'te tamamlayan Mustafa Ragıp Paşa, Bağdat'taki Askeri Rüştiye'ye girmiştir. 1912'de, İstanbul Harp okulundan teğmen rütbesiyle mezun olduktan sonra Erzurum'daki Dokuzuncu Kolordu'ya bağlı Altmış Üçüncü Tugay'a tayin edildi. İttihat ve Terakki döneminde Balkan Savaşlarına katıldıktan sonra tugayıyla Erzurum'a döndü. 1918'de, Reis rütbesine getirildi. Bunun nedeni kıdem olmakla birlikte savaş alanlarında sergilediği muharebe beceri ve kabiliyetinin de unutulmaması gerekir. Kendisi Behçet Salih ile kıdem alan tek Iraklıydı. Birinci Dünya Savaşı çıkınca başından sonuna kadar savaşa katıldı. Aras bölgesindeki Kızıldağ mevkiinde dört kez yaralandı. Daha sonra Türk Kurtuluş Savaşı'na katılarak yüksek kahramanlıklar sergiledi. 1923'te, Lozan Antlaşması yapılırken Irak'a dönerek askerliği bırakıp Hille ve Kerkük'te bulunan mülklerini işletmeyi seçti. Ancak 1927'de, yeniden askerliğe döndü ve aynı yıl binbaşı rütbesine getirildi. Bu arada 1932'de, Irak Kralı Birinci Faysal tarafından Irak'taki ilk cesaret madalyasıyla ödüllendirildi. Bunun için düzenlenen törene Abdulmuhsin es-Sadûn, Nuri Said ve prens Abdülilah'ın yanı sıra çok sayıda komutan katıldı. Ardından 1938'de, albay rütbesine yükseltildi. 1942'de yarbay rütbesine yükseltilen Mustafa Ragıp Paşa 1941'de Askeri Disiplin Kurulu Başkanlığı'na getirildi. 1944'te ise Savunma Bakanlığı Mühimmat ve Lojistik Başkanlığı'na geldi. Aynı yıl Kerkük ili İkinci Fırka Komutanlığı'na yükseldi. 1945'te ise tümgeneral rütbesine yükseltildi.

43 Yazar Mir Basri, Mustafa Ragıp Paşa'nın Basra'da dünyaya geldiğini söylemektedir. Bkz. *Çağdaş Irak'ta Türkmen Şahsiyetler ve Türk Edebiyatı* adlı kitabı, Londra, 1997, s.78.

Saha komutanı Tümgeneral Mustafa Ragıp Paşa, Irak Savunma Bakanlığı tarafından 20 Temmuz 1948'de, yani İsrail Devleti'nin kuruluşunun ilan edilmesinden yaklaşık iki ay sonra Tuğgeneral Tahir ez-Zubeydi'nin yerine Filistin'in Nablus kentindeki Irak birlikleri komutanlığına getirildi. Komutan, Kudüs'ü tamamen kurtardıktan sonra İsrail'i ikiye bölmek ve kuşatmayı kaldırmak amacıyla Hayfa'ya doğru ilerleyip Faluce'de kuşatma altında olan Mısır ordusunu ablukadan kurtarmak için yüksek askeri komutanın önünde açık ve samimi koşullar koydu. Yönetim tarafından kabul edilen bu koşullar şunlardı:

- 1- Irak Genel Komutanlığı'ndaki kurmay subayların kendisi tarafından seçilmesi.
- 2- Kendisi o tarihlerde Kerkük'teki ikinci tümen komutanı olduğu için komutanlık kapsamında görev yapacak bazı subayların kendi tümeninden seçilmesi.
- 3- Uygun gördüğünde saha ve askeri planlar hazırlamak ve uygulamak için kendisine tam yetki verilmesi.
- 4 - Kendi komutanlık işlerine karışılmaması.⁴⁴

Yanında, Kurmay Yarbay Gazi Dağıstani, Kurmay Yarbay Ömer Ali, Kurmay Yarbay Hadi Ali Rıza, Yarbay Mustafa Abdulkadir al Yahya, Yarbay Asım Çelebi, Kurmay Albay Abdülezel Müftü, Kurmay Albay Süleyman Hasan Bayatlı, Binbaşı Abdullah Abdurrahman, Binbaşı Şakir Sabir Zabit, Kurmay Yüzbaşı Hamid Seyyid Ömer, Yüzbaşı Ata Hayrullah, Yüzbaşı Sadraddin Seyyid Hadi, Yüzbaşı İsmail Hakki, Yüzbaşı Şevket Necm Salihî, Yüzbaşı Hidayet Arsalan, Yüzbaşı Asker Mahmut, Üsteğmen Gazi Neftci, Üsteğmen Ziya el-Halidî, Üsteğmen Rıza Hasan Tuzlu, Üsteğmen Ahmed Bayatlı, Üsteğmen Ziya Abdurrahman, Teğmen Fikret Çelebi ve Teğmen Musa Veli gibi kendi seçmiş olduğu, ordu saflarında iyi bir üne ve uzun bir geçmişe sahip birçok Irak Türkü subay vardı.

Emekli Tuğgeneral Hayri Abdullah Bayatlı, bu konuda şunları söylüyor: “O dönemde Amerika ve Batı Avrupa tarafından maddi ve manevi olarak desteklenen Siyonist düşmanla yaşanan şiddetli bir savaşta Irak ordusuna komuta etmek üzere Irak Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından bir Türkmeneye görev verilmiş olması Türkmenler için hem büyük bir şeref hem de dolaylı bir itirafır. Çünkü kendisi kahraman ordumuzda görev yapan her kesimden birçok üst rütbeli yetenekli komutan ve saha komutanı arasından seçilmiştir. Oysa Irak topraklarının İngilizler tarafından işgal edildiği ilk andan itibaren Irak Türkleri bir yandan kenara itilmeye bir yandan da yok sayılmaya çalışılmıştır.⁴⁵

Başkomutan Mustafa Ragıp Paşa, Filistin'deki cepheye katıldıktan sonra 3 Temmuz 1948'de, Trablus'u karargâh olarak seçti. Irak askerleri taarruza geçti ve Filistin şehir ve köylerinin kısa sürede kurtarılıp art arda geri alınmasından sonra düşmana karşı sağlanan üstünlük ayan beyan göz önüne serildi. Irak kuvvetleri belli bir plan çerçevesinde ilerlemeye, düşmanın tahkimatlarını silip süpürmeye ve düşman askerlerinin peşine düşmeye başladı. Ardından başkent Tel Aviv'e yönelen Irak kuvvetleri ile Tel Aviv arasında sadece 21 kilometre kalmıştı. Ancak tam bu sırada Irak Yüksek Komutanlığı ateşkes ve arka mevzilere çekilme emrini verdi.

44 Hayri Abdullah el-Beyatî (emekli tuğgeneral) Mustafa Ragıp Paşa- Parlak Askeri Hayatından Bir Kesit, *el-Muharrib* Dergisi, Kerkük, 25 Nisan 2009, s.24. Yazar bununla ilgili olarak Mustafa Ragıp Paşa'nın bu işin nereye varacağını, ayrıca savaşı düşmanın İngilizlerin yanı sıra yönetimdeki müttefikleri ve işbirlikçileri tarafından desteklendiğini bildiği için bu şartları ortaya attığını belirtiyor.

45 Hayri Abdullah el-Beyatî, a.g.e., s.23.

Başkomutan Mustafa Ragıp Paşa, bu işe çok sinirlenmişti. Avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı: “İhanete uğradık! Korkaklar ve işbirlikçilerin ihanetine uğradık”!.. O aslında Arap rejimlerinin başındakileri, Filistin savaşında hainlikle suçluyordu.⁴⁶ Irak Genelkurmay Başkanı Korgeneral Salih Saib el-Cuburi’ye kötü koşulları, İngiliz General Club Paşa’nın uygulamada Irak ve Ürdün kuvvetlerinin hareketlerini kontrol etmesi ve İngiltere’nin Irak ordusunun rolünü sınırlamak istemesi konusundaki memnuniyetsizliğini dile getirmeye başladı. Çünkü savaşta Irak ordusunun zafere erişeceği anlaşıncı İngilizler, Irak ordusunun ilerlemesini durdurmak için Ürdün Kralı Abdullah’a müdahale etmesi talimatını verdi. Kral Abdullah da İngilizlerin talimatlarına uyarak Filistin’deki müşterek Arap kuvvetlerinin komutanı sıfatıyla askeri harekâtın durdurulması kararını verdi ve Tümgeneral Mustafa Ragıp Paşa’yı bu konuda bilgilendirdi. Ancak Mustafa Ragıp, resmi referansının Bağdat’taki askeri komuta olduğunu düşünerek bu emri uygulamayı reddetmiş ve 1948 yılı Eylül ayı sonlarında, Ürdün Kralı Kral Abdullah bin el-Hüseyn ile görüşme talebinde bulunmuştur. Bu görüşme sırasında, Irak birliklerine, İsrail kuvvetlerine saldırmak ve başkent Tel Aviv’i ele geçirmek için kendisine tam yetki verilmesini istemiş, bu amaçla hazırladığı planın başarılı olacağına dair söz vermiştir. Ancak Kral Abdullah, kendisinin böyle tehlikeli bir karar alma yetkisinin olmadığını ve İngiltere hükûmetinin buna kesinlikle onay vermeyeceğini bildirmiştir. Bunun karşısında Mustafa Ragıp Paşa, Filistin’de kalmasının artık anlamsız olduğuna kanaat getirmiştir. Bu arada Kral Abdullah, Mustafa Ragıp Paşa’nın davranışlarından ve ateşkes emrini uygulamayı reddetmesinden dolayı kendisini şikâyet etmek üzere Irak tahtının vasisi Abdülilah’la temasa geçti. Irak tahtının vasisi Abdülilah da Tümgeneral Mustafa Ragıp’a verilen görevin değiştirilmesi için bir emir yayınladı. Bu duruma çok sinirlenen Mustafa Ragıp 14 Eylül 1948’de, ordudan istifasını istedi. İstifa dilekçesinde kaba ve sert ifadeler yer aldı.⁴⁷ Dilekçede ayrıca Irak askeri komutası ve hükûmetini de hedef aldı. Bu olay Irak halkı içinde yankı uyandırırken⁴⁸vasiden istifasını kabul etmesini istedi ve Irak kuvvetlerinin sorumluluğunu komuta kurmay başkanı ve birlikteki en yaşlı subay olan Albay Gazi Dağıstani’ye devretti. Ardından orduyla ilişkisini kesmiş olması nedeniyle kendi parasıyla kiraladığı sivil bir araçla Nablus’taki karargâhtan ayrıldı. Böylece kendi ilkeleri uğruna yüksek bir makamdan vazgeçmek suretiyle vatana hizmet konusunda eşine az rastlanır bir örneklik sergilemiş oldu.⁴⁹

Mustafa Ragıp Paşa’nın istifası ve Filistin’den Irak’a gitmesi konusunda Hayri Abdullah el-Bayâtî, şunları söylüyor: “Irak silahlı kuvvetlerinin Filistin cephesindeki başkomutanına dönüşünde suikast düzenlemek için sıkı ve gizli bir plan hazırlanmıştı. Ama kader bu ya, Albay Gazi

46 A.g.e., s.25.

47 İstifa dilekçesinde şöyle ifadeler yer aldığı söylenmektedir: “Sizlerden biri olmak beni şereflelendirmez. Siz Araplar ve Müslümanlara ihanet ettiniz”. Bkz. Felah Yazaroğlu, Tümgeneral Mustafa Ragıp Paşa, Sayı:5, 6 Ocak 2011, s.11.

48 Hayri Abdullah el-Beyâtî, a.g.e., yazar konuyla ilgili olarak Mustafa Ragıp Paşa’nın döner dönmez suikasta kurban gitmesi için gizli ve sağlam bir plan hazırlanmış olduğunu, ancak Kurmay Albay Gazi ed-Dağıstani’nin kurulan komplo-yu haber alarak suikasta engel olduğunu, Nablus’taki karargâhtan sivil bir araçla alınan müstafi komutan Mustafa Ragıp Paşa’nın da kimseye hissettirmeden Bağdat’a götürüldüğünü belirtiyor. Bu arada komutan Mustafa Ragıp Paşa’nın istifa dilekçesinin de komutanın dosyasından çıkarılıp kaybedildiğini, hatta imha bile edilmiş olabileceğini kaydediyor.

49 *Arif el-Arif (Filistin Yenilgisi ve Kayıp Cennet)* adlı kitabında Mustafa Ragıp’ın istifa tarihinin Irak Savunma Bakanlığı’nın kayıtlarında 11 Ekim 1948 olarak geçtiğini, ancak kendisinin Mustafa Ragıp’ın el yazısını gördüğünü belirtiyor. Mustafa Ragıp, 14 Eylül 1948’de, istifa ettiğini açıklayarak dün, yani 13 Eylül 1948’de, Filistin’deki durum nedeniyle istifasını Genelkurmay Başkanı Salih Saib Paşa’ya sunduğunu kaydediyor. Filistin’deki durumu (çok acı) diye niteleyen Ragıp Paşa, kendisinin umutla ve zafere ulaşabileceğini düşünerek oyalandığını, ama artık zaferin çok uzaklarda olduğunu ve vatanına hizmet etmek için beklediği günü göremeyeceğini, dolayısıyla galiplerin kesinlikle Yahudiler olduğunu düşündüğünü, kendisinin de bu romanın kahramanlarından olmak istemediğini anlatıyor. Bkz. sözü eden kitabın ikinci cildi- s.369.

Muhammed Fadıl Dağıstanî, komployu haber aldı ve geri çekilme gerçekleşirken istifa eden komutan, Nablus'taki karargâhtan Bağdat'a sivil bir arabaya götürüldü".

Kendi el yazısıyla kaleme aldığı bir yazıda, Filistin'deki durumu çok acı diye niteleyen Mustafa Ragıp Paşa, kendisinin umutla zafere ulaşabileceğini düşünerek oyalandığını, ama artık zaferin çok uzaklarda olduğunu ve vatanına hizmet etmek için beklediği günü göremeyeceğini, dolayısıyla galiplerin kesinlikle Yahudiler olduğunu düşündüğünü, kendisinin de bu tiyatronun kahramanlarından olmak istemediğini anlatıyor. Ondan sonra Mustafa Ragıp Paşa siyasetten uzaklaşarak çeşitli ticari işlerle meşgul oldu.

Albay Amir Hasak, *Filistin Trajedisi* adlı kitabında bu konuda şunları söylüyor: "Filistin Cephesi'ndeki Irak kuvvetlerinin komutanı Tümgeneral Mustafa Ragıp, Filistin'de savaş meselesinin ciddi bir iş olmadığını anlayınca istifa etti. Belki de Bağdat konusunda Hülagu'yla pazarlığa oturan ikinci İbn Alkamî olmak istemedi. Yani aynı şeyin bu kez 1948'de, kendi üzerinden tekrarlanması istemedi. Bu yüzden Mustafa Sarıkahya Paşa, kendi arabasının Irak'tan getirtilmesini istedi ve Ekim 1948'in başlarında, arabasına binip Nablus'tan ayrıldı.⁵⁰

Böylece tarih, yüksek mevkide bulunan Irak Türkü bir komutandan harika bir kahramanca duruş kaydetmiştir. O asker olmanın yüksek onurunun gerektirdiği ve bir şekilde yerine getirmesi gereken büyük yükümlülüklerle olan derin inancından dolayı bu cazip konumu rahatlıkla terk edebilmiştir. Vatansever ruhu ve Irak'a olan büyük sevgisi, imajını koruma gereği, Filistin'i savunma ve burada bulunan Müslümanların kutsallarını koruma inancından hareketle böyle bir şey yapmıştır. İşte bu şekilde bu kahraman komutan, kutsal millî görevin kendisine yüklediği fedakârlık ve sadakatin eşine az rastlanır bir örneğini oluşturdu.

Tümgeneral Mustafa Ragıp, Osmanlı makamlarından birçok madalya ve nişan almıştır. Kendisine Balkan Savaşı sırasında gümüş iftihar madalyası, Osmanlı hükûmeti Mecidiye madalyası ve Türk Kurtuluş Savaşı Madalyası verilmiştir.

Bu savaşta yaşananlar, Cenin, Tulkarm, Celile ve Batı Şeria topraklarında, Irak ordusu içinde Iraklı Arap kardeşleriyle yan yana savaşan yüzlerce Irak Türkü subay ve askerinin şehadetine tanıklık etmektedir. Sadece birinci Filistin savaşında şehit düşenlerin sayısı 28'i Irak Türkü subay ve asker olmak üzere 57'dir. Yani o savaşta şehit olan Iraklı askerlerin yarısı Irak Türküydü. Bu şehitlerin tümü Cenin'deki Irak şehitliğinde toprağa verilmiştir.

Türkmen Milliyetçi Hareketi, Kerkük şehrinin ana caddelerinden birine Mustafa Ragıp Paşa lakabıyla tanınan Irak Türkü askerî komutan Mustafa Ragıp Sarıkahya isminin verilmesi için bir girişim başlattı. Söz konusu caddenin ortasına, bu komutanın kısa bir biyografisini ve Osmanlı ordusundaki hizmetinin yanı sıra kuruluşunu izleyen ilk yıllarda Irak ordusunda üst düzey askeri görevler üstlendikten sonra elde ettiği askeri başarıların anlatıldığı bir tanıtım panosu dikildi.⁵¹

Mustafa Ragıp Paşa, 12 Aralık 1960 tarihinde⁵² vefat etmiş ve kendi vasiyeti üzerine Kerkük'te bulunan şehitlikte defnedilmiştir. Kerkük'te düzenlenen cenaze törenine büyük bir kalabalık katıldı. 26 Nisan 2009'da, Kerkük Türkmen Muharip Gaziler Derneği, bu komutanın Kerkük'teki Türkmen şehitliğinde bulunan anıt mezarını restore etti.

50 Uluslararası Arap Mütercimler ve Dilciler Cemiyeti (wata)

51 <http://www.bizturkmeniz.com>, 31 Temmuz 2011.

52 Araştırmacı Felah Yazaroğlu Ölümsüz Türkmen Komutanı- Tümgeneral Mustafa Ragıp Paşa - Vefatı başlıklı yazısında 26 Ocak 1960 tarihinde vefat ettiğini ve mezarının Türkmen Savaşçılar Cemiyeti tarafından Mart 2009 tarihinde restore ettirildiğini belirtmektedir. Bkz. *el-Muharib* Dergisi, Sayı:5, Ocak 2011, s.11.

KAYNAKLAR

- Mir Basri, *Modern Irak'ta Türkmen Şahsiyetler ve Türk Edebiyatı*, Londra 1997.
- Arif el-Arif, *Filistin Yenilgisi ve Kayıp Cennet*, 1956, basıldığı yer bilinmiyor, İkinci Cilt.
- İsmet Sarıkahya, Tümgeneral Mustafa Sarıkahya Paşa, *Kardeşlik Dergisi* - İstanbul, Sayı 28, Ekim-Eylül-Aralık 2005.
- İsmet Sarıkahya, Tümgeneral Mustafa Sarıkahya Paşa, *Sümer Dergisi*, Sayı 2, Kış 2006.
- İsmet Sarıkahya, Tümgeneral Mustafa Sarıkahya Paşa, *Pınar Dergisi*, Sayı 3, Eylül 2003.
- Hayri Abdullah el-Bayatî, Saha Komutanı Mustafa Ragıp Sarıkahya Paşa Anıt Mezarının Restorasyonu, *el-Ahâ - Kardeşlik*, Bağdat, Sayı. 239-240, Temmuz-Ağustos 2009.
- Hayri Abdullah el-Bayatî, Türkmen Komutan Mustafa Ragıp Paşa Anıt Mezarının Açılış ve Restorasyonunun Beşinci Yıldönümü, *el-Fanar Dergisi* - Kerkük, Sayı 90, 5 Mayıs 2014.
- Hayri Abdullah el-Bayatî, Mustafa Ragıp Paşa - Parlak Askeri Hayatından Bir Kesit, *el-Mu-harib* dergisi, 25 Nisan 2009.
- Yazar İbrahim Avcı'nın internet üzerinden 9 Haziran 2007'de yazara gönderdiği kısa araştırma.

IRAK DEVLETİ DÖNEMİNDEKİ İLK IRAK TÜRkü BAKAN

İZZET PAŞA

(1869-1960)

İzzet Paşa, 1869 yılında, Kerkük'ün Sarı Kâhya mevkiinde doğdu. Kendisi Esad Bey'in oğlu Muhammed oğlu İsmail oğlu Ali oğludur. İlköğrenimini Kerkük'te, askeri rüştiyeyi Bağdat'ta tamamladı. İstanbul Harp Okulu'na girdikten sonra 1887'de, teğmen olarak mezun oldu. Irak'a döndüğünde üsteğmen rütbesindeydi ve Bağdat'taki süvari birliğinin başına getirildi. Daha sonra orduda yüksek mevkilere getirildi. Özellikle Irak'ın İran sınırındaki doğu sınırlarında yaşanan olağanüstü sorunları çözme alanındaki başarılı çabaları nedeniyle hizmetlerine karşılık olarak 1907'de, tuğgeneral rütbesine yükseltildi. Daha önce Türkiye - İran sınırına komutan olarak atanmıştı. 1909'da, Kerkük'teki 12'nci tümen komutanlığına vekâleten atandı. Ardından ünlü Türk şairi Halide Nusret Zorlutuna'nın babası olan Avnullah el-Kazimî'nin yerine Kerkük vali yardımcılığına getirildi. Ondan sonra Irak'taki aşiretler arasında yaşanan anlaşmazlıkları inceleyen Aşiret Konseyi'ne başkanlık etme göreviyle Bağdat'taki Süvari Tugayı'nın komutanlığına getirildi. İzzet Paşa, 1913 yılında, Basra ve tüm Körfez bölgesini kapsayan otuz yedinci tümen komutanlığına ve Basra vali yardımcılığına atandı. Bu atama, Osmanlı padişahı Sultan Abdülmecid'in oğlu Sultan Reşat tarafından çıkarılan ve İzzet Paşa'nın ordu içerisindeki büyük hizmetlerinden dolayı tümgeneral rütbesine yükseltilmesini de içeren bir fermanla yapıldı. Bu arada İzzet Paşa, Muhammed Fadıl ed-Dağıstanî Paşa'nın kızıyla evliydi.

İzzet Paşa 1914'te, emekliye ayrıldı. Ancak kısa süre sonra yedek general rütbesiyle orduya geri döndü. İngiliz kuvvetleri 1915'te, Kut'u ele geçirdiğinde, İzzet Paşa birlikleriyle birlikte Medain'e (Salman Pak) çekildi. Burada bir savunma mevzi haritası hazırladı ve diğer direniş güçleriyle birlikte İngiliz kuvvetleriyle üç gün süren şiddetli çatışmalara girdi. Çatışmalar İngiliz kuvvetlerinin yenilgisiyle sona erdi.

İzzet Paşa, 1918'de, korgeneral rütbesiyle emekli oluncaya ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar orduya hizmet etmeye devam etti. Ondan sonra şehrin ileri gelenlerinin uğrak yeri olan bir divanın yer aldığı Kerkük'e geri döndü.

1920 yılının ağustos ayında Bağdat'ta Talib en-Nakib Bey'in başkanlığında seçim yasasını hazırlamak üzere bir komisyon oluşturuldu. Kerkük'ü temsilen komisyon başkan yardımcılığına İzzet Paşa getirilirken komisyon çalışmalarını aynı yılın Kasım ayında tamamladı.

Abdurrahman en-Nakib, 25 Kasım 1920'de, geçici Irak hükûmetini kurduğunda, Eğitim ve Sağlık Bakanlığı görevi İzzet Paşa'ya verildi. Ondan sonra İzzet Paşa, daha sonraları adı Çalışma ve Haberleşme Bakanlığı olarak değiştirilen Nafia Nazırlığı görevini üstlendi. Yine 12 Eylül 1921'de,

Abdurrahman en-Nakib başkanlığında kurulan ikinci hükûmette de Çalışma ve Haberleşme Bakanı görevini üstlendi. Ancak Kral I. Faysal ile anlaşmazlığı nedeniyle bu görevden istifa etti.

1922'nin başlarında, Irak'ın güney ve güneybatı sınırlarına yakın yerlerde yaşayan Necid aşiretleri Irak aşiretlerine saldırmaya, ortalığı yakıp yağmalamaya, adam öldürüp kadınları kaçırmaya başladı. İşte bu olay bu bölgelerde Irak sınırlarını belirleme sorununun başlangıcı oldu. Iraklı tarihçi Abdurrezzak el-Hasanî bunu, İngiliz İmparatorluğu'nun amaçlarına ulaşmak için İngilizlerin Necid kabilelerini Irak topraklarına saldırmaları için kışkırtma yoluna gitmesine bağlıyordu. El-Hasanî bunu şöyle açıklıyor: “İngilizler, Iraklılara Manda yönetimini içten kabul ettirmekten ümitlerini kestiklerinde Irak halkına bu kez dış tehlikeleri savuşturmak için İngiliz korumasının vazgeçilmez olduğunu anlatmak istediler...” Nitekim Irak kamuoyu bu saldırılara o kadar öfke duymaktaydı ki Kral Faysal, Bakanlar Kurulu'nu bu konuyu incelemeye ve aşiretlerin saldırılardan korunmasını sağlamak için bir karar almaya çağırdı. Bakanlar Kurulu aynı tarihte, yani 27 Mart 1922'de, toplanarak konuyu görüştü. Adalet Bakanı Naci el-Suveydî, İngiliz Yüksek Komiseri'ne aşağıdaki hususların sorulmasını önerdi:

1. Irak Hükûmeti ile Necid Hükûmeti arasında herhangi bir anlaşmazlık var mı ve bu anlaşmazlığın nedenleri nelerdir?
2. İngiliz hükûmetinin bu konudaki tutumunun bildirilmesi ve Irak sınırlarını savunmaktan sorumlu olup olmadığı hususunda bilgi verilmesi.

Naci el-Suveydî'nin ortaya attığı bu sorular, aslında Kral Faysal ile İbn Suud arasındaki anlaşmazlığa atıfta bulunuyordu. Çalışma ve Haberleşme Bakanı İzzet Paşa, Adalet Bakanı Naci el-Suveydî'nin görüşünü destekledi. Ondan sonra Sağlık Bakanı Dr. Hanna Hayyat, Ticaret Bakanı Abdullatif el-Mendil ve İçişleri Bakanı Hac Remzi Bey de Adalet Bakanı Naci el-Suveydî'nin açıklamalarına destek verdi. Kral Faysal, bakanlar kurulu toplantısı sırasında bakanlarının bu tutumundan rahatsızlık duymuş ve beş bakan, Naci el-Suveydî, İzzet Paşa, Hanna Hayyat, Abdullatif el-Mendil ve seyyid eş-Şehrîstani'yi hemen huzuruna çağırarak kendilerine duyduğu güveni kaybetmesinden dolayı istifalarını istedi. Nitekim bu talebin ertesi günü, yani 30 Mart 1922 tarihinde, beş bakan bakanlıktan istifalarını sunmuş oldular.

İzzet Paşa Kerküklü'nün istifa mektubunda şu ifadeler yer alıyordu: “Sayın Başbakan, bazı bakan arkadaşlarımın istifalarına istinaden, kabul etmeniz dileğiyle istifamı tarafınıza arz ediyorum”. Kral Faysal bu istifaları kabul etti ve 1 Nisan 1922'de, adı geçen beş bakanın istifasının kabul edildiğine dair 81 sayılı Kraliyet Kararnamesi yayınlandı. Bu olaylardan, İzzet Paşa Kerkük'lü ve arkadaşlarının, kralın kendisine karşı örtülü muhalefetleri sonucu kendilerini istemesi nedeniyle istifaya zorlandıkları anlaşılmaktadır.

Öyle anlaşıyor ki İzzet Paşa, bakanlık makamında bulunmaktan pek memnun değildi. Iraklı tarihçi Sati' el-Husarî anılarında, İzzet Paşa'nın Nafia (Çalışma ve Ulaştırma) Nazırı olduğu sıralarda kendisiyle Türkçe konuşarak şunu söylediğini anlatıyor; “Ben bundan önce hangi görevde bulunduydum amir bendim. Ama bakan olduktan sonra burada artık şu paravanın ötesine geçemez oldum”.⁵³ Ondan sonra Irak'ta birbirini izleyen hükûmetlerde gerek krallık gerekse cumhuriyet döneminde, 2003 yılına kadar herhangi bir Irak Türkü bakan atanmadı.

53 Sati' el-Husarî, Irak'taki Hatıralarım, Birinci Bölüm, Beyrut 1967, s.51, İsmet Refik Sarıkahya'dan naklen, Ordu'daki Türkmen Şahsiyetlerden, *Türkmeneli Kültür Sanat* Dergisi, sayı:59, Aralık 2012, s.18.

20 Ekim 1932’de vefat eden İzzet Paşa, Kerkük’ün Sarı Kâhya semtinde “Molla Hıdır Camii” olarak bilinen Hacı Abdi Camii’nin avlusuna defnedildi. Ölüm yılı, ünlü Irak Türkü şair “Muhammed Sadık” tarafından Türkçe bir şiirle kaydedildi.⁵⁴

KAYNAKLAR

- Sati’ el-Husari, *Irak’taki Anılarım*, Birinci Bölüm, Beyrut, 1967.
- Abdurrezzak el-Hasani, *Irak Bakanlıklarının Tarihi*, Birinci Bölüm, Bağdat, 1988.
- Mir Basri, *Modern Irak’ta Türkmen Şahsiyetler ve Türk Edebiyatı*, Londra, 1997.
- İsmet Refik Sarıkahya, *Ordudaki Türkmen İsimlerinden, Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 41, Mart 2009.
- İsmet Refik Sarıkahya, *Ordudaki Türkmen İsimlerinden, Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 59, Aralık 2012
- İsmet Refik Sarıkahya, *Tarihin Belleği*, İzzet Paşa Kerkuklî, Bağdat’ta yayımlanan *el-İhâ* dergisi, Sayı 208-209, Aralık 2004.
- Yazar İbrahim Avcı’nın 9 Haziran 2007’de yazara gönderdiği kısa araştırma.
- Arif Al-Arif, *Filistin Yenilgisi ve Kayıp Cennet*, 1956, basıldığı yer bilinmiyor, İkinci Cilt.

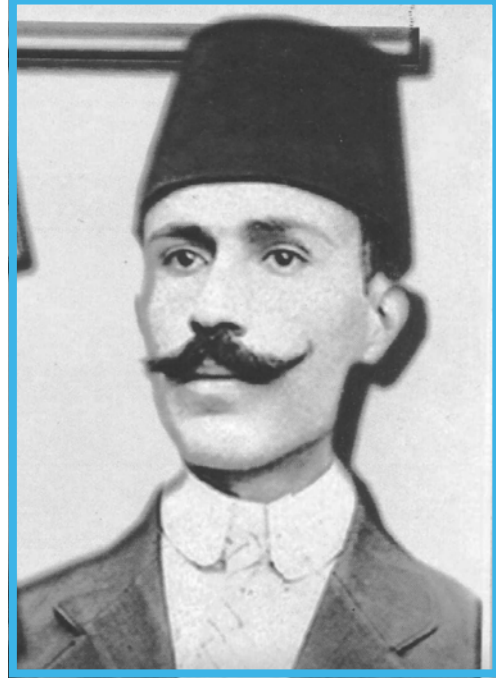
54 Şiir için bkz. İsmet Sarıkahya, a.g.e.

IRAK'TAKİ TÜRKMEN GAZETECİLİĞİNİN ÖNCÜSÜ

AHMET MEDENİ KUDSİZADE

(1889-1940)

Ahmet Medenî Kudsizade, yazar ve şairlerin öncülerinden biri ve Kerkük'teki Türkmen basınının öncüsü olarak kabul edilir. 1889 yılında, Kerkük'te Irak Türkü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Kerkük vakıf ve hazine alacakları vekili, mutasavvıf şair Abdullah Kudsî, annesi Kerkük'teki Büyük Çarşı'da bulunan Kırdar Camii ve medresesinin sahibi hacı Mustafa Kırdar'ın kızıdır. İbrahim Halil el-Allaf, 1890⁵⁵ veya 1892 yılında doğduğunu belirtmektedir. Ahmet Medenî, ilkokul ve ortaokuldan sonra rüştiye mektebinden mezun oldu. Ondan sonra coğrafya, aritmetik, mühendislik ve diğer bilim ve sanatlarda dersler aldı. Mülkiyeden pekiyi derecesiyle mezun oldu. Arapça, Farsça ve Türkçe okur, yazar, konuşurdu. Daha sonra babası ve zamanının âlimlerinden eğitim almaya başladı. O dönemde Musul vilayetine bağlı Köysancak'ta yazı işleri müdürü olarak işe başladı. Bu iş, güzel yazı ve genel kültüre ek olarak Arapça, Türkçe ve Farsça'yı iyi bilmeyi gerektiren önemli işlerden biriydi. Ahmet Medenî, daha sonra Kerkük'teki ilim okulunda tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmak üzere Kerkük'e tayin edildi. Daha sonra Kerkük Nüfus Dairesi'nde memur olarak çalıştı.

Ahmet Medenî ve kardeşi Muhammed Zeki Kudsizade, gazetecilik dünyasına girdi. İki birlikte ilk sayısı 25 Şubat 1911'de çıkan *Havadis* gazetesini kurdular. Bu gazetenin yayımlanmasından önce Bağdat ve Musul vilayetlerinde çıkan gazete ve dergilerdeki yazılarıyla önemli bir kültürel rol oynuyordu. Türkçe yayımlanan *Havadis* gazetesi, tamamen yerel malzemelerle ilkel ve karmaşık bir şekilde basılıyordu. Ancak Ahmet Medenî aralıksız çabalarıyla bu gazetenin yanı sıra diğer yayınları basmak için - o dönemin ölçeğinde - asri bir matbaa kurmayı başardı. O zamanlar matbaa ve gazetecilik dünyasında bir dönüm noktası olarak kabul edilen bu matbaa, Havadis Matbaası olarak adlandırıldı. Böylece *Havadis* gazetesi Kerkük'te yayımlanan ilk resimli gazete oldu ve siyasi, sosyal, bilimsel ve edebi konularda yayın yaparak, Muhammed Rasih, Mahmut Hicridede, Muhyiddin Kabil, Zeynelabidin Kabil ve benzeri dönemin önde gelen yazar ve edebiyatçıların makale ve araştırmalarına yer verdi. Ahmet Medenî, o dönemde devlet memurlarının siyaset yapması yasak olduğundan bazı makalelerini Hamid Nedim mahlasıyla yayımlardı. Irak Türkü araştırmacı rahmetli Ata Terzibaşı bu çabayı değerlendirirken şunları söylüyor: Kerkük'te ilk sayısı 11 Şubat

55 Bkz. Dr. İbrahim Halil el-Allaf, Dr. İbrahim Halil el-Allaf bloğu, 6 Eylül 2013.

1327'de çıkan *Havadis* gazetesinin basımında kullanılmak üzere jelatin maddesinin seçilmesi gibi ilkel yöntemlere başvuran Kudsizade Muhammed Zeki ve Ahmet Medenî kardeşlerin bu eşsiz tecrübesi dikkate şayan bir tecrübedir. Kudsizade kardeşler Sanayi Okulu Matbaası kurulmadan önce şehirde herhangi bir baskı makinesi olmadığı için bu yola başvurmuşlardır.⁵⁶

Muhammed Zeki kendi eliyle gazete yazılarını kaleme alıyor, kâğıt tabletler üzerinde sayfalar hazırladıktan sonra gliserin çözülüyor ve jelatin kullanılarak hazırlanan bu sayfalar çoğaltılarak baskı yapılıyordu. Dört sayfa olarak çıkan gazetede ciddi konulara yer veriliyordu. Gazete bu şekilde düzenli olarak yayımlanmaya devam etti. Kudsizade kardeşler Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında Belçika yapımı elle çalışan bir matbaa satın almış ve Kerkük'te eski polis karakolunun yanındaki Büyük Pazar'a bakan Kırdarlar bedestenini bitişigindeki dükkânlarda kurulmuştu.⁵⁷

Havadis, Kerkük'teki siyasi, içtimai, hukuki ve edebi olayları ele alıyordu. Bu nedenle yirminci yüzyılın ilk on yılında Kerkük ve banliyöleri hakkında önemli bir tarihi ansiklopedi olarak kabul ediliyor. Gazete ayrıca Türkmen edebiyat çevrelerinde tanınmış büyük şairlerin şiirlerini yayımlamak suretiyle Kerkük'te, Türkmen edebiyatının gelişmesine katkı sağladı. 43. sayısına kadar gazetenin imtiyaz sahibi olan Ahmet Medenî, Musul valiliğinin devlet memurlarının resmi görevlerinin yanında herhangi bir siyasi faaliyette bulunmalarının mümkün olmadığına ilişkin bir karar vermesiyle bu görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Böylece M. Husnî 44. sayısından sonra ve gazetenin ikinci senesinde *Havadis* gazetesinin imtiyaz sahibi oldu. Gazetenin toplam 39 sayısının 29 sayısı jelatin, iki sayısı paltografik olarak basıldı. Bu arada 7 sayı prova cihazında basıldıktan sonra yedi sayı daha prova cihazında basıldı. Ancak diğer sayıları baskı makinesinde basıldı. Yayına başlamasının üçüncü yılında gazetenin 89. sayısında yazı işleri müdürü Ahmed Medenî Kudsizade'nin fotoğrafı yayınlandı. Ondan sonra Osmanlı yetkili ve şairlerinin fotoğrafları ve Kerkük şehrinde görüntülerin yanı sıra Hamid Nedim, Muhammed Zeki Kudsizade ve Bağdat'ta yayımlanan *Seda-yı İslam* gazetesinin imtiyaz sahibi Ataullah Hatipzade Efendi gibi toplumda önemli bazı şahsiyetlerin fotoğraflarına yer verildi. Bu fotoğrafların klişeleri ise İstanbul'daki çinkograf atölyeleri aracılığıyla Viyana'da hazırlanmaktaydı.⁵⁸

Eğitimli elit kesimin sözcüsü olmaya devam eden ve okurların beğenisini kazanan *Havadis* gazetesi, Kerkük'ün o dönemdeki kültürel ve sosyal durumunu incelemek için başvurulabilecek önemli bir ansiklopedi olarak değerlendirilebilir. Gazete yaklaşık yedi yıl boyunca yayın hayatına devam etti. Ancak 14 Mayıs 1918'de, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda İngilizlerin Kerkük'ü işgal etmesinden sonra yayınına ara verdi. İşgal güçleri, *Havadis* gazetesi ve matbaasını satın alarak imtiyaz sahibi Ahmed Medenî'yi, gazeteyi kapatmaya zorladı ve matbaada daha sonraları işgalcilerin resmî gazetesi haline gelerek haberlerine ve makalelerine yer veren *Necme* gazetesini basmaya başladı.

Irak'ta Türkmen basınının doğuşunu belgeleyen gazete hakkında elde bulunan bütün bu bilgilere rağmen ne yazık ki Irak'ta basın tarihini belgeleyen kaynaklar bu gazeteden bahsetmeyi ihmal etmişlerdir. Tanınmış Iraklı tarihçi Abdürezzak el-Hasanî, *Irak Basın Tarihi* adlı kitabının birinci ve ikinci baskılarında *Havadis* gazetesinin çıkarılmasına değinmemiş, bu hatasını ancak kitabının üçüncü baskısında düzeltebilmiştir. Üstelik gazetenin yayımlanmaya başladığı tarih,

56 Ata Terzibaşı, Kerkükte Basın Yayının Tarihi (Türkçe), Arapçaya çeviren: Mevlüt Taga Kayacı, Kerkük, 2008.

57 A.g.e., s.46.

58 Nusret Merdan, 101 Yıldönümünde Türkmen gazeteciliğinin öncüsü olan *Havadis* gazetesi, Ahmed Medenî, biz Türkmeniz portalı, 24 Şubat 2012.

24 Şubat 1911 yerine, 28 Nisan 1911 şeklinde verilmiştir.

Aynı şekilde *Irak Gazete ve Dergilerinin Fihristi* adlı kitabın yazarı olan araştırmacı Zahide İbrahim gibi Irak basınının tarihini belgeleyen diğer Iraklı yazarlar da Havadis gazetesinden bahsetmemiştir. Faik Battî de *Irak Basın Ansiklopedisi* adlı kitabında aynı şeyi yapmıştır. Genelde Irak basını, özelde Türkmen basını tarihindeki parlak konumuna rağmen gazeteyi ansiklopedisine dâhil etmemiştir.⁵⁹

Bundan sonra Ahmet Medenî, Seyyid Muhammed Cevad ile iki ayda bir Türkçe olarak yayımlanan *Maarif* adlı bir edebiyat dergisi çıkardı. Bu derginin imtiyaz sahibi kendisiydi. Dergide çağdaşı olan şairlerin yanı sıra ondan önce yaşamış şairlerin ürünlerini yayımlamaya başladı. Hicri Dede, Ahmed Kemal, Ali Kemal, Tahir Nadi, Nesimi Zade, İsmail Sefa ve diğerleri gibi şairlerin ürünlerine yer veren *Maarif* dergisi tamamen edebiyat dergisi olmasına rağmen Ahmed Medenî'nin işgal makamlarıyla iş birliği yapmaması nedeniyle 1918'de, İngiliz işgal güçleri tarafından kapatıldı.

Ahmet Medenî'nin halkına basın yoluyla hizmet etme azmi kırılmadı. İlk sayısı 20 Kasım 1920'de, yayımlanan *Tecdîd* gazetesini çıkardı. Ancak kendisine yardımcı olan arkadaşları ister korku ister çeşitli beklentileri nedeniyle olsun İngilizleri destekleme yoluna gidince gazetenin ilk sayısı çıktıktan hemen sonra çekilmeyi tercih etti. Karşı karşıya kaldığı aksilikler ve hayal kırıklıkları neticesinde millî fikirlerini ortaya koyacak uygun zemini bulamayınca 1940 yılında ölümüne kadar susmayı ve inzivaya çekilmeyi seçti.⁶⁰

Ahmet Medenî, *Medeni Makaleler* adlı ilk kitabını daha 20 yaşındayken Türkçe yayımladı. Kitap farklı zamanlarda kaleme aldığı ahlaki ve içtimai makalelerinden oluşmaktadır. Bazı makalelerinde mahlas olarak Hamid Nedim ismini kullanmıştır. Buna ek olarak çeşitli içtimai ve edebi konularla ilgili birçok kitap yayımlamıştır:

- *Medeni Makaleler*, Türkçe.
- *Vatan İçün Feryad*, Türkçe.
- *Medeni Makaleler*, 1912'de Bağdat'ta basılmıştır.

Türkmen gazeteciliğinin öncüsü Ahmet Medenî Kudsizade, 24 Ekim 1940 günü öldü. Cenazesi Kerkük'te, Musalla mezarlığına defnedildi.

59 A.g.e.

60 Bkz. Nusret Merdan, *İki Asır Arasında Irak Türkmen Basını 1911- 2006*, Kerkük Vakfı Kurumu, İstanbul, 2010.

KAYNAKLAR

- Ata Terzibaşı, Kerkük Basın Yayın Tarihi (Türkçe), Arapçaya Çeviren: Mevlüt Taha Kayacı, Kerkük, 2008.
- Enver Yakupoğlu, Irak Türkleri, İstanbul, 1076.
- Tünay Neccar, *Kudsizade Abdullah Oğlu Ahmed Medenî, Kökbörü Dergisi*, Erbil, sayı 16, 2001.
- Ahmed Medenî Kudsizade, *Yeni Kökbörü Dergisi*, sayı 16, Güz 2001.
- Nusret Merdan, *İki Asır Arasında Irak Türkmen Basını 1911 - 2006*, Kerkük Vakfı Kurumu, İstanbul, 2010.
- Nusret Merdan, *101. Yıldönümünde Havadis Gazetesi ve Türkmen Gazeteciliğinin Öncüsü Ahmed Medenî*, biz Türkmeniz portalı, 24 Şubat 2012.
- Dr. İbrahim Halil el-Allaf, Dr. İbrahim Halil el-Allaf bloğu, 6 Eylül 2013.
- Hasan İzzet Çadağlı, *Gazeteci Yazar ve Şair Olarak Ahmed Medenî, Savtu'l-İttihat Dergisi*, 1988.
- Dr. Sabah Abdullah Kerkukî, *Türkmen Şahsiyetler Ansiklopedisi*, Birinci Bölüm, Bağdat - 2012
- Salahaddin Saki Veli ve Muhammed Hurşid Dakuklî, *Irak Türkmen Basın Tarihi*, Türkmen Kültür Müdürlüğü, Enformasyon Bakanlığı, Bağdat, 1981.
- Muhammed Hurşid Dakuklî, *Türkmen Basın Tarihi Kaynaklarına Dair, Kardeşlik / el-Ahâ*, Sayı 9, Sene 12, Ocak 1973, Enformasyon Bakanlığı, Bağdat, 1981.
- Nefi Demirci, *Dünden Bugüne - Kerkük İli Siyasi Tarihi* (Türkçe), İstanbul, 1990.
- Aziz Kadir es-Samancî, *Irak Türkmenleri Siyasi Tarihi*, Beyrut 1999.

ŞAİR YAZAR

HAŞİM NAHİD ERBİL

(1880 – 1962)

Erbil şairleri arasında belki de en dikkat çeken, 1880 doğumlu şair Haşım Nahid Erbil'dir. Şairliği-nin yanı sıra seçkin yazar, iktisatçı ve sosyologdur. Tam adı: Erbilli Ebu Bekir Efendi oğlu Mustafa oğlu Haşım Nahid'dir. Babası Ebu Bekir Efendi, oğlu Mustafa, Erbil eşrafındandı.

1880 yılında, Erbil Kalesi'nde dünyaya gelen Haşım Nahid Erbil, çocukluğunda kimsesiz ve ge-çimini sağlayamayacak bir durumdaydı. Zekâsı, öğrenme ve okuma tutkusu nedeniyle Erbil'in ileri gelenlerinden Ataullah Ağa öğrenimini üstlendi ve Erbil Kalesi'nde ikamet ettiği sarayda kendisine bir yer tahsis etti. Böylece öğrenimine devam ederek şehrin yazar, şair ve ileri gelenleriyle temasa geçme fırsatı bulmuş, ilk ve orta öğrenimini tamamlamış-tır.⁶¹ Ondan sonra 1911'de, mezun olduğu İstan-bul'daki Darülfünun Hukuk Mektebi'ne girdi. Bir süre Maliye Bakanlığı'nda memurluk yaptıktan son-ra İstanbul Mal Müdürlüğü görevine getirildi. Ay-rıca 1923'te, Paris'teki Sorbonne Üniversitesi'nden Ekonomi ve Sosyoloji alanında lisans derecesi aldı. Aynı yıl *İkdam* gazetesinin temsilcisi olarak Paris'e gitti. 1924 yılında, Hariciye Nezareti'ne girdi ve nezarette hukuk müşaviri olarak çalıştı. 1928'de Cenevre'deki Türk Büyükelçiliği'nde konsolos olarak çalıştı. Kendi çabasıyla Fransızca öğrenmeyi başardı. Dönemin en önemli yayın organlarından olan *Servet-i Funun* ve *Türk Yurdu* dergilerinde edebi yazılarını yayımladı. 1897'de Musul'da, Mülkiye-yi Hümayun Heyeti'nde, 1907'de İstanbul'da, maliye dairelerinde memur olarak çalıştıktan sonra, 1924-1931 yılları ara-sında, Cenevre'deki Türk konsolos yardımcılığı görevinde bulundu. Paris'teki Kerkük Şark Dilleri Enstitüsü'nde, Türkçe öğretmenliği yaptıktan sonra Bağdat'ta Fransızca hocası olarak görev yaptı. 1939'da, Maarif Bakanlığı'nda Fransızca tercümanı olarak çalıştı. 1953'ten 1962'deki ölümüne kadar Ankara'da avukatlık yaptı.

Bu büyük yazar ve düşünürün hayatı, faaliyetleri ve ölümü nasıl muamma olarak kaldıysa çocukluğu ve gençliğinin Erbil'de geçen evreleri ile Bağdat'ta geçirdiği yıllar da öyle sırlarla dolu-dur. Bağdat'ta 1934-1939 yıllarında Fransızca öğretmeni olarak çalıştığı dönem de, 1953 yılında Ankara'da avukatlık yaptığı dönem de hakkında fazla bilgi bulunmaması nedeniyle belirsizliğini

61 Bkz. Habib Hürmüzlü, Yalnız Yaşayıp Yalnız Ölen Haşım Nahid Erbil, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı:30, Tem-muz 2010, s.16.

koruyor. Ünlü Erbil şairi Nesrin Erbil, bir söyleşisinde bana Erbil'in en ünlü eski Irak Türkü ailelerinden birine mensup olan babası Atallah Ağa'dan, Haşim Nahid'in yalnız olduğunu ve geçimini sağlayacak kimsesi olmadığını işittiğini anlattı. Bu çocuğun zekâsı, dirayeti, öğrenme ve araştırmaya olan sevgisi nedeniyle babası Ataullah Ağa, öğrenimini üstlenmiş ve Erbil Kalesi'nde kaldığı sarayda ona bir yer tahsis etmiştir. Böylece çocuk bir yandan öğrenimine devam etme imkânı bulmuş, bir yandan da Erbil'in yazar, şair ve ileri gelenleriyle temasa geçme fırsatı bulmuş, düşünce ve görüşlerinin etkisi altında kalarak kişiliği şekillenmiştir. Şair Nesrin Erbil, o söyleşide babasının, Haşim Nahid'in gençlik yıllarının başında Türkiye'ye gittiğini, kendisinin de iletişim imkânlarının yetersizliğinden dolayı ne yapıp ettiğini çok iyi bilemediğini söylüyor.

Haşim Nahid Erbil, 1915-1926 yılları arasında, Irak Türklerinin kültürel kimliğini tanımlamaya çalışan ilk entelektüel olarak kabul edilir. 1923 yılında, *Ulus* gazetesi, *Havadis* dergisi ve *İkdam* gazetesinde kültür alanında çeşitli makaleler yayımladı. Ayrıca Irak'ta Irak Türklerinin demografik olarak yayıldığı bölgeleri ilk tanıtan kişi olarak kabul edilir.

1924'te, Haşim Nahid, bir dizi bilimsel makale yayımladığı Sorbonne Üniversitesi'nde okumak için Paris'e gitti. Ancak Fransa'daki öğrenimini tamamlamadan 1925'te, Ankara'ya döndü. Daha sonra oradaki Türk büyükelçiliğine konsolos olarak atandı. Fransızca yazdığı ve 1931'de Paris'te yayımladığı *Türk Ekonomik Krizinin Belirtileri* adlı eleştirel bir kitap yüzünden Türkiye Dışişleri Bakanlığındaki görevinden atıldı. Fransa'da daha sonra Irak Başbakanı olan ve Sorbonne'da ekonomik ve sosyal bilimler okuyan Tefik es-Suveydî ile tanışmıştı. Haşim Nahid, ondan sonra Türk *Ulus* gazetesinde ekonomi ile ilgili makaleler yazmaya başladı. Bu arada Türk hükûmetine karşı eleştirel yazılar yazdı ve 1935'te karakola çağrılınca Irak'a kaçtı. Paris'te uzun yıllar Amerikalı diplomatlara Türkçe öğretti. Irak'a dönüşünde o zaman Adalet Bakanı olan Tefik es-Suveydî onu Kerkük Ortaokulu'na tarih ve coğrafya öğretmenini olarak atadı. Daha sonra Fransızca öğretmenini olarak Bağdat'taki merkezi okula nakli yapıldı. Ancak Hille şehrine nakli yapıldığında, istifasını verdi ve 1939'da Türkiye'ye döndü.

Haşim Nahid Erbil, ikisi çeviri olmak üzere 14 kitabın yanı sıra Osmanlı, Türk ve yabancı gazete ve dergilerde edebiyat, eğitim, tarih, ekonomi, felsefe, sosyoloji ve siyasetle ilgili yüzlerce siyasi, ekonomik ve hukuki makalenin yanında başka konularda çeşitli makaleler yayımladı. *Yeni Gazete*, *İkdam*, *Yeni Gün*, *Yarın*, *Hakimiyet*, *Milliyet*, *Vakit*, *Yeni Sabah*, *Her Gün*, *Servet-i Fünun*, *Türk Yurdu*, *Türk Sanatları*, *Fuzuli* ve *Türk Havayolları* dergilerinde üç yüzü aşkın makale yayımlayan Haşim Nahid Erbil, 1922'de *İkdam* gazetesinde "Irak Türkleri" başlığı altında bir dizi makale yazdı. 1925'te, *Hakimiye-i Milliye* gazetesinde aynı konuda bir dizi yazı yayımladı. Yurdunun acısını içinde duyan Haşim Nahid, bu duygularını 1940'ta, çeşitli gazetelerde yayımlanan bir dizi makalede dile getirdi. Daha sonra bu makalelerin bir kısmını *Kara Günlerin Yazıları* adlı bir kitapta topladı.

YAYIMLANMIŞ TÜRKÇE KİTAPLARINDAN BAZILARI ŞUNLARDIR:

- *Türkiye İçin Hayatta Kalma Ve İlerleme Yolları*, İstanbul 1916.
- *Deli Mahkûm (Şiirsel Tiyatro)*, İstanbul 1921.
- *Üç Sır*, İstanbul.
- *Türk Ekonomik Krizi* (Fransızca), Paris 1931.
- *Kara Günlerin Yazıları*, Ankara 1940.
- *Avrupa Krizinin Psikolojik Nedenleri*, Ankara 1941.

- *Türkiye’de Modern Teknoloji Yaratmanın Yolu*, Ankara 1942.
- *Komünizmle Mücadele*, İstanbul 1950.
- *Sümer Medeniyetinde Kıbrıs*, İstanbul 1954.

Erbil’in büyük şairlerinden biri olarak kabul edilen Haşim Nahid Erbil, ender üslupta bir yazar ve edebiyatçıydı. Türkmen şiirini Arapça ve Farsça kelime ve tabirlerden arındırmasını sağlayan geniş bir Türkçe kelime dağarcığına sahip olduğu için Irak’ta Türkmen şiirinin yenileyicisi olarak kabul edilir. Haşim Nahid, şiir yazma konusundaki yüksek düzeyine ek olarak, sosyoloji, psikoloji ve ekonomi üzerine onlarca makale yazdığı için parlak bir yazar ve eleştirmendi. Ayrıca Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca biliyordu.

Ünlü Irak Türkü araştırmacısı rahmetli Ata Terzibaşı onun hakkında şunları söylüyor: “Bu istisnai ve bu dönemde eşine az rastlanan şairin Erbil’de, Irak’ta ve Türk dünyasında ünü yayılmış ve Erbil’in en önde gelen klasik şairlerinden biri sayılmaktadır”.⁶²

Rahmetli Irak Türkü yazar İzzettin Kerkük 2004 yılında Haşim Nahid Erbil ile ilgili olarak *Haşim Nahid Erbil ve Irak Türkmenleri*⁶³ adlı bir kitap yayımladı. Kitap, bu büyük milli savaşçının biyografisine ek olarak Haşim Nahid Erbil’in Türkmen davasını konu alan önemli belge niteliğindeki değerli makalelerinin bir kısmını içermektedir.

Yazar ve tarihçi Prof. Dr. Ali Birinci⁶⁴, *Türk Yurdu* dergisinde⁶⁵ Haşim Nahid Erbil’in hayatı, ölümü ve defnedildiği yere değindiği bir makale yayımladı.⁶⁶ İzzettin Kerkük⁶⁷ ise bu büyük yazar ve düşünürün yaşamının araştırılmasında en büyük çabayı sarf eden Irak Türkü yazar ve araştırmacıların başında gelmektedir. İzzettin Kerkük, Haşim Nahid Erbil’in eserleri üzerine yayımladığı birçok makalenin yanı sıra Haşim Nahid’in yaşam öyküsünü araştırma konusunda çaba sarf etmiş, 20. yüzyıl başlarında İstanbul ve diğer yerlerde yayımlanan Türk gazetelerinde çıkan onlarca makaleyi derleme yoluna gitmiştir. Böylece, Haşim Nahid’in Irak, Türkiye ya da Fransa’da ki yaşamı ve çalışmaları ile ilgili yayımlanmamış önemli bilgilere ulaşmış oldu. Bu da Türkmen gazetecilik tarihinde türünün ilk örneği olan Haşim Nahid’in, biyografisi ve yazıları üzerine bir kitap yazmasını sağladı. Türkçe olan bu kitap 2004 yılında basılarak yayımlandı. Kitap, Kerkük Vakfı tarafından basıldı. Habib Hürmüzlü tarafından Arapça’ya çevrilen bu kitap, 2010 yılında, İstanbul’daki Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından yayımlandı.

Aslında Irak Türkü yazar, gazeteci ve hukukçu Haşim Nahid Erbil, dehası ve muazzam mirasıyla anılıp övülen biri için çok iyi bir örnektir; ama ölümünden yirmi yıl ya da daha uzun bir süre geçtikten sonra! Bu dâhi savaşçının kırk yıl boyunca hakkını teslim eden iki kişi olmuştur, Ali Birinci ve İzzettin Kerkük.⁶⁸

62 Ata Terzibaşı, Erbil Şairleri, Cilt:2, s.165.

63 Bu kitap, Kerkük Kültür Araştırma Vakfı tarafından çıkarılmış olup Arapçası için 2010 yılında Habib Hürmüzlü tarafından yapılan ve Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından yayımlanan tercümesine bakınız.

64 Dr. Ali Birinci bir süre Türk Tarih Kurumu’nun başkanlığını yapmıştır.

65 Bk. *Türk Yurdu* Dergisi, sayı:156, Ankara, 2000.

66 İstanbul’da Kerkük Vakfı tarafından yayımlanan *Kardaşlık* dergisi bu makaleyi Kasım 2000 tarihli (yıl:2, sayı:8) sayısında yeniden yayımlamıştır.

67 Bu kitap, Kerkük Kültür Araştırma Vakfı tarafından çıkarılmış olup Arapçası için 2010 yılında Habib Hürmüzlü tarafından yapılan ve Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Cemiyeti tarafından yayımlanan tercümesine bakınız.

68 Kerkük Vakfı, İzzettin Kerkük hakkında, hayat hikâyesi, edebi ürünleri ve bazı makalelerinden örneklerin yer

Sanki Haşim Nahid, 1940 yılında, Ankara’da yayımlanan *Kara Günlerin Yazıları* adlı kitapta yer alan “Deli Mahkûm” adlı şiirsel oyununda, asıl yurdundan uzakta en büyük ızdırapını yaşadığı o yalnızlık ve kaybı şu hüznü dizelerde dile getirir gibiydi:

Ne zaman baksam vatanım al bayrağına

Döner şu yaşlı gözlerim kan çanağına

Uzak durdukça senden dünya haram bana

Vatansız kaldım ben ağla gözlerim ağla

Ömrünün son yıllarında köşesine çekilip yalnızlık içinde bir hayat yaşayan Haşim Nahid Erbil, 30 Mart 1962’de, Ankara’da vefat etmiş, herhangi bir arkadaşı ya da akrabası olmadığı için Ankara’da Cebeci mezarlığının kimsesizler mezarlığı bölümünde defnedilmiştir.

KİTABIN YAZARININ HAŞİM NAHİD ERBİL’İN MEZARI İLE İLGİLİ YORUMU:⁶⁹

Rahmetli ünlü yazar ve diplomat İzzettin Kerkük’ün, Haşim Nahid Erbil hakkında yazdığı ve 2004 yılında yayımlanan *Haşim Nahid Erbil ve Irak Türkmenleri* adlı kitabını tercüme ederken iki yazar Ali Birinci ve İzzettin Kerkük’ün anlattıkları beni dehşete düşürdü. Haşim Nahid Erbil’in ileri yaşlarda köşesine çekilip yalnızlık hayatı sürmesi, ani ölümü ve Ankara Belediyesi tarafından Ankara Cebeci mezarlığında kimsesizler mezarlığı bölümünde gömülmesi ile ilgili anlatılanlara şaşırdım. Ancak beni en çok üzen yarım asırdan fazla bir süredir Türkmen kültür kurumlarının hiçbirinin bu büyük Irak Türkü düşünürün mezarını arama gereğini duymamış olmasıydı. Yukarıda da belirttiğim gibi kitabın Arapça tercümesini baskıya hazırlarken bu büyük düşünürün mezarını arama işini bizzat üstlendim. Arkadaşlardan biri bana bu zorlu işte yardımcı oldu ve sonunda Haşim Nahid Erbil’in mezarını bulabildim. Bu araştırmanın sonucunu söz konusu Arapça nüshanın sonuna “Mütercimim Haşim Nahid Erbil’in Mezarı ile İlgili Yorumu” başlığı altında ekledim. Ayrıca mezarın şu anki konumunu gösteren fotoğraflarla destekledim. Sözü edilen Arapça çeviriye erişme fırsatı bulamayanlar için söz konusu yorumun metnini buraya ekliyorum:

Türkmen fikir ve kültür öncülerinden biri olan Haşim Nahid Erbil ile ilgili bu harika kitabı çevirirken bu büyük adamın ölümü ve Ankara belediyesi tarafından kimsesizler mezarlığında toprağa verildiği yer ile ilgili acı olduğu kadar utanç verici de olan bilgiler dikkatimi çekti.

Kitabın yazarı olan İzzettin Kerkük’ün⁷⁰ Haşim Nahid Erbil’in yaşam öyküsünü yazmak ve çeşitli Türk gazetelerinde yayımlanan onlarca makalesini derleyerek bunlardan birkaçını bu kitapta yayımlamak için gösterdiği büyük emeği görünce merhumun kabrini, defnedildiği Ankara Cebeci Mezarlığı’nda aramaya karar verdim. Tercüme edilen bu kitabın 20. ve 22. sayfalarında yer alan bilgiler ışığında işe başladım. Kitapta şu bilgiler yer alıyordu: 1880 yılında, Irak’ın kuzeyindeki Erbil şehrinde dünyaya gelen Ebu Bekir Efendi oğlu Mustafa’nın oğlu merhum Haşim Nahid Erbil, 30 Mart 1962’de, 82 yaşında iken Ankara Hastanesi’nde vefat etmiştir. Aynı gün Ankara’nın en eski mezarlıklarından biri olan ve Ankara’nın merkezinde yer alan Cebeci Mezarlığı’nda, kimsesizler için tahsis edilen bölüme defnedilmiştir.

aldığı bir kitap yayımlamıştır. Bkz. Kerkük’ün Sönmez Ateşi – İzzettin Kerkük Armağanı, İstanbul, 2006.

69 Bu yorum *Kardaşlık* dergisinde (sayı:46, sene 12, Nisan- Haziran 2010 s 63) makale olarak yayımlanmıştır.

70 Eski diplomat, Kerkük Vakfı Başkanı ve Vakıf tarafından İstanbul’da çıkarılan *Ahâ (Kardaşlık)* Dergisi Yazı İşleri Müdürü.

Türk yazar ve araştırmacı Ali Birinci,⁷¹ Haşim Nahid Erbil'in o mezarlığın 45. ada, 548. parseldeki kimsesizler mezarlığına gömüldüğünü açıkladığı bir makale yayımlamıştı.⁷² Söz konusu mezarlığın müdürü ile yaptığım telefon görüşmesinden sonra müdür bana konuyla ilgili tüm bilgilere ulaşmanın mümkün olduğunu, ölenlerin tümünün kayıtlarının ve mezarlığın yerini gösteren harita ve planların olduğunu, ayrıca tüm bu bilgilerin kurumun bilgisayarlarında kayıtlı olduğunu söyledi. Mezarlık Müdürü, aynı şekilde yerin dar olması nedeniyle masrafları Ankara Belediyesi tarafından karşılanmak üzere buraya defnedilen ölülerin kemiklerinin başka bir yere taşındığını ve bu yerlerin yeni ölen kimselere tahsis edildiğini sözlerine ekledi.

Görsel:

Haşim Nihad Erbil'in kemiklerinin bulunduğu kemiklik

Bunun üzerine arkadaşım Aytekin Mahmut Uğur'u⁷³ mezarlık idaresine giderek mezar yerini gösteren bilgileri alması için görevlendirdim. Nitekim Aytekin Bey görevi yerine getirmiş ve mezar yerini bularak oranın fotoğrafını çekmiştir. Ayrıca mezar yerinin hâlâ boş olduğu, yani içine henüz kimsenin gömülmediği anlaşılmıştır. Ancak Aytekin beyin mezarlık kayıtlarından edindiği bilgilere göre Haşim Nahid Erbil'in mezarının Ali Birinci'nin söz konusu makalesinde bahsedildiği gibi 548 numaralı parselde değil 547 numaralı parselde yer aldığı anlaşılmıştır.

Durum böyle olunca hem yazıda hem de planda belirtilen parsel numarasının farklı olmasından kaynaklanan sorunun çözülmesi için arkadaşım Prof. Dr. Suphi Saatçi aracılığıyla Dr. Ali Birinci ile iletişime geçtim. Dr. Ali Birinci mezarlık kayıtlarının resmi kayıtlar olması ve hatalı olmasının söz konusu olmaması nedeniyle esas alınmasının daha uygun olacağını belirtti. Bunun üzerine mezarlık idaresi ile tekrar görüştüm ve 547. parselde bulunan 45 nolu mezar yeri bulundu. Böylece söz konusu yerin fotoğrafı çekildi ve o mevkide iki kişiye ait iki mezar olduğu tespit edildi: 5/19/1969 tarihinde vefat eden Ekrem Aydar ve 2/9/2004 tarihinde vefat eden Aytekin Aydar. Daha önce buraya gömülmüş olan Nahid Haşim'e ait cenazenin ise başka bir yere nakledildiğini bu şekilde teyit edilmiş oldu.

Söz konusu mezarlığın müdürü ile doğrudan görüşmem sonucunda, mezarlık yönetiminin kimsesizlere ait cenazeleri aynı mezarlıkta çok derin bir çukurdan oluşan başka bir yere taşındığını ve cenazelerin toplu olarak gömüldüğünü öğrendim. Daha sonra buranın üzerine üç dört metre çapında yuvarlak bir taş bina inşa edilmiş. Yapının iki kapısı var ve gömüldükleri zaman kimsesiz olan yeni bir grup ölü kemiği 1970 yılına kadar buraya nakledilmiştir. Ondan sonra şehirde Karşıyaka Mezarlığı inşa edilince, ölü kemiklerinin bu alana nakli durdurulmuş ve söz konusu alan kalın bir beton tabakası ile kaplanarak üzerine taştan bir kubbe inşa edilmiştir. Kurum, daha

71 Türk Tarih Kurumu eski başkanı.

72 Dr. Ali Birinci'nin, Haşim Nahid Erbil'in Yaşam Öyküsü başlıklı bu makalesi 2000 yılında Ankara'da yayınlanan *Türk Yurdu* dergisinin 156. sayısında çıkmıştır.

73 Aytekin Mahmut Uğur, eskiden Irak'ın Musul kentinde yaşayan rahmetli Irak Türkü yazar Enver oğlu Mahmud Uğur'un oğlu oluyor. Kendisi Ankara Üniversitesi'nde matematik alanında yüksek lisans yapmıştır.

sonra, buraya “KEMİKLİK” ismini vermiştir.

Böylece bu büyük düşünür, yazar ve edebiyatçının kemikleri yukarıda bahsettiğimiz “kemiklik”e nakledilmiştir.

KAYNAKLAR

- Rabia Koçman, *Haşim Nahid Erbil, Kerkük Dergisi*, Sayı 2, Birinci Yıl, Kasım 1997.
- İzzettin Kerkük, *Haşim Nahid Erbil ve Irak Türkmenleri* (Türkçe), *Kerkük Dergisi*, Sayı 28, Yıl 10, Temmuz 2000.
- İzzettin Kerkük, *Haşim Nahid Erbil ve Irak Türkmenleri*, Arapçaya çeviren: Habib Hürmüzlü, İstanbul, 2004.
- Erbil şairlerinden Muhammed Hurşid Dakuklî, *Haşim Nahid Erbil, el-Ahâ*, Bağdat, 1975.
- Nusret Merdan, *Sivil Diyalog*, Sayı 1587, 20.6.2006
- Habib Hürmüzlü, *Haşim Nahid Erbil Yalnız Yaşayıp Yalnız Ölen Adam, Türkmeneli Edebiyat ve Sanat Dergisi*, Sayı 30, Temmuz 2010. *Kardaşlık Dergisi*, Sayı 46, Yıl 12, Nisan-Haziran 2010, s.63.
- Ziyad Ak Koyunlu ve Suphi Saatçi, *Çağdaş Türk Şairleri Ansiklopedisi*, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Dünyası Edebiyatları Dizisi, Ankara - 1991.
- Dr. Muhammet Merdan, *Cazibe ve Keşif Şairi Haşim Nahid Erbil, Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 81, Ekim 2014.
- Dr. Sabah Abdullah Kerküklü, *Türkmen Şahsiyetler Ansiklopedisi*, Birinci Kısım, Bağdat, 2017.
- Şirzad Şeyh Muhammed, *Türkmen Şair Haşim Nahid Erbil, Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 142, Kasım 2019.
- Necat Kevseroğlu, *Ülkücü Mücahit Haşim Nahit Erbil ve Türkmeneli Hakkında Düşünceleri, Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 24, Ocak 2010.
- Erşat Hürmüzlü, *Haşim Nahit Erbil’in Lozan Müzakereleri Kapsamındaki Uyarı ve Önerileri, Kardaşlık Dergisi*, Sayı 63, Temmuz – Eylül 2014.
- Veysel Ergin, *Haşim Nahit Erbil’in Şiirleri Üzerine Değerlendirmeler, Kardaşlık Dergisi*, Sayı 61, Ocak – Mart 2014.

FİLİSTİN-CENİN SAVAŞI KAHRAMANI

ÖMER ALİ BAYRAKTAR PAŞA

(1910 – 1974)

Ömer Ali Bekir Ağa, 1910 yılında, Kerkük'ün Beglermahallesinde doğdu. Dedesi Alioğlu Abdullah oğlu Hüseyin oğlu Ali Bayraktar oğlu Bekir Ağa'dır. Kendisi Kerkük'ün tanınmış Türkmen Bayraktar ailesine mensuptur. Annesi Muhammed kızı Sultana Hanım, Kerkük'te tanınmış bir aile olan "Avcı" ailesine mensuptur. Babası, Irak'taki İngiliz varlığına karşı direniş saflarına katıldı ve İngiliz yetkililer, adını arananlar listesine koyup, onu tutuklamaya çalıştı. Ancak o kaçmayı başardı ve Hamavend aşiretleri yanında saklandı. Ömer Ali Bayraktar, ilk ve orta öğrenimini 1928'de, Kerkük'te tamamladıktan sonra askeri okula başvurdu. Sınavda başarılı olan yüz elli öğrenci arasından otuz öğrenci seçildi ve kendisi de seçilen otuz öğrenciden biri oldu. Askeri okula beşinci devre öğrencilerinden biri olarak girdi. Askeri bilimleri öğrenmeye, disipline, düzene ve askeri eğitime bağlılığıyla tanındı. Böylece komutanları ve amirlerinin takdirini kazandı. 1931'de, Bağdat Harp Okulu'ndan teğmen rütbesiyle mezun oldu. 1933'te, Asurilere yönelik harekâta yaptığı iyi hizmetlerden dolayı "Onur Belgesi" ile ödüllendirildi ve bu hizmetlerine karşılık olarak Pakistan'da düzenlenen dağ savaşı yöntemlerinde bir eğitim kursuna gönderildi.

Ömer Ali, 1939'da Harp Akademisi'ndeki eğitimini dönemin birincisi olarak üstün dereceyle tamamladı ve mezuniyet belgesini, mezun olan 19 subay arasında birinci olması nedeniyle o dönemde Irak kralının vasisi olan Prens Abdulilah'tan aldı. Ömer Ali, geçen yüzyılın 1930'lu yıllarının ilk yarısında Kuzey Irak'taki operasyonlarda eşine az rastlanır bir başarı gösterdi ve hafif silahlar okulunda öğretmen olarak çalıştı. Ardından yüzbaşı rütbesine yükseldi. 1941'de, Reşid Ali el-Geylani'nin hareketinin ardından Irak-İngiltere savaşına katıldı.

Ömer Ali, Harp Akademisi'nden üstün başarıyla dönem birincisi olarak mezun oldu. Genel Kurmay Başkanlığı, Harp Akademisi'nden Ömer Ali'yi mezun etmemesini istedi. Ancak akademi bunu reddederek kendisinin hak ettiği derece ile mezun olacağını ve kurmay rütbesini verme yetkisinin sadece Millî Savunma Bakanlığı'nda olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Ömer Ali, yüksek başarıyla mezun olanlara verilen iki yıllık bir süre için, tümen kurmay subayı olarak birinci tümene rütbesiz olarak atandı. Bunun nedeni, Ömer Ali'nin Harp Akademisi'ne sunduğu ve tartışılan tezinde şu görüşlere yer vermesiydi: Irak, Türkiye ve İran ekonomik, kültürel ve askeri nitelikte

bölgesel bir işbirliği teşkilatı kurmalıdır. Bu üç ülkeden birinde olabilecek herhangi bir sıkıntı diğer iki ülkeyi olumsuz yönde etkileyecektir. Bu tez, o zamanlar Irak'ın Arap kimliğine aykırı görülüyordu. Ancak Harp Akademisi'nden ona onur derecesi verdi.

1 Mayıs hareketi başladığında birinci tûmende monarşi taraftarı görülen tüm subaylar kaçtı. İngiliz birlikleri, Ur-Batha-Semave ekseninde Basra'ya doğru ilerlerken bu harekete destek veren subaylar kaçmayı seçti. Ömer Ali ise yurtsever subaylarla birlikte ara vermeden tûmeni sevk ve idare etti. İngiliz zırhlı taburunun bu eksenindeki ilerleyişine karşı koyarak söz konusu taburu ateşkes sağlanıncaya kadar Semave bölgesinde durdurmayı ve Fırat nehrini geçmesine engel olmayı başardı. Divaniye askerî gazinosunda İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan çatışmalar ve bu çatışmalardan çıkarılacak derslerle ilgili konuşmalar yapması nedeniyle İngiliz hükûmeti, Nazi diye Ömer Ali'nin tutuklanmasını istedi. Ancak Nuri Said Paşa, İngiliz büyükelçiliğinin bu isteğini reddederek Ömer Ali'nin dosyasına düştüğü notta kalıp vatani savunuların değil, ülkeyi terk edenlerin yargılanması gerektiğini bildirdi. Daha sonra kendisini kurmaylığa yükselterek iki yıllık kıdem derecesini verdi.

Ömer Ali, askerî görevlerde yükselerek tuğgeneral rütbesine yükseldi. 1952'de, tümgenerallik rütbesine yükseltelen Ömer Ali, bunun sonucunda Bağdat Harp Akademisi Komutanlığı'na getirildi. Burada öğrenci yetiştirmede büyük başarı sağladı. Harp Akademisi Komutanı iken yaptığı çalışmalar akademinin gelişerek uluslararası harp akademileri seviyesine yükselmesine katkı sağladı.⁷⁴ 1954 yılına kadar bu görevde kaldıktan sonra vekaleten Süleymaniye valiliğine getirildi. 1957 yılına kadar bu görevde kalan Ömer Ali, Süleymaniye'deki görevini sürdürürken korgeneral rütbesine yükseldi. 4 Haziran 1958'de, Divaniye Birinci Tûmen Komutanlığı'na getirildi. 14 Temmuz 1958 tarihinde yapılan 14 Temmuz Devrimi'ne kadar bu görevde kaldı. Ancak devrimden sonra el-Mehdâvî Mahkemesi'nde (halk mahkemesi) devrime direnme suçuyla yargılanarak idama mahkûm edildi. Daha sonra 1961'de, Abdülkerim Kasım tarafından affedilerek serbest bırakıldı.

Ömer Ali'nin Süleymaniye'deki göreviyle ilgili olarak oğlu Bâriz şunları anlatıyor: “Ömer Ali, Süleymaniye sancağı (ili) valisi olduğunda, Kral II. Faysal 1956 yılı İmar Haftası'nda ildeki çeşitli projelerin açılışını yapıp temel atma törenlerine katılmak üzere Süleymaniye'ye geldi. Süleymaniye'nin neredeyse devlete isyan etmiş bir il olmasına rağmen ahali yediden yetmişe kendiliğinden kralı karşılamaya çıktı. Bu arada ilçe, nahiye ve köylerden de birçok insan toplanıp geldi. Kimse bu kadar insanın gelip Kralı karşılamasını beklemiyordu. Öyle ki ziyareti organize edenler neredeyse durumu kontrol edemez hale gelmişti. Çünkü Süleymaniye'de okul müdürleri kralın fotoğrafını okullara asamıyordu. Ayrıca burası sinema sahiplerinin film başlamadan millî marşı çalmaktan çekindiği tek ildi. Süleymaniye'deki Komünist Parti ise bütün Irak'ın en güçlü örgütü konumundaydı. Bu arada kızıl bayrak Süleymaniye sokaklarında olduğu gibi Süleymaniye Lisesi'nde de asılmaktaydı. Ama Ömer Ali, Süleymaniye'de görev yaptığı iki yıl içerisinde baskı ve şiddete başvurmadan ildeki durumu tamamen değiştirmeyi başardı. Bu konuda verdiği ilk talimat polislerin meşru müdafaa durumunda bile ateş etme hakkı olmadığı yönündeydi. Nitekim bu durum hem İçişleri Bakanlığı kayıtlarıyla hem de Mehdâvî Mahkemesi kararıyla sabittir. Oysa Ömer Ali kraliyet kararıyla Süleymaniye'ye mutlak yetkilerle vali olarak atanmıştı ve hem idam hükümlerini infaz etme hem de affetme yetkisi vardı”.⁷⁵

74 Bkz. Menar Muhammed Şehab ed-Dilimî, Ömer Ali ve 1958 Yılına Kadar Oynadığı Siyasi Rol, Fuzuli Matbaası, Kerkük, 2013, s.42.

75 Bâriz Ömer Ali'nin 2 Temmuz 2009 tarihinde yazara gönderdiği rapor.

Ömer Ali, bu karşılaşmadan sonra halk ile devlet arasında uçurum olduğunu anladı. Böylece sorunu nasıl çözebileceğini düşünmeye başladı. Nasıl oluyor da neredeyse devlete isyan durumunda olan ve Mısır'daki Süveyş Krizi esnasında devlete karşı gösterilerin yapıldığı bu şehirde yediden yetmiş herkes kralı karşılamaya çıkıyor?! Ömer Ali bu yüzden ordudan ayrılarak siyasete atılmayı düşündü. Devlete karşı yürütülen propaganda sonucunda halk ile devlet arasında oluşturulmuş uçurumu yok etmek suretiyle sistemde reform yapılmasını istiyordu. Bunun için Kral II. Faysal'la konuştu. Ama kral sistemde değişiklik yapmak istemiyordu. Daha sonra Tümgeneral Halil Cemil'le bu işin nasıl yapılabileceğini konuştu. Aynı şekilde konuyu, Mahmud Şit Hattâb, Yasin Rauf ve Abdulvahab Mahmud'a açtı. Askeri hareketlerle uğraşmasına rağmen askeri disiplinden ödün vermiyor, emri altında bulunan subay ve rütbeli askerlerin davranışları konusunda bùyük özen gösteriyordu. Buna örnek olarak, bazı ordu birlikleri, Barzan köyünde Molla Mustafa Barzani taraftarlarına ait çeşitli mezraa ve tavuk çiftliklerine el koyduğunda Ömer Ali buna sinirlenerek söz konusu birliklerin amirleriyle kavga etti ve bunun sonucunda Irak ordu birliklerinin bir Irak köyüne saldırmamasını protesto ederek ordudan istifa etti. Ancak Irak yönetimi istifasını reddetti.⁷⁶ Ömer Ali, ondan sonra Birinci Tümen komutanlığına getirildiği için Süleymaniye Valiliği'ni bıraktı.

Ömer Ali, üç yıl boyunca Süleymaniye'de büyük işlere imza attı. 300'den fazla okul, 250 sağlık ocağı ve 150 polis karakolunun yanı sıra Sarçınar Çimento Fabrikası, Bakırjo'daki Süleymaniye Şeker Fabrikası, Süleymaniye Tekstil Fabrikası, Süleymaniye Sigara Fabrikası, Dokan Barajı, Derbendihan Barajı ve benzerlerini kurup inşa ettirdi.⁷⁷

* * *

Ömer Ali, 1948'de Filistin Kurtuluş Savaşı'na katılan Irak ordusunun en önde gelen liderlerinden biriydi. Yarbaydı ve 1 Haziran 1948'de Mafrak'a ulaşan Irak ordusundaki Beşinci Tugay'ın ikinci alayına komuta ediyordu. Alay daha sonra Zarka'ya, oradan Eriha'ya, oradan da Nablus'a ulaştı.⁷⁸ 3 Haziran 1948'de kuşatma altındaki Cenin'e taarruz emri verdi ve taarruza katılan kuvvetlerin ön saflarında yer almaya karar verdi. Askerlerine hitaben şunları söyledi: "Arkadaşlar ben 50 metre ileri geçiyorum. Siz beni takip edersiniz. Bir adım gecikecek olsam beni vurmak göreviniz olsun"⁷⁹ Askerleriyle birlikte bu iki şehre girmeyi ve birçok Siyonist unsuru ele geçirmeyi başardı. Tam Hayfa'ya girmek üzereyken İngiliz General Glopp Paşa liderliğindeki dönemin işbirlikçi Arap komutası, bunu öğrendi ve Irak ordusunun daha önce üzerinde anlaşmaya varılan taksim sınırlarını aşmama planını altüst edecek kadar tehdit oluşturmaya başladığını gördü. Bunun üzerine Nuri Said'e, Ömer Ali'nin komutanlığın emirlerini yerine getirmediğini ve Irak hükûmetinin onu durdurması gerektiğini bildiren bir telgraf gönderildi. Çünkü Ömer Ali, 11 Haziran 1948'deki ilk mütarekeyi tanımadığı gibi 4 Temmuz 1948'deki ikinci mütarekeyi de tanımamıştı. Nuri Said, kendisine bir telgraf çekerek kendisini tehdit etti ve ateşkes anlaşmasına uymasını istedi. Nitekim 18 Temmuz 1948'de ateşkes sağlandı ve Irak birlikleri ikinci mütareke hatlarına çekildi. Ancak Irak ordusu kontrol ettiği mevzilerini koruyarak üçgen bölge içinde kaldı. Çatışmayı durdurma ve ateşkesi kabul etme kararına rağmen Ömer Ali, Irak askeri komutasına, alayının Cenin'deki zaferden istifade ederek bazı stratejik yerleri ele geçirmek için savaşa devam

76 Menar Muhammed Şehab ed-Dilimî, a.g.e., s.101.

77 Bâriz Ömer Ali'nin 2 Temmuz 2009 tarihinde yazara gönderdiği rapor.

78 Arif el-Arif, Filistin Yenilgisi ve Kayıp Cennet, İkinci Cilt, s.368.

79 *Bağdat Dergisi*, sayı 77, 29/1/1974, Menar Muhammed Şehab ed-Dilimî, a.g.e., s.138'den naklen.

Görsel:

Ömer Ali Filistin'de yardımcısı olan bazı subaylarla birlikte

lerle şiddetli çatışmalara girmişti. Bu çeteler Cenin'deki Dördüncü Tugay'ın alaylarından birini kuşatınca Irak Birlikleri Komutanlığı, Yarbay Ömer Ali komutasındaki Beşinci Tugay'a ikinci alayın yardımına koşması talimatını verdi. O da hazırlıkları hızla tamamlayarak alayına sabah namazını kıldırdıktan sonra yüksek sesle “en büyük ikinci alay” diye seslendi. Ardından birkaç kez tekbir getirdi. Ondan sonra askerler ve subaylar da bir ağızdan tekbir getirdi. Askerlerin morali en yüksek seviyeye çıktı ve hamasetle öne atıldılar. Ateşli lavlarını kusan azgın bir volkan gibi olmuşlardı. İleri doğru yürüyen askerler liderlerine karşı yarıştılar ve düşmanlarına yırtıcı şahinler gibi saldırdılar. Düşman safları darmadağın oldu ve ölümlerin cesetleri Cenin Kalesi'ni çevreleyen araziye yayıldı. Burada ateşsiz silahlar büyük ölçüde etkili oldu ve Alay kordonu kırmayı başardıktan sonra Siyonist güçler kaçtı. Savaş alanında 300'den fazla ceset kaldı. Bu arada terk edilmiş teçhizat ve silahların çoğuna el konuldu. Bu zafer alay ve alayın kahraman komutanı için açık bir zaferdi. Ömer Ali, Defne ile taçlanan büyük başarısının ardından Hayfa'ya yöneldi. Ancak, Filistin topraklarının içlerine doğru ilerlememesi yönünde kesin emirler aldı.

Yusuf Fadıl, 1948 Savaşı Kuruntuları dizisinde Ömer Ali'nin bu konudaki kahramanlığını överek, “Yahudiler Cenin şehrine büyük bir saldırı düzenlediler ve Nablus şehrini işgal etmek için yola çıktılar. Ancak Tümgeneral Ömer Ali, saldırıyı püskürtmek ve Cenin şehrini geri almak için komutanlarına başvurmadan bir Irak tugayının başına geçti. Şehrin 11 mil kuzeyindeki Zarin kasabasına kadar ilerledi. Yahudiler ise arkalarında yüzlerce ölü ve tahrip edilmiş erzak dolu aracı savaş alanında bırakarak kaçtı. Ancak Irak hükûmeti birliklerini geri çekerek Cenin şehrine geri gönderdi.”⁸⁰

Cenin'in kurtarılmasından sonra Prens Abdulilah'ın, Ömer Ali'yi şehrin kurtarılmasında gösterdiği başarıdan dolayı tebrik etmek üzere Tümgeneral Abdulvehab Abdüllatif el-Samarraî'yi gönderdiği anlatılıyor. Bu arada Cenin'in kurtarılması ve Ömer Ali'nin komutanlığı, Filistin'deki Irak birliklerinin komutanı Kurmay Yarbay Gazi Dağıstani ile Yarbay Salih Zeki Tevfik'in takdirlini kazandı.⁸²

80 Menar Muhammed Şehab ed-Dilimî, a.g.e., s.141.

81 Green corner, 13 Aralık 2005.

82 Menar Muhammed Şehab ed-Dilimî, a.g.e., s.139.

Ömer Ali, İsrail istihbaratının, karargâhın Irak birlikleriyle ya da yüksek komutayla yaptığı telsiz görüşmelerini dinlediğini ve onun yardımcılara verdiği askeri sırlar, planlar ve emirleri öğrendiğini fark etti. Ancak bu bilgilerin çalınmasını engellemek için yapılan tüm teknik girişimler işe yaramadı. Bu yüzden bu alanda tamamen başarılı olduğu kanıtlanmış çok basit bir yöntemle başvurdu. Telsizlerin başındaki askerleri, Irak Türklerinden eğitilmiş askerlerle değiştirip onlara tüm aramaları Türkmence yapmalarını emretti. Böylece İsrailliler, bilgilerin hiç anlamadıkları bir dilde iletildiğini görüp ne yapacaklarını şaşırıldılar⁸³

Ömer Ali, Irak birliklerine komuta ederken yüksek muharebe kabiliyeti sergiledi. Cesaretiyle askerlerinin ve Filistinli Arapların sevgisini kazandı. Eski İsrail Savaş Bakanı Moşe Dayan, Kudüs'teki Siyonist çetelerin başındayken onun için “eğer Kudüs Ömer Ali'nin sorumluluğunda olsaydı hiçbirimiz orada kalmazdık” demişti. Dayan'ı böyle bir sözü söylemeye iten şey savaşta yaşanan olaylar ve sergilenen kahramanlıklardı. Ömer Ali'nin alayı tek başına üç alaydan oluşan İsrail tugayını yendi. Yenmekle de kalmayıp İsraillileri savaş alanından kaçmaya zorladı. Böylece kesin bir askeri zafer kazandı ve saldıran tarafın savunmadaki taraftan üç kat daha fazla olması gerektiği yolundaki kuralı hiçe saymış oldu. Bu durum, Siyonistlerin Cenin kahramanına barbar komutan lakabını takmalarına neden oldu.

Yusuf Fadıl, “1948 Savaşı'nın Yanılgıları” başlıklı yazı dizisinde şöyle diyor: “Gerçek şu ki Yahudi ordusundan daha güçlü olmalarına rağmen hiçbir Arap ordusu Filistin'e girişinden çıkışına kadar herhangi bir İsrail bölgesine hücum etmedi. Dahası Yahudiler ne yapsa ceza almaya-çağını bilen şımarık bir çocuk edasıyla bütün Arap ordularına saldırdı. Durum böyle olunca da Yahudiler Cenin şehrine büyük bir saldırı düzenleyerek Nablus şehrini işgal etme yolunda şehri tamamen işgal ettiler. Tümgeneral Ömer Ali, vakit kaybetmeden hücumu geri püskürtmek ve Cenin şehrini geri almak için üstlerine başvurmadan bir Irak tugayının başına geçerek harekete geçti. Kuzey yönünden şehrin 11 mil yakınına kadar Zerayn beldesine ulaştı. Yahudiler, savaş alanında yüzlerce ölü ve yüzlerce tahrip edilmiş araç bırakarak dehşet içinde kaçtılar. Ancak Irak hükûmeti, birliklerini geri çekerek Cenin şehrine geri döndürdü. Yıllar sonra büyük güçlerin Irak hükûmetine çok şiddetli tehditlerde bulunduğu ve Irak hükûmetinin Yahudilere saldırmadığını, buna karşılık Yahudilerin, Irak güçlerine saldırdığını bildirdiği ortaya çıktı. Oysa Tel Aviv şehri ve çevresindeki yerleşim yerleri, hatta kıyı şeridi, askeri havaalanları ve Yahudilere bırakılan İngiliz üsleri Kafr Kasım, Kilikya ve Rakka'da konuşlanmış olan Irak topçularının menzilinde bulunuyordu. Ancak Irak güçleri o yönde tek bir mermi bile atmadığı gibi Cenin Savaşı'ndan sonra

Görsel:

Albay Ömer Ali'nin üzerine kendi el yazısıyla yazıp Binbaşı Şakir Mahmud es-Samarrai'ye verdiği kişisel fotoğrafı

83 Rahmetli Ömer Ali, bu bilgiyi kendisinin ölümünden birkaç ay önce Türkiye'ye yaptığı son ziyarette Kerkük Vakfı Başkanı merhum İzzettin Kerkük ile Irak Türkü şair Necmeddin Asin'in Ankara'daki evinde yaptığı kişisel görüşmede bizzat kendise vermiştir. İzzettin Kerkük de bu bilgiyi yazara 13 Haziran 2009'da, İstanbul'da kendisiyle gerçekleştirdiği kişisel görüşmede iletmiştir.

herhangi bir savaşa da girmedi".⁸⁴

Ömer Ali'nin onurlandırıcı hareketlerinden biri de Nablus'tan Filistin'deki Tulkarm bölgesine giderken yolun ortasına geldiğinde kuşatma altındaki Filistinli mücahitlerin yardım için verdiği bir radyo sinyalinin almasıdır. Bu mücahitler, 10.000 İsrail askerinden oluşan bir İsrail kuvveti tarafından kuşatılıp basılan Filistin'in Cenin şehrinde sıkışmış kalmıştı. Bu yüzden tugaya Irak Komutanlığı'na müracaat etmeden Cenin'e yürüme emri verdi. Şehre gece gelen Ömer Ali'nin elinde herhangi bir harita ya da ayrıntılı bilgi yoktu. Ancak o gece savaşa girdi. Gün doğarken kahraman komutan ve askerleri kuşatmayı bitirerek şehre girip şehri kurtarmayı başardı bile. Gözlemcileri hayrete düşüren şey sadece 822 askerden oluşan bir kuvvetin 10.000'den fazla İsrail askerini yenilgiye uğratmayı başarmasıydı. Bu arada Irak tarafında sadece 30 şehir düşmüştü. Ateşkes gerçekleştiğinde ve komutanlar cesetlerin takas edilmesi için talimat aldığı anda, İsraillilere ait cesetler arasında İsrail Başbakanı ve İsrail'in kurucusu Ben-Gurion'un kızına ait bir naaş vardı. Ömer Ali, Ben-Gurion'a kızının cesedi dışında tüm cesetleri teslim edeceğini ve bunun koşulsuz yapılmayacağını bildirmesi için birini gönderdi. Birincisi: Ben-Gurion'un şahsen gelip önünde eğildikten sonra naaşı teslim alması. İkincisi: İsrail birliklerinin Cenin'den 12 km mesafeye çekilmesi. Bu koşullar gerçekten yerine getirildi ve komutan Ömer Ali, tugaydan bir birliğin geri çekilmesinin gerçekleşmesinden sonra açık hale gelen Tel Aviv şehrine doğru yönlendirme yoluna gitti. Ancak kendisi Tel Aviv üzerine yürümek istediye de Arap komuta makamı tarafından durduruldu. Ömer Ali, gösterdiği kahramanlıklarla Filistin halkının yanı sıra tüm Arap halklarının, ayrıca birçok Arap liderinin beğenisini ve sevgisini kazanmıştır. Örnek olarak, Irak ordusunda eski bir subay olan Hüseyin Sözlü, kitabın yazarına görgü tanığı olduğu şu olayı anlatmıştır. Hüseyin Sözlü diyor ki: "İkinci Tümenin hafif uçaklara karşı görevlendirilen 27. uçaksavar bölümünde asteğmen rütbesiyle görev yapıyordum. 1969 baharında Ürdün'ün Mafrak kentinde Irak, Ürdün ve Suriye ordularının katıldığı bir askeri tatbikat düzenlendi. Ürdün Kralı Hüseyin askeri kıyafetleriyle tatbikata katıldı. Ömer Ali de alanda hazır bulunuyordu. Ben de subay olarak arka sıralarda bulunuyordum. Komutanlar ise ilk sıralarda oturuyordu. Kral Hüseyin, kahraman Ömer Ali'yi görür görmez durup onu selamladı. Kralla ilk tokalaşan da Ömer Ali oldu. Bu, Ömer Ali'nin Arap halkları nezdinde sahip olduğu yüksek mevki gösteriyor. Nitekim Filistin'in Sesi Radyosu'nun da öldüğü gün onun yasını tuttuğunu hatırlıyorum".⁸⁵

Ömer Ali, alayının talimini bizzat denetliyor, askerleri teftiş ediyordu. Askerlerini bir bir tanıyan Ömer Ali, sabah eğitimini sabah namazından hemen sonra başlatıyor, namazı alayına kendisi kıldırıyordu. Namazı kıldırdıktan sonra da kendisi yürütüyordu. Kendisine tekmil verilmesinden sonra "Şanlı Alay, Allah büyüktür, Allah büyüktür" der, arkasından askerleri de onunla birlikte tekbir getirirdi.

Ömer Ali'yi onurlandırma, vefatından yıllar sonra bile devam etti. Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, 1 Mart 2019 tarihli bir kararla, Filistin için verdiği mücadele ve kahramanlık nedeniyle komutan Ömer Ali'nin Filistin Yıldızı Askeri Madalyası'yla ödüllendirilmesini içeren bir takdir ve onur belgesi çıkardı. Abbas belgeyi merhumun iki çocuğunu, Irak'ın Çek Cumhuriyeti Büyükelçisi Sundus Ömer ve kardeşi Bariz'i, Ürdün'ün başkenti Amman'da kabulü sırasında takdim etti. Görüşme esnasında Filistin'de ikamet etmeyen Irak'ın Ürdün büyükelçisi Safiye el-Suheyl'in yanı sıra FKÖ yürütme komiteleri üyesi ve Fetih hareketinin merkez komitesi

84 Yusuf Fadıl, a.g.e.

85 Ankara'da Hüseyin Sözlü ile 9 Kasım 2009'da gerçekleştirilen görüşmede.

üyesi Azzam el-Ahmed, bakan Mecdi el-Halidi ve Filistin devletinin Ürdün Büyükelçisi Atallah Hayri de hazır bulundu.

Ömer Ali'nin vasiyetleri arasında, ben öldükten sonra Filistin kurtulursa toprağından getirin kabrime koyun dediğı anlatılmaktadır.

Ayrıca 2019 yılında, “Filistin’de Filistin-Irak Dostluk Derneğı” Iraklı kahraman Ömer Ali’nin ailesine Filistin için gösterdiği kahramanlıkları ve büyük hizmetleri için teşekkür belgesi takdim etti.

Ömer Ali, Irak’ta monarşinin en güçlü savunucularından biriydi ve bunu Irak’ın ulusal birliğinin sembolü olarak görüyordu. O, ordunun bir rejimi değiştirmeye çalıştığında bunun bir prestij ve güç talebi olduğuna, Haşimî tahtının ulusal birliğin sembolü olduğuna ve halel görmesi durumunda bunun Irak için kötü sonuçlara yol açacağına inanıyordu. Ancak görünüşe göre Ömer Ali, akrabaları ve politikacılar da dahil olmak üzere kralın etrafını saranların yaptıklarından rahatsızdı. Bu bağlamda Üç Büyük kitabının yazarı Abdulcabbar el-Umar, Ömer Ali’nin 14 Temmuz 1958 devrimine karşı çıkması⁸⁶ konusunu ele alırken “Birinci Tümen komutanı Tümgeneral Ömer Ali, kralı (II. Faysal), veliahdın yanı sıra Nuri es-Said’ten kurtarmak için statükoya karşı bir askeri darbe gerçekleştirmek için çalışıyordu” diye yazıyor. O zamanki statükoya karşı askeri darbe konusuyla ilgili olarak rahmetli Ömer Ali’nin oğlu Bariz Ömer Ali, Ömer Ali’nin krala karşı bir askeri darbe girişiminin varlığından emin olduğunu, özellikle çölde gerçekleşen askeri tatbikatlar sırasında gerçekleşen krala suikast girişiminden sonra bu düşüncesinin pekiştiğini anlatıyor.⁸⁷ Bunun amacının ülkeyi sonu gelmeyen bir girdaba sürüklemek olduğuna inanan Ömer Ali’nin, İngiliz askeri ataşesinin bu konuyu kapatma ve hakkında soruşturma açmama ısrarı ile Kral Faysal’ın dayısı olan Abdulilah, Nuri es-Said ve dönemin Genelkurmay Başkanı Refik Arif’in konuyla ilgili soruşturma açmama konusundaki ısrarı bu inancını pekiştirmiştir. Ömer Ali, ulusal birliğin sembolü olarak gördüğü Haşimî tahtını korumak için herhangi bir askeri darbeye karşı önleyici tedbir alınması gerektiğine inanıyordu. Dolayısıyla bu konuda ciddi bir şeyler yapmayı düşünüyordu ama şartlar buna engel oldu.⁸⁸

Abdulcabbar el-Umar, “Ömer Ali”nin monarşiyi deviren 1958 devrimine karşı çıkması konusuna gelince “Ömer Ali, 14 Temmuz devrimine karşı olduğunu ilan ederek Bağdat’a yürümeye çalıştı ve burada askerlere hitaben yaptığı konuşmada, “Bağdat’ta bir grup komünist ihtilal başlattılar ve ülkenin petrolünü ve kaynaklarını yabancılara devretmek istiyorlar” dedi. Böylece hükûmetin desteklenmesini istedi ve Ali bin Ebi Talib ve Fatima ez-Zehra adına sloganlar attı.

Olaylar şöyle gelişmişti; Ömer Ali, Irak’ta monarşinin yıkılması ve Cumhuriyetin ilanıyla sonuçlanan Abdülkerim Kasım öncülüğündeki askeri darbenin yapıldığı gün olan 14 Temmuz

86 Abdulcabbar el-Umar, Üç Adam, 14 Saatte 14 Temmuz Devrimi, Genel Kültür İşleri Matbaası, Bağdat 1990, s.141-142. Tazar, şahsen kendisinin bu bilgileri Kraliyet Muhafız Tugayı istihbarat subayı Yarbay Muhammed Şeyh Latif ve dönemin askeri hareketler müdürü olan Tuğgeneral Dr. ve Albay Yasin Muhammed Rauf’tan aldığını, Ömer Ali’nin askeri darbe yapma konusunu kendilerine açtığını, Albay Yasin Muhammed Rauf’un kendisine Ömer Ali’nin Albay Halil Cemil ile temasa geçtiğini ve ondan Prens Abdulilah ile Nuri al-Said’i Irak’tan uzaklaştırmak amacıyla bir askeri darbe gerçekleştirmek için krala danışmasını istediğini ve ancak Albay Halil Cemil’in bunu reddettiğini söylediğini anlatmaktadır. Bkz. a.g.e., s.77.

87 Bu tatbikatların adı “Sahara Bir” idi ve Ömer Ali komutanlığında gerçekleştirildi. Askeri tarihçi Mahmud Şit Hat-tab, bu tatbikatlar hakkında şu yorumu yapıyor: “Ömer Ali komutanlığındaki ilk tümen için yapılan Sahra Bir Tatbikatı ister Irak ordusunda ister başka bir orduda olsun, askerlik dönemi boyunca bildiği en başarılı ve eksiksiz tatbikattı. Bkz. Bağdat’ta yayımlanan *ez-Zaman* Gazetesi, Sayı:3153, 20 Ekim 2008.

88 Bu bilgiler Ömer Ali’nin pilot olan oğlu Bariz Ömer Ali’nin 6 Temmuz 2009 tarihinde e-posta yoluyla yazara gönderdiği bir mesajdan alınmıştır.

1958 sabahı, Bağdat radyosundan askeri bildirilerin ve askeri talimatların yayınlanmasının hemen ardından Divaniye merkezli Birinci Tümen Komutanlığı birliklerin Beşinci Topçu Taburu eğitim sahasında toplanması için emri verdi. Komutan Tümgeneral Ömer Ali, kıdemli subaylardan oluşan komuta kadrosuyla birlikte çıkıp kalabalığa hitaben şunları söyledi: “Günaydın, birinci tümen kahramanları. Subaylara, astsubaylara ve cesur askerlere benden selam olsun.” Bunun üzerine askerler ve subaylar, “Yaşasın Cenin Savaşı’nın kahramanı Ömer Ali” sloganları atmaya başladı. Ardından Ömer Ali devam etti: “Bazı ateist komünistler Bağdat’ta Ebu Gureyb’deki radyo vericilerini ele geçirdiler ve iktidardaki rejimi kâfir, ateist ve nefret dolu bir komünist yönetime dönüştürmek istiyorlar. Peygamber efendimizin torunu ve masum Fatıma Zehra’nın oğlu olan kral İkinci Faysal’ın sadık askerleri olarak bu hainleri, bu kâfirleri alt etme görevimiz vardır. İşte birinci tümen, bu kâfir ateist komünistleri ortadan kaldırmak için Bağdat’a hareket edecektir”.

Iraklı emekli bir subay olan Zekeriya Casim es-Samarrai, “Hakikat ve Tarih İçin”⁸⁹ başlıklı bir makalesinde, kendisinin darbeyi gerçekleştiren ve Irak’taki monarşiyi deviren “Özgür Subaylar Örgütü”ne birinci tümenden birkaç subayla birlikte katılmış olduğunu, bu subayların o zaman kendi liderleri olan Albay Hayreddin ek-Hafız’ın odasında bir araya geldiklerini ve komutan Ömer Ali’yi tutuklamaya, gözaltına almaya veya öldürmeye karar verdiklerini ve örgütün ona bu kararın gereğini yerine getirme görevini kendisine verildiğini anlatmaktadır. Bu subay yazısında şunları söylüyor: “Bu görevi yerine getirmek için asker seçmek istediğimde komutan birliğin kışla kapısında belirdi. Ben de onu tutuklamak ya da öldürmek yerine istemsizce ona selam verdim. Dolayısıyla bu güzide komutana karşı herhangi bir harekette bulunamadım.” Bu tavrım bir geri adım atma değil, askeri tavrımın bana dikte ettiği ahlaki bir duruştu. Ömer Ali, okuduğum askeri okulun komutanıydı. Kendisi akademideki eğitimimizi ihmal etmeden bizimle yakından ilgilenirdi. Ayrıca Filistin’i kurtaracak Arap ordularının öncüsü olmamız için bize eğitim veren birlik komutanımızdı. 1948’de Cenin Muharebesi’nde Siyonistleri mağlup etmekle Siyonistlere karşı zafer kazanan ilk Iraklı, Müslüman komutandı. Aynı gün öğleden sonra Ömer Ali, devrimin başarıya ulaştığına emin olunca, birliğin karargâh meydanı önünde toplanmamızı emretti. Sivil elbiseler giyen Ömer Ali’nin üzerinde gri bir ceket vardı. Askerlerden bozgunculuk ve ayrılıkçılığın başını çeken komünistlere karşı dikkatli olunmasını istedi. Daha sonra bizimle tek tek el sıkıştı ve ailesiyle birlikte arabaya binerek Bağdat’a doğru yola çıktı.

Rahmetli Ömer Ali’nin oğlu Bariz Ömer Ali, Hamid el-Mutbai’nin bir makalesine⁹⁰ cevaben şöyle diyor: “Ömer Ali, kraliyet ailesinin öldürüldüğünü öğrenene kadar birinci tümene Bağdat’a hareket etmesi için verdiği emirlere ara vermedi. Ailesi, durumu araştırmak üzere Bağdat’a bir subay göndermişti. Abdülkerim Kasım, onu arayıp durumu incelemek için Bağdat’a gelmesini isteyene kadar da görevinin başında kaldı. Bu bilgiler Mehdavî Mahkemesi’ndeki yargılama işlemlerinde yer almaktadır”. Bariz Ömer Ali aynı şekilde bu yanıt çerçevesinde “Bağdat’a hareket emirlerine hiçbir subayın itiraz etmediğini” ekliyor.

Bütün bunlardan açıkça anlaşılıyor ki Ömer Ali, Irak’ta monarşi taraftarıydı ve Haşimî tahtını ulusal birliğin simgesi olarak görmekteydi. Dolayısıyla buna halel getirmenin Irak için istenmeyen sonuçlara yol açacağını düşünmekteydi. Bu yüzden 14 Temmuz 1958’de, monarşiyi deviren askeri darbeye karşı direnmeyi seçti. Bunun en iyi kanıtı ise Dr. Suphi Nazım Tevfik’in konuyla

89 El-Maşrik, 13 Haziran 2005 tarihinde yayınlanan 432. sayı. Bu makale “Hakikat ve Tarih İçin - 14 Temmuz 1958 - Divaniye’deki *el-Firka el-Ula* gazetesi merkezinde” başlığıyla yayımlanmıştır.

90 Hamid el-Mutabi’nin “Fadıl el-Mehdavi’nin Hayatının Geç Okunması” başlıklı makalesi Bağdat’ta yayımlanan *ez-Zaman* gazetesinin 6 Ağustos 2008 tarihli 3066. sayısında yayımlandı.

ilgili olarak Ömer Ali ile yaptığı bir röportajda anlattıkları olsa gerek. Suphi Nazım, röportajın başında kendisine Cumhurbaşkanı Abdüsselam Arif'in kendisinden övgüyle söz ettiğini ve onu Filistin savaşının bir kahramanı olarak gördüğünü söylediğini, Ömer Ali'nin ise bunu duyunca ona bir ateş kütlesine dönüşerek aslan gibi kükremeye başladığını ve sesi çıktığı kadar şöyle bağır-maya başladığını anlatıyor: Bu adam “davranışlarındaki bu “pervasızlıkla” ve çocuksu hırslarıyla, sevgili Irak'ımızı şu anki haline getirdi. Bağdat'a, Haşimî ailesinin saraylarına ve Nuri es-Said'in evine saldırmıyaydı, o uğursuz günde o hatayı yapmasaydı, Abdülkerim Kasım 1958'de rejimi deviremeyecekti ve iktidarı ele geçiremeyecekti. Abdüsselam, bizim bu çektiklerimizden ve bu zavallı halkın çektiklerinden, bu varlıklı ülkenin maruz kaldıklarından ve maruz kalacaklarından, meydana gelebilecek katliamlar ve trajedilerden, gelecekte uzun yıllar boyunca olabilecek istikrar-sızlıklardan birinci derecede sorumludur. Darbeciler, layık olmadıkları pozisyonları almaya heves-li, risk alan bir avuç subaydan başka bir şey değildi. Yönetimi ele geçirmek istediler. İstediklerini de yapabildiler. Ondan sonra da olanlar oldu”.⁹¹

Faysal Hassun, *Tarihin Altına Düşülmüş Tanıklıklar*⁹² adlı kitabında, Ömer Ali'nin ülkenin aydın-larını ve şahsiyetlerinin yer alacağı ve ülkede yönetimi üstlenecek bir “danışma kurulu” kurulması çağrısında bulunduğu yazılı bir muhtırası olduğundan bahseder. Ayrıca Başkan Kasım'a komü-nist dalgaya dikkat etmesi yönünde bir çağrıda bulunmuştur. Kasım ise o sırada Molla Mustafa Barzani'nin Irak'a dönme arzusuna cevap vermişti. Ancak tümgeneral Ömer Ali, 1943'te, Barzani'nin kuzeydeki hareketini sona erdirebilen komutandı. Hiçbir şey olmamış gibi “eski tas eski hamam” olmasından korktuğu için, ülkenin istikrarı yeniden tehlikeye girer diye Kasım'ın elçisi Suphi Abdülhamid'den, Abdülkerim'i, Barzani'nin Irak'a dönüşü konusunda uyarmasını istedi.

* * *

Ömer Ali, 14 Temmuz 1958 sabahı emekliliğe sevk edildi ve emekliliğe sevk edilmesinin gerekçesi olarak garip bir şekilde “subay olarak yetersizliği” öne sürüldü. O sırada askeri rütbesi tümgeneraldi. Ondan sonra devrimin lideri Abdülkerim Kasım'ın akrabası olan Fadıl el-Mehdavi'nin başkanlık ettiği Devrim Mahkemesi'ne sevk edildi. Askeri Savcı Mecid Muhammed Emin tarafından kendisine yöneltilen suçlar arasında; 14 Temmuz Devrimi'ni bastırmaya teşebbüs et-mek, Süleymaniye valisi iken Komünist Partiyi bastırmak, hükûmete isyan eden çeteleri ortadan kaldırmak ve Torun Şeyh Mahmud'un nüfuzunu bitirmek gibi suçlar bulunuyordu.

Duruşma sırasında mahkeme başkanı el-Mehdavi, sanığın kişiliğine saygı nedeniyle mahke-me tarihinde türünün ilk örneği olan bir talepte bulunarak hazır bulunanlardan alkış ve tezahürat olmamasını istedi.

Ömer Ali, mahkemede verdiği ifadede, 14 Temmuz'da yaptığının askeri görevinin gerektirdi-ği bir şey olduğunda ısrar etti. Darbeyi bastırmak için Bağdat'a hareket edilmesi yönünde verdiği hiçbir emri reddetmediği gibi kraliyet ailesinin öldürülmesinden emin olmadan ve Abdülkerim Kasım'ın kendisiyle temas kurup istişare amacıyla Bağdat'a gelmesini istemeden mücadeleyi de bitirmediğini açıkladı. İfadesinde, “Kur'an'a yemin eden profesyonel bir askerin, krala sadakat yemini edip yeminini nasıl bozduğunu anlamıyorum” dedi. “Hule Piza” ve “Hule Salka” çeteleri

91 Bkz. Subhi Nazım Tevfik'in makalesi, Tümgeneral Ömer Ali Siyaset ve Abdusselam Arif ile İlgili Görüşleri, Evrak Turkmeniyye, Baba Korkur Araştırma Merkezi, Üçüncü Baskı, Bağdat, Temmuz 2006, s.104.

92 Faysal Hassun, el-Varrak Basın Yayın, Bağdat, 2001.

ve Torun Şeyh Latif bin Şeyh Mahmud'un dönemde yürürlükte olan aşiret yasasına göre 15 yıl hapis cezasına çarptırıldığı dava ile ilgili kendisine yöneltilen suçlamalara gelince Ömer Ali, bu kararların yerinde ve yasal olduğunu kesin olarak kanıtladı. Özellikle yirmi yıl boyunca üç yüz elliden fazla polis ve dört yüz elliye aşkın sivil öldürdüğü kanıtlanmış olan "Hule Piza" çetesi davasıyla ilgili olarak.

Halk Mahkemesi, Ömer Ali'nin 14 Temmuz Devrimi'ne direnmek suçundan idam cezasına çarptırılarak ordudan ihraç edilmesine ve diğer suçlamalardan beraatına kararı verdi. Ancak işin ilginç yanı Mahkemenin, Ömer Ali'nin orduya ve halka yaptığı büyük hizmetleri göz önünde bulundurarak, Başbakan Abdülkerim Kasım'a idam cezasının uygulamamasını ve cezayı müebbet ağır hapis cezasına indirmesini tavsiye etmesiydi. Bu, el-Mehdavi Mahkemesi tarafından verilen garip kararlardan biriydi. 1960 yılında, Millî Savunma Bakanlığı ölüm cezasını yedi yıl hapis cezasına indiren bir karar yayınladı. Ardından 1961'de, ordudan ihraç cezasının kaldırılmasına, 1961'de de hapis cezasının bir gün eksik olmak üzere beş yıla indirilmesine karar verdi.

Ömer Ali, üç yıl dört ay hapis yattı. Bu süre zarfında Başbakan Abdülkerim Kasım onu üç kez ziyaret etti. Bir gece Abdülkerim Kasım, gece saat birde, Ömer Ali'den Savunma Bakanlığı'na gelmesini istedi. Abdülkerim Kasım sabah yediye kadar onunla müzakere ettikten ve birlikte kahvaltı ettikten sonra Ömer Ali'ye şöyle dedi: Arabaya binip eve gidebilirsin. Abdülkerim Kasım, Ömer Ali'ye herhangi bir talebi olup olmadığını sorduğunda Ömer Ali, "Benim kişisel bir isteğim yok ama tek isteğim krallık dönemindeki tüm hükümlüleri ve Bab el-Muazzam hapishanesindeki bütün siyasi tutukluları serbest bırakmanızdır. Bunu yaparsanız tarihte hiç unutulmayacak bir iş yapmış olursunuz. Abdülkerim Kasım, Bağdat lehçesiyle cevap verir ve: "Birkaç gün bekleyin, kesinlikle her şey iyi olacak" der. Nitekim üç hafta sonra Bab el-Muazzam hapishanesindekilerin hepsi serbest bırakıldı ve hapishane kapatıldı.⁹³

8 Şubat 1963'te, Abdülkerim Kasım'ın yönetimine son verildikten sonra 19 Temmuz 1964'te bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılarak Ömer Ali serbest bırakıldı ve hakkındaki komplo suçlaması kaldırılarak itibarının iade edilmesine karar verildi.⁹⁴

Ömer Ali, 29 Ağustos 1974'te, Rutba kasabası yakınlarında bir trafik kazası sonucu vefat etti. Mir Basri, *Modern Irak'ta Türkmen Şahsiyetler ve Türk Edebiyatı* adlı kitabında ailesinin olay haberini yalanladığını ve ailesiyle birlikte Beyrut'tan dönerken suikasta kurban gittiğini söylemektedir.⁹⁵

Ömer Ali'nin ölüm olayı ile ilgili ayrıntıları belki de bize en iyi aktarabilecek kişi oğlu Bariz'dir. O, bu konuda şunları söylüyor: 29 Ağustos 1974'te, Hava Kuvvetleri Harekât Oda-sı'nda nöbetçi subay iken görevlilerden biri beni aradı ve şöyle dedi: Baban bir kaza geçirdi ve şu an er-Reşid Hava Üssü'ne götürülüyor. Er-Reşid üssüne gittiğimde babam ve kız kardeşim Dr. Beyan'ın hayatını kaybettiğini, annemin durumunun ağır olduğunu öğrendim. Kaza kurbanlarını taşıyan helikopter yere indiğinde, Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan al-Bekir'in babamın cesedinin er-Reşid Askeri Hastanesi'ne nakledilmesi emrini verdiği tarafıma bildirildi. Bu arada

93 Bu bilgi, Ömer Ali'nin oğlu Bariz Ömer Ali tarafından 2 Temmuz 2009 tarihinde, yazara e-posta ile gönderilen uzunca bir mektuptan alınmıştır. Bariz Ömer Ali, babasının serbest bırakılmasına ilişkin mektubunda şunları belirtmiştir: Babamın salıverilmesinin ertesi günü, babamla birlikte Bab el-Muazzam Hapishanesi'ne gittik ve hapishanedeki arkadaşlarıyla vedalaştık. Onlara Abdülkerim Kasım'ın kendileri için af çıkaracağını haber verdik ve onun cezaevindeki eşyalarını getirdik.

94 Menar Muhammed Şihab ed-Dilimî, a.g.e., s.224.

95 Mir Basri, *Modern Irak'ta Türkmen Şahsiyetler ve Türk Edebiyatı*, Birinci Baskı, Londra, 1997, s.81.

annem ve ablam Bayan'ın cenazesi Sağlık Şehri Hastanesi'ne kaldırılmış, annemin kafatasında kanama olduğu ve alt taraflarında araba lastiği izleri olduğu için ameliyata alınmıştı. Ahmed Hasan el-Bekir, sabahın erken saatlerinde er-Reşid Hastanesi'ne gitti ve otopsi istedi. Muhafız, Doktor Albay Kasım el-Avadi idi. Ahmed Hasan el-Bekir, otopsi raporunu alana kadar hastaneden ayrılmadı. Bu rapor Rutba'da düzenlenmiş olan rapordan farklıydı. Raporda "Sağ koltuk altından kalbe kadar uzanıp ölüme yol açan bir yara var" denilmekteydi. Rutba'nın raporunda ise, "kafatası kırığı ve beyin kanaması ölüme neden oldu" deniyordu. Kerkük'te ve ardından Bağdat'ta Gaziler Derneği'nde, daha sonra da Türkmen Kardeşlik Ocağı'nda yapılan taziye meclisi sona erdikten sonra Rutba'ya gittim ve bana Necdet en-Nakib ve Tarık Seyyid Hamid eşlik etti. Rutba soruşturma hâkiminden soruşturmayla ilgili belgeleri istedim. Muayene için olay yerine gidip keşif yapanın kendisi olup olmadığını sorduğumda, keşif için çıkan kişinin Rutba karakolunun nöbetçi komiseri olduğunu söyledi. Ben de adı geçen komiserle durumu sordum. Komiser kaza mahalline kadar bana eşlik etti. Orada ben arabayı gördüm, araba sağlamdı. Araba Bağdat'a götürüldü. Ama sürücü kapısı açılamamıştı ve ön camı kırılmıştı. Kaza mahalline gittim yolun sol tarafında bir kan lekesi buldum, polise sorduğumda "Burası arabanın yeri, bu leke de ablanız Beyan'a ait" dedi. Babamın yerini sordum 1600 metre arabanın aksi istikametinde 200 metre yolun solundan gittik. Annemin yerini sorunca Krokide gösterildiği gibi 800 metre araba istikametinde ve yolun solunda 120 metre gittik. Rutba'ya döndüğümde sorgu yargıcına gittim ve krokinin kazaya uymadığını söyledim. O da bana şu cevabı verdi: "Olanlardan çok etkilendim ve bu hiçbir şeyi değiştirmmez. Siz daha gençsiniz, kendinize dikkat ediniz" dedi. Gece saat birde Bağdat'a döndüm ve sabah saat beşte hastaneden annemin vefat ettiğini bildiren bir telefon aldım. Ahmed Hasan el-Bekir ile görüştüm ve suikasttan haberi olmadığına yemin etti, ama inkâr da etmedi. İçişleri Bakanı Sadun Gaydan'ın yanı sıra Cumhurbaşkanı'na öteden beri eşlik eden görevlilerinden biri olan Tarık Hamad el-Abdullah, bana Ahmed Hasan el-Bekir'in olanlardan haberi olmadığını söyledi. Aynı şekilde Zekeriya Bekir el-Tikritî ve babamın Tikrit'teki en yakın arkadaşı Tümgeneral Pilot Muhammed Salih el-Tikritî de dikkatli olmamı tavsiye ettiler. Bu arada Bağdat'taki Ürdün Büyükelçisi bana Kral Hüseyin'den Ürdün'e gitmem için bir davet ilettiler. Benzer bir davet, Tümgeneral Mahmud Şit Hattab aracılığıyla Muammer Kaddafi'den geldi. Babamın Muammer Kaddafi ile doğrudan ilişkisi vardı. Ayrıca kişisel evraklar ve pasaportların bulunduğu siyah bir çanta dışında, arabadaki bütün eşyalardan hiçbir şeyin eksik olmadığını buraya eklemek isterim".⁹⁶

Zuheyr Abdurrezzak, Ömer Ali'nin Ağustos 1974'te arabasının devrilmesi sonucu ölümü hakkında kaleme aldığı bir makalesinde olayın bir kaza mı yoksa belli bazı çevrelerin giriştiği bir komplo mu olduğu sorusunu sorarak bu konuda şunları söylüyor: "Ömer Ali ile eski rejim arasındaki ilişkiye hâlel getirecek herhangi bir şey yoktur. Tersine tasfiye edilmesini gerektirecek herhangi bir şüpheli ya da düşmanca faaliyette bulunmadığı gibi tehdit de oluşturmadığı için rejimle ilişkileri iyiydi. Ancak İsrail gizli servisi Mossad'ın, Filistin Savaşı sırasında, Cenin Savaşı'nda (1948-1949) canlarını acıttığı için ve kendilerini küçük düşürdüğü için ona karşı duydukları gizli nefret nedeniyle ilişkisi olabileceğini düşünüyorum, ama bu konuda kesin bir şey diyemem. Bununla birlikte onlara karşı savaşan ya da onların şeytani planlarının uygulanmasına karşı çıkan herkes için Siyonistlerin beslediği intikam ruhunu da unutmamak gerek".⁹⁷

Ömer Ali'nin naaşı, 1955'ten beri bizzat dikip bakımını üstlendiği aile mezarlığına defnedil-

96 Yazara, 6 Temmuz 2009 tarihli bir e-posta ile ulaşan olay raporu.

97 Zuheyr Abdurrezzak, Omar Ali... Iraklı Bir Askeri Komutanın Biyografisi, Irak'ın Sesi, 25 Eylül 2015.

Görsel:

"Filistin'deki Filistin-İrak Dostluk Derneği" 2019 yılında, Iraklı kahraman Ömer Ali'nin ailesine, Filistin uğruna gösterdiği kahramanlıkları ve büyük hizmetleri için teşekkür belgesi vermiştir.

hanesinde bulunmaktadır.

Faysal Ali Vehhab, Komutan Ömer Ali hakkında yazdığı bir yazıda şunları söylüyor: "Bizim ilgililere şunu sormamız gerekir ki, mukaddes Filistin topraklarında İslam ve Müslüman düşmanı Siyonistlerin evlerini başlarına yıkan bu kahraman, askeri üniformalı bir heykelinin memleketi olan Kerkük'te dikilmesini hak etmiyor mu?" Ve bir başkası, "Ürdün'ün Zarka şehrinde bulunan ve 1948 yılında Filistin'i savunmak için şehit düşen Iraklı askerlerin mezarlığında bir anıt dikilmesi gerekmez mi?"⁹⁸

* * *

Ömer Ali, İslam'ın öğretilerine kendini adanmış, erken yaşlardan itiba-

diği Kerkük şehrine nakledildi. Mezarının üzerinde Türkçe (Türkmence)⁹⁸ vefat tarihinin yanı sıra onun anısına yazılmış şiirler yazılıdır. Ali Bayraktar'ın evinin önünde yer alan bu mezarlık, aslında içinde erkek meclisi (divanhane) ve at harası bulunan bir evdi. Daha sonra altı eve bölünmüş büyük bir binadan oluşan evin mülkiyeti Ömer Ali'ye, ondan önce de Ömer Ali'nin babasına aitti. Ömer Ali'nin yanı sıra oğulları Nebil ve Bariz de bu evde dünyaya gelmiştir. Bu arada Bağdat'ta Türkmen Kardeşlik Ocağı tarafından kurulan taziye meclisi de dâhil olmak üzere birçok kuruluş merhum Ömer Ali'nin anısına taziye meclisleri kurdu.⁹⁹

Irak Türkü yazar Ahmed Kuşcuoğlu, "Kurmay Tuğgeneral Ömer Ali"¹⁰⁰ başlıklı bir yazısında onun hakkında merhum Ömer Ali'nin henüz gün yüzüne çıkmamış askeri ve tarihi kitaplarının olduğunu ve bunların en çok öne çıkanının Emekli Tuğgeneral Sabah Ali Galib'in hazırlayıp araştırdığı *Ömer Ali'nin Anıları* adlı çalışma olduğunu, bu çalışmanın 13 bölüm halinde *el-Kadişiye* gazetesinde yayımlandığını söylemiştir. Bu çalışma şu an onun kütüp-

98 Merhum Ömer Ali'nin oğlu olan Bariz Ömer Ali'ye göre bu mezarlık, Mazhar et-Tikritî tarafından Tikritliler mezarlığı olarak adlandırılmıştır. Bariz Ömer Ali, bu konuda şunları ekliyor: "Babam bu ismi reddederdi." (Bariz Ömer Ali'den yazara, 2 Temmuz 2009 tarihinde gönderilmiş e-posta).

99 Bkz. Bağdat'ta yayımlanan Türkmen *el-Ahâ* dergisi, Sayı:161, Eylül 1974.

100 *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı:51, Nisan 2012, s.24.

101 Bkz. Faysal Ali Vahab, Tümgeneral Ömer Ali ve Ölümsüzler Sicilindeki Kahramanca Rolü, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı:102, Temmuz 2016.

ren yükümlülüklerini yerine getiren Müslüman bir adamdı. Birçok lider ve devlet adamı, cumhuriyet döneminde bile ona saygı duymuş, onu bir ulusal kahraman ve sadık bir savaşçı olarak görmüştür. Bunlardan biri de 1963-1966 döneminde¹⁰² Cumhurbaşkanı olan Abdüsselam Muhammed Arif'ti. Ömer Ali, Şehrini ve memleketi Kerkük'ü, Kerkük'le ilgili olan herkesi severdi. Telafer halkına ve Musul'daki Yunus Peygamber'e de büyük sevgisi vardı. Ömer Ali, Bağdat'taki "Türkmen Kardeşlik Ocağı"nda dostlarını ve sevdiklerini çokça ziyaret eder, onlarla Ocağın bahçesinde saatlerce otururdu. Bu kitabın yazarı da söz konusu Ocakta pek çok kez onunla karşılaşmıştır. Burada aşırı alçakgönüllülüğü dikkatini çekmiştir.

KAYNAKLAR

-Dr. Muhammed el-Harbî, Ömer Ali ve Irak Ordusu Tarihindeki Vatansever Rolü, *Irak* gazetesi, 1995

-Bariz Ömer Ali... Komutan Ömer Ali'nin Hayatına Dair Parlak Sayfalardan Bahsedelim, *Türkmeneli* gazetesinde çıkan yazı, sayı 147, 23 Temmuz 2019.

-Muhammed Hadi el-Daftar, Kuzey Irak, Bağdat 1955.

-Arif Al-Arif, el-Nakba Kudüs Hezimetini ve Kayıp Cennet, İkinci Cilt, Beyrut, yayın yılı belirtilmemiş.

-Suphi Nazım Tevfik, Tümgeneral Ömer Ali Siyaset ve Abdusselam Arif ile İlgili Görüşleri, Evrak Turkmeniyye, üçüncü baskı, Bağdat, Temmuz 2006.

-Menar Muhammed Şehab ed-Duleymî, Ömer Ali ve 1958 Yılına Kadar Oynadığı Siyasi Rol, yazarın Bağdat Üniversitesi'nden yüksek lisans derecesi aldığı bir tez, Fuzuli Matbaası, Kerkük, 2013.

-Irak'taki Filistin Devrimi Siyasi Komitesi adına çıkarılan, Direniş Dergisi, Sayı 70, 10 Eylül 1984.

-Mir Basri, Modern Irak'ta Türkmen Şahsiyetler ve Türk Edebiyatı, Birinci Baskı, Londra, 1997.

-Abdulcabbar el-Umar, Üç Adam, 14 Saatte 14 Temmuz Devrimi, Genel Kültür İşleri Matbaası, Bağdat 1990.

-Sabah Abdullah Kerküklü, Türkmen Şahsiyetler Ansiklopedisi, Bağdat 2017.

-Sabah Abdullah Kerküklü, Komando Komutanı Ömer Ali Bayraktar, Kerkük 2017.

-Ahmet Kuşçuoğlu, Ölümsüz Adamlar, Ömer Ali, Cenin Savaşı Kahramanı, el-Ahâ dergisi, Sayı 11-12, Nisan-Mayıs 1985.

-Ahmet Kuşçuoğlu, Tümgeneral Ömer Ali, Turkmen Eli Edebiyat ve Sanat Dergisi, Sayı 51, Nisan 2012.

¹⁰² Subhi Nazım Tevfik'in, Abdüsselam Muhammed Arif... Onu Gördüğüm Gibi. Abdüsselam Arif'in kendisiyle Cumhurbaşkanı Abdüsselam Muhammed Arif'in evini koruma sorumluluğunu üstlendiği gün karşılaştığını, Abdüsselam'ın, kendisinin Kerküklü bir Türkmen olduğunu öğrendiğinde ise ona şunları söylediğini anlatıyor: "Tanrı sizi korusun ... Siz kahramansınız ve sizler Filistin'de Cenin Savaşı'nın kahramanı Ömer Ali'nin çocuklarısınız...". Bkz. a.g.e. 41. sayfa.

-Talat Nuri Bayraktar, Çağdaş Irak Tarihinde Eşine Az Rastlanan Türkmen Kahramanlıkları, Tümgeneral Ömer Ali, Bağdat'ta yayımlanan el-Ahâ dergisi, Sayı 213-214, Nisan-Mayıs 2005.

-Fevzi Nuri Abdullah al-Bayati, Tümgeneral Ömer Ali'nin Askeri Biyografisine Genel Bir Bakış, kendi anlatımıyla, el-Muharib dergisi, Kerkük, Sayı 32-33-34, Ocak 2015.

-Faysal Hassun, Tarihin Altına Düşülmüş Tanıklıklar, el-Varrak Basın Yayın, Bağdat, 2001.

-Çetin Abdülkerim Kölemen, Merhum Abdülkerim Kuriyat, el-Muharib dergisi, Sayı 4 Ağustos 2010.

-Dr. Muhammed Akl, Irak Ordusunun 1948 Savaşındaki Rolü, <https://www.alwatanvoice.com>, 11 Kasım 2013.

-Muhammed Haşim Salihî, Ömer Ali Bayraktar, Turkmen Eli Edebiyat ve Sanat Dergisi, Sayı 119, Ocak 2017.

-Zuheyr Abdurrezzak, Irak'ın Sesi, 2015.

-Zuhair Abdel-Razzaq, Irak'ın Sesi, 2015.

-Faysal Ali Vehhab, Tümgeneral Ömer Ali ve Ölümsüzler Sicilindeki Kahramanca Rolü, *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat Dergisi*, Sayı 102, Temmuz 2016.

TÜRKİYE’NİN EN BÜYÜK İKİ ÜNİVERSİTESİNİN KURUCUSU

PROF. DR. İHSAN DOĞRAMACI

(1918 – 2010)

İhsan Doğramacı, Osmanlı döneminde Yargıtay üyesi ve ardından Erbil Belediye Başkanı olan, ondan sonra da Meclis-i Mebusan’da birçok dönem Erbil Milletvekili ve Senato Meclisi üyeliği yapan Ali Mahmud Paşa Doğramacı’nın oğludur. Annesi ise Kerkük ileri gelenlerinden Hacı Muhammed Ali Kırdar’ın kızı İsmet hanımdır. Ailesinin kökeni, Sultan IV. Murat döneminde Osmanlı ordusu komutanlarından Doğramacı Kara Mehmet beydir. Doğramacı kelimesi ise iyi ustalık gerektiren güzel sanatlardan biri olan marangozluk sanatını yapan kişi demektir.

1918 yılında Erbil Kalesi’nde dünyaya gelen İhsan Doğramacı, ilköğrenimini memleketi Erbil’de aldı. Beyrut’ta Amerikan Üniversitesi’nde hazırlık eğitimini tamamladıktan sonra Bağdat’ta tıp fakültesine girdi. Ardından bu fakültede iki yıl eğitim gördükten sonra babasıyla birlikte Bağdat’tan ayrılarak İstanbul’a geçti ve burada Tıp Fakültesi’ni bitirdikten sonra Ankara’da, Alman Prof. Einstein’ın gözetiminde çocuk hastalıkları ihtisasını tamamladı. Irak’a dönen Doğramacı, Bağdat ve Samarra hastanelerinde doktor olarak çalıştıktan sonra 1945’te pediatri uzmanlık sertifikası almak amacıyla Washington’daki Harvard Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne girdi. Bundan sonra ömrünün sonuna kadar yerleştiği Türkiye’nin Ankara kentine dönerek bilim alanındaki asıl misyonunu yerine getirme yoluna girdi. Bu arada, doçentlik ve profesörlük derecelerini aldı. 1963-1965 yılları arasında, Ankara Tıp Fakültesi Dekanlığına ve Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne getirildi. Ardından 1967-1975 yılları arasında, Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğünü üstlendi. 1980-1992 yılları arasında, YÖK Başkanı oldu. Doğramacı, 1984 yılında dünyanın en prestijli üniversitelerinden biri olan Ankara Bilkent Üniversitesi’ni kurdu. Böylece tıp ve sosyal bilimler alanında dünya çapında bir üne kavuştu. Bunun sonucunda İskoçya Glasgow Üniversitesi, Fransız Nice Üniversitesi, Nebraska Amerikan Üniversitesi, Finlandiya Helsinki Üniversitesi, Ekvador Goa Pakkale Üniversitesi, Mısır Aynşems Üniversitesi, Irak Bağdat Üniversitesi, Japon Soka Üniversitesi, Azerbaycan Devlet Üniversitesi, İngiliz Demont Ford Üniversitesi, Hindistan Jamalia Üniversitesi, İtalya Roma Üniversitesi, Amerikan Case Reserve Üniversitesi, Doğu Akdeniz, Marmara ve Anadolu üniversiteleri gibi üniversitelerin yanı sıra Türkiye’deki on bir üniversiteden daha fahri doktora unvanı aldı.

Bu üniversiteler tarafından kendisine verilen doktora derecelerinin sayısı 23'e ulaşırken buna ek olarak on bir madalya ve on uluslararası ödül aldı. Prof. Doğramacı, Dünya Sağlık Örgütü üyeliğinin yanı sıra Avrupa ülkeleri sağlık ikinci başkanı ve UNICEF araştırma direktörlüğüne atandı ve sonra Uluslararası Tıp Kurumu'nun onursal başkanlığına ve Uluslararası Çocuk Merkezi onursal başkanlığına seçildi. 1975 yılında, Amerika Birleşik Devletleri tarafından kendisine amiral rütbesi verildi. Aynı şekilde Türkiye'den 2007 yılında, en büyük bilimsel sertifika madalyası, Mısır Halk Meclisi'nden Altın Madalya aldı. Daha sonra UNICEF tarafından Çocuk Elçisi olarak görevlendirildi. Onun ayrıca elliden fazla uluslararası kuruluş ve bilimsel topluluk üyeliği bulunmaktadır. Bu arada Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı ve Sağlık Bakanlığı'na aday gösterildi. Ancak kendisi her iki görevi de kabul etmedi ve reddetti. Öte yandan Doğramacı tarafından kurulan ve Türkiye'nin kâr amacı gütmeyen ilk özel üniversitesi olduğu bilinen Bilkent Üniversitesi'ni diğer üniversitelerden ayıran şey, burada faaliyet gösteren uluslararası yatırım şirketlerinin yanı sıra Türk şirketleri sayısının 200'e varmasıdır. Bankacılıktan borsaya, havacılıktan havalimanı işletmeciliğine, iletişim ve bilgi teknolojileri şirketlerine kadar çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren şirketler bulunduğundan, üniversite yerleşkesi içinde akademik yüksekokul binalarının yanında, oteller, tarım ve sanayi şirketleri, müteahhitlik, reklam ve enerji şirketleri, hatta sanat stüdyoları, yani yerli ve yabancı şirketlerden oluşan bir şirketler ordusu üniversitenin içine yerleşmiş ve okulun can damarı haline gelmiştir. Çeşitli alanlarda faaliyet gösteren söz konusu şirketlerin sayısı 40'ı bulmaktadır. Eğitim dilinin İngilizce olduğu üniversitede başta mühendislik ve moleküler biyoloji olmak üzere en önemli bilimsel disiplinlerdeki Amerikan ve Avrupalı muadillerinden alman müfredat ve derslerle öğretim verilmektedir. Her yıl binlerce şirket, mezun olmak üzere edindikleri bilgi ve becerilere güvendikleri öğrencileri iş almak için üniversiteye iş teklifi yapmaktadır.

Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Prof. Dr. Doğramacı'nın üç metreden uzun bir heykelinin yapılmasını emretmiş ve kendisine hediye etmiştir. Doğramacı, "heykeli ben öldükten sonra dikersiniz" diyerek heykelin depoya konmasını istedi. Ancak Haydar Aliyev'in ısrarı üzerine heykel depodan alınarak Bilkent Üniversitesi bahçesine dikildi. Doğramacı, Irak Senatosu üyesi ve kraliyet döneminde başbakan olan merhum Hikmet Süleyman'ın kızı ve sadrazam Mehmet Tefik Paşa'nın torunu olan Ayser Hanımla evlendi. Bu evlilikten bir ara Bilkent Üniversitesi Rektörü Prof. Ali Doğramacı'nın da aralarında bulunduğu üç çocuğu oldu.

Reşat Nuri Güntekin'in ünlü romanı Çalı Kuşu'ndan etkilenecek gün gün anılarını yazmaya başlayan İhsan Doğramacı, büyük Türk şairi Fuzuli'den etkilenmiş, şiiri de çok sevmiştir. Türkçe (ana dili), Arapça, İngilizce, Almanca ve İbranice biliyordu. Ayrıca altmış bir yaşında Fransızca öğrendi ve altı ay sonra Paris Üniversitesi'nde Fransızca öğretmenliği yapmaya başladı. İtalyan-caya gelince, onu seksen dokuz yaşında öğrenmeye başladı! Doğramacı, biri 1958-1959 yıllarında Tıp Fakültesi dekanlığını üstlendiği Ankara'daki Hacettepe Üniversitesi, diğeri Bilkent Üniversitesi olmak üzere Türkiye'nin en ünlü üniversiteleri arasında yer alan iki üniversite kurdu. Bilkent Üniversitesi kuruluşundan bu yana dünyanın en iyi üniversiteleri arasında sayılmaktadır.

Türkiye'yi dünyanın her yerine tanıtması nedeniyle kendisine 2007 yılında, TBMM tarafından "Onur Madalyası" verildi. Doğramacı madalyayı dönemin TBMM Başkanı Bülent Arınç'tan alırken bunun için düzenlenen törene Başbakan Yardımcısının yanı sıra çok sayıda bakan ve bilim adamı katıldı.

Doğramacı'nın hayatı boyunca bulunduğu görevler ise şunlardır:

- Ankara Üniversitesi Rektörü (1963-1965)

- Orta Doğu Üniversitesi Yönetim Kurulu Başkanı (1965-1967)
- Hacettepe Üniversitesi Rektörü (1967-1975)
- Ulusal Tıp ve Sağlık Bilimleri Konseyi Başkanı (1974-1981)
- Yüksek Öğretim Kurumu Başkanı (1981- 1992)
- Uluslararası Çocuk Sağlığı Vakfı Başkanı.
- UNICEF yürütme kurumu başkanı (iki dönem üst üste).
- Dünya Sağlık Örgütü'nde çeşitli görevler.
- Uluslararası Çocuk Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi.
- Uluslararası Çocuk Sağlığı Araştırma Merkezi Bilimsel Fahri Danışmanı.
- Uluslararası Tıbbi Araştırma Merkezi fahri üyesi.
- Yüksek Öğrenim Konferansı Onursal Başkanı.
- İslam Tarih Sanat Kültür Araştırma Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi.
- Türki Devletler Çocuk Esirgeme Dernekleri Federasyonu Kurucusu ve Onursal Başkanı.
- Bilkent Üniversitesi Bilim Kurulu Başkanı.
- Türk ve Uluslararası Çocuk Sağlığı Merkezi Başkanı.
- UNICEF Türkiye Milli Konseyi Onursal Başkanı.
- Uluslararası Çocuk Sağlığı Vakfı Onursal Başkanı.

* * *

Birçok aydın, düşünce ve bilim adamının hayranlığını kazanmış olan değerli bilim adamı Prof. Dr. İhsan Doğramacı hakkında söylenenlerden bazıları şöyledir:

Eski cumhurbaşkanlarından Süleyman Demirel: O bir dahi, harika bir doktor, kelimenin tam anlamıyla bir insan ve seçkin bir eğitimidir. Vatanımı olabildiğince çok seven bir kişidir.

Birleşmiş Milletler Eski Genel Sekreteri Kofi Annan: Sayın Prof. Dr. Doğramacı: siz Birleşmiş Milletler'in her ülkede bulmayı umduğu rol model bir dünya vatandaşıdır.

1978 Nobel İktisadi Bilimler Ödülü Sahibi Prof. Dr. Herbert Simon: Prof. Doğramacı'nın Bilkent mucizesinin mensubu olduğum Carnegie Mellon Üniversitesi ile yaptığı iş birliğinde büyük fayda görüyorum.

Prof. Dr. Andrzej Sokolowski: (Bologna): Ülkemizi sevmeyi Doğramacı'dan öğrenebiliriz.

Kimyada Nobel Ödülü sahibi Prof. Dr. Y. T. Lee: Bu üniversitenin kadroları arasına girmek benim için büyük bir onur. Bilkent, sadece Türkiye'de değil tüm dünyada bilimin ilerlemesine katkıda bulunmaktadır.

Prof. Dr. Manuel Castello- İtalya: Kendisi çocuk sağlığının babasıdır.

1980 Nobel İktisadi Bilimler Ödülü sahibi Lawrence R. Klecin: Onun üniversitesi dünyanın en büyük bilimsel kurumlarıyla boy ölçüşebilir.

UNESCO Eski Genel Direktörü Prof. Dr. Helenrich Rohrer: Prof. Dr. Doğramacı, ufkü geniş, azimli ve hayırsever bir adamdır. O, değerli kitaplarıyla hepimiz için bir ilham kaynağı ve harika bir örnektir.

1986 Nobel Fizik Ödülü Sahibi Prof. Henry Rohrer: İhsan Doğramacı bu kurumda ileri bilimsel düşüncenin öncüsü olmuştur ve zaman zaman bu kurumu ziyaret ettiğinde başarılarını takip etmekten gurur duymaktayız.

Suudi Arabistan Kralı Suud Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Emel Abdulaziz el-Hazanî: 1984 yılında, bu efsaneyi yaratan ve ne yazık ki bizim üniversite ziyaretimizden yaklaşık iki hafta önce vefat eden ve orada yaptırdığı camiye defnedilen adamdan bahsetmeden Bilkent'ten bahsetmek mümkün değil. Ben şahsen 1968 yılında, Bilkent Holding grubunu ticaret amacıyla kurduktan sonra eğitim ve akademi alanında çalışmayı Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na tercih ederek eğitim ve akademi alanında faaliyet gösteren bir ticaret adamı ve yatırımcı olarak yola çıkan, parasını ve hayatını araştırma merkezleri ve üniversiteler kurup yönetmeye adanmış Bilkent Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nin, yükseköğretimin kurucusu, büyük adam Prof. Dr. tabip İhsan Ali Paşa el-Doğramacı ile sohbet etmeyi çok istedim. Kendisi Türkmen kökenli bir aileden gelmektedir. Ayrıca kraliyet döneminde Irak Başbakanı Hikmet Süleyman'ın kızıyla evlenmiştir.

Allah'ın topluma hizmet etmeleri ve tarih yazmaları için görevlendirdiği kişiler vardır. Tek başına bir adam nimetinden milletin nesiller boyu faydalanacağı bir mucize gerçekleştirebilir. Yaklaşık 100 yaşında vefat eden İhsan Hoca, hekim, araştırmacı, iktisatçı, düşünür, cömert, vatansever, insani gelişimde uluslararası bir model olarak ülkesi için hayalini kurduğu vizyona sahip olmuş ve bunu başarıyla uygulamıştır.

İhsan Doğramacı sadık bir Irak Türküydü. Kendisi bir Türkmen aşığı olduğu gibi aynı zamanda genel olarak bir Irak aşığıydı. Âlim, doktor, yazar ve ziyaretçilerden oluşan misafirlerine, işlerinde ondan yardım istemeye gelen insanlara evi her zaman açıktı. Türkmen misafirlerini hep şu sözle karşılardı: “Canım size feda olsun”. Edebiyata, şiire ve kültüre düşkün olduğu gibi Türkmen deyişlerinin kalbinde ayrı bir yeri vardı. Bu yüzden Türkmen bölgelerinden şair ve sanatçıları kendi meclisine davet ederdi. Aynı zamanda, Prof. Dr. Doğramacı, Arap edebiyatına çok düşküncü ve meclisinde bulunanlarla nahiv ve Arap edebiyatı konularını tartışır. Bu arada ciddi Türkçe, Türkmençe ve Arapça şiirleri ezberler, tekrar ederdi. Birçok meşguliyetine ve çeşitli çalışmalarına rağmen, şair ve yazarlara ilgi göstermeyi ihmal etmezdi. Türkmen kültür kurumlarına verdiği desteğin yanı sıra birçok şiir kitabı ve çeşitli kitapların basımı ve yayımlanmasına katkıda bulunan bir şair olarak bilindi. Doğramacı, anavatanı Irak'ı hiç unutmadı. Hangi kökenden olursa olsun birçok Iraklıya insani ve tıbbi yardım sağladı. Iraklı yoksul öğrencilere onlarca karşılıksız burs verdi. Doğramacı, Bağdat, Kerkük ve Erbil'de birer örnek üniversite kurmayı çok arzu ediyordu. Ancak Irak'taki güvenlik sorunları bunu gerçekleştirmesine engel oldu. Bununla birlikte 1994 yılında, Erbil'de Doğu Okulu (El-Şuruk) adı altında ilk Türkmen okulunu kurabildi. Bu okullar daha sonraları anaokulu, ilkokul ve ortaokul düzeyinde artarak sayıları yaklaşık yirmiyi buldu.

Prof. Dr. İhsan Doğramacı, 25 Şubat 2010 günü, 95 yaşında Ankara'da vefat etti. Ankara Bilkent Üniversitesi'nde anısına düzenlenen resmi cenaze törenine, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar, Genelkurmay Başkanı, siyasi parti başkanlarının yanı sıra binlerce kişi katıldı. Cenazesi, Ankara'da Bilkent Üniversitesi'nde babası Ali Paşa adına kurduğu camide toprağa verildi.

KAYNAKLAR

- Ata Terzibaşı, Erbil Şairleri, Kerkük Vakfı - İstanbul 2007.
- Faruk Faik Köprülü, Dr. İhsan Doğramacı, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 118, Kasım 2017.
- Mevlud Taha Kayacı, Sevilen Bilim İnsanı Prof. Dr. İhsan Doğramacı, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 26, Mart 2010.
- Sadun Nureddin Köprülü, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 26, Mart 2010.
- Nazım es-Saiğ, Erbil'in Sadık Evladı İhsan Doğramacı, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 14, Mart 2009.
- İhsan Doğramacı, Wikipedia - özgür ansiklopedi.
- Sabah Abdullah Kerküklü, Türkmen Şahsiyetler Ansiklopedisi, Bağdat - 2017.
- Zahid el-Beyati, Değerli Bilim İnsanı İhsan Doğramacı'nın Vefatı, "Biz Türkmeniz" web sitesi, 1 Şubat 2010.
- Ahmed Kuşcuoğlu, Önde Gelen Türkmen Şahsiyetlerden Prof. Dr. İhsan Doğramacı, Bağdat'ta yayımlanan *el-Ahâ* Dergisi, Sayı 213-214, Nisan-Mayıs 2005.
- Prof. Dr. İhsan Doğramacı, Sanat ve Edebiyat, Sayı 26, Mart 2010.
- Dr. Suphi Saatçi, Büyük Kaybımız İhsan Doğramacı, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*.
- Suphi Saatçi, Gururumuz Doğramacı, *Kardaşlık Dergisi*, Sayı: 15, Temmuz - Eylül 2002.
- Dilşad Terzi, Erbil'in Sadık Evladı İhsan Doğramacı, *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat*, Sayı:14, Mart 2009.

ŞEHİT KOMUTAN

ATA HAYRULLAH

(1920 – 1959)

Şehit Ata Hayrullah, 1920 yılında, Kerkük'ün Kale bölgesinde doğdu. 1776 yılında vefat eden Kerkük posta müdürü atası Hasan Ahmed'e nispetle "el-Hasanî" lakabını aldı. Rahmetli babası Hayrullâh Efendi, Kerkük sancağı adına Meclis-i Meb'ûsan üyeliğine seçilmiştir. Dedesi Ahmed Sabri ise Kerkük Belediye Başkanı ve tanınmış bir şairdir. Ata Hayrullah, Kerkük'teki eğitimini tamamladıktan sonra Bağdat'ta Harp Okuluna girdi ve 1939'da teğmen rütbesiyle mezun oldu. Binbaşı rütbesine gelene kadar çeşitli askeri rütbelerde görev yaptı. Ordudan ayrılmadan önceki son görevi "İkinci Tümen İstihbarat Subaylığı" olmuştur. 1941 yılının mayıs ayında gerçekleşen harekâta katıldı ve Bağdat Radyosu'nun ele geçirilmesi görevini üstlendi. Ayrıca Filistin savaşlarına katıldı ve Cenin Şehri kuşatmasında Tümgeneral Ömer Ali'nin komutasında görev yaptı.

1924 yılında, Kerkük'te büyük tahribata sebep olan Levi'nin askerlerine karşı, Türkmen aşiretlerinin de katılımıyla saldırı düzenlediği için tutuklandı. Kardeşi ise Hürmüz Boğazındaki bir Britanya müstemlekesi olan Hengam adasına sürüldü. Şehit Ata Hayrullah, farklı toplumsal tabakalardan kimselerle oturup iletişim kuran zeki bir komutandı. Kerkük İkinci Tümen Komutanı olan Şehit Nazım Tabakçalı'nın güvenini kazanmıştı. Yazar Aziz Kadir Samancı, *Târîhu's-Siyâsiyyi li-Türkmenî'l-İrâk/İrak Türkmenlerinin Siyasi Tarihi* adlı kitabında kendisinden şöyle bahsetmektedir: "Rahmetli Şehit Atâ Hayrullah neredeyse rakipsiz bir Türkmen komutan olarak öne çıkmaktadır. Temmuz 1958 ile 1959 tarihleri arasında Türkmen halkının liderliğini yapmıştır."¹⁰³

Gazi Nakîb'in onun hakkında aktardığına göre; 14 Temmuz 1959 (Kerkük Katliamı'nın olduğu gün) akşam vakti Ata Hayrullah'ın eski bir arkadaşı çok kötü bir durumda evine gelip kendisine köyü Tohmağlı'ya gitmesini önermiştir. O sırada caniler Osman Hıdr'ın kahvehanesini basıp genç yaşta Câhid Fahreddîn'i öldürdükleri gibi onu da öldürmüşlerdir. Ata Hayrullah ise ona şöyle cevap vermiştir: "Çocuklarımızı ve kadınlarımızı bırakıp kaçmak bize yakışmaz. Bu mümkün değildir." Ardından evinde direniş göstermiş ve şehit olana kadar bir an olsun oradan ayrılmamıştır.¹⁰⁴

103 'Aziz Kâdir es-Samancı, et-Târîhu's-Siyâsiyyi li-Türkmenî'l-İrâk, Dâru's-Sâkî, Londra, 1. Baskı, 1999, s.182.

104 Su'âd el-Hasenî (Emekli Tuğamiral), "er-Râid 'Atâ Hayrullah", Mecelletü'l-Muhârib, Kerkük, Sayı:4, Ağustos 2010.

1959'da gerçekleşen Kerkük Katliamı ile ilgili sonradan yapılan soruşturmalarda, katliamı gerçekleştirenlerin ve planlayanların kendilerine engel olarak gördükleri ve bu yüzden öldürmeyi amaçladıkları isimleri içeren bir liste hazırladıkları ortaya çıkmıştır. Sonuçta katliamı planlayanlar, gerçekten de Irak Türkü lider Ata Hayrullah'tan kurtulmayı başarmışlardır.

15 Temmuz 1959 tarihine denk gelen katliamın ikinci gününde olayın faileri evine gelmiş ve tümen komutan yardımcısı Tuğgeneral Mahmud Abdurrezzak tarafından tümen komutanlığına çağrıldığını ve bu yüzden gelmesi gerektiğini söylemişlerdir. Merhum, emre uyarak çavuş eşliğinde Tuğgeneral Mahmud Abdurrezzak ile görüşmeye gitmiştir. Böylece iyi tasarlanmış art niyetli planlarını işleme koymuşlardır. Araba daha pek ilerlememişken failer onu darp etmeye başlamıştır. Aldığı darbelerden dolayı yaralarından kanlar akar halde tümen komutanlığına varmış ve hastaneye götürülmesi için ambulans getirilmiştir. Ne var ki hainler üzerine çullanarak onu arkadan bıçaklamış ve ardından birkaç el ateş ederek şehit düşürmüşlerdir. Ardından boynuna ip geçirerek sokağa çıkarmışlar, arabanın arkasına bağlamışlar ve büyük bir zaferi kutluyormuşçasına tezahürat yaparak sokaklarda sürüklemişlerdir. Ertesi sabah, komünistlerin o zamanlar attığı şu slogan eşliğinde vahşice yakındaki bahçedeki bir ağaca asmışlardır: “Komplo yok, ipler var”.

Katliam olaylarından kısa bir süre sonra katliamın planlayıcılarını ve failerini yargılamak için iki askeri mahkeme kuruldu. Askeri Savcının merhum Ata Hayrullah'ın şehit olması davasındaki ön inceleme duruşmasında belirttiklerini burada ortaya koymak yerinde olacaktır: “Kerkük de diğer Irak şehirleri gibi bu sevinçli yıl dönümünü kutladı. Süslemeler asıldı, taklar dikildi ve Kerkük gerek tören alaylarıyla gerekse de her sınıftan insanıyla bu ölümsüz günü kutladı. Halk bu büyük neşeye ve zaferin coşkusuna dalmışken bir grup bu sevincin kurbansız bitmesine izin veremeyerek büyük Temmuz bayramında neşeli Kerkük'ü yaralı Kerkük'e çevirdi. Kerkük'ün evlerini cenaze evine çevirdi, kadınların ve çocukların kan ağlamasına sebep oldu. Bu ihanetten payını alanlar arasında, Emekli Binbaşı Ata Hayrullah'ın ailesi de vardı. 14-15 Temmuz 1959 tarihinde, sanık komiser İbrahim Halid'in arabası içinde bir grup askeri inzibat ve halk direnişinden kimselerin bulunduğu halde katline çalışılmıştır. Tabanca ve altıpatlarlar ile kuşanmış bu grup kapıyı çalmış, tümen komutanı Tuğgeneral Mahmud Abdurrezzak'ın çağırmasını gerekçe gösterip Ata Hayrullah'ı evden çıkararak gelmesini talep etmiştir. Emekli Binbaşı Ata Hayrullah, söz konusu şahıslarla müzakerede bulunduktan sonra kendisine kurulan komplodan habersiz, hüsnüniyet ile evinden çıkmıştır. Kendisi, tümen komutanın onu herhangi bir sebepten huzuruna çağırıldığını düşünmüştür. Ardından maktulün eşi Hilâle Yûnus ile eşinin babası Yûnus Ömer, tümen karargahından Ata'nın durumunu öğrenmek için komşuları olan Yüzbaşı Haydar'ın evine gitmiş ve burada idare müdürü Yarbey Abdullah'ı görmüşlerdir. Yûnus Ömer, inzibatın haber vermesi üzerine kendisinden mağdurun çağırılması hususunda bilgi istemiştir. Yarbey Abdullah, başına vurmaya ve adı geçen kişiyi Ata'yı inzibata teslim etmesi dolayısıyla suçlamaya başlamıştır. Ardından tümen komutanının kendisine -yani Yarbaya- saldırıya uğramaması için saklanması tavsiye ettiğini söylemiştir. Bunun üzerine adı geçen kişiler tümen karargahıyla irtibata geçmeye çalışmışlarsa da bir sonuç alamayarak vazgeçmişlerdir. Bu sırada taşkınlıklar artmış, Kerkük şehrinin diğer tarafında- kale tarafında- kapıların kırılma sesleri duyulur olmuştur. Yine “Onları yağmaladık, onları yağmaladık” diye bağırان insanlar görülmüştür. 14-15 Temmuz 1959 tarihinde, gece yarısından sonra saat 05.00 dolaylarında silahlı bir polisin Land Rover aracı, maktul Ata Hayrullah'ın evinin önünde durmuştur. Polis, maktulün eşinin babası olan Yûnus Ömer'i çağırmış, o da kıyafetlerini giyip evdekilerle vedalaşarak polise gitmiştir. 15/07/1959 tarihinde, sabah vakti Ra'na adında Kürt bir kadın gelerek maktulün ailesine Ata'nın tümenin girişinde asılı olduğu haberini vermiştir.

Bunun üzerine eşi ve çocukları ağlayarak feryat etmeye başlamıştır. Henüz ağlamaya devam ederken haberi resmi bir kaynaktan doğrulamak istemişlerdir. Bunun için eşi, telefonla askeri inzibat amirini arayarak kocasının durumunu sormuştur. O da cevaben ‘Ata’yı soruyorsun demek... onu senin için sarıp sarmaladık’ diyerek telefonu yüzüne kapatmıştır.”¹⁰⁵

Birinci Askeri Mahkeme, Şehit Ata Hayrullah’ın öldürülmesi davasında aşağıdaki kararları vermiştir:

1- Suçlulardan firari Başçavuş Muhammed Hasan Aziz, Onbaşı Ahmed Muhammed Emin, Çavuş Abdülhak Hâmid Nevzat Kaka Muhammed, Nuri Seyyid Veli Mecid Kadir ve Mehdi Merdan’ın; Ceza Kanunun 53, 54 ve 55 numaralı maddeleri göz önünde bulundurularak ve 2/214 numaralı maddesi uyarınca asılarak idamına,

2- Ceza Kanunu’nun 11. maddesine göre suçlu Abdülhak Hamid’e olayın asıl failerin işledikleri suça ortak olduğu için verilen ölüm cezasının; ağır çalışma olarak değiştirilmesi ve böylece cezasının on iki yıl süreye indirilmesi tavsiyesiyle birlikte müebbet ağır çalışmaya çevrilmesi ve tutuklu kaldığı sürenin bu süreden düşürülmesine,

3- Ceza Kanunu’nun 11. maddesine göre; Suçlular Nevzat Kaka Mahmud, Mecid Kadir ve Mehdi Merdan’ın her birine verilen ölüm cezasının, yine yukarıdaki aynı sebeple, sekiz yıl süreye ağır çalışmaya indirilmesi tavsiyesiyle birlikte müebbet ağır çalışma olarak değiştirilmesi ve tutukluluk sürelerinin cezadan düşürülmesine,

4- Adı geçen suçluların, kurban Ata Hayrullah’ın ailesine icra usulüne uygun olarak müştereken ve müteselsilen bin dinar tazminat ödemekle yükümlü kılınmasına,

5- Askeri Ceza Kanunu’nun 131. Maddesi uyarınca Suçlu Çavuş Nuri Kadir’e üç yıl ağır hapis cezası verilmesine, tutukluluk süresinin cezadan düşürülmesine ve Askeri Ceza Kanunu’nun 30. maddesine göre ordudan ihraç edilmesine,

6- Askeri Ceza Kanunu’nun 30. maddesine göre suçlulardan firari Başçavuş Muhammed Hasan Aziz, Onbaşı Ahmed Muhammed Emin ve Çavuş Abdülhak Hamid’in ordudan ihraç edilmesine,

7- 2/19. madde uyarınca suçlu Edib Sem’ân’ın tutukluluk süresinden düşülmek üzere 6 ay ağır hapis cezasına çarptırılmasına, ayrıca tabancasına, 25 adet mermisine ve bıçağına el konulmasına hükmedilmiştir.

Kuzey Bölgesi Askeri Hâkimi, idam cezalarının infazının ardından Kerkük’te bu suçları işledikleri için hüküm giyen 28 sanığın isimlerini ve verilen hükmü açıklayan resmi bir beyanda bulunmuştur.

* * *

Şehit Ata Hayrullah, Irak’ta Cumhuriyetin kuruluşunun birinci yıldönümüne denk gelen 14 Temmuz tarihinden birkaç gün önce, çeşitli Türkmen bölgelerinden Bağdat’a gelen Irak Türklerinin kutlamalara katılımını organize etmek ve bu amaçla düzenlenen yürüyüşe öncülük etmek üzere Bağdat’a gitmiştir. Ancak aniden Kerkük’e dönmüş ve katillerin hedefi haline gelmiştir.

¹⁰⁵ Olayların detayları ve Şehit Ata Hayrullah’ın katillerinin yargılanması hakkında bkz. Habib Hürmüzlü, Meczeratu Kerkük li-âm 1959, Birinci Baskı, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2020: s.311-323, İkinci Baskı, Türkmeneli Eğitim ve Kültür Merkezi Yayınları, Kerkük, 2020: s. 311-323, Üçüncü Baskı, Menşûrât Dâru Âşûr, Bağdat, 2021: s. 373-388.

Görsel:

Kerkük Katliamı Şehitleri Anma Töreni

1959 Kerkük Katliamı olaylarından sonra, merhum Ata ve merhum İhsan Hayrullah'ın aileleri, dokuz çocuklarıyla birlikte Tuğamiral Abdülkerim Kasım'la görüşmek üzere Bağdat'a gitmiştir. Merhum Ata ve İhsan Hayrullah'ın eşleri kendisine yönelince Tuğamiral ailenin yaşadığı acı olaylar dolayısıyla özür dileyerek şöyle demiştir: “Ben merhumların başına gelen bu vahşeti kınıyorum”. Ardından sekreterinden iki aileye de 4.000 Dinar ödeme yapmasını istemiştir. Ancak merhum Ata'nın eşi ona şöyle sert bir cevap vermiştir: “Biz tazminat istemeye gelmedik, buna ihtiyacımız da yok. Biz ancak merhumların intikamının alınmasını istemek için geldik”. Bunun üzerine Tuğamiral Kasım, Genelkurmay Başkanı'ndan maktullerin ailelerini odasına almasını, ailenin tüm isteklerini ivedi bir şekilde yerine getirmesini ve yine ivedi bir şekilde soruşturma heyeti oluşturup Kerkük'e göndermesini istemiştir. Kasım, olaydan hissedilir derecede etkilenmişti. Cınayetlerden dolayı duyduğu üzüntüyü defalarca dile getirmiş ve yapılanları şu sözlerle kınamıştır: “Bu insanlığın alnına sürülmüş kara bir lekedir.”¹⁰⁶

26 Eylül 1988 tarihinde, Kahraman Şehit Ata Hayrullah'ın şehit olduğu yer olan Şehitler Köprüsü Meydanı'na heykeli dikildi. Heykel, Kerkük Katliamı'nda şehit olanların ailelerinin yanı sıra, ildeki yetkililerin ve hem Irak Türklerinden hem de diğer etnik kökenlerden vatandaşlardan oluşan büyük bir topluluğunun katılımıyla düzenlenen büyük bir törenle açıldı. Şehit Ata Hayrullah'ın oğlu Dr. Basil Hayrullah, babasının anıtının açılışında bir konuşma yaptı. Heykel, bu acı hatırayı yok etmek amacıyla kötü niyetli ellerce defalarca sabote edilmesine rağmen Kerkük şehrinde hâlâ ayakta durmakta ve Kerkük Katliamı sırasında yaşanan o kanlı günleri yeni nesil Irak Türkü gençlere ve diğer etnisiteden vatandaşlara hatırlatmaktadır

Şehit Komutan Ata Hayrullah, Irak Türklerine hizmet uğrunda ölüme dahi razı gelen cesur bir adamdı. Şehit Dr. Necdet Koçak, Şehit Ata Hayrullah'ı şu sözlerle övmüştür: “Benim iki babam var. Biri öz babam, diğeri de manevi babamdır. Manevi babam Şehit Atâ Hayrullah'tır. Kendisi Irak Türklerine kelimenin tam anlamıyla liderlik eden ve onların menfaatini gözetten bir

¹⁰⁶ Geniş bilgi için bkz. Habib Hürmüzlü, Meczeratu Kerkük li-âm 1959, Birinci Baskı, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2020, s.41-43.

manevi baba mesabesindeydi. Millî ve manevi kavramları bizlere öğreten yine kendisidir. Yüce gönüllülük, mertlik, cömertlik, cesaret, muhabbet ve tevazu hususlarında bir rol modeldi.”¹⁰⁷

Yazar Erşat Hürmüzlü *en-Nehcu's-Siyâsiyyi li-Turkmâni'l-İrâk/ Irak Türkmenlerinin Siyasi Yaklaşımı* adlı kitabında şu satırları kaleme almıştır: “Uyuyan kimsenin uykusunda göreceği şeyi gördüm... Önder Ata Hayrullah 1959 Kerkük Katliamı'nda şehit olan Ata Hayrullah'ın ölümsüz kahramanlıkları hâlâ herkes tarafından hatırlanmaktadır. Çocukluk ve gençlik zamanlarımızda onun yolunu takip ettik. 1958'de Irak'ta gerçekleşen darbeden iki hafta sonra kendisinin teveccühüyle katıldığımız büyük bir Irak Türkü konvoyuyla Bağdat'a gittiğimizde kendisini bizzat gördüm. Sokaklara çıkma yasağının kalkmasının ardından şehre girmek için beklediğimiz Yeni Bağdat bölgesinde onun gelişini takiben tertip edilen karşılamaya ve yürüyüşe katılan gençler arasında ben de vardım. Şehit Ata Hayrullah, Bâbu'l-Mu'azzam bölgesindeki Mühendislik Fakültesinin önünde toplanmamızın ardından atılacak sloganlar ve söylenecek marşlar hakkında bize bilgi vererek yürüyüşü organize etti.”¹⁰⁸

Prof. Dr. Ümit Akkoyunlu onun hakkında şöyle söylemiştir: “Liderlik, Allah vergisi bir yetektir. Halkın kalbini kazanma, kitleleri mevcut potansiyellerinin mevcudiyetine ikna edebilme, gasp edilmiş haklarını geri almak için mücadele etmeye teşvik edebilme ve güvenilir bir kimse olma liderin vasıfları arasındadır. Eğer lider kendini halkına ve haklı davasına adarsa, halkı da ona ve gayelerine inandığı için mücadele çağrısına cevap vermekten çekinmez. Tüm bu sıfatlar ve mücadele nitelikleri, simgeleşmiş şehit Ata Hayrullah'ta mevcuttu.”¹⁰⁹

Rahmetli şair ve hattat Muhammed İzzet Hattat, Ata Hayrullah'ı şöyle nitelemiştir: “O mezunu olduğum millî okuldur. O, özgürlük ve mücadele yolunu aydınlatan ve bizi bu yolda izinden götüren bir fenerdir. İnsanlık, milliyetçilik, vatanseverlik, sevgi, kardeşlik, cömertlik, cesaret, mertlik ve hoşgörü kavramlarını ve zorluklara sabretmeyi ondan öğrendik. O hiç şüphesiz Irak Türklerinin bu yüzyıldaki simgesi, tartışmasız lideri ve babasıdır.”¹¹⁰

107 Ersan İhsan Hayrullah, Ata Hayrullah, el-Kâid er-Remz eş-Şehîd, Basılmamış.

108 Erşat Hürmüzlü, *en-Nehcu's-Siyâsiyyi li-Turkmâni'l-İrâk*, Birinci Baskı, İstanbul, 2019.

109 A.g.e.

110 A.g.e

KAYNAKLAR

-Su'âd el-Hasenî (Emekli Tuğamiral), *er-Râid Ata Hayrullah, Mecelletü'l-Muhârib*, Kerkük, Sayı: 4, Ağustos 2010. Bu makale, İstanbul'da çıkarılan *Kardaşlık Dergisi*'nin 66. sayısında (Nisan-Haziran 2015) yeniden yayımlanmıştır.

-Erşat Hürmüzlü, *en-Nehcu's-Siyâsiyyi li-Turkmâni'l-İrâk*, Birinci Baskı, İstanbul, 2019.

-Gazi en-Nakîb, “Muzekkerât ‘an İstişhâdi’ş-Şehîd el-Munâdil Ata Hayrullah el-Hasenî”, *Türkmen Eli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 139, Ağustos 2019.

-Şâkir Mustafa Selîm, *Nidâlu ve'l-Hibâl*, Matba‘atu'l-Ânî, Bağdat, 1963.

-Habib Hürmüzlü, *Meczeratu Kerkûk*, 1959, Muessesetu Vakfi Kerkûk, İstanbul, 2020.

ŞEHİT

DR. NECDET KOÇAK

(1939 – 1980)

Şehit Necdet Nureddin Koçak, 1939 yılında Kerkük şehrinde Irak Türkü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Nureddin Ali Tevfik Bey Kerkük'teki birçok okulda öğretmenlik yaptı. Koçak, ilköğrenimini Kerkük'te tamamladıktan sonra Türkiye'ye giderek Ankara Üniversitesi'ne girdi. 1962 yılında, ziraat mühendisi olarak mezun olduktan sonra 1964 yılına kadar Irak Tarım Bakanlığı'nda çalıştı. 1969 yılında yeniden Türkiye'ye dönerek Ankara Ziraat Fakültesi'nden Ziraat Makinaları Makine Mühendisliği doktorası derecesini aldı ve bunun sonucunda Bağdat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde yardımcı doçent olarak atandı. Daha sonra aynı fakültede Makine Mühendisliği Bölüm Başkanlığı görevine getirildi. Bilimsel uzmanlık alanının kapsamı içine giren bilimsel araştırmalardaki yetkinliği ve başarılarından dolayı Cumhurbaşkanlığı tarafından onurlandırıldı.

Necdet Koçak, lise yıllarından itibaren Irak Türklerinin millî davasına hizmet etmek için çalışmış, şehit önder Ata Hayrullah'ın kurduğu gençlik örgütlerinde yer almıştır. Hem meslektaşları hem de Irak Türkleri onu dürüst, güvenilir ve iyi kalpli biri olarak tanımıştır. Bilime ve vatana olan sevgisiyle bilinen Koçak, Irak Türkü öğrenciler ve gençlere önderlik yapan, Irak Türklerinin çektiği acıları ve Irak'ta birbirini izleyen hükûmetler tarafından gasp edilen haklarının talep edilmesi gerektiğini onlara her zaman hatırlatan bir mücadele adamıydı. Onları Türkçe (Türkmence) öğrenmeye ve bu halkın haklı ve meşru haklarını elde etmesi için mücadele etmeye teşvik ediyor, bu yönde yönlendiriyordu.

IRAK TÜRKÜ GENÇLİĞİNE HİTABEN YAPTIĞI KONUŞMA

Necdet Koçak, Irak'a dönüşünden önce Ankara Üniversitesi'nde okuyan büyük bir Irak Türkü öğrenci topluluğunun önüne geçerek onlara şöyle seslendi: "Değerli arkadaşlar, yarın memlekete dönüyorum. Sizinle daha önce anlaştığımız, her biriniz eğitimi bitirip mezun olduğunda Irak'a dönecek, halkına ve ülkesine hizmet edecektir. Çünkü halkımız bizden çok şey bekliyor. Unutmayın ki kendi geleceği için sizden daha çok iş bekleyen mazlum bir halk var. Çünkü bu halkın özgürlük ve onurla rahat bir yaşam sürmeye hakkı vardır. Birlik olun ve birbirinizi sevin. Çünkü bu olmadan mücadelede ilerleme olmaz. Biz Irak Türkleri, tüm haklarımızı kendi vatanımız olan Irak içinde almaya çalışıyoruz. Amacımız, tüm Irak halkıyla barış ve kardeşlik içinde yaşamaktır.

Görsel:

Bir Grup Irak Türkü Şehit

Biz milliyetçiliğe inanırız ama ırkçılığı kesin olarak reddediyoruz. Irak Türklerinin gerçekleştirmesini arzu ettiği beş projesi ya da hayali vardı: Çiftlik, okul, hastane, gazete, yayınevi.”

1979’un sonunda, Baas rejimi, Necdet Koçak’ın faaliyetleri, Irak Türkü gençlerle temasları ve bu gençlerin millî duygularını güçlendirmede oynadığı rolünün ciddiyetini sezdi. Bu durum şovenist Baas yöneticilerinin bu genç lideri ortadan kaldırmaları için yeterli gerekçe oluşturdu. Durum böyle olunca ona karşı vatanı ihanet suçlaması uyduruldu ve Ebu Gureyb

Hapishanesi’nde tutuklandı. İnsan kudretinin ötesinde ağır işkencelere maruz kalmasına rağmen bu kahraman yılmadan, Allah’ın emrine ve iradesine teslim oldu. Mahkemenin kendisini savunmasına ve bu uydurma suçlamalara karşı beraatını kanıtlamaya olanak tanımamasına, ayrıca avukat tayin etmesine izin vermemesine rağmen kendisinin yanı sıra kimseye zararı dokunmamış arkadaşları hakkında önceden hazırlanmış idam kararı çıktı. İdam kararı kendisinin yanı sıra emekli Tuğgeneral Abdullah Abdurrahman ve Adil Şerif hakkında çıkmıştı. Dr. Rıza Demirci ise hakkındaki hiçbir suçlama kanıtlanmamasına rağmen Baas rejiminin polisleri tarafından işkence edilirken hayatını kaybetti.

Şehit Necdet Koçak’ın eşine, hakkındaki idam cezasının infaz tarihi tebliğ edildi. Zalim makamlar, kocasının yakalanıp korkunç Ebu Gureyb Hapishanesi’nde tutuklandığı günden o güne kadar ilk ve son kez eşiyle görüşmesine izin verdi. Şehit Necdet Koçak’ın idam edilmeden önce ailesine ve yakınlarına nasihati şuydu: “Ağaçlar budanıp kırpıldıkça yeşerip dallanır. İşte ben sizi bırakıp gidiyorum. Umarım uğruna mücadele ettiğimiz haklı davamızdan vaz geçmezsiniz. Mücadeleye devam ediniz. Ben şimdi bu fani dünyayı terk erken içim rahat, huzur içinde gidiyorum. Ruhum âlemlerin rabbine kavuşmak üzere huzur içinde gökyüzüne yükselecek”.

Bu genç kahraman lider hakkındaki idam cezası, 16 Ocak 1980’de infaz edildi. Naaşı Kerkük’teki Musalla Mezarlığı’nda defnedildi. Yetkililer, ailesinin cenaze töreni düzenlemesine izin vermedikleri gibi, cenaze törenlerine kimsenin katılmasına da izin vermedi. Ta ki 2003’te zalim rejim devrilmiş oldu ve halk o kahramanın arı pak ruhuna Fatıha okumak ve haksız yere öldürülen genç liderlerini anmak üzere mezarına akın etti. Bu arada, bu şehidin ailesi de Irak Türklerinin de yardımıyla Kerkük’teki Musalla Mezarlığı’nda onun için bir anıt dikip anıt mezar yaptırma fırsatı buldu. Irak Türkleri her yıl şehidin idam yıldönümünde mezarını ziyaret eder, her vesileyle onu anıp pak ruhu için Fatıha okumayı alışkanlık haline getirmiştir. Bu merasimlerin sonuncusu -bu kitap basılmadan önce- her yıl 16 Ocak’a denk gelen Türkmen Şehitler Günü dolayısıyla 2022 yılında düzenlenen tören oldu. Irak Türkmen Şehitleri ve Siyasal Tutsaklar Derneği Kerkük Kışlası, Kerkük’teki Musalla Mezarlığı’nda şehit Necdet Koçak’ın anıt mezarı önünde anma töreni düzenledi. Törene Irak Türkmen Cephesi eski başkanı Milletvekili Erşad Salihî, iki yardımcısı, cephe şubelerinin yetkilileri, Türkmen partilerinin başkanları, Kerkük müşterek harekât komutanının temsil ettiği üst düzey siyaset ve güvenlik mensupları, karakol komutan ve amirleri ile çok sayıda vatandaş katıldı.

Şehit Necdet Koçak, genç yaşta olmasına rağmen sahip olduğu liderlik vasıflarıyla Irak Türklerinin gerçek bir lideriydi. Bütün eğitilmiş gençler bu gerçeğe inanmış, onu bir lider, komutan, rehber ve eğitimci olarak benimsemiştir. Kalbinde kin ve nefret yoktu ve çok alçakgönüllü biriydi.

İşinde olduğu gibi onu tanıyan ve tanımayan kimselerle ilişkilerinde dürüsttü. Öyle ki kısa sürede Irak Türkleri gençlerin kalbinde yanan bir umut meşalesine dönüştü. Üniversite öğrencisi olduğu yıllardan beri liderlik ve komutanlık alamet ve işaretleri göstermiş, çalışma arkadaşlarına karşı yumuşak, onları seven ve onları doğru yola ileten bir insan olarak herkesin sevip saydığı, işlerinde kendisine danıştığı biri olarak dikkat çekti. Üniversiteden mezun olup kendi ülkesi Irak'a döndükten sonra, kısa sürede Irak Türkü gençlerin kalbine girmeyi başardı. O sıradan bir insan değildi, derin kültürü ve tecrübesiyle liderliği hak ediyordu. Bütün Türkmen bölgelerine gider, bu bölgelerdeki ahalinin sevincini ve kederini paylaşırdı.

Bütün bunlar, Türkmen saflarını birleştirme arayışında olan, onları ulusal haklarını elde etmek için mücadele etmeleri konusunda aydınlatan bu kahraman şehidi tehdit kaynağı olarak gören Baasçı Saddam'ın adamlarının ister istemez dikkatini çekti. Vatana ihanet suçu uydurarak şu ana kadar ne olduğu belli olmayan asılsız suçlamalarla saf dışı bırakıp ortadan kaldırdılar. Hayatta olduğu sürece faaliyetleri, dönemin iktidarı ve Türkmen düşmanlarını rahatsız ettiği gibi, ölümünden sonra da bu düşmanlar için bir endişe ve sıkıntı kaynağı olmuş, buna bağlı olarak mezarı tam beş kez tahrip edilmiştir.

Şehit Necdet Koçak, her zaman düşüncesini ve yaşam tarzını ifade eden özdeyişler tekrarlar dururdu:

- Kargadan korkan darı ekmez (Domuzdan korkan mısır ekmez).
- Milliyetçilikte gurur, kendi kendini yetiştirmekle başlar ve halk için ölmekle biter.
- Düşmanınızı ne kadar iyi tanırırsanız, size o kadar az zarar verebilir.

Şehidin siyasi, edebî ve kültürel bütün konularda devasa bir kişisel kütüphanesi vardı. Saygıdeğer kardeşi Nezahet Koçak, bu kişisel kütüphaneyi Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın Kerkük şubesi kütüphanesine hediye etme fırsatı doğuncaya kadar kırk yılı aşkın bir süre korumayı başarmıştır. Ocağa teslim edilen kitaplar için Ocağın kütüphanesinde özel bir yer tahsis edilmiştir.

Kahraman şehit Necdet Koçak'ın anısına Türk Ocaklar Merkezi, 1999 yılında Şehit Necdet Koçak Albümü çıkardı. Bu albümde şehidin otuz beş seveni, tanıdığı ve hak yoldaki yol arkadaşlarının yazdığı yazılar yer aldı. Ayrıca şehidin çeşitli vesilelerle çekilmiş yüze yakın fotoğrafına yer verildi. Ondan sonra 2007 yılında, İstanbul'daki Kerkük Vakfı da aynı isimle bir albüm yayınladı.

KAYNAKLAR:

- Mahmut el-Adl (Mısırlı yazar), “Kerkük ve Türkmen Mücadelesi, Şehit Dr. Necdet Koçak”, *Kardaşlık Dergisi*, İstanbul, Sayı 31, Temmuz- Eylül 2006.
- Felah Yazaroğlu, “Şehit Kahraman Dr. Necdet Koçak”, <http://www.bizturkmeniz.com/tr/>, 16/1/2016.
- Orhan Arslan, “Şehit Önder Necdet Koçak”, *Kardaşlık Dergisi*, İstanbul, Sayı 41, Ocak- Mart 2009.
- Aydın Kerkük, “Şehit Türkmen Önderi Necdet Koçak’ın Son Mesajı”, *Türkmeneli Gazetesi*, Sayı 1004, 16 Mart 2010.
- Nureddin Musullu, “Son Saatler - Ölümsüz Şahsiyetler Efsanesi”, <https://afkarhura.com/>, 15 Ocak 2019.
- Mehmet Güneş, “Şehit Necdet Koçak”, *Kardaşlık Dergisi*, Sayı: 89, Ocak- Mayıs 2021.
- Şehit Necdet Koçak Albümü (Bir Ülkücünün Hayatı)*, Ankara- 1999.

ŞEHİT TUĞGENERAL

ABDULLAH ABDURRAHMAN

(1913 – 1980)

1913 yılında Kerkük'ün Piryadi mahallesinde doğan şehit Abdullah Abdurrahman, ilköğrenimini burada tamamladıktan sonra Bağdat'ta Harp Okulu'na girdi. 1938 yılında, harp okulundan teğmen rütbesiyle mezun oldu. Irak ordusunun çeşitli birimlerinde görev yaptı. 1941'de, şehit Abdullah Abdurrahman İngiliz kuvvetlerine karşı yürütülen askeri operasyonlara katıldı. Daha sonra ise 1948'de, her iki komutan Mustafa Ragıp Paşa ve Ömer Ali komutasında Filistin'i Siyonistlerden temizleme harekâtlarına katıldı.

En son askeri görevi karargâhı Kerkük'te bulunan İkinci Tümen Komutanlığı'nda kurmay subaylık görevi oldu. 1959 yılında, korkunç Kerkük Katliamı olayından sonra emekliliğe sevk edildi. Allah'ın inayetiyle Bağdat'a kaçmayı ve Başbakan Abdülkerim Kasım ile temasa geçerek ona katliamı ayrıntılı bir şekilde haber vermeyi başardı.

14 Temmuz 1959 günü akşam saatlerinde, Kerkük'te katliam başladı. Katliamın faileri, şehirdeki Irak Türklerinin evlerine saldırarak evlerde ya da halka açık yerlerde önlerine çıkan herkesi öldürmeye başladı. Cinayet, hırsızlık, yağma, gasp ve masum vatandaşların can ve mallarını hedef alan saldırıların gerçekleştiği korkunç günler yaşayan şehirde kargaşa hâkim oldu. Bu trajik koşullar karşısında şehit Abdullah Abdurrahman sivil elbiselerle kendini gizlemek suretiyle şehirden ayrılp Bağdat'a ulaşmayı ve Başbakan Abdülkerim Kasım'la görüşerek katliam haberini kendisine iletmeyi başardı. Bunu yaparken de şehri ve Irak Türklerini korkunç bir katliamdan kurtarmak için hayatını riske attı.¹¹¹

Şehit Abdullah Abdurrahman, 1960 yılında Bağdat'ta Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın kurulmasına katkıda bulunmuş, 1964-1973 ve 1973-1977 dönemlerinde, Ocak başkanlığına seçilmiştir. Ocak başkanlığını on iki yıl süreyle sürdüren Abdullah Abdurrahman başkanlığındaki bir Irak Türkü heyet, 2 Şubat 1970 günü Cumhurbaşkanlığı'ndan gelen davet üzerine Bağdat'ta Cumhurbaşkanlığı binasını ziyaret ederek Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekr ile görüştü. Heyette Türkmen bölgelerinin (Kerkük, Telafer, Musul, Erbil, Altunköprü, Kifri, Hanikîn, Tuzhurmatu, Dakuk... ve benzeri) temsilcileri bulunuyordu. Abdullah Abdurrahman, burada Cumhurbaşkanı'nın daveti, sıcak karşılaması ve Irak Türklerini Irak'ta üçüncü milliyet olarak kabul etmesi

¹¹¹ Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Habib Hürmüzlü, Kerkük Katliamı, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2020, s.110 - 118.

dolayısıyla Irak Türkleri adına teşekkürlerini ilettiği bir konuşma yaptı. Konuşmasında, özetle, Irak Türklerinin vatani Irak’a olan bağlılığına rağmen çağlar boyunca yaşadığı sıkıntılar, karşı karşıya kaldığı ön yargılar ve inkârlardan söz etti. Konuşmasında şunları söyledi: “Biz Türkmen vatandaşlar cumhuriyete olan bağlılığımızı ve bu cumhuriyeti savunduğumuzu her zaman gösterdik. Bunun için de yüzlerce delil, yüzlerce kanıt ortaya koyduk. Eski monarşi döneminden bu yana her türlü perişanlık, işkence ve işimizden atılma işlemine maruz kaldık. Bunun yanında herkesin çok iyi bildiği üzere nice aziz şehidimiz oldu...”¹¹² Ayrıca kendisi altmışlı yıllarda Cumhurbaşkanı Abdurrahman Arif’in daveti üzerine çeşitli Türkmen bölgelerinin temsilcilerinden oluşan büyük bir Türkmen heyeti eşliğinde kendisini Cumhurbaşkanlığı Sarayı’nda ziyaret etti.

1977 yılında, Baas makamlarının verdiği haksız bir kararla, şehit Abdullah Abdurrahman arkadaşlarıyla birlikte Türkmen Kardeşlik Ocağı’nın yönetim kurulu başkanlığı görevinden alındı. Baas makamları seçilmiş kurul yerine Baas Partisi yanlısı yeni bir yönetim kurulu oluşturdu. Yeni yönetim kurulu, 20 Şubat 1977’de Ocağı meşru başkanı merhum Abdullah Abdurrahman’dan devraldı.

Neticede Abdullah Abdurrahman ve yönetim kurulundaki arkadaşları, Ocak işlerini ihmal etmek, Irak Türklerini sömürmek, düşüncelerini zehirlemek ve Irak Türklerini iktidardaki Baas Partisi’nin o sıralarda Irak’ta izlediği yoldan uzaklaştırmakla suçlanarak organize ve alçakça bir karalama kampanyasına maruz kaldılar. Bu arada Ocağın paralarını kötüye kullanmakla da suçlanıyorlardı. Öyle ki, iş haklarında Ocağın parasını zimmete geçirmekten dava açma noktasına bile vardı. Ocağın yeni üyeleri olan Baas Partisi taraftarlarının iddia ettiği meblağ (23) dinardan ibaretti. Ancak daha sonra yeni yönetim kurulu Ocağın hesaplarında bu miktarın bulunmamasının (sehven yapılan) bir hatadan kaynaklandığını kabul etti ve Güney Azamiye Soruşturma Hakimliği’nden şehit Abdullah Abdurrahman ve önceki yönetim kurulunun diğer üyeleri hakkındaki soruşturmanın kapatılmasını istedi.¹¹³

* * *

Şehit Abdullah Abdurrahman, Irak ordusunda görev yaptığı süre boyunca aşağıdaki görevlerde bulundu:

- 1948’de Filistin Savaşı sırasında Nablus İnzibat Komutanlığı.
- Kerkük 2. Tümen İnzibat Komutanlığı.
- 1958’de Kerkük askere alma müdürlüğü.
- 1959’da Kerkük’teki İkinci Tümen Komutanlığı.
- 1959’da gerçekleşen Kerkük Katliamı’ndan sonra Kerkük Piyade Eğitim Merkezi Komutanlığı.
- 1960 yılında Musul Askere Alma müdürlüğü.
- 1961’de Askere Alma Genel Müdürlüğü Baş Müfettişliği.

Şehit Abdullah Abdurrahman, 1962’de emekliye sevk edildi. Ardından 1964’ten 1968’e ka-

112 Şehit Abdullah Abdurrahman’ın bu görüşmede yaptığı konuşmasının tam metni için bkz. *Türkmen Kardeşlik Dergisi*, Sayı: 10, Yıl:9, Şubat 1970, s.4.

113 Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Habib Hürmüzlü, *Türkmen Bir Gazetecinin Hatıraları*, İstanbul 2026, s.240 - 244.

dar Bağdat'taki Irak-Türk Dostluk Derneği'nin başkanlığına seçildi.

Baas rejimi otoriteleri, Ekim 1979'da, Tuğgeneral Abdullah Abdurrahman'ı tutukladı ve kendisi bazı Irak Türkü arkadaşlarıyla birlikte göstermelik bir yargılamanın ardından idam cezasına çarptırıldı. Ayrıca taşınır ve taşınmaz mallarına da el konuldu. Gözaltında tutulduğu süre boyunca, gözlerine gerekli tedavinin yapılmaması ve ilacın temin edilmemesi nedeniyle görme yetisini kaybetmesine yol açan ağır işkencelere maruz kaldı. Haksız yere verilen idam cezası, iki arkadaşı şehit Dr. Necdet Koçak ve Adil Şerif ile 16 Ocak 1980 günü infaz edildi. Kendileriyle birlikte tutuklu olan şehit Dr. Rıza Demirci ise cezaevinde gördüğü vahşi işkenceler sonucu şehit düştü. Tuğgeneral Abdullah Abdurrahman'ın cenazesi, ailesine bıraktığı vasiyeti üzerine şehitlerin efendisi Hazret-i Hüseyin yanına defnedildi. Daha sonra Baas rejiminin devrilmesinden sonra eski rejime karşı verdiği kahramanca mücadele ve direnişi nedeniyle kanun gereğince Şehitler Kurumu'na kaydı yapılmış, kendisine korgeneral rütbesi verilmiştir.

KAYNAKLAR

-“Şehit emekli Tuğgeneral Abdullah Abdurrahman”, *Savt et-Turkmen Gazetesi*, ilk sayı, Ocak 2002.

-Dr. Sabah Abdullah Kerküklü, Ölümsüz Komutan Abdullah Abdurrahman, Bağdat'ta yayımlanan *el-Ahâ Dergisi*, Sayı 233-234, Ocak-Şubat 2009.

-Mustafa Vacid Ağaoğlu, “Şehit Türkmen Komutan Abdullah Abdurrahman”, Biz Türkmeniz web sitesi, 15 Ağustos 2013.

-Felah Yazaroğlu, “Şehit Abdullah Abdurrahman,” Biz Turkmeniz web sitesi, 18 Ocak 2015.

-Felah Yazaroğlu, “Şehit Kahraman Komutan Abdullah Abdurrahman”, <https://www.alqushlanews.com/>, tarihsiz.

ŞEHİT

DR. RIZA DEMİRCİ

(1926 – 1980)

Şehit Dr. Rıza Demirci, 1980’de Saddam Hüseyin’in baskı rejimi tarafından idam edilen dört şehitten biridir.

1926 yılında, Kerkük’te doğan Rıza Demirci, ilk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra girdiği Bağdat Ziraat Fakültesi’nden 1955 yılında mezun oldu. Ondan sonra öğrenimini sürdürmek üzere Türkiye’ye gitti. İstanbul Üniversitesi’nde, Ziraat ve Orman Mühendisliği alanında doktorasını tamamladıktan sonra 1961 yılında Irak’a döndü. Irak’a döndükten sonra 1969’da ziraat uzmanı, 1972’de ziraat mühendisi, 1975 yılında Akarsu Havzaları ve Meralar Dairesi Başkanı olarak çalıştı. Daha sonra Tarım Bakanlığı’nda Genel Müdür olarak atandı.

Dr. Rıza Demirci’nin mücadelesi daha ortaokul yıllarında öğrenci derneklerine üye olduğu ve Türkmen kültürünün yayılmasında önemli rol oynadığı yıllarda başlıyor. 1960 yılında kurulan Türkmen Kardeşlik Ocağı’na kuruluşundan beri üye olmuş, uzun yıllar yönetim kurulu üyeliğine seçilmiştir. Ocaktaki bu faaliyetleri öğrenci kesimini kapsamaktaydı. Ocağın kütüphanesini kurduktan sonra bu kütüphaneyi uzun yıllar yönetti. Daha sonra Bağdat Radyosu’nun Türkmen bölümünde, program hazırlayıcı ve sunucu olarak çalıştı. Dr. Rıza Demirci, Irak’ın kuzeybatısında yer alan Telafer’den başlayarak ülkenin güneydoğusundaki Mandali’ye kadar uzanan Irak’taki Türkmen yerleşim yerlerinin haritasını ilk çıkaranlardan biridir. Yazar Cengiz Bayraktar, bu konuda şunları söylüyor: “Şehit Rıza Demirci, bu planı hazırlamakla kendi ölüm fermanını kendi eliyle yazmış oldu.”¹¹⁴

7 Temmuz 1979’da, devrik Saddam rejimi tarafından diğer üç arkadaşı Dr. Necdet Koçak, Binbaşı Abdullah Abdurrahman ve iş adamı Adil Şerif’le birlikte tutuklandı. Türü işkenceye ve psikolojik baskıya maruz kalan Dr. Rıza Demirci’nin soruşturmalarda hiçbir suçlaması kanıtlanamadığı için davası, 16 Ocak 1980 günü idam edilen diğer üç arkadaşının davasından ayrı tutuldu.

Genel İstihbarat Başkanlığı’nın 15 Eylül 1979 tarihli yazısında sanık Rıza Mahmud Bekir Demirci davasının adı geçenlerin davasından ayrılarak Demirci davasının soruşturma tamamlanincaya kadar bekletilmesine karar verildiği belirtilerek, “prosedürlerin (5) fıkrasında belirtilen hususların izlenmesi ve bu hususların Casuslukla Mücadele Genel Müdürlüğü ile koordineli olarak doğrulanmaması durumunda serbest bırakılması ve bizim adımıza çalışmak üzere kullanılması” gibi ifadelerle yer verildi. Dolayısıyla Rıza Demirci’nin serbest bırakılması, “Irak istihbaratı adına çalışması” şartına bağlanmıştı. Ancak kendisi, Baas Partisi’ne katılma başvurusunda bulunmayı ısrarla reddetti. Aynı şekilde, Irak Türkü aktivistler hakkında rapor düzenlemeyi de reddetti ve millî

¹¹⁴ Bkz. Cengiz Bayraktar’ın Irak Türklerinin siyasi haritasını hazırlayan ve yayımlayan Rıza Demirci başlıklı Türkçe yazısı, *Kardeşlik* Dergisi, İstanbul, Sayı:38, Nisan-Haziran 2008, s.9.

davalarda tanıdıkları ve arkadaşları hakkında hiçbir bilgi vermedi. Böylece yaklaşık üç ay boyunca her türlü vaatlere ve yıldırımlara direnerek her türlü işkencenin en ağırına maruz kalmış, bedeni bu vahşi işkencelere dayanamayarak arkadaşlarının idam edilmesinden iki ay sonra işkence altında son nefesini vermiştir. Ancak ölüm belgesinde ölüm sebebinin asılarak idam edilmesi olduğu belirtilmiş olmakla birlikte Devrim Mahkemesi, ya da başka herhangi bir merci veya mahkeme tarafından hakkında herhangi bir karar verilmemiştir.¹¹⁵ Ayrıca cenazesi ailesine teslim edilmemiş, şu ana kadar cenazesinin yeri, nerede gömülü olduğu, bilinmemektedir. Dr. Sabah Abdullah Kerküklü, bu konuda, “Ailesi Bağdat’taki tüm güvenlik birimlerine başvurdu. Ancak ailesinin, bulunması için Ulusal Konsey’e başvurduğu 1989 yılına kadar kimsenin hakkında hiçbir şey bilmediğini söylediğini aktarıyor. Çeşitli müracaatlardan sonra aileye bir ölüm belgesi verildi. Belgede “Rıza Mahmud Fehmi hakkındaki idam cezası, 24 Mart 1980’de infaz edilmiştir” yazılıydı.¹¹⁶

Aziz Kadir Samancı, *Eski Otelde Kalanlar* adlı kitabında, Kazimiye Hastanesi’nde hasta bakıcı olarak çalışan Kazimiye ahalisinden iki yıldan uzun bir süre tutuklu kalmış olan Ebu Nasir isminde bir kişinin kendisine şehit Rıza Demirci ile ilgili şunları anlattığını yazıyor: “Rahmetli serbest bırakılmayı bekliyordu. Ancak bir süre sonra bunalıma girdi ve morali bozuldu. Bir gün geceleyin tutuklulardan biri bileğinden kan geldiğini fark etti. Neredeyse bayılacak hale gelince kapıyı sert bir şekilde çalarak gardiyanlardan yardım istedik. Bunun üzerine gardiyanlar gelip onu aldılar. Bir daha da geri dönmedi”. Ebu Nasir, onu kan kaybından ölüme terk ettiklerine inandığını ifade etmiştir.¹¹⁷

KAYNAKLAR

- Erşat Hürmüzlü, *Irak Türkmenleri Siyasi Mücadele Tarihi*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2020.
- Sabah Abdullah Kerküklü, *Türkmen Şahsiyetler Ansiklopedisi*, Birinci Bölüm, Bağdat, 2017.
- Sabah Abdullah Kerküklü, “Dr. Rıza Demirci ve İdam Ediliş Hikâyesi”, Bağdat’ta yayımlanan *el-Ahâ Dergisi*, Sayı 205, Kasım 2003.
- Aziz Kadir es-Samancı, *Eski Otelde Kalanlar*, Tarihsiz.
- Felah Yazaroğlu, “Kahraman Şehit Dr. Rıza Demirci”, Biz Türkmeniz web sitesi, 18 Ocak 2015.
- Nazım es-Saîğ, “Türkmen Şehitleri Türkmen Halkının Gururudur”, *Türkmeneli Gazetesi*, Sayı 118, 10 Ocak 1999.
- Suphi Saatçi, “Tanrı Dağlarında Dolaşan Ruh: Dr. Rıza Demirci”, *Kardeşlik Dergisi*, Sayı: 68, Ekim- Aralık 2015.

115 Bkz. Erşat Hürmüzlü, *Irak Türkmenlerinin Siyasi Mücadele Tarihi*, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2020, s.244.

116 Sabah Abdullah Kerküklü, *Türkmen Şahsiyetler Ansiklopedisi*, Birinci Bölüm, Bağdat- 2017, s.336.

117 Aziz Kadir Samancı, *Eski Otelde Kalanlar*, Tarihsiz, s.67.

ŞEHİT

ADİL ŞERİF

(1930 – 1980)

Şehit Adil Şerif, 1930 yılında Kerkük'te doğdu. Burada ticaret, serbest işler ve müteahhitlik ile uğraştı. 1979 yılına kadar burada müteahhitlik işlerinde çalışmaya devam etti. Kerkük şehrinde popüler bir lider olarak ortaya çıktı ve Türkmen vatandaşların kendilerine olan güvenlerini geri kazanmalarını sağlayan bir efsane haline geldi. Irak Türklerine hizmet alanındaki faaliyetleri ve saflarını birleştirme çabasının yanı sıra Irak Türkü öğrencilere maddi yardımda bulunması sonucunda, Baas otoriteleri onu durdurma ihtiyacı duydu. Bunun üzerine, 1970 yılında tutuklanmasına karar verildi. Ancak o, ellerinden kaçmayı başardı ve Türkiye'ye kaçıp bir süre orada yaşadı. 1959 Kerkük Katliamı olaylarından sonra göç etmiş olduğu Bağdat'a döndü. 1979'da, kendisine bazı sorular sorulacağı bahanesiyle Kerkük Emniyet Müdürlüğü'ne çağırıldı. Ancak Bağdat'a sevk edildi. Emniyet Genel Müdürlüğü'ne başvurunca kendisine istihbarat başkanlığına başvurması gerektiği bildirildi. O dönemde bazı arkadaşları kendisine Irak'tan çıkmanın bir yolunu bulmasını tavsiye ettiler. Bunun üzerine şehit Adil Şerif onlara şu cevabı verdi: "Suç işlemiş değilim, vatanımı ne diye terk edeyim. Aziz vatanımı neden terk edeyim? Bağrında büyüdüğüm şehrimi kime terk edeyim? Bedeli ne olursa olsun vatan toprağını terk etmeyeceğim." Ertesi gün istihbarat başkanlığında tutuklandı ve orada dava arkadaşları olan şehit Necdet Koçak, Abdullah Abdurrahman ve Rıza Demirci ile on bir ay kaldı. Arkadaşları ile bedensel ve ruhsal türlü ağır işkencelere maruz kaldı. Yakınlarına şehidi uğurlamak üzere Ebu Gureyb Hapishanesi'ne başvurmaları gerektiği bildirildi. Sırtında yakıcı bir aletle yazılmış "Yaşasın Baas!" ibaresi izleri görüldü. Ertesi gün şehidin yakınlarına cenazesini Kerkük'e götüremeyecekleri bildirildi. Ardından Kerkük'e götürülmesine izin verilmediği için emniyetten gelen emirle Bağdat'taki Gazaliye mezarlığında toprağa verildi.¹¹⁸

Dava arkadaşı şehit Abdullah Abdurrahman onun için "Adil Şerif gibi evlat doğurabilecek ana yoktur" demiştir.

118 Bkz. Ömer Terzi, Şehit Adil Şerif, *Kardeşlik* Dergisi, İstanbul, Sayı:39, Temmuz- Eylül 2008, s.45.

KAYNAKLAR

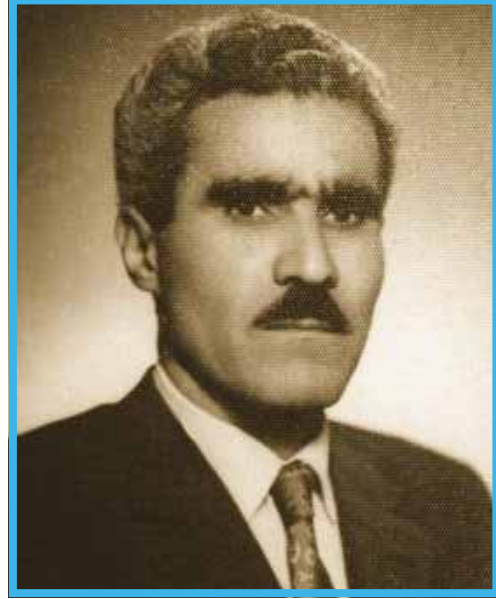
- Ömer Terzi, *Kardaşlık Dergisi*, İstanbul, Sayı 39, Temmuz- Eylül 2008.
- Ömer Tarazi, (Biz Türkmeniz) web sitesi, 19/1/2009.
- Münir Haddad, “Şehit Adil Şerif”, <https://kitablat.com/>, 6 Nisan 2015.
- Çetin Bazarkan, “Onurlu Bir Savaşçının Biyografisi”, “Biz Türkmeniz” sitesi, 30 Ağustos 2009.
- Biz Türkmen sitesi, *Şehit Adil Şerif*, 4 Şubat 2013.

IRAK TÜRKÜ BİLGE AVUKAT

ATA TERZİBAŞI

(1924 – 2016)

Tarihçi ve avukat Ata Terzibaşı, 1924 yılında Kerkük ilinin Piryadi bölgesinde Molla Ömer oğlu Molla Abdullatif oğlu Abdurrahman oğlu Molla Ahmed Terzibaşı'nın oğlu olarak dünyaya geldi. Mektepte ilk eğitimini alarak Kur'ân-ı Kerîm'i hatmetti ve tecvitle okumayı öğrendi. İlk ve orta öğrenimini Kerkük'te tamamladıktan sonra 1946 yılında girdiği Hukuk Fakültesinden 1950 yılında mezun oldu. Elli yılı aşkın bir süre (2002 yılına kadar) Kerkük'te avukatlık yaptı ve bu dönemde mesleki beceri, dürüstlük ve iş ciddiyeti açısından şehrin en ünlü avukatlarından biri oldu.

Hukuki işlere hâkim başarılı bir avukat olan Terzibaşı, hem yaşadığı toplumda hem de avukat arkadaşları ve yargı mensupları nezdinde üstün bir konuma sahipti. Bu ayrıcalığı sebebiyle uzun yıllar boyunca Kerkük'teki Avukatlar Odasında sekreterlik görevini üstlenmiş ve görevi süresince doğruluk, dürüstlük ve mesleki disiplin timsali olmuştur.

Avukat Ata Terzibaşı, Türkmen toplumuna hem Arapça hem de Türkçe olarak sunduğu çok sayıda yayını dolayısıyla Irak Türklerinin kültürel kimliğinin tanımlanmasında bir öncü olarak kabul görmektedir. Hukuk alanındaki çalışmalarının yanında Türkmen edebiyatı ve kültür tarihi üzerinde mütehassıs bir edebiyatçı kimliğiyle öne çıkmaktadır. Bu alanda hem Arapça hem de Türkçe olarak önemli referans kaynağı sayılan kitaplar yayımlamıştır.

Kerkük şehrinde çıkarılan *Kerkük* gazetesinde, 1952-1953 yıllarında yazdığı Türkçe yazılarında, Arapça ve Farsça kelime kullanımından kaçınarak sade ve akıcı bir dil kullanan ilk kişi olmuştur. Bu üslubu okuyucularından herhangi bir tepki veya itiraz almamış, aksine oldukça beğenilmiştir. Gelenekçi şair Dede Hicrî bile bu yazı tarzını tasvip etmiş ve Terzibaşı'na ithafen aynı basitleştirilmiş dilde uzun bir şiiri kaleme almıştır.¹¹⁹

Terzibaşı, üniversite yıllarında edebi yazılar yayımlamaya başladı. “Cisru Kerkûk” (Kerkük Köprüsü) başlıklı ilk yazısı 1946 yılında, Bağdat'ta çıkarılan *el-Cihâd* gazetesinde yayımlandı. Yine 1947 yılında, *eş-Şûrâ* gazetesinde “es-Sahâfetu ‘İndenâ” (Bizim Basınımız) başlıklı yazısı yayımlandı. Kerkük Belediyesi'nin çıkardığı *Kerkük* gazetesi de dahil olmak üzere Irak gazetelerinde değerli yazıları yayımlandı.

¹¹⁹ Terzibaşı, Türkçe kaleme aldığı “Irak Türklerinde Dil Sadeleştirilmesi” makalesinde buna değinmiştir. Bkz. *el-Ahâ*, Sayı:3, Yıl:8, Temmuz 1968, s.49.

1954 yılında, Şakir Hürmüzlü'nün sahibi olduğu *Âfâk* gazetesinin yazı işleri müdürlüğü görevini üstlendi ve bu gazetede Arapça ve Türkçe birçok makale yayımladı. Terzibaşı, 1958 yılında avukat arkadaşları Muhammed Hac İzzet ve Habib Hürmüzlü ile hem Türkçe hem de Arapça olarak yayımlanan haftalık *el-Beşîr* Gazetesinin çıkarılması işini üstlendi. İlk sayısı 23 Eylül 1958'de çıkan gazetenin Türkçe bölümüyle Terzibaşı, Arapça bölümüyle ise Habib Hürmüzlü ilgilendi. Yazı işleri müdürlüğünü Muhammed Hac İzzet'in yaptığı gazete 26 sayı çıkarabilmiş, 27 Mart 1959'da Irak'ta komünizmin yayıldığı sırada Askeri Hâkim tarafından kapatılmıştır. Terzibaşı bu gazetede Irak'taki Türkmen edebiyatı tarihi, mirası ve kültürü alanlarında büyük önem taşıyan makaleler ve araştırmalar yayımlamıştır. Terzibaşı, *Âfâk* ve *Beşîr* gazeteleri dışında, 1954 yılında Kerkük'te Muallimler Cemiyeti tarafından çıkarılan *es-Sekâfetu'l-Hadîse* dergisinin yönetimini üstlenmiştir.

1959 yılının mart ayında, Kerkük 2. Tümen Komutanı Davud el-Cenâbî'nin, Komünist Parti'nin Irak'taki etkisinin artması üzerine *Beşîr* gazetesini kapatma kararı aldığı gün Askeri Hakim Ata Terzibaşı'nın *Beşîr* gazetesindeki mesai arkadaşlarıyla birlikte tutuklanması kararı çıkarmıştır. Bunun üzerine Terzibaşı, er-Reşîd kışlasındaki topçu kampına sevk edilmiştir. Burada hakkında herhangi bir suçlama yapılmadan aylarca ağır işkence görmüş, ardından güney vilayetlerinden birine sürgüne gönderilmiş ve aynı yılın haziran ayında tutuklular için genel af çıkarılana dek orada kalmıştır. Afla birlikte memleketi Kerkük'e dönen Terzibaşı, bu sefer 14 Temmuz tarihinde patlak veren Kerkük Katliamı sırasında komünistler tarafından suikast girişimine maruz kalmıştır. Bu sırada hayatını kurtarmak amacıyla Kerkük Polis Müdürlüğü, onu tutuklamış ve böylece Allah'ın lütfuyla ölümden kurtulmuştur. Ardından gizlice Bağdat'a sevk edilen Terzibaşı, günümüz Türkçesiyle yayımlanan *Türkmen Keşkülü* adlı kitabının ikinci bölümünde bu olayın önemli detaylarını açıklamıştır.¹²⁰

Terzibaşı, 1961 yılında, Nâdî'l-İhâî't-Turkmâniyyi'nin (Türkmen Kardeşlik Ocağı) Bağdat'ta Türkçe olarak çıkardığı *el-Ahâ'* (*Kardaşlık*) dergisinde ilk makalesini yayımladı. Bu makalesinde, Fuzûlî lakaplı büyük şair Muhammed b. Süleyman'ın *Matlau'l-İ'tikâd* adlı değerli kitabının incelemesini yaptı. Böylece Terzibaşı, dört dilde şiir yazmış bu büyük şairi Türkmen ve Arap okurlara ilk tanıtanlardan biri olmuştur. Fuzûlî, önce Kerkük'te, ardından Hille'de yaşamış ve Kerbela'da vefat etmiştir.¹²¹

Terzibaşı, bu konuyu aynı dergide Türkçe olarak yayımlanan "Fuzulî'nin Arapça Kasideleri" başlıklı başka bir makalesinde de ele almıştır.¹²² Ayrıca *el-Kâtib et-Turkmânî* dergisinde, şair Fuzulî'nin doğum yeri hakkında Türkçe bir makale yayımlamış; Fuzulî'nin Kerküklü olduğunu ve Kerkük Kalesi'nin (Zindan) mevkiinde doğduğunu doğrulamıştır.¹²³ Terzibaşı'nın bu dergide yayımladığı makaleleri ve araştırmaları, dergi yönetiminin Baas Partisi'ne bağlı bir grup Türkmen'e devredildiği 1977 yılına kadar devam etmiştir. Devir işleminden sonra Terzibaşı, Baas Partisi'nin Irak'taki Irak Türklerine yönelik attığı adımlardan duyduğu memnuniyetsizliği dile getirerek dergide yazmayı bırakmıştır.

Terzibaşı, *Kardaşlık* dergisindeki makalelerini ve araştırmalarını hem Arapça hem de Türkçe

120 Yazarın kitabına bkz. Türkmen Keşkülü, II. Cilt, Kerkük, 2010.

121 Bu makale, *el-Ahâ'* dergisinin Mayıs 1961'de çıkan 1. sayısının 26. sayfasında "Fuzûlî'nin Matla'u'l-İ'tikâd" başlığıyla eski harflerle Türkçe yayımlanmıştır.

122 *El-Ahâ'*, Sayı:4, Ağustos 1961, s.26.

123 Bkz. *el-Kâtib et-Turkmânî*, Sayı:1, Yıl:1, Mart 2016, s.2.

olarak derginin çıktığı tarihten 1977 yılına kadar yayımlamaya devam etmiştir. “Kerkük Petrol Tarihi” başlıklı değerli araştırması, , *Kardaşlık* dergisinde Türkçe olarak yayımlanmıştır.¹²⁴ Türkmen müzik sanatını ele aldığı “Musiki Hayatımıza Toplu bir Bakış” başlıklı makalesini de yine Arap harfleriyle Türkçe olarak kaleme almıştır.¹²⁵ Bu makaleyi, 60’lı yıllarda Kerkük’te kaleme aldığı Kerkük Havaları kitabından alıntılarla yazmıştır. Kitabın 1991 yılında Bağdat’ta çıkan üçüncü baskısında ikinci bölüm eklenmiştir. Ardından kitap, bu haliyle 1980 yılında, İstanbul’da günümüz Türk alfabesiyle yayımlanmıştır.

Terzibaşı, *Kardaşlık* dergisinde yayınladığı bir makalesinde, Arap alfabesiyle yazılan Türkçe’de nun (ن) olarak okunan kaf (ق) harfi meselesini ele almıştır. Makalede bu harfin yerine nun harfinin kullanılması fikrini kabul etmeme nedenini sağlam bilimsel argümanlarla açıklamıştır. Terzibaşı, yazımındaki asıl değişimin ancak Arap harflerinden modern Türk harflerine geçmemiz halinde gerçekleşeceğini ifade ederek makalesini sonlandırmıştır.¹²⁶ Ayrıca Irak Türkleri ismine de değineyerek Türkmen yerine Turkmân isimlendirmesinin daha doğru olacağını açıklamıştır.¹²⁷

Ata Terzibaşı, başta “hoyrat” olmak üzere Türkmen şarkılarına büyük önem vermiştir. Kendisi hoyratların aslını ve biçimlerini araştırmış; 1954, 1956 ve 1957 yıllarında üç parça halinde yayımlanan *Kerkük Hoyratları ve Manileri* isimli kitabında ve geleneksel Türkmen müzik sanatları üzerine yazdığı makalelerinde bu türe çok sayıda örnek vermiştir. Türkmen Kardeşlik Ocağı’nın Bağdat’ta çıkardığı *Kardaşlık* dergisinde “el-Koriyyât – Neş’etuhu ve Tetavvuru / Hoyratlar – Doğuşu ve Gelişimi” başlığıyla yayımlanan makalesinde Hoyrat kavramını, isimlendirmesinin kökenini ve gelişimini araştırmış; Türkmen müzik sanatını ayrıntılı bir biçimde ele almıştır.¹²⁸ Yine aynı dergide günümüz Türkçesiyle “Mefhûmu’l-Cemâl fî’l-Koriyâti’t-Turkmânî” (Türkmen Hoyratlarında Güzellik Kavramı) başlıklı değerli bir makalesi daha yayımlanmıştır.¹²⁹

Terzibaşı’nın *Türkmeneli Edebiyat Sanat* dergisinde “el-Muğannî et-Turkmânî el-Kebîr Reşîd Kûle Ridâ ve Nemâzic mine’l-horyat elletî Ğannâhâ / Büyük Türkmen Şarkıcı Reşit Kûle Rıza ve Seslendirdiği Hoyratlardan Örnekler” başlıklı bir başka değerli Türkçe makalesinde ünlü Irak Türkü şarkıcı Reşit Kûle Rıza hakkında bilgi vermiş ve kendisinin seslendirdiği hoyratlardan örnekler sunmuştur.¹³⁰ Terzibaşı, ünlü Irak Türkü şarkıcı Osman Tablabaş’ın Nöbetçi, Muçula, Beşîrî, Muhâlif, Kürdi, İdele, Yetîmî ve Deli Hasan makamlarında söylediği hoyratlarda oldukça usta olduğunu ifade etmiştir.

Terzibaşı, ayrıca Türkmen türkülerinin kökenini ve hikâyesini araştıran çalışmalar yapmıştır.¹³¹ Bu konuda Türkmen makamlarının vezinlerine göre söylenmiş Türkmen şiirleri ile ilgili

124 Bkz. *El-Ahâ*, Sayı:3, Yıl:1, Temmuz 1961, s.30.

125 *El-Ahâ*, Sayı:2, Yıl:1, Haziran 1961, Bağdat, s.26.

126 *El-Ahâ*, Sayı:12, Yıl:1, Nisan 1962, Bağdat, s.26. *El-Ahâ* dergisinin yayın kurulunun, derginin 4. yılının 1. Sayısından itibaren (Temmuz 1964) Türkçe bölümlerde yer yer yeni harfleri kullanmaya başladığından bahsetmek gerekir. Zamanla yeni harflerin kullanıldığı sayfaların sayısı artmışsa da Irak Enformasyon Bakanlığı yeni harflerle (Türkçe Latin harfleri) yayın yapılmasını yasaklamış, bunu Bakanlığın 02/10/1971 tarih ve 28505 sayılı yazısıyla dergi yönetimine tebliğ etmiştir. Bu durum Amerika’nın 2003 yılında Irak’ı işgalinden sonra derginin çıkardığı ilk sayıya kadar böyle devam etmiştir.

127 Konuyla ilgili Türkçe makalesine bkz. *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı:15, Nisan 2009.

128 *El-Ahâ*, Sayı:5, Yıl:2, Eylül 1962, s.8.

129 Sayı: 4, Ağustos 1967, s.44.

130 Sayı:76, Mayıs 2014.

131 Örnek olarak bkz. Ata Terzibaşı, “Olaylı Bir Türkü ve Kerkükte Geçen Gerçek Hikâyesi”, *Türkmeneli Edebiyat*

birçok makale yazmıştır. Terzibaşı, hoyrat sanatını on yıllardır takip ettiğini ve bu sanatı yeniden canlandıran ve çürümekten kurtaran yorumcular olmasaydı yok olacağını ifade etmektedir.¹³² Terzibaşı, araştırma ve inceleme yoluyla Türkmen makamlarını ele almış ve Irak Beyat Makamı ve Doğu Bölgelerindeki Dağılımı başlıklı değerli bir makale kaleme almıştır. Makalesinde XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan bu makamın sanatsal yapısını araştırmış ve Irak çıkışlı bir makam olduğunu belgelerle kanıtlamıştır. Ayrıca günümüz Irak makamının, söylenme üslubunda ortaya çıkan bazı küçük değişikliklerle birlikte Beyat makamının bir uzantısı olduğunu tespit etmiştir.¹³³

Terzibaşı, Türkmen musikisi makamlarını, özellikle de Kerkük'te ortaya çıkıp diğer bölgelere yayıldığını düşündüğü makamları, geniş bir şekilde ele almıştır. Kerkük makamları hakkında tam olarak şöyle demiştir: “Makam Kerkük'te doğmuş, oradan Musul'a ardından Bağdat'a intikal etmiştir. Irak makamlarının Kerkük'te doğup, Musul'da serpilip Bağdat'ta yolculuğunu tamamlaması birçoğunun bilmediği bir gerçektir.”¹³⁴

“Musiki Hayatımıza Toplu bir Bakış” başlıklı Türkçe makalesinde ise o dönemde kullanılan müzik aletlerini anlatmakta, bunların isimlerini ve kullanım yerlerini belirtmektedir.¹³⁵

* * *

Terzibaşı, eski ve çağdaş Türkmen şairlerinin eserlerinin derlenmesinde öncü olarak kabul edilir. En önemlileri Kerkük ve Erbil şairleri üzerine yazdığı kitap serisi olmak üzere bu alanda çok sayıda değerli kitap yazmıştır. *Kardaşlık* dergisinde yayımlanan Erbilli şair Ğarîbî üzerine yaptığı araştırma,¹³⁶ büyük Türk şairi Abdülhak Hamid Tarhan'ın Makber şiiriyle ilgili çok değerli makalesi¹³⁷ ve Kerküklü şair Mihrî üzerine Türkçe olarak yayımlanan araştırması bu alandaki değerli araştırmaları arasındadır.¹³⁸

Terzibaşı, geçmiş kuşağın şairleri söz konusu olduğunda büyük Türkmen şair Fuzûlî el-Bağdâdî ve ünlü şiiri Matlau'l-İ'tikâd üzerine değerli Türkçe bir makale yayımlamış¹³⁹ ve bunu takiben Fuzûlî'nin yayımlanmamış bir şiiri¹⁴⁰ üzerine “el-Kasâidu'l-'Arabiyye li'l-Fudûlî / Fuzulî'nin Arapça Şiirleri” başlıklı Türkçe bir makale yazmıştır.¹⁴¹ Ayrıca şair Muhyiddîn Kâbil ve edebî kişiliği üzerine yazdığı bir makale de mevcuttur.¹⁴²

Sanat, Ağustos 2012.

132 Konuyla ilgili Türkçe makalesine bkz. “Unutulmaya Yüz Tutmuş Hoyratlar ve Öncü Sanatçılar”.

133 Bkz. “Irak Beyat Makamı ve Doğu Bölgelerindeki Dağılımı”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı:62, Mart 2013.

134 Yazarın Türkçe makalesine bkz. “Lütfi Hıdır”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı:105, Ekim 2016, s.2. Terzibaşı'nın bu makalesi, 21 Kasım 1979 tarihinde Bağdat'ta çıkarılan *Elif-Bâ* dergisinde yayınladığı bir makalenin tercümesidir.

135 *El-Ahâ'*, Sayı: 2, Haziran 1961, Bağdat, s. 6.

136 *El-Ahâ'*, Sayı: 4, Yıl: 4 Ağustos 1964, Bağdat, s. 16.

137 *El-Ahâ'*, Sayı: 6, Yıl: 5, Ekim 1965, Bağdat, s. 2.

138 Sayı: 1-2, Yıl: 16, Mayıs-Haziran 1976, s. 16. Ayrıca şairin yayımlanmamış bir şiiri hakkında makalesi de bulunmaktadır.

139 *El-Ahâ'*, Sayı: 1, Yıl: 1, Ekim 1961, Bağdat, s.2.

140 A.g.e., Sayı: 3-4, Temmuz-Ağustos 1976.

141 A.g.e., Sayı: 4, Yıl: 1, Ağustos 1961, s.26.

142 Bkz. Ata Terzibaşı, “Kerküklü Şair Muhyiddin Kabilin Edebi Kişiliği”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 62, Mart 2013, s.2.

Terzibaşı'nın bir diğer makalesi ise Kerküklü Şair Şeyh Faiz'in "Raksiye" şiiri üzerinedir. Bu makalesinde büyük Türk şairi Yahya Kemal Beyatlı'nın "Endülüste Raks" isimli ünlü şiirinde Kerküklü şair Faiz'den etkilendiğini tespit etmiştir. Nitekim iki şiir de Türkçe yazılmıştır.¹⁴³ Bir diğer makalesi ise Hicrî 1224 yılında doğan şair Sâfi hakkındadır.

Terzibaşı, eski kuşaktan şairleri incelediği gibi genç şairlere de incelemelerinde çokça yer vermiştir. Nitekim ünlü şair Sadullah Müftü'nin şiirlerini ele almış, hayatı ve edebî kişiliği hakkında önemli bilgiler vermiş, objektif ve derin analizler eşliğinde zarif bir üslupla nesir ve şiir örneklerini aktarmıştır.¹⁴⁴ Bir başka makalesinde Kerküklü Irak Türkü şair Hıdır Lütfî'nin, hayatı, edebî kişiliği ve şiirlerini gündemine almıştır.¹⁴⁵ Bir başka makalesinde ise Muhammed Sâdık'ın şairliğini mütalaa etmiştir.¹⁴⁶

Terzibaşı eski nesil Irak Türkü şairler üzerinde de çalışmıştır. Nitekim Hicrî 1014 yılında, vefat eden şair Rûhî el-Bağdâdî'nin hayatı hakkında bilgi vermiş¹⁴⁷ ve Prof. Dr. Abbâs el-'Azâvî'nin söz konusu şair hakkındaki Hurufilik, Bektaşilik ve mutasavvıflık isnadını (Târîhu'l-'Îrâk, 5. Cilt, s. 149) somut delillerle çürütmüştür. Türk mutasavvıf şair Nesîmî el-Bağdâdî üzerine yayımladığı bir araştırma da mevcuttur.¹⁴⁸ Öte yandan Irak Türkü edip ve şair Reşit Kazım Beyatlı üzerine değerli bir araştırma kaleme almış¹⁴⁹ ve büyük Türk şairi Halide Nusret Zorlutuna hakkında yazdığı başka bir makalede kendisini övmüştür.¹⁵⁰ Görüldüğü üzere Terzibaşı; şiire ve şairlere önem vermiş, şiir üslupları ve tarihi hakkında çeşitli kitaplar yazmış ve hem Türk hem de Irak Türkü şairlerin yaşam öyküsünü aktarmıştır.

Terzibaşı'nın serbest şiirini sevmediği bilinmektedir. Bu şiir türünü sıradan ve uyumsuz olarak nitelmiştir. Nitekim bu konudaki bir makalesinde şunları dile getirmektedir: "Serbest şiiri bu sanatta bir yenilik olarak görenler ve yeni olan her şeyi güzel kabul edenler yanılmaktadır. Bazen en güzel söz, en eski olanıdır. Serbest şiir ise henüz ilkel kalmış şiir türlerinden biridir. Dolayısıyla bu türden şiire yeni ve gelişmiş diyemeyiz. Bu tür, geri kalmış bir ifade biçiminden başka bir şey değildir."¹⁵¹

Terzibaşı'nın, Türkmen edebiyatı ve sanatına olan ilgisinin yanında Türkmen folklorunun diğer yönlerine verdiği önem de kayda değerdir. Nitekim *Türkmen* dergisi Kardeşlik'ta Türkçe yayımladığı "Irak Türkmenleri Arasında Sini Zarf Oyunu ve Psikolojik Değeri" başlıklı yazısında Kerkük şehrine özgü bir oyun olan "sini zarf" hakkında bilgi vermiştir.¹⁵² Bu konuda Kerkük'te çıkan *Türkmeneli Edebiyat Sanat* dergisinde "Lu'betu's-Sîniyye ve Takyîmuha'l-'İlmiyyi / Sini Oyu-

143 Bkz. Ata Terzibaşı, "Türk Şairi Yahya Kemal Beyatlı ve Kerküklü Şeyh Faizin Raks Manzumelerini Değerlendirme", *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 57, Ekim 2012, s.2.

144 Türkçe makalesine bkz. Ata Terzibaşı, "Sadullah Müftü: 1895-1972", *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 120, Ocak 2018, s.2.

145 Türkçe makalesine bkz. Ata Terzibaşı, "Kerkükte Makam Ezgisi ve Usta Bir Makamşinas", *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 75, Nisan 2014, s.2.

146 Bkz. Ata Terzibaşı, "Muhammed Sadık", *Kardeşlik*, İstanbul, Sayı: 84, Ekim-Aralık 2019.

147 Bkz. Ata Terzibaşı, "Min Şu'arâi't-Turkmân fi'l-'Îrâk – Rûhî Bağdâdî", *el-Ahâ - Kardeşlik*, Bağdat, Sayı:2, Yıl:2, Haziran 1962, s. 2.

148 Bkz. a.g.e. Sayı: 1-2, Yıl: 5, Mayıs-Haziran 1965, s.2.

149 *Kardeşlik*, İstanbul, Sayı: 72, Ekim-Aralık 2016, s.15.

150 *El-Ahâ*, Bağdat, Sayı: 7-8, Kasım-Aralık 1965, s.26.

151 A.g.e., Bağdat, Sayı: 3, Temmuz 1965, s.29.

152 Sayı: 9, Yıl: 13, Ocak 1974, s.18.

nu ve Bilimsel Değerlendirmesi” başlıklı bir makale de yayımlamıştır.¹⁵³ Her iki makalede de başta Kerkük olmak üzere tüm Türkmen bölgelerinde Ramazan geceleri oynanan sini zarf oyununu detaylı bir biçimde ele almıştır. Bu kapsamda oyunu, oyuncularını, oyun zamanını, mekânını ve oynanışını açıklamıştır. Daha önemlisi oyunun psikolojik araçlara ve göstergelere dayanması dolaşısıyla sahip olduğu önemi ele almıştır.

Terzibaşı’nın değerli makaleleri; Mısır’da yayımlanan er-Risâle, Lübnan’da yayımlanan el-E-dib, Suriye’de yayımlanan el-Hadîs ve Türkiye’de yayımlanan *Türk Dili*, *Türk Sanatı* ve *Türk Kültürü* gibi çeşitli dergi ve gazeteler aracılığıyla okurla buluşmaya devam etmiştir. Irak’ta ise şu dergi ve gazetelerde yazılarını yayımlamaya devam etmiştir: *el-Bilâd*, *es-Siyâse*, *Ahbâru’l-Mesâ’*, *el-Cihâd*, *el-Eyyâm*, *et-Tedâmun*, *et-Turâs eş-Şa’bî*, *el-Kâtib et-Turkmânî*, *el-Aklâm*, *el-Mektebe*, *Türkmen Eli – el-Edebu ve’s-Sekâfe ve Pınar el-Kerkûkiyye*.

Terzibaşı’nın Kerkük, Bağdat, Kahire, Şam, Ankara, İstanbul ve diğer şehirlerde yayımlanan kırka yakın kitabı, yüzlerce makalesi ve bir kısmı edebi bir kısmı da bilimsel temalı gazete ve dergilerde yayımlanmış araştırma makaleleri vardır. Bu eserlerden bir kısmını aşağıda serdediyoruz:

- *Ta’lîkât ‘ale’t-Ta’lîkâtî’l-Vâfiye li’l-Esâtizi’d-Duktûr Salâhuddîn en-Nâhî*, Bağdat, Dâru’l-Ma’rife 1954.

- *Şarka ve Türküler*, (Eski Harflerle), Bağdat, 1953.
- *Kerkük Hoyratları ve Manileri*, I. Cilt, (Eski Harflerle), Bağdat, 1955.
- *Kerkük Hoyratları ve Manileri*, II. Cilt, (Eski Harflerle), Bağdat, 1956.
- *Kerkük Hoyratları ve Manileri*, III. Cilt, (Eski Harflerle), Bağdat, 1957.
- *Kerkük Havaları*, I. Cilt, (Eski Harflerle), Bağdat, 1961.
- *Kerkük Havaları*, I. Cilt, (Yeni Harflerle), İstanbul, 1980.
- *Kerkük Havaları*, I. Cilt, (Yeni Harflerle), Bağdat, 1989.
- *Kerkük Eskiler Sözü*, (Eski Harflerle), Bağdat, 1962.
- *Kerkük Şairleri*, I. Cilt, (Eski Harflerle), Bağdat, 1962.
- *Kerkük Şairleri*, II. Cilt, (Eski Harflerle), Kerkük, 1968.
- *Kerkük Şairleri*, III. Cilt, (Eski Harflerle), Bağdat, 1988.
- *Kerkük Şairleri*, IV. Cilt, (Eski Harflerle), Kerkük, 2000.
- *Kerkük Şairleri*, V. Cilt, (Eski Harflerle), Kerkük, 2000.
- *Kerkük Şairleri*, VI. Cilt, (Eski Harflerle), Kerkük, 2000.
- *Kerkük Şairleri*, VII. Cilt, (Eski Harflerle), Kerkük, 2001.
- *Kerkük Şairleri*, VIII. Cilt, (Eski Harflerle), Kerkük, 2001.
- *Kerkük Şairleri*, IX. Cilt, (Eski Harflerle), Kerkük, 2001.
- *Kerkük Şairleri*, X. Cilt, (Eski Harflerle), Kerkük, 2001.

153 Bkz. a.g.e., Sayı: 65, Haziran; Sayı: 66, Temmuz 2013.

- *Kerkük Şairleri*, XI. Cilt, (Eski Harflerle), Kerkük, 2005.
- *Kerkük Şairleri*, XII. Cilt, (Eski Harflerle), Kerkük, 2006.
- *Kerkük Şairleri*, XIII. Cilt, (Eski Harflerle), Kerkük, 2013.
- Arzu Kamber, (Eski Harflerle), 1. Baskı: Bağdat 1964, 2. Baskı: Tahran 1967, 3. Baskı: İstanbul 1971, 4. Baskı: Bakü 1971, 5. Baskı: Cenevre 2001 (Fransızca), 6. Baskı: Erbil 2009 (Yeni Harflerle).
- *Irak Türkmenleri Arasında Yağmur Duası*, Ankara, 1976.
- *Erbil Şairleri*, I. Cilt, Kerkük, 2004.
- *Erbil Şairleri*, II. Cilt, Kerkük, 2004.
- *Erbil Şairleri*, III. Cilt, Kerkük, 2005.
- *Kerkük Havaları*, II. Cilt, (Eski Harflerle), Bağdat, 1991.
- *Kerkük Matbuat Tarihi*, I. Cilt, Kerkük 2000.
- *Kerkük Matbuat Tarihi*, II. Cilt, Kerkük 2001.
- *Kerkük'te İmarat ve Tesislerin Manzum Tarihi*, Kerkük, 2005.
- *Fuzulî'nin İcmal-i Aşk Kitabının Tercümesi*, Kerkük, 2006.
- *Kerküklü Şeyh Rıza ve Türkçe Şiirleri*, I. Cilt, Kerkük, 2006.
- *Kerküklü Şeyh Rıza ve Türkçe Şiirleri*, II. Cilt, Kerkük, 2006.
- *Kerküklü Şeyh Rıza ve Türkçe Şiirleri*, III. Cilt, Kerkük, 2006.
- *Türkmen Keşkülü*, Kerkük, 2007.
- *Kerküklü Kabil*, Kerkük, 2007.
- *Sergüzeşt-i Saadet* (Tahkik), I. Cilt, Kerkük, 2007.
- *Sergüzeşt-i Saadet* (Tahkik), II. Cilt, Kerkük, 2007.
- *Sergüzeşt-i Saadet* (Tahkik), III. Cilt, Kerkük, 2007.
- *Kerküklü Faiz*, I. Cilt, Kerkük, 2008.
- *Kerküklü Faiz*, II. Cilt, Kerkük, 2008.
- *Kerküklü Faiz*, III. Cilt, Kerkük, 2008.
- *Kerküklü Faiz*, IV. Cilt, Kerkük, 2008.
- *Târîhu't-Tibâ'a ve's-Sahâfe fî Kerkûk*, Arapçaya Tercüme Eden: Mevlüt Taha Kayacı, Kerkük, 2008.
- *Kerkük Dolaylarında Olayların Manzum Tarihi*, Kerkük, 2009.
- *Kerkük Ağzı Türkmençe Sözlük*, I. Cilt, Kerkük, 2011.
- *Kerkük Ağzı Türkmençe Sözlük*, II. Cilt, Kerkük, 2013.
- *Erbil Şairleri* (3 Cilt), İstanbul 2007

- *Türkmen Keşkülü* (Yeni Harflerle), Kerkük 2010.
- *Fuzuli Hakkında Yazılar*, Hazırlayan: Necat Kevseroğlu, İstanbul 2016
- *Mektuplaşma Edebiyatı ve Fuzulinin Bir Gazeli*, *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat Dergisi*, Sayı 79, Ağustos 2014.

Terzibaşı, Türkmen kültürünü ve mirasını araştırmak isteyen her araştırmacı için önemli bir referans kaynağı olarak sayılan çok sayıda kitap yayımlamıştır. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

- *Mevsû'atu Şu'arâ Kerkûk – Kerkûk Şairleri* (10 Cilt)
- *el-Emsâlu's-Şa'biyye fî Kerkûk – Kerkûk Atasözleri*
- *Eğânî Kerkûk – Kerkûk Türküleri*
- *Hikâyetü Arzı ve Kanber – Arzı Kanber Matah* (Irak, İran, Azerbaycan ve Türkiye'de basılmış, Fransızca'ya tercüme edilmiştir).
- *Târîhu's-Sahâfeti ve'l-Matbû'âtî fî Kerkûk, 1979-1985 – Kerkûk'te Basın ve Matbuat Tarihi*.

* * *

Terzibaşı'nın Irak Türkü edipleri, şairleri ve türkücülerini araştırdığı makalelerden biri de günümüz Türkçesiyle yazdığı “Ebhâsun Havle Târîhi'l-Edebi't-Turkmâniyyi fî'l-Îrâk / Irak'taki Türkmen Edebiyat Tarihi Araştırmaları” başlıklı makaledir.¹⁵⁴ Ayrıca *Türkmeneli Edebiyat Sanat* dergisinde “eş-Şâ'ir el-Kerkûkî Muhyiddin Kâbil ve Şahsiyyetuhu'l-Edebiyye / Kerküklü Şair Muhyiddin Kâbil ve Edebi Şahsiyeti” başlıklı makalesini yayımlamıştır.¹⁵⁵ Aynı dergide “Ebhâsun Havle Bidâyeti Târîhi'l-Edebi't-Turkmâniyyi fî'l-Îrâk / Irak'taki Türkmen Edebiyatı Tarihinin Başlangıcı Üzerine Araştırmalar” başlıklı makalesini,¹⁵⁶ Irak Türkü şair Hasan Görem hakkındaki makalesini,¹⁵⁷ Irak Türkü şair Mustafa Kemal Denden hakkındaki Türkçe makalesini,¹⁵⁸ ünlü Irak Türkü türkücü Reşit Küle Rıza hakkındaki makalesini¹⁵⁹ ve “el-Mulla Usmân el-Musulî fî Âsârihi't-Turkiyye / Türkçe Eserlerinde Molla Osman el-Musulî” başlıklı makalesini yayımlamıştır.¹⁶⁰ Ayrıca Terzibaşı Erbil şehrinde yaşayan kırk Irak Türkü şairin biyografisini ve poetikasını araştırma ve inceleme yoluyla ele aldığı değerli bir kitap da yayımlamıştır.¹⁶¹

Terzibaşı, Irak Türklerinin hoyrat olarak adlandırdığı ve çeşitli makamlara göre okunan Türkmen sanat mirasıyla da ilgilenmiştir. Bu kapsamda 1955, 1956 ve 1957 yıllarında üç ciltten oluşan bir kitap yayımlamıştır. Kitabın birinci cildi, Kerkük ve Erbil şehrine özgü olan ve Azerbaycan'da da “beyatlı” adıyla bilinen bu eşsiz sanatla ilgili her şeyin anlatıldığı bir önsöz mesabesindedir. Böylece Terzibaşı, Irak Türklerinin zenginleştirilmiş bir biçimde folklor mirasının kaydını tutmuş ve 1961'de yayımladığı *Kerkûk Havaları* adlı kitabına da bu bilgileri eklemiştir.

154 Sayı:71, Aralık 2013.

155 Sayı:60, Ocak 2013.

156 Sayı:71, Aralık 2013.

157 *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 124, Mart 2018.

158 *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 152, Eylül 2020.

159 A.g.e., Sayı: 76, Mart 2014.

160 *El-Ahâ'*, Sayı: 1-2, Mart-Haziran, 1973, s.2.

161 Bu yazı hakkında bkz. Dr. Nusret Merdan, “Mevsû'atu's-Şu'arâi't-Turkmân fî Erbil”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 27, Nisan 2010, s. 14.

Kitapta Irak Türklerinin ağıtları ve çocuk şarkıları da dahil olmak üzere çeşitli popüler ezgilerine yer vermiş ve bunların sanatsal özelliklerini ve müzikal yöntemlerini açıklamıştır.¹⁶²

Terzibaşı, Türkmen atasözleri mirasıyla da ilgilenmiş, 1962 yılında bu atasözlerini bilimsel bir üslupla analiz ve tasnifin yanında nerelerde kullanıldığını da açıkladığı *Eskiler Sözü* isimli kitabını çıkarmıştır.¹⁶³

Halk hikâyeleri ve masalları alanında ise Arap edebiyatının ünlü Leyla ile Mecnun hikayelerini ve Fars edebiyatının Ferhat ile Şirin hikayesine benzeyen (Arzu Kamber) hikayesini yayımlamıştır. Hikâyeyi kendi tarzında özgün haliyle anlatan bir Irak Türkü kadına anlattırması, sonra bunu teybe kaydetmiş ve öz karakterini korumak için yazıya dökmüştür. Ardından hikâyenin tahkikinin yanında mahiyet ve içerik açısından tahlilini içeren uzun bir giriş yazmıştır. Bu hikâye, Türkmen şivesinin öğretilmesi amacıyla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde okutulmaktadır. Hikâye, 1964'te Bağdat'ta, 1967'de Tahran'da, 1971'de Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de (Kiril alfabesiyle) ve 1971'de İstanbul'da (günümüz harfleriyle) olmak üzere farklı tarihlerde birçok kez yayımlanmıştır.¹⁶⁴

Terzibaşı 1985 yılında Türkçe olarak *Kerkük Matbuat Tarihi* adlı değerli bir kitap yayımlamış ve bu kitapta Osmanlı ve Irak devrinde Kerkük'te kurulan matbaaları ve gazeteleri araştırmıştır. Kitap 2005 yılında, Kerkük Vakfı tarafından günümüz harfleriyle yayımlanmıştır.

Ata Terzibaşı'nın Türkmen edebiyatı, bu edebiyatın sembol isimleri ve hocaları üzerine yaptığı inceleme ve araştırmaların yanı sıra, ünlü Türk şair ve yazarların değerli eserlerini araştırma ve tanııtma konusunda da büyük bir ilgiye sahip olduğu görülmektedir. Kendisi araştırma ve incelemelerinde mutasavvıf şair Nesimî (ö. 1394)¹⁶⁵ ve Türkiye'nin önemli şairlerinden biri olarak kabul gören Abdülhak Hamit Tarhan'a yer vermiştir. Tarhan'ın eşine mersiye olarak kaleme aldığı "Makber" adlı şiirini incelemiş¹⁶⁶ ve ayrıca özgürlük şairi olarak tanınan Namık Kemal üzerine Türkçe olarak "Namık Kemal ve Kerkük" adlı makalesini yayımlamıştır.¹⁶⁷ Bunların dışında *Erbil Şairleri Antolojisi* başlıklı üç bölümden oluşan kitabında Erbil şehrinde yaşayan kırk Irak Türkü şairinin biyografisini ve şiirlerini konu edinmiştir. Bu eserde başlıca şu şairlere yer vermiştir: Abdullah Nâmî Efendi, Garibî, Osman Ağa (Osmânî), Hafız Mulla Yasin, Harâbî, Abdullah Ağa, Muhammed Es'ad, Şeyh Ali Muhammed Es'ad, İbrahim Hakkı Haydar Zade, Hâşim Nâhid Erbil ve Nesrîn Erbil.¹⁶⁸

* * *

Terzibaşı övülmekten hoşlanmayan ve hata yaptığında hatasını kabul eden mütevazı bir kişiliğe sahipti. Bunun en açık örneği daha önceki yazılarında yaptığı hataları serdettiği ve doğrularını gösterdiği "el-Ahtâ' elletî Vaka'tu fihâ fi Mevdû'i'l-Koriyât / Hoyratlar Konusunda Düştüğüm

162 Bkz. Vahdettin Bahattin, "Ata Terzibaşı min hilâli Muellefâtihî ve Musannefâtihî", *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 82, Kasım 2014, s.9.

163 A.g.e., aynı sayfa.

164 *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 21, Ekim 2009.

165 *El-Ahâ'*, Sayı: 1-2, Yıl: 5 Mayıs-Haziran 1965, Bağdat, s.2.

166 A.g.e., Sayı: 6, Yıl: 5 Şubat 1966, s.19.

167 A.g.e., Sayı: 1, Yıl: 5, Ekim 1965, Bağdat, s.1.

168 Dr. Nusret Merdan, "Mevsû'atu's-Şu'arâi't-Turkmân fi Erbil", *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 27, Nisan 2010, s.14.

Hatalar” başlıklı makalesidir.¹⁶⁹

Büyük yazar Terzibaşı, Türkiye’de olduğu gibi Türkçe konuşulan ülkelerde de ün kazanmıştır. 1972’de aralarında Azerbaycanlı bilim adamı Dr. Hamid Araslı’nın da yer aldığı Azerbaycan’dan gelen bir heyet Kerkük’ü ziyaret etmiş ve yüksek statüsü nedeniyle Terzibaşı’nı görmek istemiştir. İstihbarat erklerinin bu ziyaretin yapılmasını engellemek istemesi üzerine Araslı onlara şöyle demiştir: “Ben Kerkük’e bu şahsı ziyarete geldim. Eğer bize engel olursanız bundan sonra ziyareti keser ülkeme dönerim”. Bunun üzerine mecburen Terzibaşı heyetin kaldığı otele getirilmiştir.¹⁷⁰

Terzibaşı, 1965’te Bağdat’ta düzenlenen Arap Müziği Konferansına Irak heyetinin bir üyesi olarak katılmış ve “el-Makâmât eş-Şa‘biyye fî Kerkûk / Kerkûk’teki Halk Makamları” başlıklı tebliğini sunmuştur.

Terzibaşı, kadim Türkmen mirasıyla da ilgilenmiştir. Bu kapsamda 1954 yılında, yıkılan tarihi Kerkük Taş Köprü hakkında değerli bir makale yayımlamıştır. Makalesinde Hasa nehri kıyılarında taşıdığı için kimi zaman iki veya daha fazla gün karşıya geçilemediğinden ve bu nedenle Kerkük Kalesi çevresinde yaşayan memurların şehrin diğer tarafındaki hükûmet binasına gidememesi durumundan bahsetmiştir. Bu nedenle Vali Mazhar Paşa (Osmanlı Devrinde) bu taş köprü-nün yapılması emrini vermiştir.¹⁷¹

* * *

Terzibaşı 2011 yılında, *Kerkük Ağzı Türkmençe Sözlük* adlı kitabının ilk bölümünü yayımlayarak Türkmen lehçesinin belgelenmesi alanında öncü bir projeye başlamıştır. Bu çalışmasıyla Kerkük yerel lehçesinde kullanılan kelime, deyim ve hecelerin yanı sıra örnek ifadeler, fonetik taklitler, çocukların kullandığı kelimeler, kadın-erkek isimleri ve bu bölgenin diline göre adlandırılan bazı tarihi eserleri içeren yerel bir sözlük ortaya koymuştur. Ancak sağlık sorunlarının ilerlemesiyle birlikte parmaklarıyla klavye harflerine basamayacak hale geldiği için bu önemli projesini tamamlayamamıştır. Eserin üçüncü cildinde bu projeyi tamamlayamamaktan duyduğu üzüntüyü şu sözlerle dile getirmiştir: “İlim kapılarının engin olduğunun, hayatın çok kısa olduğunun ve kıyâmetin yaklaştığının farkındayım. Ademoğlu’nun enerjisi her şeyi başarmaktan acizdir. Siz değerli halkıma basit de olsa bir hizmet sunabilmek amacıyla bu kitabı tamamlamak için yola çıktım. Ancak sonunu getiremediğim için siz sevgili okurlarımdan af diliyorum... Ne yapabilirim ki... Takdir-i ilahi. Acı ve çaresizliğin ortasında, okurlarıma şu rubai hoyratı mırıldanarak “elveda” diyorum:

Dert meni aldı, neynim

Yatağa saldı neynim

Çok niyetler tutmuştum

Gönlümde kaldı neynim¹⁷²

2014 yılı şubat ayında Eskişehir’de düzenlenen VI. Türk Dünyası Edebiyat Dergileri Kongresi’nde, kongre heyeti edebiyat alanındaki süregelen üretimleri ve başta Irak Türkleri olmak üzere insanların kültürüne olan katkısı dolayısıyla Sn. Ata Terzibaşı’ya plaket takdimini uygun

169 Ata Terzibaşı, “Hoyrat Konusunda Yanıltılar”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı:50, Mart 2012.

170 Bkz. Muhammed Mehdi Beyat, “Ata lâ Yendub”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 21, Ekim 2009, s.11.

171 Ata Terzibaşı, “Kerkük’ün Taş Köprüsü”, *Kardaşlık*, İstanbul, Sayı: 53, Mart 2012, s.12.

172 Habib Hürmüzlü, “Nazratun ilâ Muellefâti Terzibaşı ve Âhiru Netâcihi: el-Mevsû‘atu’t-Turkmâniyye”, *Kardaşlık*, İstanbul, Sayı: 70, Nisan-Haziran 2016, s.60.

görmüştür. Plaketi Terzibaşı'yı temsilen Dr. Mehmet Ömer Kazancı almış ve takdirleri dolayısıyla heyete teşekkür etmiştir.

Terzibaşı, 1996 yılında Türk Dil Kurumu'nda yardımcı üyeliğe seçilmiştir. 1992 yılında, Azerbaycan Yazarlar Birliği üyeliğine seçilmiş ve 2007 yılında Azerbaycan Victor Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanına layık görülmüştür. Terzibaşı, çok sayıda uluslararası programa katılım sağlamış olup bunlardan bir kısmı aşağıda serdedilmiştir:

- 1964'te Bağdat'ta düzenlenen Arap Müziği Konferansı-"el-Makâmât eş-Şa'biyye fi Kerkûk / Kerkûk'teki Halka Ait Makamlar"

- 1973'te Ankara'da düzenlenen I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi – "Sini Zarf Oyunu ve Psikolojik Değerlendirmesi"

- 1973'te İstanbul Üniversitesi'nin düzenlediği uluslararası konferansta "Irak Türkmenlerinde Hoyrat" başlıklı tebliğini sunmuştur.

- 1976'da İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün ikincisini düzenlediği uluslararası konferansta "Türkmen Ağzında Sessiz Kâf" başlıklı tebliğini sunmuştur.

Kerkûk Vakfı'nın İstanbul'da çıkardığı *Kardeşlik* dergisi, 80. yaş günü münasebetiyle kendisi hakkında özel sayı çıkarmıştır. Kerkûk şehrinde yayımlanan Türkmeneli – *el-Edebu ve's-Sekâfe* dergisi de doksanıncı yaş günü münasebetiyle özel bir sayı yayımlamıştır.

Araştırmacı-yazar Velîd el-Kaysî, Bağdat'taki *Kardeşlik* dergisinde yayımladığı "Nûbeliyyûn bidûni Nûbel / Nobelsiz Nobelliler" başlıklı makalesinde Ata Terzibaşı'yı şöyle anlatmaktadır: "Büyük bilgin Ata Terzibaşı, memleketi Kerkûk'e duyduğu sevgisi dolayısıyla bu şehrin edebi, dilbilimsel ve folklorik tarihiyle ilgilenen önde gelen Iraklı Türkmen yazarlardan biridir. Kendisi asıl bir kişi olup tüm dünyevi zevk ve eğlencelerden uzak durup kalem ve kâğıtla haşır neşir olmuş, böylece gerçek Türkmen edebiyatını araştıran kimselerin odak noktası haline gelmiştir. Övgüden hoşlanmaması, şöhret peşinde koşmaması ve bu uğurda mücadele vermemesi onun kişilik özelliklerindendir."¹⁷³

2014 yılında Irak Türkmen Basın ve Medya Kurumu ve Kerkûk Üniversitesi'nin aktif katılımıyla; yerel TERT kanalı, Irak Gazeteciler Sendikası- Kerkûk Şubesi, Irak Türkmen Yazarları Vakfı, Kerkûk Türkmenler için Hukuki Adalet Vakfı, Türkmeneli Öğrenci ve Gençlik Birliği, *Türkmeneli* gazetesinin yayın kurulu ve Kerkûk Kültür Vakfı koordinasyonu; doksanıncı doğum günü vesilesiyle büyük üstat Av. Ata Terzibaşı onuruna Kerkûk Üniversitesi salonunda bir kutlama düzenlenmiştir. Ayrıca Aydın Kerkûk, kendisi hakkında Ata Terzibaşı, *Hayatuhu ve Muellefâtuhu / Ata Terzibaşı'nın Hayatı ve Eserleri* adlı bir kitap yayımlamıştır.

* * *

Irak Türkü bilim adamı ve yazar Ata Terzibaşı, hastalığına karşı verdiği büyük mücadelesinin ardından 31 Mart 2016'da, Kerkûk'te vefat etti. Bu acı olay nedeniyle taziye telgrafları yağdı. Taziyesini bildirenler arasında şu kişi ve kurumlar vardı: Irak Cumhurbaşkanı Fuad Masum, Meclis Başkanı Dr. Selim Cüburi, dönemin Irak Türkmen Cephesi Başkanı Erşat Salihi, dönemin Irak Türkmen Cephesi Başkan Vekili Hasan Turan, İ'tilâf Muttehidûn li'l-İslâh (Birleşmiş Reform Koalisyonu) Başkanı Üsame Necefi, Türkmen Muharipler Derneği, Kerkûk

173 Bkz. Sayı: 217-218, Yıl: 2007, s.28.

Görsel:

Ata Terzibaşı'nın Mezar Taşı

lisi Ayhan Nasuhbeyoğlu, TDK Başkanı Prof. Dr. Mustafa Sinan Kaçalın, Ankara'da bulunan Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı'nın Eski Başkanı Fatih Türkcan, bu vakfın üyelerinden Dr. Muzaffer Arslan ve Fevzi Türker, Ankara'da bulunan Avrasya Kültür ve Araştırma Merkezi Başkanı, Eski Sağlık Bakanı Halil Şıvgın, Irak Temsilciler Meclisi eski Milletvekili Hasan Özmen, Türkiye'de bulunan Türkmeneli Dernekler Federasyonu'nun Başkanı Dr. Aydın Beyath, TÜRKSOY Genel Sekreteri Yrd. Doç. Dr. Fırat Purtaş, Avrasya Yazarlar Birliği Genel Başkanı Yrd. Doç. Dr. Yakup Ömeroğlu, Irak Türkmen Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Şemsettin Küzeci, Türkmen Basın Konseyi Derneği Başkanı Kemal Beyatlı, Ata Terzibaşı'nın akrabalarından Turan Terzibaşı, Araştırmacı-Yazar Nail Tan ve Gazeteci Hayrettin Evgin.

Dr. Tefvîk Altuncu, Ata Terzibaşı hakkında şöyle demiştir: “Bu büyük yazarın ahirete irtihaliyle birlikte kültürün ender bulunan değerli bir meta haline geldiği ve aydınların iz bırakmak için büyük çabalar verdiği bir dönemde, Mezopotamya kültürü onurlu figürlerinden birini kaybetmiştir. Ruhlarınız şad olsun.”¹⁷⁴

Araştırmacı akademisyen Prof. Dr. Fevzi Nuri Abdullah Beyati, Ata Terzibaşı hakkında şunları söylemiştir: “O, gerek dünyevi gerekse de maddi tüm süslerden ve medyatik şöhretten kendini uzak tuttu ve ciddi bir bilim adamı ve sosyal araştırmacı olarak kalmayı tercih etti. Düşüncesini ve enerjisini yurttaşları ile İslam ve Arap ülkelerindeki kardeşleri için kitaplar yazmak için kullandı.”¹⁷⁵

174 Dr. Tefvîk Altuncu, “el-Edîb Ata Terzibaşı ve'r-Rahîl bi's-Samî", *Sahifetu el-Musakkaf*, 25 Mayıs 2021.

175 Fevzi Nûrî 'Abdullâh el-Beyâtî, “Celsetun Nâfi'atun maa' el-'Âlim el-Mevsû'î Ata Terzibaşı el-Muhâmî", *Mecelletu Turkmen eli - el-Edebu ve'l-Fen*, Sayı: 76, Mayıs 2014.

Irak Türkü yazar Vahdettin Bahattin, Terzibaşı'nı şöyle anlatır: “İçinde bulunduğumuz devirde Kerkük, çeşitli alanlarda ve uzmanlıklarda birçok deha çıkarmıştır. Bunlardan biri de fedakârlığı, çektiği acıları ve sunduğu hizmetleri bir yana; çağdaş Türkmen kültürünün yolunda bir mihenk taşı ve sembol gelmiş Ata Terzibaşı'dır. Ayrıca kendisi şahsi kanaatleri ve ahlaki yükümlülüklerine bağlı kalarak toplumumuzun öncüleri arasında yerini almıştır.”¹⁷⁶

Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı, 12. Türk Dünyasına Hizmet ödülünü, 6 ülkeden seçilen 12 kişi ve kuruma dağıtmış ve bu kapsamda Irak Türklerinden Ata Terzibaşı da ödüle layık görülmüştür.

KAYNAKLAR

-İbrâhim el-‘Allâf, *Ata Terzibaşı ve tevsîku turâsi ve târihi Kerkûk el-Hadîs*, Merkezu'd-Dirâsati'l-İklî-miyye, Musul Üniversitesi.

-İbrâhim Halîl el-‘Allâf, “el-Muerrih Ata Terzibaşı”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 21, Ekim 2009.

-Fevzî Nûrî ‘Abdullâh el-Beyâtî, “Celsetun Nâfi‘atun maa‘ el-‘Âlim el-Mevsû‘î Ata Terzibaşı el-Muhâmî”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 76, Mayıs 2014.

-Necat Kevseroğlu, “Ata Terzibaşı ve İnetân ve Sittûn Vesîka Târihiyye ‘an Turkmâniyyeti Kerkûk”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 82, Kasım 2014.

-Muhammed Mehdî Beyât, “el-Ustâz Ata Terzibaşı – Ata lâ Yendub”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 21, Ekim 2009.

-Vahdettin Bahattin, “Ata Terzibaşı min hilâli Muellefâtihi ve Musannefâtihi”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 1008, Nisan 2010.

-Vahdettin Bahattin, *Vucûh Turkmâniyye fi rihâbi's-sekâfeti ve's-sahâfe, Nâdi'l-Ahâ' et-Turkmânî, el-Merkezu'l-‘Âm – Bağdat 2008.*

-Vahdettin Bahattin, ‘Alâmetun fârikatun ‘alâ tarîki's-sekâfeti't-Turkmâniyyi'l-Muâsıra – Mevsûatu Turkmânî'l-‘Îrâk.

-Nusret Merdan, “Ata Terzibaşı Yuvesîku Târîhe't-Tibâ‘ati ve's-Sahâfeti fi Kerkûk”, *el-Hivâru'l-Mutemeddin*, Sayı: 728, Ocak 2004.

-Vahdettin Bahattin, “Ata Terzibaşı min hilâli Muellefâtihi ve Musannefâtihi”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 82, Kasım 2014.

-Nusret Merdan, “Mevsû‘atu's-Şu‘arâi't-Turkmân fi Erbîl”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 27, Nisan 2010.

-Nusret Merdan, “‘Amîdu's-Sekâfeti't-Turkmâniyyeti fi'l-‘Îrâk Ata Terzibaşı, Eş‘alu Şem‘atin fi'z-Zulâm”, *Mevsû‘atu Turkmânî'l-‘Îrâk*, 28 Eylül 2009.

-Velîd el-Kaysî, “Nûbeliyyûn bidûn Nûbel”, *el-Ahâ' el-Bağdâdiyye*, Sayı: 217-218, 2007.

-Muhammed Hîdr Mahmûd, “el-Muerrih Ata Terzibaşı”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*,

¹⁷⁶ Vahdettin Bahattin, *a.g.e.*

Sayı: 27, Nisan 2010.

-Muhammed Mehdi Beyat, “Ata lâ Yendub”, *Mecelletu el-Musakkaf*, Kasım 2009.

-Gazi en-Nakîb, “el-Bâhis el-Mevdû’î el-Ustâz Ata Terzibaşı”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 21, Ekim 2009.

-Hasan Kevser, “el-Bâhis el-Muhâmî Ata Terzibaşı, Yeculluhu’l-Udebâu ve Yektedî bihi el-Akâdemîyyûn”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 21, Ekim 2009.

-Fâdil el-Hallâk, “el-Ustâz el-Kebîr Ata Terzibaşı ellezî Hamelet A’mâlehu Huviyyete’l-Îrâk ve Ta’m et-Turkmân”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 100, Mayıs 2016.

-Fâdil es-Sâlihî el-Muhâmî, “Zikrayât maa’ el-Muhâmî er-Râhil Ata Terzibaşı”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 100, Mayıs 2016.

-Faruk Faik Köprülü, “el-‘Allâme Ata Terzibaşı: Nehrun Hâlidun”, *Mecelletu Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 32, Eylül 2010.

-Habib Hürmüzlü, “Ata Terzibaşı Râidu’s-Sekâfeti’t-Turkmâniyye”, *Kardaşlık*, İstanbul, Sayı: 23, Temmuz-Eylül 2004.

-Habib Hürmüzlü, “Zikrayâtî maa’ Ata Terzibaşı el-Muhâmî ve’l-Edîb ve’l-Muerrih ve’l-Bâhis et-Turkmânî”, *Kardaşlık*, Sayı: 14, Nisan-Haziran 2007.

-Habib Hürmüzlü, “el-‘Allâme er-Râhil Ata Terzibaşı ve Âhiru Netâcihi: el-Kâmûs et-Turkmâniyyi”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı: 99, Nisan 2016.

-Habib Hürmüzlü, “Nazratun ilâ Muellefâtî Terzibaşı ve Âhiru Netâcihi: el-Mevsû‘atu’t-Turkmâniyye”, *Kardaşlık*, İstanbul, Sayı: 70, Nisan-Haziran 2016.

-Felah Yazaroğlu, ‘Allâme Ata Terzibaşı – ‘Alemun min A’lâmi’l-Fikri ve’l-Edebi ve’s-Sekâfeti ve’s-Sahâfe, bizturkmeniz.com, 22 Kasım 2014.

-Hâzım Nâzım Fâdil, *Amîdu’s-Sekâfeti’t-Turkmâniyye fî’l-Îrâk Ata Terzibaşı*, Merkezu’l-Îlâmi’t-Turkmâniyyi’l-Îrâkî, tarihsiz.

-Dr. Tevfik Altuncu, “el-Edîb Ata Terzibaşı ve’r-Rahîl bi’s-Samt”, *el-Musakkaf Gazetesi*, 25 Mayıs 2021.

IRAK HEYKELTIRAŞÇILIĞININ ÖNCÜ SANATÇISI

FETHİ SAFVET KIRDAR

(1896 – 1966)

Fethi Safvet Kırdar, Irak'ta resim ve heykel sanatının öncülerinden biri ve geçen yüzyılın 40'lı yıllarında ortaya çıkan sanatçı kuşağının ustası olarak kabul edilmektedir. Yazar ve tarihçi Mîr Basrî, kendisini *A'lâmu'l-Fenni fi'l-'Irâki'l-Hadîs* adlı kitabında kendisinden bu şekilde bahsetmektedir.

Sanatsal resimleriyle büyük ün yapmış ve bu sayede 1931'de, Bağdat'ta düzenlenen tarımsal sanayi fuarında Irak'ın önde gelen sanatçıların resimleri arasında birincilik ödülünü kazanmış ve altın madalyaya layık görülmüştür. Kendisi heykeltıraşlık alanında da geçen yüzyılın 40'lı ve 50'li yıllarının önde gelen sanatçılarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. O dönemde devlet, bu büyük sanatçının elinden çıkan Irak Devlet Arması modelini benimseme kararı almış ve bu armadan yüzlercesini imal ederek Irak genelinde bulunan bakanlıklara ve resmi dairelere yerleştirmiştir.

Fethi Safvet Kırdar, Kerkük'ün önde gelen iş adamlarından Muhammed Said Çelebi Kırdar'ın oğludur. Kırdar ailesi, Irak'ın Kerkük şehrinde tanınan asil Irak Türkü ailelerinden biridir. Kırdar ailesinden 1953 yılında milletvekilliğe seçilen Emin Kırdar ve 1958 yılında milletvekilliğine seçilen Nezir Kırdar gibi birçok seçkin isim ün kazanmıştır. Ressam Fethi Safvet Kırdar'ın kuzeni Lütfi Kırdar ise 1957'de Başbakan Adnan Menderes'in kurduğu hükümette bakanlık yapmış ve hizmetlerinden dolayı İstanbul'un en büyük kongre salonuna adı verilmiştir. Sami Kırdar Irak'ın ilk mimarı, Nazım Kırdar da Irak'ta faaliyet gösteren ilk eczacı olarak tanınmaktadır.

1896 yılında, Kerkük'te doğan Fethi Safvet Kırdar, 1905 yılında henüz 8 yaşındayken babasının ticari işleri nedeniyle Bağdat'a taşındı. İnsanlar babasına, büyük ticaretçilere yakıştırılan "Çelebi" unvanını verdi. Ataları, memleketi Kerkük'ün çevrelerinde ve Erbil yakınlarındaki Altun Köprü bölgesinde sahip oldukları topraklardan elde ettikleri mahsullerin ticaretini yapmaktaydılar.

Fethi Safvet, Bağdat'ta bulunan Askeri Rüstiye'yi bitirdikten sonra 1912 yılında -henüz 16 yaşındayken- o zamanlar Kerkük'teki tek lise olan Kerkük Sultanisi'nde resim ve beden eğitimi öğretmenliği yapmaya başladı. 1913 yılında, akrabası Kudsizade Ahmed Medenî Efendi'nin çıkardığı *Ma'ârif* dergisinin yayın heyetine katıldı. Derginin ilk sayısı 26 Haziran 1913'te yayımlandı. Aynı dönem Terbiye-i Bedeniye ve Mektep Oyunları adında Türkçe bir kitap çıkardı.

Fethi Safvet, I. Dünya Savaşının patlak vermesi üzerine 1914 yılında, asteğmen rütbesiyle Osmanlı ordusuna zorunlu hizmete çağrıldı. Bir süre İstanbul'da askeri eğitim gördükten sonra Filistin cephesine gönderildi. Buradaki görevi sırasında İngiliz kuvvetleri tarafından esir alındı ve Filistin'in Tulkarim şehrinde alıkonuldu. Daha sonra bir grup esirle birlikte Mısır'a sürüldü. İskenderiye'nin Sidi Bişr bölgesindeki esaret hayatı, savaşın sonuna kadar devam etti. Esaret altındayken de resim ve fotoğrafçılık alanındaki faaliyetlerini devam ettirdi ve tutuklular arasında "Fotoğrafçı Fethi Kerkük" adıyla nam saldı.

I. Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte taraflar arasında yapılan esir mübadelesi gereğince İstanbul'a dönen Fethi Safvet, Dârülmualimîn'de eğitimine devam etti ve mezun olduktan sonra İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim ve heykel öğretmenliği görevine atandı. Burada Alman öğreticilerin açtığı resim ve heykeltıraşlık kurslarına katılım sağladı.

Fethi Safvet, 1928 yılında, ülkenin kültürel gelişimine katkıda bulunmak üzere görsel sanatlar alanında bir öncü olarak Irak'a döndü. Burada klasik resimle ilgilenmeye başladıysa da heykeltıraşlığa daha çok ilgi gösterdi. Nitekim 1926 yılında yaptığı I. Faysal'ın heykeli adının ön plana çıkmasını sağladı. O zamanlar Irak'taki ilk heykeltıraş olarak tanınmaktaydı.

Fethi Safvet, Bağdat'taki Dârülmualimîn'de el sanatları, heykel ve resim öğretmenliği görevine tayin edildi. Bu görevi emekliliğine kadar 34 yıl boyunca sürdürerek bugüne kadar yüzlerce öğrencinin eğitim ve öğretimine katkıda bulundu. Ayrıca seçkin öğrencilerin İtalya, Fransa ve İngiltere'ye gönderilmesini sağladı. Fethi Safvet; Irak'ın ünlü ressam ve heykeltıraşlarından Cevat Selim ve Faik Hasan gibi onlarca sanatçının yetiştirilmesinde önemli rol oynadı. Fethi Safvet, 1929 yılında dört bölümden oluşan ve el sanatları eğitimini konu alan *Nemâzicu'l-A'mâli'l-Yedevîyye (El Sanatlarından Örnekler)* adlı bir kitap yayımladı. Kitap, Eğitim Bakanlığınca tüm sınıflarda okutulmak üzere yayımlandı.

1931'de Bağdat'ta düzenlenen tarımsal sanayi fuarına katılan sanatçılar arasındaydı. Bu fuar-daki eseri, en iyi görsel çalışma seçilerek birincilik ödülüne ve altın madalyaya layık görüldü. Ayrıca 1948 yılında, Eğitim Bakanlığı bu müstesna sanatçıyı sanat alanındaki hizmetlerinden dolayı takdir etmek üzere Kahire, Paris ve Londra'ya gönderdi. Bu sayede kendisi söz konusu ülkelerdeki müzeleri, sanat galerilerini ve güzel sanatlar akademilerini ziyaret etme imkânı buldu.

Fethi Safvet, 1940 ile 1957 yılları arasındaki dönemde Bağdat'ın el-Azamiyye mevkiinde bulunan Kraliyet Mezarlığı yakınlarındaki Dârülmualimîn'in ana salonunda yıllık olarak el sanatları ve görsel eserler sergisi düzenlerdi. Bu sergisinde heykeller, resimler ve çeşitli görsel eserlere yer verilmekteydi. Kral Faysal, Kral Gazi ve Şair Cemil Sıdkı Zehavi'nin büstü, heykeltıraşlık alanındaki eserlerindendir. Kendisi suluboya ile resim yapmayı tercih etse de öğrencilerini her türden resim yapmaya teşvik ederdi.

Sanatçı Fethi Safvet Kırdar'ın, hâlâ arkadaşlarının ve tanıdıklarının evlerinde muhafaza edilen onlarca heykeli mevcuttur. Kendisinin yaptığı ve geçen yüzyılın 30'lu ve 40'lı yıllarına damgasını vuran eserlerinden en önemlileri; büyük Iraklı Şair Cemil Sıdkı Zehavi'nin heykeli, eğitim alanındaki büyük hizmetlerinden dolayı Mezopotamya Madalyası ile ödüllendirilen büyük eğitimci Ali Mazlum'un heykeli, malum trafik kazasında hayatını kaybetmesinin ardından yaptığı Kral I. Gazi'nin heykeli ve yukarıda da değindiğimiz Irak Devlet Armasıdır.

Bağdat'ta Taha Caddesi'ndeki evinin girişinde, kükreyen büyük bir aslan heykeli bulunmaktaydı. Sanatçı, kendi büstünü yaparak heykeltıraşlık faaliyetine son vermiştir. Söz konusu büst,

başta Bağdat'ta ailesi tarafından muhafaza edilmiş, ardından Ürdün'ün başkenti Amman'a, oğlu araştırmacı ve diplomat rahmetli Necdet Fethi Safvet'in evine nakledilmiştir. Büst, hâlâ bu evde muhafaza edilmektedir.

Fethi Safvet, yıllarca icra etmiş olduğu heykel sanatından dolayı yorgun düşmüş, birkaç kez kalp krizi geçirmiş ve ardından bu zevki bırakmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte çizim yapmakla yetinmiş; dingin sulu boya renkleriyle Irak'ın ulusal şahsiyetlerinin resmini yapmıştır. Oldukça saydam genel hattı, yumuşak çizgileri, ustaca kullanılmış renkleri ve iyi işlenmiş temasıyla temayüz eden bu levhaların her birini çocuklarına dağıtmıştır. Eserlerinin çoğu; Bağdat'ı, bu şehrin günlük hayatını, dükkânlarını ve sokaklarını ele almakta ve memleketi Kerkük'ü, bu şehrin tarihi kalesini ve yeşil çayırılarındaki yaşamı yansıtmaktadır.

Fethi Safvet, ressamlığı ve heykeltıraşlığının yanında şairliğiyle de tanınmıştır. Kendisi, Türkmen edebi hareketinin merkezi durumundaki Kerkük'te çıkan *Havâdis* gazetesi ve *Ma'ârif* dergisinin çıkmasıyla kendini gösteren reform hareketi çerçevesinde Türkmen şiirinin yenilenmesine ve çağın gereklerine uygun hale getirilmesine öncülük etmiş bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Fethi Safvet, bu dergide yayımladığı makalelerle halkı bilinçlendirmeyi ve doğru yöne kanalize etmeyi amaçlayarak derginin yayın heyetine katılmıştır. Ayrıca 1915 yılında, edebiyat ve kültür temalı *Kevkebu'l-Ma'ârif* dergisinin yayımlanmasına da katkı sağlamıştır.

Kıymetli sanatçı ve yazar Fethi Safvet'in eğitim-öğretim sahasındaki kitaplarının, o dönem bu sahada basılan kitaplarla karşılaştırıldığında üstün bir konumda olduğu görülmektedir. Hicri 1331 yılında, Kerkük'te basılan *Terbiye-i Beden ve Mektep Oyunları* kitabı ve 1929 yılında, Bağdat'ta basılan *Nemâzicu'l-Eşğâli'l-Yedevîyye* kitabı bu değerli kitaplar arasındadır.

Öncü sanatçı Fethi Safvet Kırdar'ın, heykeltıraşlık alanında ne kadar üst düzey bir usta olduğunu ifade edebilmek için kendisinin Ata Sabri, Hâfız ed-Durûbî ve Muhammed Ğanî Hikmet gibi çok sayıda tanınmış sanatçıya hocalık ettiğini zikretmek yeterli olacaktır. Buna rağmen Önde Gelen Iraklı Sanatçılar Müzesi, onun eserlerinden hiçbirine yer vermediği gibi; 1988 yılında, Görsel Sanatlar Dairesi tarafından yayınlanan müze yayınında da bu ismi tamamen görmezden gelmiştir. Aynı şekilde eleştirmen ve yazar Nuri er-Râvî'nin, *Teemmulât fi'l-Fenni'l-İrâkiyyi'l-Hadîs (Modern Irak Sanatı Üzerine Düşünceler)* adlı kitabında Safvet'in adı geçmemektedir. Şevket Rebî'i de *Levhât ve Efkar (Tablolar ve Fikirler)* adlı kitabında ve *el-Fennu't-Teskîli fi'l-İrâk (Irak'ta Görsel Sanatlar)* adlı kitabında bu ismi görmezden gelmiştir. Aynı şekilde Nizar Selim, 1973 yılında gerçekleştirilen I. Arap Güzel Sanatçılar Konferansı vesilesiyle basılan *Vâki'u'l-Hareketi'l-Fenniyyeti't-Teskîliyye fi'l-İrâk (Irak'ta Görsel Sanatlar Hareketi Gerçeği)* adlı kitabında Fethi Safvet'ten bahsetmemiştir. Aynı şekilde Şâkir Hasan âli Sa'îd, *el-Beyânât el-Fenniyye fi'l-İrâk ve Fusûlun min Târîhi'l-Harakereti't-Teskîliyye fi'l-İrâk* adlı kitaplarında kendisine yer vermemiştir.¹⁷⁷ Ünlü yazar Cabra İbrahim Cabra da bu büyük sanatçının eserlerini görmezden gelmiştir. Ne yazık ki Cevâd Selim, Hâlid er-Rahhâl, Muhammed Ğanî Hikmet ve İsmâîl Fethî gibi Iraklı heykeltıraşları araştıran onlarca yazar, araştırmalarında Fethi Safvet Kırdar'a yer vermemiştir.¹⁷⁸

Yaz aylarını İstanbul'da geçiren Fethi Safvet Kırdar, 11 Temmuz 1996 yılında, İstanbul'un Suadiye semtindeki yazlığında Hakkın rahmetine kavuştu. Naaşı, Kozlu Mezarlığı'na defnedildi. Büyük oğlu Necdet Fethi Safvet, babasının sanatçı arkadaşlarından ve çok sayıda kişiden taziye

¹⁷⁷ Bkz. Âmir Hanâ Futûhî, "Siyâsetu't-Temyîzi'l-İrâki'l-Hadîs", *el-Hivâru ve 'r-Ra'yu'l-Hur*, 24 Aralık 2005.

¹⁷⁸ Bu bilgiler Profesör Necit Kırdar (Merhum Fethi Safvet Kırdar'ın oğlu) tarafından yazara gönderilen yazılı bir rapordan elde edilmiştir. Rapor, hâlen yazarda bulunmaktadır.

mesajı aldı. Taziyesini bildirenler arasında şu isimler vardır: Kamil Çadırcı, Cumhurbaşkanlığı Ofisi Başkanı Dr. Bedi Şerif, Irak'ın Pakistan Büyükelçisi Abdulkadir el-Kılânî, Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Ofisinde Irak'ın Temsilciliğini yapan Dr. Mustafa Kamil Yasin, Irak'ın Yugoslavya Büyükelçisi Sami es-Saffâr ve Arap Devletleri Ligi- Arap Ekonomik Birliği Konseyi Başkanı Talib Cemil.

Fethi Safvet'in oğlu Necid Fethi Safvet, 2014 yılında *Fethî Safvet – Râidu Fenni'n-Nahti fî'l-İrâk* (*Fethi Safvet - Irak Heykel Sanatının Öncüsü*) adlı bir kitap yayımlamış ve kitapta büyük sanatçı Fethi Safvet'in, Irak'ta heykel ve resim sanatının zenginleşmesine olan büyük katkısını ve yetiştirdiği sanatçı neslini anlatmıştır.¹⁷⁹

KAYNAKLAR

-Prof. Dr. Suphi Saatçi, *Türkiye Dışındaki Türk edebiyatları Antolojisi*, Cilt 6, Azerbaycan – Irak (Kerkük) Türk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997.

-Mîr Basrî, *A'lâmu't-Turkmân ve'l-Edebi't-Turkiyyi fî'l-İrâkî'l-Hadîs*, Dâru'l-Varrâk li'n-Neşr, Londra, 1. Baskı, 1997.

-Âmir Hanâ Futûhî, *Mihnetu'l-Fenni't-Teşkilîyyi'l-İrâkî*, Mihnetu'l-İrâk, kaldaya.net

-Âmir Futûhî, “Siyâsetu't-Temyîzi'l-İrâkî ve'd-Dînî fî'l-İrâkî'l-Cedîd”, *el-Hivâr ve'r-Ra'yu'l-Hur*, 24 Aralık 2005.

-Habib Hürmüzlü, “Râidu Fenni'n-Nahti fî'l-İrâk”, *Kardaşlık*, İstanbul, Sayı: 65, Ocak-Mart 2015.

-Kâzım el-Cizânî ve Zâhid el-Beyâtî, “Limâzâ Uhmile Muessisu'l-Fenni't-Teşkilîyyi'l-İrâkî en-Nahhât Fethi Safvet Kırdar ve Hummişe 'Atâuhu?”, *Mecelletu'l-Ahâ*, Özel Sayı, 217-218, 2007.

-“Men Yetezekeru'l-Fennâni'r-Râid Fethî Safvet”, www.almadasupplements.com, 28 Mayıs 2014.

-Fethi Safvet Kırdar, Vikipedi, tarihsiz.

-*Bânûrâmâ't-Târîhi ve'l-İnsân*, Fethi Safvet Kırdar, 28 Ekim 2020.

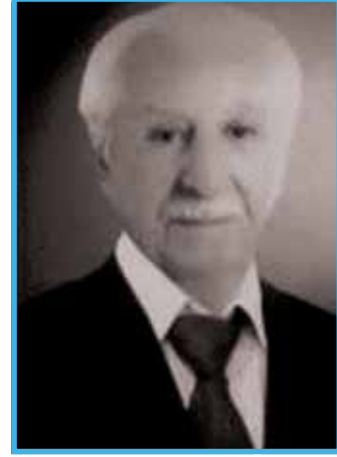
¹⁷⁹ Nedet Fethi Safvet, *Fethi Safvet - Râidu Fenni'n-Nahti fî'l-İrâk*, el-Muessesetu'l-'Arabiyyetu li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, Beyrut, II. Baskı, 2014.

BAĞDAT ŞEHİR HASTANESİNİN KURUCUSU

DR. MERDAN ALİ

(1923-2010)

Dr. Merdan Ali, 7 Şubat 1923 tarihinde Kerkük'ün Bulak mahallesinin bitişiğindeki Ahi Hüseyin mahallesinde, Irak Türkü bir ailenin oğlu olarak dünyaya geldi. Mahalle mektebinde okuma-yazmayı öğrendikten sonra Kur'ân-ı Kerîm'i hatmetti. Hem Arapça hem de Türkçe yazmasını öğrendi. Tütün ticaretiyle uğraşan babası, 1918 yılında İngiliz işgaline karşı geldiği için İngiliz güçleri tarafından tutuklandı. Annesi, Kerkük Belediye Meclisi üyesi olup ardından Belediye Meclisi Başkanlığına seçilen Hacı Yunus'un kızıdır.

Merdan Ali; ilk, orta ve lise öğrenimini Kerkük'te tamamladı. Ardından Bağdat Tıp Fakültesi'ne girdi ve 1946 yılında buradan mezun oldu. Önce Kerkük Hastanesi'ne doktor olarak atandı ve ardından Erbil Şehir Hastanesi'ne tayini çıkartıldı. O zamana kadar Erbil'de hastane olmadığı için Erbil Devlet Hastanesi'nin kurulması görevini üstlendi. Astım hastası olan Kral II. Faysal'ın tedavisini üstlenmek üzere Kralın Selahaddin ilçesindeki yazlığına çağırılması dikkat çekicidir.

Dr. Merdan Ali, tıp eğitimine 1955 yılında ABD'de bulunan Columbia Üniversitesi'nde devam etti. Yüksek lisansını "Halk Sağlığı ve Göğüs Hastalıkları" alanında yaptı. New York Göğüs Hastalıkları Enstitüsünden de sertifika aldıktan sonra Chicago'da göğüs hastalıkları doktor ve kardiyologlarla birlikte çalıştı. Diplomasını takdim eden hocası, kendisiyle gurur duyduğunu söyleyerek ABD'de kendi branşında doktor olarak çalışmasını önerdi. Ancak o, öncelikle ülkesine hizmet etmesi gerektiğini söyleyerek teklifi reddetti. Irak'a döndüğünde Bağdat'taki Kerh Hastanesi'ne Göğüs Hastalıkları Bölüm Başkanı olarak atandı. Ardından Sağlık Hizmetleri Müdürlüğü, Halk Sağlığı Müfettişliği ve Sağlık ve Köy Hizmetleri Genel Sekreterliği gibi görevlerini üstlendi. 1960 yılında, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürü oldu.

Tüm bu görevler arasında onu en çok gururlandıran, Irak'ın başkenti için büyük önem taşıyan Bağdat Şehir Hastanesi Kompleksinin kuruluşunu üstlenmesi idi. 1969 yılının sonlarından 1976 yılına kadar, inşası için büyük emek verdiği bu kurumun başkanlığını yaptı. Çünkü bu kompleks, gelişmiş hizmetler ve bölümler, modern tıbbi cihazlar ve uzman tıbbi personel açısından Orta Doğu'nun en prestijli tıp kurumu olarak kabul edilmekteydi. Bu büyük tıbbi kompleksin temeli, 18 Mart 1961 tarihinde, Başbakan ve Silahlı Kuvvetler Başkomutanı Tuğgeneral Abdülkerim Kasım (1958-1963) tarafından atılmıştı.

Anlatılana göre; Dr. Merdan Ali, Bağdat Şehir Hastanesi başkanı iken, Saddam Hüseyin (o dönem Devrim Komuta Konseyi Başkan Yardımcısı) kendisine gelerek çenesinin solundaki ve sağ yanağındaki benler için ameliyat yapılmasını istemiştir. Dr. Merdan Ali, bu tür ameliyatların istenmeyen sonuçları olduğunu ve benlerin kansere dönüşebileceğinin bilincindeydi. Ancak Saddam

ameliyat konusunda ısrarcı olunca; aralarında Dr. Aziz Mahmud Şükri, Dr. Züheyr Bahrani ve Anestezist Dr. Abdülemir Ezri'nin bulunduğu uzman tıbbi ekibi bir araya getirdi. Saddam, kendisine lokal anestezi yapılır yapılmaz yere yığıldı ve bilincini kaybetti. Ekip zor dakikalar geçirirken Dr. Abdülemir olaya el attı ve tüm bilgisi ve bilinciyle durumu düzeltti. Saddam sinirli bir şekilde uyanıp hastaneyi terk etti. Ekip neredeyse canlarına mal olacak bir beladan sağ kurtulmuş oldu.¹⁸⁰

Dr. Merdan Ali'nin ve Şehir Hastanesi Kompleksinin itibarı öyle yayıldı ki; Libya hükûmeti kendisinin donanımını, bilimsel düzeyini ve idare kabiliyetini ikrar ederek Irak'takine benzer bir kompleksin Libya'da da inşa edilmesini istedi.

Dr. Merdan Ali, Kurucu Başkanlık görevinden alınınca akademiye yöneldi ve 1979 yılında emekli olana kadar Bağdat Tıp Fakültesi'nde ders verdi.

* * *

Dr. Merdan Ali, birçok uluslararası tıp konferansında Irak'ı temsil etmiştir. Bu kabilden; İngiltere'de Veremle Mücadele Konferansı'na katılmış, 1959 Çin Halk Cumhuriyeti'ni ve 1961 yılında Suudi Arabistan Krallığı'nı ziyaret eden Sağlık Bakanlığı heyetine başkanlık etmiş, 1961 yılında, Özbekistan'da gerçekleştirilen Uluslararası Tropikal Hastalıklar Konferansı'nda Irak'ı temsil etmiş ve 1961'de, Hac mevsimi dolayısıyla kutsal topraklara gönderilen tıbbi heyetin başkanlığını üstlenmiştir. Yine 1962 yılında, Dünya Sağlık Örgütü tarafından düzenlenen Tahran Tıp Eğitimi Konferansı'nda Irak heyetine başkanlık etmiş, 1965 yılında, İsviçre'de düzenlenen Dünya Sağlık Örgütü'nün yıllık genel kurul toplantılarına katılmış ve 1968'de, Kıbrıs'ın Lefkoşa kentinde düzenlenen Dünya Sağlık Örgütü Doğu Akdeniz Bölge Komitesi Toplantısı'nda Irak heyetine başkanlık etmiştir. 1965, 1969 ve 1976 yıllarında, Dünya Sağlık Örgütü'nün yıllık genel kurul toplantılarına da katılmıştır. Bunların dışında 1975'te, Belgrad'da düzenlenen Kızıl Haç Barış ve Sağlık Hizmetleri Konferansı toplantılarına katılan Irak heyetine başkanlık etmiştir. Dr. Merdan Ali, Irak'ta sağlık merkezleri kurulması amacıyla Fransa Sağlık Bakanlığı ile anlaşma yapan heyete başkanlık etmiş ve Irak'taki tıbbi işlerle ilgili konularda İran, Hindistan ve Türkiye gibi birçok ülkeye temsilci olarak gitmiştir. Kendisi Arap Birliği'nin her yıl Kahire'de düzenlediği tıp toplantılarına katılım sağlamıştır.

Dr. Merdan Ali'nin 2010 yılında kendisiyle yapılan bir televizyon röportajında ifade ettiğine göre; Fransa'ya yaptığı ziyaretlerinden birinde Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'den Bağdat Şehir Hastanesi kompleksinde çalışmak üzere uzman doktorlar göndermesini talep etmiştir. Bunun üzerine Gaulle, farklı alanlarda ihtisas yapabilmeleri için Iraklı doktorları Fransa'nın en iyi hastanelerine kabul etmiştir.¹⁸¹ Dr. Merdan Ali'nin bu alandaki çabaları meyvesini vermiş; Irak'ta artık verem hastalığı görülmez olmuştur.

Dr. Merdan Ali, ülke dışında hizmet etmesi için çok sayıda davet almıştır. Örneğin Libya'daki Trablus Üniversitesi, kendisinden üniversite bünyesinde bir eğitim hastanesi kurması için talepte bulunmuştur. Ayrıca bazı Arap ülkeleri ve Dünya Sağlık Örgütü, kendisine uzman olarak çalışmayı teklif etmiştir. Ancak o, yurt dışında çalışmak istemediği için tüm bu teklifleri reddetmiştir.

Tıp alanında birçok faaliyete imza atan Dr. Merdan Ali, Amerikan Göğüs Hastalıkları Doktorları ve Kardiyologlar Akademisi'nin bir üyesi idi. 15 yılı aşkın bir süre Irak'taki Veremle Müca-

180 Hüseyin Ali Galip, "el-Âlemu't-Turkmânîyyi'l-Asâmî ed-Duktûr Merdan Ali", *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı:29, Haziran 2010, s.3.

181 Bu röportaj, 26 Aralık 2010 tarihinde Türkmeneli TV'de yayımlanmıştır.

dele Derneği'nin Genel Sekreterliği yapmış ve Irak Kızılay'ında 16 yıl çalışmıştır.

Dr. Merdan Ali'nin Irak'ta sağlık hizmetlerinin planlanması alanında birçok çalışması ve araştırması bulunmaktadır. Veremden koruma amacıyla yapılan BCG aşısını, Irak'ın kırsal kesimlerdeki sağlık araştırmalarını ve Irak'taki sağlık planlamasını konu edinen araştırması, 1967 yılında, *Mihenu't-Tib* dergisinde yayımlanmıştır. 1965 yılında, sigara ve bronş kanseri üzerindeki etkisi üzerine yaptığı araştırma ve 1966 yılında Irak'ta kolera üzerine yaptığı araştırma *es-Sihhatu'l-Âm* dergisinde yayımlanmıştır.¹⁸² Onun bu akademik aktifliği, Hacettepe ve Bilkent Üniversitesi'nin kurucusu Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın da dikkatini çekmiştir. Doğramacı, birden fazla kez bu iki üniversiteden birinde çalışmasını istediye de o, tıp alanındaki çalışmalarını Irak'ta sürdürmeyi tercih etmiştir.

Rahmetli Irak Türkü araştırmacı-yazar Vahdettin Bahattin, Dr. Merdan Ali'den şöyle bahsetmektedir: “Bir keresinde bana Irak dışından kalp ve göğüs hastalıkları için kullanılan tuhaf bir cihaz ithal ettiğini söylemişti. Bu cihaz, daha yeni kullanılmaya başlanmıştı. Ancak o Şehir Hastanesi'nden ayrılınca bu cihaz tamamen âtl duruma düştü. Çünkü daha hiç kullanılmamıştı. İsteseler de ne çalıştırabildiler ne de kullanabildiler.”¹⁸³

BAAS rejimi döneminde Cumhurbaşkanı olan Ahmed Hasan el-Bekir, Dr. Merdan Ali'nin tıp alanındaki hizmetlerini takdir etmiş ve ona şehir hastanesiyle ilgili resmi taleplerinin yerine getirilmesi için kendisini direkt arayabileceği bir telefon tahsis etmiştir.

Dr. Edib el-Fekîkî, *Mu'cemu'l-Atibbâi'l-İrâk* adlı kitabında onun hakkında şöyle demektedir: “Dr. Merdan Ali, Sağlık Bakanlığı'nın en önemli idari isimlerinden biriydi. Bilimsel donanımı ve planlama yeteneği ile bütünleşmiş güçlü kişiliği hayranlık uyandırıcıdır. Bu nedenle bir aralar kendisine ‘Sağlık Bakanlığının elektronik beyni’ lakabı takılmıştı.”¹⁸⁴

Özetle; Dr. Merdan Ali, Bağdat Şehir Hastanesi Kompleksini kurmasının yanı sıra sağlık alanında oldukça önemli başarıları imza atmıştır. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

- 1954 ve 1955 yıllarında Erbil Sağlık İdaresinin örgütlenmesi.
- 1960 yılında işlevini yitiren Tıbbi Hizmetler İdaresinin örgütlenmesi.
- Farklı vilayetlerde doktorlar için uzmanlık kurslarının açılması ve hemşirelik okullarının kurulması.

Dr. Merdan Ali, tıp alanında ülkesine sunduğu bu büyük hizmetlerin yanında, Irak'taki Türkmen unsuruna sosyal, kültürel ve siyasi alanda hizmet etmekten de geri kalmamıştır. Nitekim 14 Temmuz 1959'da gerçekleştirilen vahim Kerkük Katliamı'nın ardından Irak'ın önemli bir kesimini teşkil eden Irak Türklerinin durumunu ve nasıl ayağa kaldırılabilceğini mütalaa etmek için Bağdat'ta toplanan Irak Türkü fikir, kültür ve siyaset adamlarının başında bulunmuştur. Toplantılarda Türkmenlerin varlığını ve kültürünü kalkındırma yollarının yanında Irak'ta milli, kültürel ve siyasal haklarını elde etmeleri için yapabilecekleri çalışmalar masaya yatırılmıştır. Bu toplantılar sonucunda Irak Türkü elitler, Irak Türkü vatandaşları bir araya getiren bir teşkilat kurma, kat-

182 Bkz. Dr. İbrahim Halil Sait, *et-Tibbu fi Kerkûk*, I. Baskı, Kerkük, 2010, s.296.

183 Vahdettin Bahattin, “Havâtır ve Sevânih – ed-Duktûr Merdan Ali Kemâ ‘Araftuhu”, *el-Ahâ' - Kardeşlik*, Bağdat, Sayı: 255-256, Ocak-Şubat 2011, s.2.

184 Bağdat Baskısı, 1981.

liamın yaralarını sarma, Irak Türkü araştırmacılara maddi-manevi destek sağlama ve Türkmen kültürüne hizmet etme noktalarında anlaşmaya varmıştır.

Başta bu hedefleri gerçekleştirmek için faaliyet gösterecek bir siyasi partinin kurulması karara bağlandı. Bunun için o dönem otoriteyi elinde tutan Başbakan ve Silahlı Kuvvetler Başkomutanı Tuğgeneral Abdülkerim Kasım ile temasa geçildi. Ancak Abdülkerim Kasım, Irak Türklerinin taleplerine gösterdiği hoşgörü ve onları destekleme arzusu ile birlikte Irak'ın içinde bulunduğu hassas koşullar nedeniyle ülkede herhangi bir siyasi parti kurma izninin verilmesinin mümkün olmadığını açıkça ifade etti. Nihayetinde Abdülkerim Kasım, Irak Türklerinin hedeflerini gerçekleştirmeleri amacıyla parti hüviyetinden yoksun apolitik bir teşekküle izin verdi. Böylece Irak'ta Türkmen davasına hizmet için faaliyet gösterecek "Türkmen Evi"nin kurulması fikri doğdu. Herkes bu yeni oluşumun adının Nâdi'l-Ahâî't-Turkmânî (Türkmen Kardeşlik Ocağı) olması noktasında görüş birliğine vardı. Dr. Merdan Ali, sonraları bir televizyon kanalında verdiği röportajda, Abdülkerim Kasım'ın Türkmen evinin açılışı münasebetiyle kendilerine bir tebrik mesajı gönderdiğini açıkladı.¹⁸⁵

Herkes Dr. Merdan Ali'nin Ocağın geçici heyetinin başkanlığını üstlenmesi noktasında hemfikir. Dr. Merdan Ali, Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın ilk başkanı olarak seçildi ve bu görevini birkaç yıl boyunca sürdürdü.

Türkmen Kardeşlik Ocağı, Dr. Merdan Ali'nin başkanlığı döneminde Türkmen Ocağına ve toplumuna hizmet alanında önemli adımlar atmıştır. Irak Türkü üniversite öğrencileri için Ocak bünyesinde birim kurulması, Ocak kütüphanesinin kurulması, *Kardaşlık* dergisinin çıkarılması, spor kulübünün açılması ve yıllık olarak konser düzenlenmesi; Dr. Merdan Ali'nin başkanlığındaki idari heyetin sunduğu önemli hizmetler arasında idi. Başkanlık görevini bırakmasının ardından yerine geçen rahmetli Abdulkadir Süleyman ve Şehit Abdullah Abdurrahman gibi isimlerin dönemlerinde de bu etkinlikler devam etti.

Mesleki alanda birçok işle meşgulken bile Türkmen Kardeşlik Ocağı tarafından Bağdat'ta çıkarılan ve hâlen yayın hayatına devam eden *Kardaşlık* dergisinde tıbbi uzmanlık alanında çok sayıda yazı yayımlandı. Bu yazılara örnek olarak şunları zikredebiliriz: "Sağlık Köşesi" başlığı altında kaleme aldığı tıbbi konular, "Verem: Nedenleri ve Tedavisi" başlıklı makalesi,¹⁸⁶ Türkçe kaleme aldığı "Tıbbi Bilgiler" başlıklı makalesi,¹⁸⁷ "Sigara İçmek Akciğer Kanseriine Sebep Olur" başlıklı makalesi¹⁸⁸ ve "Çocuk Felci" başlıklı makalesi.¹⁸⁹

2003 yılının Nisan ayında, Saddam rejiminin devrilmesinden iki hafta sonra, 20 yıl boyunca yaşadığım ve 41 yıl boyunca girişim tehlikeli olan Bağdat'ı ziyaret ettim. Bağdat'taki ilk işim Dr. Merdan Ali'yi ziyaret etmek oldu. Beni en güzel şekilde ağırlayan rahmetliyi o sırada sağlıklı görmüştüm. Yanında birkaç arkadaşı da olduğu halde birlikte oturup 60'lı 70'li yıllara denk gelen eski günleri yâd ettik. Türkmen Kardeşlik Ocağı'na ve *Kardaşlık* dergisine hizmet yolunda verdiği emekler dolayısıyla kendisine göstermiş olduğum saygı onu oldukça gururlandırdı. Türkmeneli

¹⁸⁵ Bu röportaj, 26 Aralık 2010 tarihinde Türkmeneli TV'de yayınlanmıştır.

¹⁸⁶ Sayı:1, Mayıs 1961, s.16.

¹⁸⁷ A.g.e., Sayı:3, Yıl: 2, Temmuz 1962, s.36.

¹⁸⁸ *El-Ahâ'*, Sayı:6, Yıl: 4, Ekim 1964, s.8.

¹⁸⁹ A.g.e., Sayı:3, Yıl: 6, Temmuz 1966, s.23.

TV'nin hazırlayıp yayınladığı belgesel filminde yazarın şahsına hitaben sarf ettiği övgü dolu sözler karşısında da gururlanmıştı. Bunun son görüşmemiz olduğunu ve Türkmen davasının hizmet yolunda onun riyasetinde ve riyasetinde çalıştığımız eski günlerden çok sayıda hatıra bırakarak aramızdan ayrılacağını bilmiyordum.

* * *

Yaşının ilerlemesi ve çok sevdiği eşinin ölümüyle birlikte dünya, Dr. Merdan'a dar gelmeye başladı. 2007 yılının ocak ayında oğlu Muhammed'in yanında kalmak üzere Ürdün'e gitti. Orada biraz zaman geçirdikten sonra 2008 yılının Nisan ayında Irak'a geri döndü. Çok sevdiği memleketi Kerkük'ün Tisin mahallesinden kendine bir ev aldı ve son günlerini burada geçirdi. 25 Aralık 2010 Pazar günü, kalp yetmezliği ve damar tıkanıklığı nedeniyle, gece yarısı hayata gözlerini yumdu.

Cenazesi kalabalık bir törenle kaldırıldı. Ardından naaşı Şehitler Mezarlığına, Şehit Ata Hayrullah'ın yanına defnedildi. Vefatının, 2006 yılında, vefat eden eşiyle aynı güne denk gelmesi ilginçtir. Dr. Merdan Ali'nin vefatıyla Irak Türkü aktivistlerin vatana hizmet için verdiği mücadelede yeni bir safhaya geçilmiş oldu.

KAYNAKLAR

-Vahdettin Bahattin, "Havâtır ve Sevânih – ed-Duktûr Merdan Ali Kemâ 'Araftuhu", *el-Ahâ' - Kardaşlık*, Bağdat, Sayı: 255-256, Ocak-Şubat 2011.

-Vahdettin Bahattin, "ed-Duktûr Merdan Ali Kemâ 'Araftuhu", *Evrâk Turkmâniyye*, Sayı: 12, Haziran 2014.

-Cengiz Bayraktar, "Dr. Merdan Ali", *Kardaşlık*, İstanbul, Sayı: 39, Temmuz-Eylül 2008.

-Hüseyin Ali Galip, "el-Âlemu't-Turkmâniyyi'l-'Asâmî ed-Duktûr Merdan Ali", *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 29, Haziran 2010, s. 3.

-Hüseyin Ali Galip, "ed-Duktûr Merdan Ali, Raîsu Evveli Hey'etin İdâriyyetin li-Nâdî'l-Ahâ", *el-Ahâ*, Sayı: 271-272, Mayıs-Haziran 2012.

-Dr. İbrahim Halil Sait, *et-Tibbu fî Kerkûk*, I. Baskı, Kerkük, 2010.

-Dr. Talat Sönmez, "Büyük Kaybımız Hocamız Dr. Merdan Ali", *el-Ahâ' - Kardaşlık*, Bağdat, Sayı: 255-256, Ocak-Şubat 2011.

-Cengiz Bayraktar, "Dr. Merdan Ali'nin Kızı Ayten Hanımla Röportaj", *el-Ahâ*, Bağdat, Sayı: 255-256, Ocak-Şubat 2011.

-Ahmet Telaferli, "Büyüğümüz Ağabeyimiz Dr. Merdan Ali", *Kardaşlık*, İstanbul, Sayı: 50, Nisan – Haziran 2011.

ARAP İÇİŞLERİ BAKANLARI KONSEYİ GENEL SEKRETERİ -
IRAK ULUSAL SOSYOLOJİK VE KRİMİNAL ARAŞTIRMALAR
MERKEZİ KURUCUSU VE BAŞKANI

DR. EKREM NEŞET İBRAHİM

(1920 – 2008)

Ekrem Neşet İbrahim, Irak'ın önde gelen hukukçularından biridir. Hayatı boyunca gerek hukuki gerekse de sosyolojik sahada Irak'a hizmet vermiş ve Arap toplantılarında Irak'ı en iyi şekilde temsil etmiştir. Zeki bir hukukçu, saygın bir araştırmacı-akademisyen, aktif bir yazar ve başarılı bir üniversite hocasıdır.

Ekrem Neşet, 10 Ocak 1918 tarihinde Diyarbakır'da doğdu.¹⁹⁰ Bunun nedeni, babasının Van Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü görevinden; Bağdat, Musul ve Basra Vilayetlerinin Posta Genel Müdürlüğü görevine tayini çıkmasıydı. Annesi ve babası bu sebeple Van'dan Bağdat'a giderken Diyarbakır'da Ekrem Neşet dünyaya gelmiştir. Babası Neşet Bey, Türkmen asıllı İbrahim Ağanın oğlu olarak Musul'da doğmuştur. Annesi Fatma Hanım ise Osmanlı devrinde Kerkük Belediye Başkanlığı yapan ve Kerkük'te iyi tanınan Yakubî ailesine mensup olan Ömer Ağanın kızıdır.

Ekrem Neşet'in babası, 1883 yılında başladığı posta ve telgraf işinde zaman içinde terfi etmiştir. Bağdat, Musul ve Basra vilayetlerinin Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğünü yapan Neşet Bey, Irak Devleti'nin kurulmasıyla ülkenin ilk posta ve telgraf genel müdürü olmuştur. 1925 yılında, I. Irak Meclisi'nde milletvekilliğine seçilmiş ve hemen aynı dönem Meclis İkinci Başkan Vekilliği görevine getirilmiştir. Ardından 1928 yılında, Temsilciler Meclisinin feshedilmesini hoş karşılamamış ve bu uygulamayı anayasal normlara aykırı bularak Suriye'ye göç etme kararını almıştır. İşte bu nedenden dolayı Ekrem Neşet İbrahim çocukluğunun bir dönemini Şam'da geçirmiş, daha sonra babasıyla birlikte Bağdat'a taşınmıştır. Babası burada ömrünün sonuna kadar (20 Mart 1945) siyasetten uzak bir yaşam sürmüştür.¹⁹¹

190 Ekrem Neşet İbrahim, *Muzekkiriâtî*, Bağdat, 2004, s.14. Ayrıca Ahmet Kuşçuoğlu, Ekrem Neşet'in 1920 yılında Bağdat'ta doğduğundan bahseder. Ancak doğru olan Dr. Ekrem İbrahim'in *Muzekkiriâtî* adlı kitabında söylediğidir. Bkz. Ahmed Kuşçuoğlu, *Mevsû'atu Turkmâni'l-'Irâk: min a' 'lâmi 't-Turkmân – el-Ustâz Ekrem Neşet İbrahim*.

191 Mir Basri, Dr. Ekrem Neşet İbrahim'in babası Neşet İbrahim'in 1864 yılında Mardin'de doğduğunu ve 1934 yılında vefat ettiğini söyler. Ancak bu konuda da doğru olan Ekrem Neşet'in babası hakkında söyledikleridir. Bkz. Mir Basri, *A' 'lâmu 't-Turkmâni ve 'l-edebi 't-Turkiyyi fi 'l-'Irâki 'l-hadîs*, Londra, 1997, s.75.

Ekrem Neşet, 1926 yılında Bağdat'taki El-Tafayyuz Okulunda ilkokul birinci sınıfa başladı. Kendisi o dönemden bir hatırasını şöyle anlatmaktadır: “Okulda, öğrenci Hakkı Şibli'nin başını çektiği bir oyunculuk kulübü vardı. Kulüp, her yıl Kraliyet Sineması sahnesinde millî amaçlara vurgu yapan tarihi oyunlar oynardı. Ben de gösteri başlamadan izci kıyafetiyle sahneye çıkar, ‘Bilâdi'l-Arabi Evtânî’ (Arap Ülkeleri Vatanımdır) şiirini okurdum. Seyirciler de alkışlardı.”¹⁹² Ekrem Neşet, burada üçüncü sınıfa geçtiği sırada babası ve ailesi Suriye'ye göç ettiği için üçüncü sınıfa 1928 yılında, Millî İlimler Mektebinde devam etti. İlkokulu burada tamamlayan Ekrem Neşet, 1933 yılında ailesiyle birlikte Bağdat'a geri döndü. Burada ortaokul birinci sınıf eğitimini görmek üzere et-Tafayyuz okuluna kaydoldu. Bir yıl sonra ailesi Kerkük'e taşınınca, ikamet ettikleri Kerkük'ün Şaturlu semtinde ortaokul üçüncü sınıfa devam etti.

Ekrem Neşet, Kerkük'te katıldığı hitabet yarışmasında birinci oldu. Ancak bir yıl sonra Bağdat'a geri döndü ve ortaokul dördüncü sınıfı Bağdat Merkezi Lisesi'nde okudu. 1938 yılında, Harp Okuluna girdi ve buradan teğmen rütbesiyle mezun oldu. II. Dünya Savaşının sonlarına denk gelen; İngiltere ve müttefiklerinin zaferiyle birlikte Irak'ta artan İngiliz hegemonyasının etkisini gösterdiği 1944 yılında, emekliye sevk edildi. Bu kararın nedeni; millî subayların tasfiyesi için oluşturulan komisyonun tavsiyesi ve kendisinin Mayıs 1941'de, Bağdat Radyosunda İngilizlerin saldırılarına karşı yaptığı konuşmaydı.

Ekrem Neşet'in Irak Harp Akademisi'nden 1939 yılında, darbe tertibi olarak da bilinen 17. devreyle aynı dönemde mezun olması ironiktir. Bu dönemdeki isimlerden çoğu, sonraları “Özgür Subaylar” olarak adlandırılmıştır. Arif ve Bekir kardeşler, Rıfat ve Mithat el-Hac Sırrı kardeşler, Mehdevi, Tahir ve Arif bu devrenin bilinen isimlerindendir.

Ekrem Neşet, Nuri Said Paşanın başbakanlığı döneminde millî unsurların ordudan tasfiye edilmesi için başlatılan girişim kapsamında, Mayıs 1941 ayaklanmasındaki rolü nedeniyle üsteğmen rütbesi ile emekliye sevk edildi.

Ekrem Neşet, ordudan emekli edildikten sonra üç yıl boyunca Erbil belediyesinde müfettişlik yaptı. Sonrasında 1947 yılında, ikinci öğretim olarak Hukuk Fakültesi'ne kabul edildi. Bu süre zarfında Bağdat Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü'nde müfettiş unvanıyla memurluk yaptı. 1950 yılında “çok iyi” dereceyle Hukuk Fakültesi'nden lisans diplomasını aldı. Eşzamanlı olarak çalışmasına rağmen 488 öğrenci arasından 3. Olarak mezun oldu.

Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü'ndeki görevinden istifa etti. 1951 yılında, Barolar Birliğine üye olarak avukatlık yapmaya başladı. *el-Hakika* adında bir gazete çıkarmak için İçişleri Bakanlığına başvurduysa da bu talebi reddedildi. Ardından *el-Husûn* gazetesinin sahibiyle, gazetenin yazı işlerine müdahale etmeksizin editörlük yapmak ve hukuk alanında destek sağlamak üzere anlaştı. Bu gazetenin genel yayın yönetmenliğini üstlendiği dört ay bir haftalık süre zarfında Irak ve bazı Arap ülkelerindeki koşulları arz eden 75 makale yayımladı. Bu makalelerini 1962 yılında, Bağdat'ta yayımlanan *li'l-Hakikat ve't-Târîh (Hakikat ve Tarih Namına)* adlı kitabında bir araya getirdi.

Gazete çıkarma işine ara verdikten sonra adli bilimlerde uzmanlaşmak için bilim heyetine katılmak üzere başvuruda bulundu. 1952 yılında, Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi – Adli Bilimler Araştırmaları Enstitüsüne burslu olarak gönderilmesi uygun görüldü. İki yıl sonra “pekiyi” notla adli bilimler alanında yüksek lisans diploması aldı. Bağdat Polis Akademisine öğretmen

192 Dr. Ekrem Neşet İbrahim, *Muzekkîrâtı*, a.g.e., s.14.

olarak atandı ve burada ceza hukuku, kriminal psikoloji ve kriminal sosyoloji dersleri verdi. Bir süre sonra kriminal psikoloji dersi vermek üzere öğretim üyesi olarak Hukuk Fakültesine atandı. Aynı zamanda üç yıl boyunca çocuk mahkemesi üyesi olarak görev yaptı.

Ekrem Neşet, Irak Cumhurbaşkanı Abdurrahman Arif'in huzurunda Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır'dan doktora diplomasını ve Bilim Bayramı Ödülü'nü aldı. Ardından Polis Akademisi'ndeki öğretmenlik işine devam etmek üzere Bağdat'a döndü. Asıl işine ek olarak da Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Gazetecilik bölümünde profesörlüğe yükseltilerek basın mevzuatı ve yayıncılık suçları dersleri vermek üzere öğretim görevlisi olarak görevlendirildi. Böylece Ekrem Neşet, Irak Polis Akademisi'nin en kıdemli profesörü olarak vatanına dönmüş oldu.

1966 yılında, Mısır'daki sisteme benzer şekilde, hukuk ve polislik derslerinin birlikte verildiği ve mezunlarının hem hukuk hem de polislik diploması aldığı akademilerin tesisi için yeni ve gelişmiş bir yasanın hazırlanmasında büyük bir rol üstlendi. Bu sistem, hukuk fakültesi öğrencilerinin ağır muhalefeti ve greviyle karşılaşmasına rağmen 3 yıl boyunca uygulandıysa da 1969 yılında iptal edildi.

Ekrem Neşet, Ulusal Sosyolojik ve Kriminal Araştırmalar Merkezi'nin kuruluşunun arkasındaki beyindi. Bu proje için Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığından kuruluş onayı almış, merkezin kuruluşu ve sistemi hakkında kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Resmi onaylarla birlikte söz konusu merkezin genel müdürü olarak atandı. Böylece merkezin kuruluşunun ardından yönetimini üstlendi.¹⁹³

Dr. Ekrem Neşet, Irak dışındaki konferans, seminer ve toplantılara katılım sağlamak üzere bir araya gelen çok sayıda heyete katıldı. 1971'de Arap Birliği Genel Sekreterliği'nin Kahire'de düzenlediği Arap Sosyal İşler Bakanları Konferansı'na katılım sağlayan Irak heyetinde yer aldı. 1971 yılında, suçları önlemede halkın rolünü araştırmak için Libya'nın Trablus şehrinde düzenlenen sempozyuma katılım sağladı. Aynı yıl Arap Kadınları Komitesi'nin temel tüzüklerini hazırlayan bir komiteye başkanlık etti. 1972 yılında, Mısır Sanat ve Edebiyat Yüksek Konseyi'nin, Hartum'da düzenlediği IV. Hukuk ve Siyaset Bilimi Sempozyumu'na katıldı ve adli bilimler araştırmaları için bir yüksek enstitünün kurulması üzerine çalışmak üzere oluşturulan komitede yer aldı. Aynı yıl Irak'ta suçla mücadele ve suçlulara edilecek muameleler hakkında Birleşmiş Milletler ulusal elçiliği görevini yürütmesine ve gerek BM Genel Sekreterliği gerekse de ilgili diğer organlarda gerekli temasları yapmak üzere görevlendirilmesine karar verildi. Yine aynı yıl Irak Hukukçular Derneği yönetimi seçimlerini "İlerici Hukukçular Listesi" kazanmasıyla Dr. Ekrem Neşet derneğin başkanlığına seçildi.¹⁹⁴ Böylece 1973 yılında derneğin yönetim kurulu başkanlığını üstlendi. 1973 yılında, Cezaevi İşleri Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi.¹⁹⁵ 1974 yılında, Irak Hukukçular Derneği Başkanı sıfatıyla derneğin düzenlediği ilk konferansa başkanlık etti.

193 Rahmetli Ekrem Neşet İbrahim ile güçlü bir dostluğum vardı. Türkmen Kardeşlik Ocağı'nda yönetim kurulu sekreteryken ve ocağın çıkardığı *el-Ahâ'* dergisinde yayın sekreteryken kendisini sık sık ziyaret ederdim. Ekrem Bey, dergide yayımlanmak üzere değerli makaleler armağan ediyordu. Kendisi hukuk işleri daire müdürü olarak çalıştığım bakanlıkta beni ziyaret ederek Ulusal Sosyolojik ve Kriminal Araştırmalar Merkezinde başkan yardımcısı olarak birlikte çalışma teklifinde bulundu. Bense merkezde doktora yapmış kimseler varken henüz yüksek lisans yapmış biri olarak onlardan yüksek bir mevkiye olmamın doğru olmadığını belirterek iki kez mazeret bildirdim.

194 Söz konusu derneğin yeni idari heyeti, ülkenin her kesiminden ileri görüşlü ulusal şahsiyetlerin bir araya gelmesiyle oluşan ilerici bir ulusal ittifak olarak ortaya çıkmıştı. Heyette, Dr. Ekrem Neşet'in yanında Dr. Fevzi Muhammed Sami de Irak Türkü bir üye olarak yer almaktaydı.

195 Ünlü bilim insanı ve sosyal araştırmacı Dr. Ali el-Verdi de Dr. Ekrem Neşet gibi sosyal ve kriminal bilimlerde yeterliliğe sahip bir uzman olduğu için bu konseye üye olarak seçildi.

Aynı yıl Kahire'deki Arap Birliği Genel Sekreterliği bünyesinde bulunan Sosyal ve Kültürel İşler Genel Dairesi Başkan Yardımcılığı görevini üstlendi. Bu görevi nedeniyle Hukukçular Derneği Başkanlığından istifa etti ve aynı yıl Arap Birliği'nin düzenlediği dört toplantıda Irak'ı temsil etti. 1975'te, Hartum'da düzenlenen II. Arap Sosyal İşler Bakanları Konferansı'nda Arap Birliği'ni temsil etti. Aynı yıl Arap Hukukçular Birliği'nin daimî üyesi sıfatıyla Cezayir'de düzenlenen X. Uluslararası Demokratik Hukukçular Birliği Konferansı'na katıldı.

Ekrem Neşet, 1975 yılında, Kırsal Kalkınma Sempozyumu ve Suçlara Karşı Sosyal Savunma Örgütü Genel Kurulu'na katıldı. Sana'da Arap Birliği Uzmanları Komitesinin IV. oturum toplantılarında Arap Birliği heyetine başkanlık etti. II. Arap Dünyası Beden Eğitimi Enstitüsü Dekanları ve Müdürleri Konferansı'nda ve kadınların okur-yazarlığının önemi ve kalkınma üzerine etkisi konulu konferansta da Arap Birliğini temsil etti. Bunların yanında Kahire'de düzenlenen eğitim, kültür, sivil savunma, toplumsal gelişim, insani gelişim ve suçlara karşı sosyal savunma konularında düzenlenen konferanslara ve Arap Birliği, UNICEF ve Arap İş Birliği Uzmanları Komitesi'nin 1975-1976 yılları arasında ortaklaşa kurduğu komitenin düzenlediği toplantılara katılım sağladı.

1976 yılında, Ulusal Sosyolojik ve Kriminal Araştırmalar Merkezi'nin genişlemesi ve Ekrem Neşet'in bu genişleme esnasında genel müdür olarak görev yapması gerektiği için Irak Hükûmeti, kendisinin Arap Birliği Genel Sekreterliği bünyesindeki hizmetlerine son verilmesini talep etti. Arap Birliği Genel Sekreterliği ise bünyesinde üstlendiği önemli görevler için yüksek niteliklere sahip olması ve başkanlığını yaptığı departmanda sürekli yürütmesi gereken kapsamlı programlar oluşturması nedeniyle Irak Hükûmetinin Dr. Ekrem Neşet'in görevine son verme arzusunun vazgeçmesini talep etti.¹⁹⁶

Ancak Irak hükûmetinin kendisinin Ulusal Sosyolojik ve Kriminal Araştırmalar Merkezi'ne Genel Müdür olarak geri getirilmesine yönelik talebinde ısrarcı olması üzerine Dr. Ekrem Neşet, Arap Birliği'ndeki görevinden istifa ederek iki buçuk yıl süren ciddi çalışmalarını ardında bırakıp Irak'a geri döndü. Onlarca toplantı, komite ve konferansta ülkesini temsil ederek hizmet etmeye devam etti.

1982 yılında Irak hükûmeti, Arap İçişleri Bakanları Konseyi Genel Sekreterliği görevine Dr. Ekrem Neşet'i aday gösterdi. Nitekim aynı yıl yapılan toplantıda üç yıllığına Konsey Teknik Sekreteri olarak seçildi. Daha sonra "Teknik Sekreter" unvanı "Genel Sekreter" olarak değiştirildi. Konsey Genel Sekreterliği'nin kurulmasındaki değerli çabaları nedeniyle görevi 1985 yılından itibaren üç yıl daha uzatıldı. Ardından 1988 yılında görevi bir üç yıl daha uzatıldı. 1992 yılında, görevinin sona ermesinden kısa bir süre önce, Dr. Ekrem Neşet İbrahim'in Konsey Genel Sekreterliği görevini yüksek yeterliliği, dürüstlüğü, samimiyeti, yüksek bilimsel ehliyeti sayesinde sahip olduğu ayrıcalıklı becerileri ve emniyet alanındaki geniş deneyimleri ile dokuz yıl boyunca yürütmesi dolayısıyla onurlandırılmasını karara bağladı. Arap Birliği Genel Sekreter Yardımcısı görevinin sona ermesi münasebetiyle de kendisi için onurlandırma töreni düzenledi. Ayrıca eski Tunus Cumhurbaşkanı kendisini Cumhuriyet Madalyası ile ödüllendirirken Ürdün İçişleri Bakanı da onuruna bir öğle yemeği verdi.

Özetle Prof. Dr. Ekrem Neşet kariyeri boyunca aşağıdaki görevlerde bulunmuştur:

1- Bağdat Polis Akademisinde Ceza Hukuku hocalığı.

196 Arap Birliği Genel Sekreterliği'nin 15 Temmuz 1976 tarihli müzekkeresi.

Kahire merkezli *el-Ahbâr* gazetesi, 14 Ağustos 1976 tarihli sayısında müzekkere metnini yayımlamıştır.

2- Bağdat Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi- Gazetecilik Bölümünde “Basın Mevzuatı ve Yayıncılık Suçları” hocalığı.

3- Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı bünyesinde bulunan Ulusal Sosyolojik ve Kriminal Araştırmalar Merkezi Genel Müdürlüğü

4- 1974 yılında, Kahire’de bulunan Arap Birliği’ne atandı ve burada üç yıl boyunca Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı

5- 1977 yılında, Ulusal Sosyolojik ve Kriminal Araştırmalar Merkezindeki çalışmalarına devam etmek için Bağdat’a geri döndü.

6- 1980 yılında, Arap İşçileri Bakanları Konseyinin kurulmasıyla birlikte Arap İşçi Örgütü Genel Sekreter Yardımcılığına seçildi.

7- 1982 yılında, Arap İşçileri Bakanları Konseyi Genel Sekreterliği’ne seçildi.

Dr. Ekrem Neşet, 1992 yılında, Bağdat’a döndükten sonra da birçok farklı alanda faaliyetlerine devam etti. Kendini bilimsel araştırma yapmaya, konferans ve sempozyumlara katılmaya ve telif çalışmalarına adanmış. Bu sırada Nehreyn Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Ceza Hukuku derslerine girdi. Öğretim görevlisi sıfatıyla Hukuk Enstitüsünde “Suç Psikolojisi”, Emni ve İdari Kalkınma Yüksek Enstitüsünde de “Suç Sosyolojisi” derslerine girdi.

ESERLERİ

Dr. Ekrem Neşet’in yazdığı ve yayımladığı kitaplar aşağıdaki gibidir:

- *‘İlmu’n-Nefsî’l-Cinâî*, 1956, 1960, 1966, 1968 ve 1970 yıllarında Bağdat’ta; 1996 ve 1998 yıllarında Amman’da olmak üzere 7 baskı yapmıştır.

- *Sultatu’t-Teftîşî’l-Cinâî fi’l-Kânûni’l-‘Îrâkî*, 1960, Bağdat.

- *Cunûhu’l-Ahdâs fi’l-‘Îrâk*, 1960, Bağdat.

- *ed-Da‘vâ el-Cinâiyye*, 1960, Bağdat.

- *ed-Da‘vâ’l-Medeniyye’t-Tâbi‘a li’d-Da‘vâ’l-Cinâiyye*, 1961, Bağdat.

- *el-Hakîkatu ve’t-Târîh*, 1962, Bağdat.

- *es-Siyâsetu ve’l-Vikâye mine’l-İcrâm*, 1966, Bağdat.

- *el-Avâmil el-Bîyye li’l-İcrâm*, 1967, Bağdat.

- *Siyâsetu’l-‘Îkâb*, 1967, Bağdat.

- *el-Ahkâmu’l-‘Âmme fi Kânûni’l-‘Ukûbâtî’l-‘Îrâkî*; 1954, 1962, 1963; Bağdat.

- *et-Tetavvuru’l-İktisâdî ve Siletuhu bi’l-Cerîme*, 1968, Bağdat.

- *el-Hudûd el-Kânûniyye li-Sultati’l-Kâdî’l-Cinâî fi Takdîri’l-‘Ukûbe*, 1965, Kahire (Doktora Tezi); 1996, 1998, Amman.

- *Mûcizu’l-Ahkâmî’l-‘Âmme fi Kânûni’l-‘Ukûbât*, 1969, Bağdat.

- *Havle Meşâkili’t-Tâ’lîmî’l-İbtidâî*, birden fazla yazar, 1972, Bağdat.

- *el-Hademâtu’l-İctimâ’iyye li’l-‘Ameli fi’l-Masânî*, 1972, Bağdat.

- *Şerhu Kânûni'l-'Ukûbât el-Kîsmu'l-Hâs*, 1973, Bağdat.
- *İlmu'l-İctimâi'l-Cinâî*, 1970 ve 1998 Bağdat; 1999 Beyrut.
- *es-Siyâsetu'l-Cinâiyye*, 1996 ve 1999, Bağdat.
- *el-Kavâ'idu'l-'Âmme fî Kânûni'l-'Ukûbâti'l-Mukâran*, 1998 Bağdat, 1999 Beyrut.
- *Muzekkîrâtî*, 2005, Bağdat.

Prof. Dr. Ekrem Neşet, yukarıda belirtilenlere ek olarak on bir bilimsel makale yayımlamıştır. Riyad'daki Naif Arap Güvenlik Bilimleri Üniversitesi'nin (NAUSS) çıkardığı *el-Emnu ve'l-Hayâ* dergisinde ve Bağdat'ta Emniyet Genel Müdürlüğü'nün çıkardığı *eş-Şurta* dergisinde ise yirmiye aşkın bilimsel makalesi bulunmaktadır. Bunların dışında çeşitli dergi ve gazetelerde, farklı konularda elli araştırması ve üç yüz civarında hukuki, kriminal, sosyolojik ve siyasi makalesi yayımlanmıştır. Yine çok sayıda röportajı gazete, radyo ve televizyon organlarında yer almıştır. Kendisinin başkanlık ettiği veya araştırmacı olarak katıldığı konferans ve toplantıların sayısı üç yüzden fazladır.

Danışmanlık yaptığı veya savunmasına katıldığı tezler de oldukça fazladır. Nehreyn, Bağdat ve Musul üniversitelerinin hukuk fakültelerinde, Bağdat Üniversitesi – Edebiyat Fakültesinde, Baker Üniversitesi – Millî Savunma Fakültesi'nde, Uluslararası ve Siyasi Araştırmalar Yüksek Enstitüsü'nde ve Emni ve İdari Kalkınma Yüksek Enstitüsü'nde çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezine danışmanlık etmiş ve tez savunmalarında bulunmuştur.

* * *

Prof. Dr. Ekrem Neşet, Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın aktif bir üyesi olarak Ocağın günümüzde de yayın hayatına devam eden *Kardaşlık* dergisine katkıda bulunmuştur. Bu dergideki makalelerinde suç ve suçun topluma etkisini konu almıştır. Bu dergide yayımladığı makalelere şunları örnek verebiliriz: Toplumda suçu etkileyen ekonomik faktörlerden bahsettiği “el-İcrâm fî'l-Kesâdi ve'r-Rahâ” (Krizde ve Bollukta Suç) başlıklı makalesi,¹⁹⁷ meşru müdafaa'nın tanımını, şartlarını ve alanlarını ele aldığı “ed-Difâ' eş-Şer'î” (Meşru Müdafaa) başlıklı makalesi,¹⁹⁸ “el-Medînetu ve Eseruhâ fî'l-İcrâm” (Şehir ve Suçlara Etkisi),¹⁹⁹ “Bi'etu'l-'Ameli ve İhtilâlâtıha'l-Mueyyede li'l-Ecrâm” (İş Ortamı ve Suça Sebep Olan Karışıklıkları),²⁰⁰ “Anâsıru's-Şahsiyye ve 'Avâmilu'n-Necâh” (Kişiliğin Unsurları ve Başarıya Etki Eden Faktörler)²⁰¹ ve “et-Tağyîrâtü'l-İktisâdiyye ve Siletuhâ bi'l-İcrâm” (Ekonomik Değişimler ve Suçlarla İlişkisi).²⁰²

Prof. Dr. Ekrem Neşet, faaliyetleri dolayısıyla bir kısmı aşağıda serdedilmiş olan çok sayıda ödül ve madalyaya layık görülmüştür:

- Altın Madalya ile Mısır Cumhuriyeti Bayrak Günü Ödülü
- Eski Tunus Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin takdim ettiği I. Dereceden Cumhuriyet Madalyası

197 “el-İcrâm fî'l-Kesâdi ve'r-Rahâ”, *el-Ahâ'*, Sayı: 5, Yıl: 2, Eylül 1962, s. 5.

198 Sayı: 6, Yıl: 2, Ekim 1962, s.6.

199 Sayı: 7, Yıl: 2, Kasım 1962, s.6.

200 Sayı: 6-7, Yıl: 6, Ekim-Kasım 1966, s.1.

201 Sayı: 10-11, Yıl: 6, Şubat-Mart 1967, s. 3.

202 Sayı: 11, Yıl: 7, Mart 1968, s.4.

- Bağdat'ta verilen Beytül-Hikme Ödülü (emaye kaplamalı beytül-hikme plaketi)

- Birleşik Arap Emirlikleri'nin el-Ayn şehrinde başlatılan Arap Polis Amirleri Kongresi'nin 25. Kuruluş yıldönümü dolayısıyla düzenlenen törende takdim edilen Şeref Ödülü (1997).

2001 yılında, Bağdat'ta gerçekleştirilen Beytül-Hikme Büyük Ödül Töreninde saygın bilim adamlarının ve düşünürlerin huzurunda Dr. Ekrem Neşet'e, Sosyal Bilimler Ödülü takdim edilmiştir. Ayrıca Beytül-Hikme Mütevelli Heyeti, kendisini kuruluşun bilim adamları arasında kabul ederek 2002 yılında, hakkında bir kitap yayımlama kararı almıştır. Söz konusu kitap, ed-Duktûr Ekrem Neşet İbrahim Ustâzu'l-Fikhi'l-Cinâiyyi'l-İrâkî (Iraklı Ceza Hukuku Profesörü) başlığıyla Hamid Matbaî tarafından yazılmış ve 2002 yılında yayımlanmıştır.

Muzekkîrâtî adlı kitabında, 1969-1979 yılları arasında Irak Cumhurbaşkanlığı yapan ve kendisiyle aynı dönem mezun olan Ahmed Hasan el-Bekir ile tanışmasını anlatmaktadır. Aktardığına göre Ekrem Neşet Irak Hukukçular Derneği Başkanı olarak seçildikten sonra el-Bekir yönetim kurulu üyelerini kabul ettiği sırada kendisine “Sen hepimizden zeki çıktın” der. Dr. Ekrem Neşet de “Lakin şu an siz cumhurbaşkanısınız bense sadece bir genel müdürüm” şeklinde cevap verir. Bunun üzerine el-Bekir: “Evet ben şimdilik cumhurbaşkanıyım ama sen daima profesör ve doktorsun”²⁰³ der.

Ekrem Neşet, aynı kitapta eski Irak Cumhurbaşkanı Abdurrahman Muhammed Arif ile yaptığı görüşmeye ve kendisine yaptığı teklife de yer vermiştir. Bu bağlamda şunları zikretmektedir: “Cumhurbaşkanı Abdurrahman Muhammed Arif’e bir teklif sunma fikrim vardı. Ricam üzerine kendileri nezaketle beni Cumhurbaşkanlığı Köşkündeki makamlarına kabul ettiler. Özetle; halkı temsil eden ve halkın iradesini ifade eden bir meclis için seçim yapılmasını önerdim. Kendilerinin buna cevabı; uygun koşullar sağlandığında bu fikrin daha sağlıklı bir şekilde uygulanacağı yönünde oldu. Bunun üzerine yurdumuz için en iyisini başarması yönündeki temennilerimi sunarak kendilerine teşekkür ettim. Ancak 17 Temmuz 1968 tarihinde olanlar oldu. Ardından 17-30 Temmuz ayaklanması bunu takip etti.”²⁰⁴

Londra merkezli *Şark’ul-Evsat* gazetesinin, Arap İçişleri Bakanları Konseyi Genel Sekreterliği’ne seçilmesi dolayısıyla kendisi hakkında yaptığı haberde kısaca şöyle bir değerlendirme yer almaktadır: “Dr. Ekrem Neşet, sempatik bir kişilik olduğu kadar planlamada güçlü, eylem noktasında nüfuzlu, işinde ve ahlakında da dürüst ve güvenilir. Arap dünyasındaki uygar yapının samimiyet, dürüstlük, çalışma stratejileri planlama ve bu planları uygulama noktasında gece gündüz çalışma gibi niteliklere sahip böylesine güçlü adamlara ve liyakatli idarecilere ihtiyaç vardır.”²⁰⁵

Ekrem Neşet’in kolektif Arap iş birliğinin mevcut sorunları ve sıkıntılara rağmen Arap İçişleri Bakanları Konseyi’ne liderlik etme ve bu kurumu en istikrarlı ve köklü Arap kurumu haline getirme noktalarındaki olağanüstü başarısı, onun için yaşam boyu gurur kaynağı olmuştur. Söz konusu konsey; beceri, deneyim ve yetenekleri sayesinde konseyin gidişatını muhafaza etmesi ve Arap ülkelerinin aralarındaki resmi anlaşmazlıklardan dolayı ortaya çıkan onca sorunu, bu yapıdan uzak tutması sebebiyle varlığını hâlâ Ekrem Neşet’e borçludur. Irak-İran savaşında Arapların ikiye bölünmesi ve Irak’ın Kuveyt’i işgali sonucu yaşanan dram bu sorunlar arasındadır. Ancak Ekrem Neşet, bu koşullar altında bile iyi yönetimi ve inceliği sayesinde konseyin etkinliğini ve de-

203 Dr. Ekrem Neşet İbrahim, *Muzekkîrâtî*, a.g.e., s. 80.

204 A.g.e., s. 65.

205 *Şarku’l-Evsat* gazetesi, Londra, 5 Aralık 1988. bkz. a.g.e. s. 273.

vamlılığını sürdürmüştür. Tüm bu krizlere rağmen oturumlar aksatılmamış ve söz konusu kurum, Arap güvenlik güçleri nezdinde sakinleştirici bir unsur olmayı başarmıştır.

Muzekkerâtî: İshâmât fî Hidmeti'l-Muctema'i el-'İrâkiyyi ve'l-Arabîyyi hilâle Sitteti 'Ukûdin Meşhûnetin bi'l-Ehdâs (Anılarım: Olaylarla Dolu 60 Yıl Boyunca Irak ve Arap Toplumuna Katkılar) adlı anı kitabında Dr. Ekrem Neşet, pratik zekâsı ve tecrübesi sayesinde üstesinden gelmeyi başardığı bazı durumlara ve krizlere değinmiştir. Son derece yetkin bir şekilde yönettiği veya araştırmacı olarak katıldığı konferans ve sempozyum gibi toplantıların sayısı 300'ü aşkındır.

1993 yılında Arap İçişleri Bakanları Konseyi'ndeki görevi sona erdiğinde, hukuk, emniyet ve sosyoloji alanlarındaki bilimsel faaliyetlerine devam etmek için Irak'a döndü. Bu kapsamda çok sayıda bilimsel ve akademik katkısına ek olarak Nehreyn Üniversitesi Hukuk Fakültesinde, Hukuk Enstitüsü'nde ve Polis Memurluğu Yüksek Enstitüsü'nde ders vermiştir.

* * *

Dr. Ekrem Neşet - bir kısmı yediden fazla baskı yapmış - on bir hukuk kitabı çıkarmıştır. Ayrıca Irak'ta ve yurtdışında yayımlanmış elliden fazla araştırması bulunmaktadır. Hukuk, emniyet ve sosyoloji alanlarında yayımlanmış 300'e yakın makalesi bulunmaktadır. Bununla birlikte bir dizi hukuki ve sosyal yayının yazı işleri müdürlüğünü, birçoğunun da yayın kurulu üyeliğini yapmıştır. Irak'taki ve yurtdışındaki çeşitli üniversitelerde hukuk, sosyoloji ve basın gibi konularda 85'ten fazla doktora, yüksek lisans ve lisansüstü tezine danışmanlık yapmış veya bu tezlerin savunmasında bulunmuştur. Beytül-Hikme'nin Arap kültürünü zenginleştirmedeki olağanüstü çabaları ve katkılarından dolayı Dr. Ekrem Neşet'i Sosyal Bilimler Ödülü'ne layık görmesi ve biyografisini anlatan kitap yayımlaması bu noktada dikkat çekicidir. Ayrıca 1972 yılında, Birleşik Arap Emirlikleri'nin el-Ayn şehrinde başlatılan Arap Polis Amirleri Kongresi'nin 25. Kuruluş yıldönümü dolayısıyla 1997 yılında düzenlenen törende; Arap iş birliğini güçlendirmek için üstlendiği rol ve verdiği çabalar sebebiyle kendisine Şeref Ödülü takdim edilmiştir. Arap ülkelerinin içişleri bakanları ve emniyet müdürleri de Dr. Ekrem Neşet'in konseyi idare etmedeki olağanüstü yetkinliğini övmüştür.

Irak Hukukçular Derneği'ni kuran ve 1972'de başkanlığına seçilen Prof. Dr. Ekrem Neşet; 1970 yılında, ulusal bir bilimsel yapı hüviyetindeki Ulusal Sosyolojik ve Kriminal Araştırmalar Merkezi'ni kurmuş ve 1974 yılına kadar genel müdürlüğünü yapmıştır.

* * *

Prof. Dr. Ekrem Neşet İbrahim, 2008 yılında Ürdün'ün başkenti Amman'da vefat etti. Öğrencilerinden biri olan Eski Emniyet Genel Müdürü Tümgeneral Abdulmuhsin Halil, onun hakkında şu sözleri kaleme almıştır: “Ben polis akademisinde öğrenciyken Ekrem hocamla aynı döneme denk gelmiştik. Biz onun yumuşak huyluluğuna, bilime ve öğretmeye adanmışlığına ve öğrencileriyle kardeşi /oğlu gibi ilgilenmesine hayrandık. Öğrencileri, kovanının etrafında toplanan arılar gibi onun etrafında toplanır; ona danışır ve bilgi birikiminden istifade ederdi. O rol model bir baba, ağabey ve eğitimciydi. Ekrem hoca, Arap iş birliğine hizmet için araçlar, gereçler ve yöntemler geliştirmek amacıyla çeşitli yeteneklerini kullanabilmiştir. Nihayetinde her türlü bilgi ve becerisiyle esgüdümlü hareket ederek çağın gereklerini yakalamayı başarmıştır. Kendileri koordinasyon, girişim ve takip etme yeteneğini bilimsel birikimi ve benzersiz nitelikleri sayesinde kazanmıştır.”²⁰⁶

Dr. Ekrem Abdurrezzak el-Meşhedânî, Dr. Ekrem Neşet'in vefatından sonra anısına kaleme

206 Abdulmuhsin Halil, *Mecelletu's-Şurtati'l-'İrâkiyye*, Sayı:7, Mayıs 2001.

aldığı yazısında şu ifadelerle yer vermiştir: “Irak’ın özveriyle dolu tarihi boyunca ilim, bilim, fikir, kültür ve diplomasi alanlarında birçok seçkin şahsiyet kendini göstermiş ve bu şahsiyetler Irak’ın adını yücelten belirgin izler bırakmıştır. Bu şahsiyetlerden biri de yakın zamanda ebedi istirahatgâhına uğurladığımız, Irak’ın kaybı Prof. Dr. Ekrem Neşet İbrahim’dir. 1966’dan beri, 44 yıl boyunca onun yanında bulundum. Onu cömert, mütevazı, samimi ve yüksek ahlaklı karakteriyle; planlamadaki ciddiyet, çalışkanlık ve olağanüstü yetenekleriyle ve işine bağlılığıyla tanıdım. Sahip olduğu bu nitelikler, 1974 yılında üstlendiği Arap Birliği Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı ve 1980 yılında üstlendiği Arap İşçi Örgütü Genel Sekreter Yardımcılığı gibi seçkin makamlara gelmesini sağlamıştır. Nitekim ardından 1992 yılına kadar üç kez art arda Arap İçişleri Bakanları Konseyi’nin Genel Sekreteri olarak seçilmiştir. Bu görevdeyken ortak Arap güvenlik faaliyeti alanında atılacak adımlarının çerçevesini ve temelini oluşturabilmiştir. Yine Arap güvenlik stratejisinin ve uyuşturucu karşıtı stratejisinin temellerini atabilmiştir. Arap işçileri bakanları, Arap ülkelerinin emniyet müdürleri ve başkaca makamlardan kimseler; aktif varlığı ve benzersiz kişiliğinin Arap güvenlik toplantılarının başarısı üzerindeki etkisi ve kendisinin konseyi idare etme noktasındaki üstün yetkinliği dolayısıyla Dr. Ekrem Neşet’i methetmiştir.”²⁰⁷

Bu kitabın yazarına göre, Irak’taki çeşitli hukuk fakültelerinde binlerce öğrenciyi yetiştiren merhum profesör, gerçekten de kıymetli bir şahsiyettir.

Ayrıca 2001 yılında Bağdat’ta, Beytül-Hikme tarafından organize edilen Büyük Ödül Töreni’nde saygın bilim adamlarının ve düşünürlerin huzurunda Dr. Ekrem Neşet’e Sosyal Bilimler Ödülü takdim edilmiştir. Ayrıca Beytül-Hikme Mütevelli Heyeti, kendisini kuruluşun bilim adamları arasında kabul ederek 2002 yılında hakkında bir kitap yayımlama kararı almıştır. Söz konusu kitap “el-Duktor Ekrem Neşet İbrahim Ustâzu’l-Fikhi’l-Cinâiyyi’l-‘Îrâkî” (Irak Ceza Hukuku Profesörü) başlığıyla Hamid Matbaî tarafından yazılmış ve 2002 yılında yayımlanmıştır. Bunun dışında Arap Polis Amirleri Kongresi’nin 25. kuruluş yıldönümü dolayısıyla, 1997 yılında düzenlenen törende; Arap iş birliğini güçlendirmek için üstlendiği rol ve verdiği çabalar nedeniyle kendisine Şeref Ödülü takdim edilmiştir.

Prof. Dr. Ekrem Neşet, hatıratında şunları yazmıştır: “Irak’ta yaşadığım uzun yıllar boyunca krallık dönemini ve bu dönemin üç kralını, cumhuriyet dönemini ve bu dönemin beş cumhurbaşkanını gördüm. Birinci kralla, ikinci kralla, üçüncü kralla ve sonrasında beş cumhurbaşkanıyla da görüştim. Yine Arap ülkelerinin krallıklarını, cumhuriyetlerini ve emirliklerini gördüm. Bazı krallar, cumhurbaşkanları ve emirlerle yakından tanışma fırsatı bulduysam da bazılarıyla ancak uzaktan görüşebildim. O yıllarda dereceyle hukuk alanında doktora yapana kadar akademik çalışmalarımı sürdürdüm. Beş yıl subay, yedi yıl devlet memuru, iki yıl avukat ve gazeteci, çeyrek asır yüksek kolej ve enstitülerde profesör ve sekiz yıl boyunca Ulusal Sosyolojik ve Kriminal Araştırmalar Merkezi’nin Genel Müdürü olarak Irak toplumunun hizmetine elimden geldiğince katkıda bulundum. Arap Birliği Genel Sekreterliği’nde Sosyal ve Kültürel İşler Genel Dairesi Başkan Yardımcısı ve Arap İşçi Örgütü Genel Müdür Yardımcısı olarak üç yıl boyunca sosyal hizmetler alanında Arap toplumuna hizmet ettim. Ardından Arap İçişleri Bakanları Konseyi Genel Sekreteri olarak müştereken yapılan Arap emniyet çalışmasına on yıl boyunca katkım oldu. Bu ciddi ve kesintisiz mücadelem, Irak’ta çok sayıda tehlikeli olayın baş gösterdiği altmış yıl boyunca sürdü. Nitekim devrim olarak adlandırılan ve daha çok felakete ve kedere sebep olan dört askeri darbe gerçekleşti. Aynı şekilde diğer bazı Arap ülkeleri de aynı tanım ve adlandırmalarla, Irak’taki kadar

207 alwatanvoice.com, 3 Mart 2007.

tehlikeli olmasa bile benzer olaylardan nasibini aldı”.

KAYNAKLAR

-Ekrem Neşet İbrahim, *Muzekkîrâtü: İshâmât fî Hidmeti'l-Muctema'i el-İrâkiyyi ve'l-Arabiyyi Hilâle Sitteti 'Ukûdîn Meşhûnetin bi'l-Ehdâs*, Bağdat, 2004.

-Bâkir Emîn el-Verd, *A'lâmu'l-İrâki'l-Hadîs*, I. Cilt, Bağdat, 1978.

-Mîr Basrî, *A'lâmu't-Turkmânî ve'l-Edebi't-Turkiyyi fî'l-İrâki'l-Hadîs*, 1997.

-Prof. Dr. İbrâhîm el-Allâf, *Muzekkîrâtü'l-Ustâz Ekrem Neşet İbrahim*.

-Dr. Ekrem el-Meşhedânî, “Ustâzî Ed-Duktûr Ekrem Neşet İbrahim Şeyhu'l-Kânûnîyyîn El-İrâkiyyîn Ve Râidu'l-‘Ameli'l-Emniyyi'l-‘Arabiyyi'l-Muşterak”, *Kardînya Dergisi* Web Sitesi, 13 Aralık 2012.

-İsmet Refik Sarıkahya, “Terâcîmu nevvâbi Kerkûk et-Turkmân fî barlemânî'l-‘ahdi'l-melekiyyi”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 23, Yıl: 2, Aralık 2009.

-Ahmed Kuşcuoğlu, *Mevsû'atu Turkmânî'l-İrâk: min A'lâmi't-Turkmân – el-Ustâz Ekrem Neşet İbrahim*.

-Vikipedi – Özgür Ansiklopedi, “Ekrem Neşet İbrahim” Maddesi

SUNUCULARIN PİRİ

SUAT HÜRMÜZLÜ

(1927-1998)

Suat Hürmüzlü, 1927 yılında Kerkük'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kerkük'te tamamladıktan sonra Kahire Radyo Eğitim Enstitüsü'ne girdi ve 1945 yılında buradan mezun oldu. Radyo sunucusu, müzik eleştirmeni, gazeteci ve yazar olan Suat Hürmüzlü, 11.06.1970 tarihinde vefat eden Kerkük Türkmenlerinin gazetesi *el-Âfâk*'ın sahibi, emekli kaymakam ve gazeteci Şakir Ziyaeddin Hürmüzlü'nün oğludur. Annesi ise Osmanlı devrinin sonlarında Meclis-i Mebusan'da Kerkük mebusu olan Abdullah Sâfi Yakubî'nin kızıdır.

Suat Hürmüzlü'nün henüz on yaşındayken müziğe ve şarkıya duyduğu sevgi kendini gösterdi. Üniversite eğitimini tamamlamamış olmasına rağmen, çalışma alanı dışında çok şey öğrendi ve sonraları Irak'ta büyük bir müzik ekolü haline geldi. Daha küçük yaşlarda Arapça öğrenmeye ilgi gösterdi ve sekiz yaşında Kur'an-ı Kerim'i hatmetti. Daha çocukken sanat ve sanatçılarla ilgili haberlere merak sardı. Ardından pikap sayesinde Seyyid Dervîş, Selâme Hicâzî ve Abdu el-Hâmûlî ile tanıştı. Üstüne Muhammed Abdulvehhâb, Ümmü Gülsüm, Esmahan ve Ferîd el-Atraş gibi büyük seslere aşina oldu. Müzik dünyasındaki bu isimlerden oldukça etkilendi ve sonraları yaptığı radyo programlarında da onlardan bahsetmeye devam etti.

1940'ların sonlarında sanat programları yapımcısı ve sunucusu olarak Irak radyosuna girdi. 1959 yılında Kahire'de radyo eğitimi almaya başladı. Yazıp sesiyle kaydettiği araştırma konuları sayesinde enstitüdeki öğrenciler arasında birinci olmaya hak kazandı. Bu araştırmaları hâlen enstitüde çalışma konusu olarak okutulmaktadır.

Radyo ve televizyon teknolojisinin Irak'a girmesiyle bu görsel-işitsel medya organı için müesseseler oluşturulmuş ve Irak tarihindeki önemli olayların damga vurduğu uzun yıllar içinde medya gelişmiştir. Bunların neticesinde söz konusu müesseseler de gelişme göstermiş, her biri farklı sanatsal üretimlerini ve çalışmalarını halka sunan yıldızlar ortaya çıkmıştır. Böylece radyo ve televizyon, Iraklı ailelerin günlük yaşamlarında takip ettikleri en önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. Bu yıldızlar arasında, programlarıyla büyük etki bırakan ve medya kuruluşunun tarihinde sanatsal ve medyatik potansiyelleri keşfeden önemli iki radyo yayıncısı ön plana çıkmıştır. Bu iki isim, radyoda çalıştığı süre zarfında sunucular, haberler ve müzik departmanlarının sorumluluğunu üstlenen Fahri ez-Zubeydi ile Suat Hürmüzlü'dür. Hürmüzlü, 1972'de yayın kontrolörü olarak, emekli olduktan sonra da danışman olarak çalışmıştır.

Suat Hürmüzlü, orta öğretimini Kerkük'te tamamladı. Kahire'deki Radyo Eğitim Enstitüsü'nden mezun olduktan sonra, 1948'den itibaren Radyo ve Televizyon Genel Kurumunda genel kontrolör yardımcısı ve Irak Haber Ajansı'nda yazı işleri müdürü olarak çalışmak üzere Irak'a döndü. Ömrünün sonuna kadar (1998) üretmeye devam etti. Program hazırlayan, sunan ve yeni yıldızlar keşfeden yayıncılar arasında yukarılarda bir yere sahip olmayı başardı. Irak Radyosu'na girdiği tarihten itibaren radyo alanında yıldızı parladı ve onlarca başarılı radyo programını yazıp sundu. En başarılı radyo programları şunlardır: Saat 9, Hafızadan, Eski Geceler, İki Kapının Ardı, Başlıksız, Amatörler Köşesi.

Hürmüzlü, hayatının başlarında hikâye yazmakla ilgilendiyse de Bağdat Radyosu'ndaki görevinden kısa bir süre sonra hikâye yazmayı bıraktı. Kendisi bu konuda şunları söylemektedir: “Hikâyenin uzun bir soluğa, duygulara ve ahenge ihtiyacı var. Ben ise kısa solukluyum. Her ne kadar Mısırlı *el-Kıssa* dergisi tarafından düzenlenen yarışmada birincilik ödülü kazanan “el-Bu're” (Odak) hikâyesini yazmış olsam da; düşük kaliteli bir takım hikâyeyi takip ettikten sonra bu alanı bırakıp radyo işine dönme yönünde kanaatim hâsıl oldu.

Suat Hürmüzlü, yarım asır boyunca güzel ve tatlı sesi, saf dili, geniş kültürü ve dinleyicinin ilgisini çekecek radyo programları tasarlama becerisiyle tanınmıştır. Televizyon sektöründe “Amatör Köşesi” adlı programı sayesinde en ünlü Iraklı şarkıcıları ve sanatçıların birçoğunu ekrana çıkarmıştır. Kendisi ayrıca Irak televizyonu ekranına çıkan ilk kişidir.

Merhum yayıncı, eleştirmen ve sanatçı Suat Hürmüzlü'nün hazırlayıp sunduğu “Hafızadan” programı, uzun yıllar boyunca Irak ve Arap sanatına etkisi açısından Irak halkı nezdinde iz bırakan önemli radyo programlarından biri olmuştur. Arap müziğinin büyük isimlerinin biyografilerini sunan ve müzikal başarılarını eleştirel bir gözle analiz eden bu müzik programı, Irak radyo tarihinin en önemli programlarından biri olarak kabul edilmektedir. Programda yer bulan Irak müziğinin efsane isimlerinden bir kısmı şunlardır: Selime Murat, Muhammed el-Kabbâncî, Nâzım el-Gazâlî, 'Afife İskender ve Yusuf Ömer.

Gençliğinde gazetecilik yapan Suat Hürmüzlü, yirmi yaşında haftalık *el-Âfâk* gazetesinin genel yayın yönetmenliğini yaptı. Bununla birlikte Irak'ta bir dizi gazete ve dergide sanat eleştirisi de yaptı. Kendisi Irak basın tarihindeki ilk film eleştirmenidir. 1959 yılında, Kahire'deki Radyo Eğitim Enstitüsü'ne kaydoldu. Ses ve diksiyonla ilgili hazırladığı makale basıldı ve enstitüde okutulan bir ders haline geldi. Yazılarından bir kısmı da çalışma materyali haline geldi.

Eski sanat dergileri ve müzik kitaplarıyla dolu bir kütüphanesi vardı. 1949'da *en-Nedîm* gazetesini yazı işleri müdürü oldu. O dönemki Hindistan'ın Bağdat Büyükelçisi, onu dünyanın en genç yazı işleri müdürü olarak nitelemiştir. Ayrıca *el-Hâtîf*, *el-Ahbâr*, *el-Yakaza*, *eş-Şa'b*, *ez-Zemân*, *Karanedl*, *Ahbârul-Mesâ'*, *el-Âlemu'l-Arabî*, *el-Ahdu'l-Cedîd*, *es-Sevra*, *el-Cumhûriyye*, *el-Kâdisiyye*, *el-İrâk* gibi çok sayıda gazete ve dergiye editör olarak katkı sunmuştur. Ayrıca 1958 yılında, Irak'ta çıkan *el-Musavvar* dergisinin yazı işleri müdürlüğünü de yapmıştır.

1964 yılında, Bağdat'ta düzenlenen Uluslararası Müzik Festivali'ne ve İstanbul Uluslararası Film Festivali'ne katıldı. Kendisinin Müzisyen Muhammed Abdulvehhab, Şair Mahmud Hasan Vehhab, Şair Mahmud Hasan İsmail ve Yazar Selame Musa gibi büyük yazar ve sanatçılarla sağlam ilişkileri vardı.

Hürmüzlü, Müzisyen Cemil Beşir ile olan anılarını şöyle anlatmaktadır: “O Londra’ya gitmek üzereyken son kez buluştuğumuzda geri dönmeyeceği aklıma gelmemişti. Bana yokluğunun uzun sürmeyeceğini, doğu udunun büyüyle batı akordiyonunu harmanlayarak yeni bir enstrüman biçimlendirmek üzere İtalyan bir müzisyenle randevusu olduğunu ve bu enstrümanı çalmayı öğrendikten sonra hızla Bağdat’a döneceğini söyledi. Cemil Beşir’i 36 yıl öncesinden tanıyordum. Radyo korosunun başındaydı ve ud değil keman çalıyordu. Onu hiç ud çalarken görmemişim. Sonra bir ara onu evinde ziyaret ettiğimde udu kucağına alıp büyüleyici, tatlı, ahenkli ve hatta güzel sözlü ezgiler çaldı. Buna öyle şaşırdım ki bugüne kadar aklımda kaldı. Şerif Muhyiddin Haydar’ın meşhur Leyte lî Cenâhun (keşke bir kanadım olsaydı) adlı parçasını terennüm ediyordu. Dokunaklı icrasına hayran kaldım ve ‘Yakın zamanda ud çalmayı mı öğrendin?’ diye sordum. O da ‘Çocukluğumdan beri ud çalarım ama beni sadece keman icracısı olarak tanırlar. Ud benim hobim, keman ise radyo korosundaki çalışma aracı’ dedi. ‘Bana udu daha çok seviyormuşsun gibi geliyor’ dedim. O da ‘Gerçekten de udun doğu müziğindeki önemini ispatlamaya, orkestradaki rolünü büyümeye ve tüm dünyanın ilgisini ona çekmeye çalışıyorum’ dedi. Bu konuşmanın üzerinden iki yıl geçmeden kendini uda adadı. Bu doğu enstrümanına hâkimiyeti ve yaptığı yaratıcı çalışmalar sayesinde Arap dünyasının ve Avrupa’nın dikkatini çekti.”

Suat Hürmüzlü, çoğu Irak’taki ve Arap ülkelerindeki sanatın durumuyla ilgili olan birkaç kitap yayımladı. En önemlileri arasında şu kitaplar bulunmaktadır:

- *Abdulhalîm Hâfız, Bağdat, 1980.*
- *Havâttru’l-Eyyâm (Devrin Hatıraları), I. Cilt, Bağdat, 1984.*
- *Havâttru’l-Eyyâm, II. Cilt, Bağdat, 1984.*
- *Mine’z-Zâkiratî (Hafızadan), I. Cilt, Bağdat, 1984.*
- *Mine’z-Zâkiratî, II. Cilt, Bağdat, 1985.*
- *Mine’z-Zâkiratî, III. Cilt, Bağdat, 1987.*
- *Muhtârât mine’l-Bernâmici’l-İzâ’iyyi (Radyo Programından Seçmeler), Bağdat, 1984.*
- *Muhammed Abdulvehhâb – el-Muzâvecetu’l-Mâhira beyne’l-Kadîmi ve’l-Hadîs (Muhammed Abdulvehhab - Klasik ile Modernin Ustaca Bir Araya Getirilmesi), Bağdat, 1987.*
- *Edvâ’ ve Zîlâl (Işıklar ve Gölge), Bağdat, 1987.*
- *Ummu Kulsûm – Hayâtuhu ve Eġânîhâ (Ümmü Gülsüm – Hayatı ve Şarkıları), Bağdat, 1987.*
- *Ferîd el-Atraş – Hayâtuhu ve Eġânîhi (Ferid el-Atraş – Hayatı ve Şarkıları), Bağdat, 1987.*
- *Feyrûz, Bağdat, 1987.*
- *Esvâtun lâ Tunsâ (Unutulmayan Sesler). Bu kitap şu 5 bölümden oluşmaktadır: “Muhammed Abdulvehhab”, “Ümmü Gülsüm”, “Ferid el-Atraş”, “Feyruz”, “Abdulhalim Hafız” ve “Şadiye”.*
- *Mevsû’atu’l-Fennânîn (Sanatçılar Ansiklopedisi), 3 bölümden oluşmaktadır.*

* * *

Suat Hürmüzlü ayrıca çok sayıda öykü yazmıştır. Bunlardan en önemlisi 50’li yılların başlarında yazdığı ve Mısırlı *el-Kıssa* dergisinin düzenlediği yarışmada birincilik ödülü kazanan “el-Bu’re” (Odak) adlı öyküsüdür. Kültür ve Basın Bakanlığı, Radyo Televizyon Genel Kurumu, Irak

Sanatçılar Birliği ve Güzel Sanatlar Akademisi'nden de takdir belgeleri almıştır. 1959 yılında, kay-
dolduğu Radyo Eğitim Enstitüsü'nde (Kahire) ses ve diksiyonla ilgili hazırladığı makale yayımlan-
mış ve enstitüde okutulan bir ders haline gelmiştir. Eserlerinden çalışma materyali haline gelenler
ise şunlardır: Muhammed Abdulvehhâb – el-Muzâvecetu'l-Mâhira beyne'l-Kadîmi ve'l-Hadis,
Ummu Kulsûm Savtu'l-Ğinâi't-Târihiyyi, Havâtıru'l-Eyyâm (2 Bölüm), Nuktatu Hibrin, Min
Bernâmici'z-Zâkira, Esvâtun la Tunsâ ve Evrâkun Kadîme. Ayrıca kendisinin sanat dergileri ve
müzik kitaplarıyla dolu bir kütüphanesi vardı.

* * *

Suat Hürmüzlü, 11 Ocak 1998 Pazar günü Bağdat'ta vefat etti. Büyük Iraklı sanatçı Yusuf
el-Ânî, Elif-Bâ' dergisinin sanat bölümünde yayımlanan “Su'âd Hürmüzlü mine'z-Zâkira” (Suat
Hürmüzlü'den Akılda Kalanlar) başlıklı makalesinde kendisi hakkında şunları aktarır: “12 Ocak
1982 Pazartesi sabahı bana haberi geldi. Hep mücadele ettiğim ve hiç sevmediğim hastalığımla
geçirdiğim yirmi günün ardından evden çıkmıştım. Pazartesi sabahı... haber geldi. Hüzün ve ke-
der içinde öylece durakaldım ve ağlayacağımdan endişe ettim... Bu korkunun sebebi ne, onu da
bilmiyorum. Bilmiyorum, belki de artık sevdiklerimizle tek tek vedalaşmaya yetişemediğimiz için-
dir. Belki de kimi zaman sessiz kaldığımız anlar tüm gözyaşlarından daha derin ve anlamlı olduğu
içindir. Ancak bu görüntü zihnimde yer edindi. Suat, yıllar önce Sanatçılar Sendikası'nın düzen-
lediği bir sanat oturumunda üstünde adının yazılı olduğu bir karta sevgi ve sadakat sözleri yazıp
bana verdi. Bu kartı öptüm ve dedim ki: ‘Suat, yolunu gözlediğimiz ve gurur duyduğumuz metin
insanlardan yeryüzünde çok az kimse kaldı. Sen de onlardan birisin’. Dolu gözleriyle bana baktı
ve hiçbir şey söylemedi. Aylar sonra radyo binasının karşısındaki kaldırımda yürürken kendisiyle
karşılaştım. Radyo binasına girme konusunda tereddütlü görünüyor, öylece bakıp olduğu yerde
duruyordu. Selam verdikten sonra sordum: ‘Karşıdan karşıya geçmene yardım edeyim mi?’ Elimi
tuttu ve Radyo ve Televizyon Kurumu'na işaret ederek titreyen sesiyle; ‘Sorun karşıya geçmemde
değil, orda olmamda. Yerim, mevkim ve sesim yokken nasıl orada olabilirim?’ dedi. Demek iste-
diğini anlamamış gibi yaparak sesli bir şekilde güldüm. Elini tuttum ve birlikte Radyo Televizyon
Kurumu'na gittik. Danışmadaki herkes onu karşıladı ve çevresini saran insanlarla baş başa bırakıp
oradan ayrıldım. Bu sırada halini vaktini sormaya devam ettim. Oğlu Ziya ile son görüşmemiz,
birkaç hafta önce Kültür ve Enformasyon Bakanı'ndan onur ödülü alırken oldu. Pazartesi günü ise
acı haberi aldım. Suat hayata veda etmişti. Ancak son nefesinde bile o tesirli olduğu günlere veda
etmedi. Radyo ve sinema yoluna koyulduğundan beri büyük aşkı olan mikrofona veda etmedi.
Irak'taki, Arap ülkelerindeki ve dünyadaki sanat hareketliliğini takip eden bir gözlemci, yazar ve
eleştirmendi. Zamanla yarışmışçasına yenilikleri takip etmeye, çok okumaya, farklı radyoları
dinlemeye ve sinemadaki son gelişmeleri izlemeye devam etti. Aramızdan geçerken adı hep güzel
sıfatlarla anılan Suat Hürmüzlü'yü yalnızca hatıratından alıntılarla anmak yeterli olur mu? Hatı-
ratı adeta bir muhabbet hazinesi, tükenmez tatlı hikâyeler sandığı ve sadakat ifadesidir. O, müs-
tesna, kalıcı ve iyi kimselerden biri olarak asla unutulmayacaktır. Hürmüzlü'nün dünyadan göç
etmesiyle birlikte; halkına, kültürüne ve mirasına hizmet yolunda gayretli çalışmayla ve sevgiyle
bezenmiş tertemiz bir sayfa düzülmüş oldu. Aziz merhum, üzerine düşeni hakkıyla yapmış ve bize
de onun sanatsal başarılarını anmak düşmüştür. Allah Ziya'nın babasına gani gani rahmet eylesin
ve onu hayırla mükâfatlandırın.”²⁰⁸

208 bizturkmeniz.com web sitesinden alınmıştır.

Suat Hürmüzlü hakkında *Beytü'l-Medâ* gazetesinde “Beytü'l-Medâ Yestezkiru er-Râhil Su'âd Hürmüzlü Hazînu'z-Zâkirati'l-Fenniyyeti'l-Îrâkiyye” (Beytü'l-Medâ, Irak'ın Sanat Hafızasının Hazinesi Suat Hürmüzlü'yü Anıyor) başlıklı bir makale yazılmıştır: “Bu Cuma, unutulmaya yüz tutmuş büyük bir yayıncının anılması hasebiyle Beytü'l-Medâ Basın, Kültür ve Sanat Vakfı için özel bir gündü. Söz konusu yayıncı, Irak ve Arap dünyası için bir sanat hafızası hazinesini temsil eden usta yayıncı Suat Hürmüzlü'dür. Hürmüzlü, tarihimizde yitip gitmiş güzel hikâyeleri içinde barındıran bir sandık mesabesindeydi. Hürmüzlü ünlü programı “Mine'z-Zâkira” gibi radyo programları, gazete yazıları, Havâtiru'l-Eyyâm ve Esvâtun lâ Tunsâ gibi çıkardığı kitaplarıyla yarım yüzyıldan fazla bir süre müzik ve yorum üzerinde benzersiz bir eleştirmenlik yapmıştır.”²⁰⁹

Dâru'l-Medâ'nın düzenlediği programda sanatçı ve basın mensubu Hâfız el-Âdilî şunları söylemiştir: “Onu radyoya girerken gördüğümüzde, uzun adam geldi derdik. Çünkü o, elli yılı aşkın bir süre boyunca tüm yayıncılara hocalık yapmış büyük bir insandı. Bu oturum, kendini topluma ve halka hizmet etmeye adanmış olan fedakâr ulusal sembollere vefamızı göstermek amacıyla tertip edilmektedir. Hürmüzlü; sunucu, yapımcı, eleştirmen ve muhabir olarak radyo bünyesindeki her türlü işte çalıştı. Irak sanatında rast gelip de görüşünü kayda geçirmede hiçbir şey yoktur. Kendisi televizyonda da çalıştı. Ruknu'l-Huvât programını hazırlayıp sunarak birçok seçkin sesi insanlara tanıttı. 1964 yılında, Bağdat'ta düzenlenen Arap Müziği Kongresi'ne ve Uluslararası İstanbul Film Festivali'ne katıldı. Kuşakların müzisyeni Muhammed Abdulvehhab, Abdulhalim Hafız ve Ferid el-Atraş gibi sanatçılarla güçlü ilişkileri vardı. Hikâye yazarı olan Hürmüzlü, Mısır Hikâye Festivalinde ödül kazanmıştır. 1982'de emekliliğe sevk edilse de Mine'z-Zâkira programıyla radyoda çalışmaya ve Irak gazete ve dergilerinde eleştiri yazıları yazmaya devam etti. Radyodan, televizyondan ve Güzel Sanatlar Fakültesi'nden dikkate değer ödüller aldı. Ancak Hürmüzlü'nün aldığı en büyük ödül, halkın kendisine ve programlarına duyduğu teveccühtür.”

Beytü'l-Medâ, 2013 yılında önde gelen radyo sunucusu Suat Hürmüzlü için Bağdat'ta Mütenebbî Caddesi'nde bir grup gazeteci ve kültürel meselelerle ilgilenenlerin katılımıyla anma toplantısı düzenledi. Radyo-sanat eleştirmeni Suat Hürmüzlü, geride Arap ve Irak müziğinin divalarının çok sayıda ses kaydını içeren ender bir koleksiyon bırakarak 1998 yılında vefat etti. Kendisi ayrıca 1956'da kurulan Irak televizyonuna çıkan ilk kişi olmuştur.

2014 yılında, Medya Fakültesi Dekanlığı, stüdyolarına ve salonlarına medya sahasında önde gelen şahsiyetlerin isimlerini verdi. Fakülte Dekanı Prof. Dr. Hâşim Hasan et-Temîmî, bu konuda şunları söyledi: “Bu yaptığımız, vefat eden veya basın şehidi olan Irak medyasının önde gelen isimlerine bir vefa ve takdir kabilindendir. Stüdyo ve amfilerin bir kısmına onların adı verildi. Fakülte olarak, Medya Fakültesinin radyo stüdyosuna basın şehidi Etvar Behcet'in adını verdik. Aynı radyo istasyonunun kayıt stüdyosuna merhum medyacı Suat Hürmüzlü'nün adı verildi. Fakültemiz, Irak'a ve Irak halkına duyduğu sevgiyle bilinen ve katkılarıyla gerek Irak'ta gerekse de Arap dünyasında alanı zenginleştiren medyasının ve kültürel şahsiyetlerin ismini diğer salonlara da verme gayesindedir. Geçen yıl Irak medyasından birçok isimle Londra Üniversitesi'nde bir konferansa katılım sağladık. Bu konferansa katılanlardan Dr. Muhammed el-Muslimî, ses uzmanlığıyla ilgili olarak şunları söyledi: ‘Şu cümleye kulak verin: Bunu sabah nasıl gözünde canlandırırısın? Peki onu gece veya başka bir vakitte nasıl gözünde canlandırırısın? Peki radyo sunucusunun bu cümleyi desteklediğini ya da ona karşı olduğunu hissettiğinde bu cümle sana ne hissettirir? İşte çünkü radyo dünyası ve daha önceden aşına olmadığımız bu sanat hakkında pek bilgi sahibi değiliz...’

209 Beytü'l-Medâ Yestezkiru er-Râhil Suad el-Hurmuzi, 24 Ekim 2020.

el-Muslimî, bunu bilmediğimizin farkına varınca sonra şöyle dedi: ‘Aynı cümle farklı zamanlarda nasıl söylenir öğrenmek için büyük Iraklı sunucu Suat Hürmüzlü’yü dinleyin’.

Gazeteci-Yazar Ali Hüseyin ise, anma toplantısında şunları söyledi: “Merhum, medyanın seçkin isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kendisi Irak televizyonunun temelini atmıştır. Bugün onu anmak; yeni nesle Mısır’da eğitim görmüş ve Ümmü Külsüm ile Muhammed Abdulvehhab gibi müzik dünyasından önemli isimleri seyirciyle buluşturan Mine’z-Zâkira programının yapımcılığını yapmış Hürmüzlü’nün şahsında büyük öncülerin başarılarını hatırlatmak demektir. Muhammed Abdulvehhab, Hürmüzlü’yü takdir etmiş ve onu önemli Arap müziği eleştirmenlerinden biri olarak kabul etmiştir.” Anma toplantısında Hürmüzlü’nün hayatını konu alan Mine’z-Zâkira belgeselinin gösterimi yapıldı. Belgeselde siyasetçilerle ve şarkıcılarla yaptığı görüşmelerle dolu hayatından fotoğraf ve videoların yanında kendi yorumladığı şarkılara da yer verildi.

Cemal Şarkî, Irak radyosu ve öncüleri hakkında yaptığı bir konuşmasında şunları söylemiştir: “İraklılara kültürel ve sanatsal bilgi aşılayan bir dizi radyo programı, zihinlerde hâlâ yer tutmaktadır. Bu programlardan biri de radyo sunucusu, yazar ve film eleştirmeni Suat Hürmüzlü’nün sunduğu, 1970’lerin ve 1980’lerin en önemli radyo programlarından biri olan Mine’z-Zâkira programıydı. Programda, Arap müziğinin divalarının biyografileri ele alınmakta ve müzikal performansları tahlil edilmekteydi. Hürmüzlü; Selime Murad, Muhammed el-Kabancı, Nazım el-Ğazâlî, Afife İskender ve Yusuf Ömer gibi Iraklı şarkıcıların ustalarını her zaman önemsemiştir.”²¹⁰

Haydar el-Haydar, “ahewar.org” sitesindeki bir makalesinde Hürmüzlü’den şöyle bahsetmektedir: “Suat Hürmüzlü, kırklı, ellili ve altmışlı yılların radyo sahasındaki en önemli isimlerden biriydi. Çok sayıda program sunmuş ve o dönemin seçkin yayıncılarından biri olarak anılmıştır. Mine’z-Zâkira, en bilinen programı olarak kabul görür. Programda Irak ve Arap müziğinin devlerinin biyografileri ele alınmakta ve müzikal performanslarının kritiği ve analizi yapılmaktadır. Programda yer bulan sanatçılar arasında; Muhammed Abdulvehhab, Ferid el-Atraş, Esmahan, Ümmü Külsüm, Muhammed el-Kabancı, Hasan Hayûka, Nazım el-Ğazâlî, Yusuf Ömer, Rıza Ali, Abbas Cemil, Ahmed el-Halil, Yahya Hamdi, Maide Nüzhet, Zekiye Cûrc, Munîre el-Hevezvez gibi isimler vardır. 1959’da önemli bir radyo ve televizyon programı olan Ruknu’l-Huvât programını hazırlayıp sunmuştur.”²¹¹

210 Cemal Şarkî, noonpost.com, 16 Kasım 2019.

211 Haydar el-Haydar, ahewar.org, 16 Mayıs 2012.

KAYNAKLAR

- Eyyâm “İrâkiyye, Suad el-Hürmüzî, Suvarun ve Kisasun mine'l-‘Irâk”, 28 Aralık 2018.
- Mulâhiku'l-Medâ, “Suad el-Hürmüzî mine'z-Zâkirati ve Hivâri maa' Cemîl Beşîr”, Mulha-ku Zâkira ‘İrâkiyye, 6 Haziran 2010.
- Mulâhiku'l-Medâ, *Beyne Cemîl Beşîr ve Suad el-Hürmüzî*, 28 Aralık 2018.
- Sabâh Abdullah Kerküklü, *Mevsû'âtu A'lâmi't-Turkmân*, I. Cilt, Bağdat, 2017.
- Riyâd Muhsin el-Muhammedâvî, “(ez-Zemân) Testezkiru'r-Râideyni'l-Hurmuzî ve'z-Zu-beydî Mu'allimâ'l-İzâ'ati ve Mukteşifâ'n-Necm”, *ez-Zemân* gazetesi, Bağdat, 26 Ağustos 2017.
- Fellâh el-Hayyât, “Suad el-Hürmüzî min Rumûzi'n-Nakdi'l-Mûsikiyyi fi'l-‘Irâk”, *et-Teâhî*, 19 Eylül 2016.
- Cemâl eş-Şarkî, noonpost.com, 1-6 Kasım 2019.

IRAK MAKAMININ PRENSİ

YUSUF ÖMER

(1918 – 1987)

Iraklı sanatçı ve ünlü makam ustası Yusuf Ömer, Türkmen Bayat boyuna mensuptur. Tam adı Davut oğlu Ömer oğlu Yusuf Beyatlı'dır. 1918²¹² yılında Bağdat şehrinin Cedid Hasan Paşa Mahallesi'nde doğdu. Bağdat'ta dinî bir ortamda yetişti. İlk başlarda Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin menkıbeleri, Irak'a özgü zikir ve makamları okumaya başladı. Yusuf Ömer, Irak makamının büyük ustalarının sahip olduğu deneyimlerin bir hülasesi niteliğindeki kendine özgü şarkı söyleme tarzıyla ün almış olup, Irak makamının büyük bir öncüsü olarak kabul edilir.

Sanatçı Yusuf Ömer'in sanatsal yetenekleri, özgün Irak şarkılarının bir rengi olan Irak makamını okumaya hayatının baharında duyduğu büyük tutkuyla ortaya çıktı. Irak makamının öncü ustası Muhammed el-Kabbancî'den etkilenen Yusuf Ömer, bu makamın çağdaş sesleri olan Ahmed ez-Zeydan, Reşid el-Kunduracî, Necm eş-Şeyhlî, Huseyn Kurdî, Muhammed el-Kabbancî, Hasan Huveyka, Hacı Abbas Kembî, Kaddûrî el-Ayşe ve benzeri sanatçıların sesleriyle büyüdü.

Ayrıca doğup büyüdüğü Cedid Hasan Paşa Mahallesi'nde çok sayıda makam okuyucusu ve seveni vardı. Bu arada ünlü mevlithan Molla Mehdi el-Hafız'dan aldığı mevlithanlıkta da usta bir ses olduğunu kanıtlamıştır. Hem eski hem de yeni yöntemlerle icra etmede ustalaştığı makam okumada olduğu gibi bu alanda da ustalaştı. Yusuf Ömer, Irak makamının büyük ustalarının sahip olduğu deneyimlerin bir hülasesi niteliğindeki kendine özgü şarkı söyleme tarzıyla ünlenmiş olup Irak makamının büyük bir öncüsü olarak kabul edilir.

Yusuf Ömer'in iki erkek, üç kız kardeşi vardı. Babası, o daha dört aylıkken öldüğü için Yusuf'un amcası gibi gördüğü babasının kuzeni Muhammed Ali, kendisinin yanı sıra kardeşlerinin bakımını da üstlendi. Muhammed Ali genel olarak şarkı söylemeyi, özellikle de Irak makamını severdi ve o dönemde çıkan plakları toplamayı çok severdi. Yusuf da o plakları amcasının gramofonunda dinlerdi. Dinlediği onca şarkı ve makam arasında küçük Yusuf Ömer, büyüdüğü andan itibaren Irak makamını çok sevdi ve dönemin ünlü makam okuyucuları olan Ahmed ez-Zeydan, Reşid el-Kunduracî, Necm eş-Şeyhlî, Huseyn Kurdî, Muhammed el-Kabbancî, Hasan Huveyka,

212 Abdulcabbar el-Atabî, Yusuf Ömer'in doğum tarihini 1917 olarak belirlemiştir. Yusuf Ömer ile ilgili olarak <https://elaph.com>'da yer alan 4/11/2011 tarihli makalesine bakınız.

Hacı Abbas Kembî, Kaddûrî el-Ayşe ve benzeri sanatçıları fazlasıyla dinlemeye başladı. Böylece onların makamlarını taklit etmeye ve türlerini öğrenmeye başladı.

Gençliğinde bu sanata olan ilgisi arttı ve İbrahim el-Haşalî, Cihad ed-Dibbo ve Galib el-Haşalî gibi bu makamın öncüleri, bu makamı sevenler ve bu konulara ilgi duyan, usullerini ve sırlarını bilen kimselere yaklaşmaya başladı. Zamanla bu makamın büyük ustası Muhammed el-Kabbancî'yi çok sevdi ve Irak'ta öncü bir sanatçı olan bu büyük şarkıcının üzerinde bıraktığı büyük etkisinden dolayı onu taklit etti. Ancak bir süre sonra olgunlaşmaya ve kendine özgü bir kişilik kazanmaya başladı ve bu kişiliğiyle sanatına ve tarzına ilgi duyan birçok hayran kazanmış oldu.

Görsel:

Yusuf Ömer Muhammed el-Kabbancî ile

Yeteneği bununla sınırlı değildi. O aynı zamanda şiir yazmakta ve her türlü halk şiiri ve Arap şiirini ezberlemekteydi. Büyük şarkıcı Abdülemir et-Tuvayrcavî'den ilham alarak bazı bedevi çöl şarkılarını harika bir şekilde icra etmekteydi. Böylece Yusuf Ömer, büyük ustası Muhammed el-Kabbancî'den sonra Irak makamını en iyi icra eden kişi lakabını almayı hak etmiştir.

1933 yılında, Yusuf Ömer, adam öldürmekle suçlanarak on beş yıl hapis cezasına çarptırıldı. Bu süre zarfında haksız yere hapsedildiğinden yakınardı ve bunu acı bir şekilde dile getirirdi. Hapishanede Yusuf Ömer'in önü açılmış oldu ve gece gündüz makam okumaya başladı. Mahkûmlar da onu dinleyip eğlenirdi. İçindeki acıyı ifade etmek için Irak makamını en iyi yol görmekteydi. Cezasını çektikten sonra 1948'de salıverildi.

Yusuf Ömer, 1948'de tesadüfen Bağdat Radyosu'ndaki uzmanlardan biriyle karşılaştı. Irak makamını okuma arzusu olduğunu ve icra etme yeteneğine sahip olduğunu kendisine bildirdi. Sınavdan büyük bir başarıyla geçtikten sonra istediği oldu. En zor makamı, yani rast makamını seçmişti. Şarkı ise "Benden başkası teselli verir / Benden başka aşıklar gaddar olur" idi. Hem uzman ve hem de sınav jüri üyeleri için başında olan bu amatörün performansından çok etkilendi. Çünkü Irak makamlarının senfonisi sayılan rast gibi ağır bir makamı okumakla başlamıştı. Böylece kendisine haftalık makam konserlerinin tahsis edildiği radyoda makam şarkıcısı olarak kabul edildi. Bu şekilde makam serüveni başlamış oldu. Bu arada Kabbancî'yi dinlemeye devam ederek kendisinden çok etkilendi. Plaklarından kendi icra tarzını alarak tüm şiir ve makamlarını ezberledi. Bu etki, ses kayıtlarını dinleyerek ortaya çıktı ve gittiği her yerde onun sanatını taklit etti. Bir ara bu taklit işinden kurtulamayacağını düşünmüşse de daha sonra bunu başarabildi. Reşid el-Kunduracî, Salman Muşî, Cemil el-Bağdadi, Yusuf Harîş ve Necm eş-Şeyhlî gibi eski öncüleri ve kendisinden önceki diğer bütün makam akımlarını dinleyerek bağımsız bir kişilik oluşturmayı başardı.

Radyoya girdiği ilk zamanlarda, Yusuf Ömer'in radyo konserlerinde Cemil Beşir, Hidayr eş-Şibli, Munir Beşir, Hıdır İlyas ve benzeri birçok müzisyen çalardı. Ancak tanınıp ünü yayıldıktan sonra rahmetli Şuubî İbrahim, Muhammed Zeki, Adnan el-Azamî ve Cemal Zeki'den oluşan kendi grubunu kurdu.

Yusuf Ömer, 1956'da, başrollerinde Zeyneb ve Yusuf el-Ani ile Cafer es-Sadi'nin oynadığı "Said Efendi" adlı bir Irak filminde oynadı. Rolü, geçen yüzyılın ellili yıllarında Doğu Kapısı'ndaki meyhanelerden birinde çekildi. Dabul el-Ballam ile oynadığı bu filmde saba makamında bir şarkı söylemekte idi:

Uyudular aşğın gözüne girmez uyku
Allahım zaman bana bir anda neler etti

Gözlerken yıldızları kalbim öyle bir çarptı
Aşkının nağmesiyle nağmeler şakalaştı

Aynı yıl Bağdat televizyonu açıldı ve Yusuf Ömer televizyonda makam şarkıcısı olarak kabul edildi. Dinleyici ve izleyicilerden gelen çok sayıdaki talepler nedeniyle diğer makam okuyucularının hareket alanı daralırken onun makam konserlerindeki payı giderek arttı. Bu durum da bir şikâyetçi grubu meydana getirdi.

Yine aynı yıl Yusuf Ömer, Irak televizyonunda saba makamında "nicedir halim benim" şarkısını söylediği ilk makam konserini kaydetti. Zamanla merhum kemeçe ustası Şaubî İbrahim ile çok yakın bir dostluk kurdu ve bu dostlukları Yusuf Ömer'in ölümüne kadar devam etti. Yusuf, Şaubî'nin Müzik Araştırmaları Enstitüsü'ndeki makam öğretimi sırasında üzerinde durduğu konu olan makamdan garip kelimeleri çıkarmayı ondan öğrendi. Yusuf Ömer ayrıca halk müziği söylemeyi severdi. Bu konuda şarkıcı arkadaşı Abdülemir el-Tuveyrcavî'den etkilendi. Ayrıca mevlit-hanlık ve ilahi söyleme konusunda da oldukça başarılıydı.

Yusuf Ömer, Münir Beşir ve kardeşi Cemil Beşir, Hıdır İlyas, Hidayr eş-Şibli, Huseyn Abdullah, Şaubî İbrahim ve Abdülkerim el-Azzavî de dâhil olmak üzere ister radyo grubu ister "el-Çalgî" grubunda olsun, çoğu Iraklı müzisyenle çalıştı. Konserleri Irak'la sınırlı kalmadı, Suriye, Türkiye, İran, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de şarkı söyledi.

Yetmişli yılların başında eski makam okuyucusu olan Rahmetullah el-Şaltağ'ı canlandırdığı bir televizyon filminde rol aldı. Filmde merhum Muhammed el-Kaysî'nin yanı sıra birçok oyuncu da rol almıştı.

Bağdat Müzesi'nin yetmişli yılların başında açılmasından sonra her cuma öğleden sonra bu müzenin avlusunda haftalık konserler verilirdi. Bu konserlerin öncülüğünü yapan sanatçı Yusuf Ömer'e, Bağdat el-Çalgî grubu eşlik ederdi. Yine 1970'lerde, el-Reşid Caddesi'nde geleneksel bir lokanta olan Han Mercan Lokantası açıldı. Yusuf Ömer burada da neredeyse her gün konserler vermeye başladı. Yurt dışı faaliyetleri ise oldukça yoğundu. Mısır, Suriye, BAE, Lübnan, Türkiye, Rusya, İran, Finlandiya ve Amerika gibi çok sayıda farklı ülkeye giderek oralarda güzel konserler verdi. Bu ülkelerde yaşayan Iraklıların yanı sıra Arapların katıldığı konserler katılan herkesin beğenisini kazanmıştır.

Rahmetli Irak Başbakanı Nuri es-Said'in, telsiz radyo evinde şarkı söylerken şarkıcı Yusuf Ömer'in sesini duyduğu ve onun için planlanan konser günlerinden birinde radyoya gelerek henüz kariyerinin başlarında olan bu şarkıcıyı kontrol odasında sonuna kadar dinlediği anlatılmaktadır. Konserin bitmesinden sonra kendisini görmek için stüdyoya girdiği, burada ona adını, ikametgâhını, Bağdat'ın neresinde oturduğunu ve rahmetli Nuri es-Said'in çok sevdiği Irak makamını ne zaman öğrendiğini sorduğu, Yusuf Ömer'in de bütün sorulara cevap verdiği söylenmektedir. Bu arada odada bulunan kanun sanatçısının kendisini överek kendisinin iyi bir makam okuyucusu olduğunu, geleceğinin parlak olduğunu ve ünlülerden bir şarkıcı olacağını söylediği de ifade edilmektedir.²¹³

Yusuf Ömer, şarkıcılığını Bağdat ruhunu taşıyan Irak makamının icrasına adadı. İrili ufaklı birçok makamı seslendiren Yusuf Ömer, neredeyse bu makamların hepsini icra etmede büyük başarı elde etti. Uzun ustalık yıllarına ek olarak doğal bir olgunlukla icra ettiği bu şarkılarda sahip olduğu yetenekleri sergiledi.²¹⁴ Bu arada rahmetli Yusuf Ömer, Irak'ın çöl bölgelerinde meşhur olan Bedevi şarkıları "ataba"yı da çok güzel söylemiş bu türü icra etmede rahmetli Akkar Cabbar'ın etkisinde kalmıştır.

* * *

Sanatçı Yusuf Ömer, Irak Türkü kökenini hiçbir zaman unutmamış, Irak Türkü olmaktan hep gurur duymuştur. 1961'den 1977'ye kadar her yıl düzenlenen Türkmen Kardeşlik Ocağı konserlerinin çoğuna katılmış, bunun için herhangi bir ücret almayı reddetmiştir. Bendeniz bizzat onun ağzından "Ben bir Irak Türküyüm, Irak Türkü kardeşlerimin düzenlediği bir konser için ücret almam doğru olmaz" dediğini duydum. Bu konserlere Türkmen şarkılarıyla katılır, çoğu zaman hoyratlarla başlattığı Türkmen türkülerini icra ederdi:

Bir vay iki vay üç vay
Aktı çeşmim doldu çay
Bir derde men düşmüşem
Desem vay, demesem vay

1984 yılında, sanatçı Yusuf Ömer, Müzik Sanatları Dairesi tarafından düzenlenen özel bir festivalde onurlandırıldı. Ağır hastalığına rağmen onurlandırılmış olduğu bu festivale katıldı ve sanki gençliğindeymiş gibi festivalde şarkı söyledi. Daha sonra sağlığı kötüleşene kadar birkaç yıl her perşembe Han Mercan'da şarkı söylemeye devam etti. Sağlık durumu kötüleşince 1985'te makam okumayı bıraktı. Ondan sonra 14/15 Temmuz 1986 gecesi, kalp krizi geçirerek vefat etti.

* * *

Irak Kültür Bakanlığı'na bağlı Müzik Sanatları Dairesi, Irak makam ustası Yusuf Ömer anısına, Bağdat'ta Mağrip Caddesi'nde bulunan er-Ribat Salonu'nda "Yusuf Ömer... Makamın Ölümsüz Ustası" adı altında bir tören düzenledi. Fotoğrafının asılı olduğu salonda hayranları ve

213 El-Kardinya, *Genel Kültür Dergisi*, 23 Mart 2017.

214 Bkz. Yusuf Ömer'in 7. ölüm yıldönümünde 21 Ağustos 1993 tarihli *es-Savra* gazetesi sayı 8544'te yayımlanan yazı.

arkadaşları onu, sesinin salonun her yerinden yayıldığı Irak makamıyla, özellikle de merhum makam ustasının icra ettiği farklı makamları dinleyerek andı. Bu arada Nazım Gazalî grubu da Irak şarkı ve makamıyla katıldığı festivalde, çok sayıda katılımcı “Yusuf Ömer”in yaptıklarına karşılık bir teşekkür niteliğindeki bu güzel anma töreninden dolayı duyduğu mutluluğu dile getirdi.

Festivalde büyük sanatçı hakkında bir konuşma yapan Abdulcabbar el-Atabî, şunları söylemiştir: “Yusuf Ömer, popüler üslubuyla, makamları bir dönem hüküm süren lüks ortamlar ve zenginlerin evlerinden alıp halka indirgemeyi başarmıştır. O, 40 yıl boyunca verdiği ürünler ile radyo ve televizyonun müzik kitaplığını önemli kurallar koyabilen yetenekli ve rafine bir sanatla ve çok sayıda ses kaydıyla zenginleştirmeyi başardı. Büyük sanatçı rahmetli Şuubî İbrahim ile Irak makam sanatının derlenmesi yoluyla bir eğitim referansı haline gelmiştir. Yusuf Ömer, makamlara eşlik eden besteler yapmış ve onları dinleyicilerin zevklerine hitap edecek bir şekilde zihinlerine aktarmıştır.”

Sanatçı Dr. Heysem Şuubî ise şunları söyledi: “Rahmetli sanatçı, bu zengin Irak sanatındaki ton nedeniyle Irak makamı alanında bir öğretmen olarak kabul edilir. Sanatçı Yusuf Ömer hakkında konuşmak demek makamın ve bu sanatın temellerini oluşturabilen ve dinleyiciler için yayın alanlarını genişletebilen bu adamın başarıları hakkında konuşmak demektir. Sanatçı Yusuf Ömer, sadece makam sanatında usta bir sanatçı değildi, o aynı zamanda çeşitli bedevi müziklerini de başarıyla icra etmekteydi. Kendisi bu müziklerle ilgili olarak ses sanatçıları Ebu Cîşî ve Abdülemir et-Tuvayrcavî’nin etkisi altında kalmıştı. Dinleyicileri ve duyanları etkileyen güçlü bir hançereye sahipti ve geniş halk yığınlarını etkilemekteydi. İşte bu festival, ölümsüz sanatçı Yusuf Ömer’in Irak makamı ve Bağdat besteleri alanında verdiği ürünleri anmak için düzenlenmiş bulunuyor. Irak makamı aslında bazı bölgelerle sınırlı bir makamdı. Ama o, bu sanatı Bağdat’a ve Irak’a yayabilmiş, bu sanatın elçisi olmuştur.”²¹⁵

Irak müzik sahnesinde Yusuf Ömer’in taşıdığı önem nedeniyle, el-Meda Medya Kültür ve Sanat Evi, el-Mutenebbî Caddesi’nde haftalık bir sabah programı düzenledi ve merhumun geniş bir hayran kitlesinin katıldığı tören sırasında dinleyiciler tarafından büyük beğeni toplayan çırağı Hamid es-Sadî’nin seslendirdiği şarkılara yer verildi. Törende, Dr. Abdullah el-Meşhedanî törende yaptığı açılış konuşmasında geçmişte Irak’ın simgesi olan ve hâlen de öyle olmaya devam eden bu gibi şahsiyetleri anmanın önemini dile getirdi.

Bu kitabın yazarının belirttiğine göre, 20. yüzyıl başlarında Yusuf Ömer’in ailesi Kerkük’ten Bağdat’a gelerek ablasının kocası olan Muhammed Ali ed-Dabbağ’ın er-Reşid Caddesi’ne bakan ilkokulun arkasında bulunan evinde yaşadı. Yusuf Ömer de 1918’de bu evde doğdu ve Bağdat’ta büyüdü. Rahmetli Muhammed el-Kabbancî’nin 1925’ten itibaren kaydetmeye başladığı plaklar aracılığıyla takip ettiği sanatsal performansından etkilenen Muhammed Ali el- ed-Dabbağ’ın himayesinde Kur’an-ı Kerim tilaveti, ilahiler, peygamber menkıbeleri, zikirler ve Irak makamları okumakla işe başladı.

Sanatçı Yusuf Ömer’in ardından söylenen en güzel sözler arasında Şuubî İbrahim’in şu harika dizeleri bulunmaktadır:

Makam matem tuttu inledi teller
Sensiz âtlı kaldı gitti şiirler

215 Abdulcabbar el-Atabî, a.g.e.

Öncüsüydün sen şu makamların
 Radyolarda söyledin ilahiler
 Sen güzel sesliydin senin için rast
 Gama boğulmuş şu avşarlar ağlar

Arap şair Nizar Kabbânî de diyor ki: Makam ustası Yusuf Ömer'i dinlerken gözlerimi yumuyordum. Bağdat'ı Sayın Haşim Muhammed er-Receb'in sanatçı Yusuf Ömer'i şöyle değerlendirdiğini düşünüp hayal kurmaya başladım: Sanatçı Yusuf Ömer'e özel ve halka açık konserlerinde ve Irak dışındaki seyahatlerinde eşlik ettim. Onun iyi bir makam ustası ve gayretli bir icracı olduğunu gördüm. Diğer makam ustalarının "tarir"den "teslim"e kadar bütün makamını, bütün ayrıntılarıyla birlikte okuyordu. Bu da onun dünya çapında sahip olduğu yüksek icra yeteneği ve makamın parlak yapısını korumasının bir göstergesidir.

2003 yılında, özellikle de bu yılın onuncu ayında, yani devrik rejimin devrilmesinden ve ABD'nin Irak'ı işgalinden birkaç ay sonra, Irak Kültür Bakanlığı Müzik Sanatları Dairesi, Irak Makam Evi Danışma Kurulu'nun onayından sonra 20. yüzyılın önde gelen Irak makam sanatçıları olarak kabul edilen bir grup makam sanatçısını seçerek Irak makamına hizmet etme konusundaki büyük çabalarından dolayı onlara bir sanat unvanının yanı sıra takdir belgesi verme kararı aldı. Büyük makam ustası Yusuf Ömer de onurlandırılan sanatçılar arasında yer aldı. 12/10/2003 tarihli idari kararda şu ifadeler yer verildi: "Şarkıcılar, müzisyenler ve uzmanlar da dâhil olmak üzere Irak makamına destek ve hizmette bugüne kadar emek vermiş ustaların emeğine saygı bından ve Irak Makamevi İçtüzüğü 4. maddesi z bendi ile Irak Makamevi Danışma Kurulu ve Müzik Sanatları Dairesi ve Kültür Bakanlığı'nın onayı uyarınca 20. yüzyılın önde gelen Iraklı makam sanatçıları olarak kabul edilen bir grup makam sanatçısı seçilerek Irak makamına hizmet etme konusundaki büyük çabalarından dolayı kendilerine bir sanat unvanının yanı sıra takdir belgesi verme kararı alınmıştır. Sayıları 17'yi bulan söz konusu sanatçılar arasında Yusuf Ömer'e ek olarak Reşid el-Kundaracı, Muhammed el-Kabbancî, Sıddıka el-Mullaya, Hasan Huveyka, Nazım Gazalî ve Zuhûr Hüseyin de vardı.

Bu arada "Beytü'l-Meda" da Irak makamı ve Bağdat müziğini seven kalabalık bir kesimin katılımıyla kırk yıl aradan sonra, Temmuz 1986'da hayatını kaybeden Irak makamının öncüsü ve Irak makamlarını yenileyip geliştiren Yusuf Ömer için bir anma toplantısı düzenledi.

KAYNAKLAR

- Hüseyin İsmail el-Azamî, *Irak makamındaki Dönüm Noktaları*, Irak makamının icrası ile ilgili sıralı bir araştırma.

-Visam eş-Şalcî, "Yusuf Ömer- Parmaklıklar Arkasından Taht ve Asaya", <https://www.ayami.com>, 31 Mart 2017.

- *Algardenia* - Genel Kültür Dergisi, 23 Mart 2017.

AKADEMİK DOKÜMANTASYONUN IRAK'TAKİ ÖNCÜSÜ

PROF. DR. YASİN ABDULKERİM

(1915 – 1988)

Akademik ve sosyal bir Irak Türkü şahsiyet olan Prof. Dr. Yasin Abdülkerim, Millî Kütüphane'nin çekirdeğini teşkil eden Ulusal Belge Kayıt Merkezi'nin kurucusu olması yönüyle Irak'ta akademik belgelendirme sürecinde öncü bir role sahiptir. Arap Dokümanterler Enstitüsü'nün kurulması için gerekli temelleri oluşturmasının yanı sıra Genel Sekreter ünvanıyla 5 yıl boyunca bu kurumun yönetimini üstlendi.

Tarihçi ve üniversite profesörü Yasin Abdülkerim, 1915 yılında²¹⁶ Musul vilayetinin Telafer şehrinde, Irak Türkü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Abdülkerim Abdullah, 1877'de, Telafer'de doğmuş olup tanınmış Efendi Türkmen aşiretine mensuptur. Annesi Sâfiye Hâc Hasan ise, 1887 yılında doğmuştur. 12 Ekim 1977 tarihli nüfus cüzdanında, soyadının “el-Abbas” olduğu yazmaktadır. ABD’de bulunan Minnesota Üniversitesi tarafından kendisine verilen doktora diplomasında da bu soyadı geçmektedir. Kendisinin aslen Diyarbakırlı olduğu, dedesi Ömer Mirandar’ın bu şehirde kadılık yaptığı ancak bir sebeple Telafer’e göç ettikleri ve burada ilim ve doğruluk vasıflarıyla tanındıkları söylenmektedir. Nitekim ailesinden Molla Osman Telafer ve Sincar’da kadılık yapmış, dedesi Abdullah Efendi faziletli bir âlim olarak tanınmıştır.²¹⁷

Yasin Abdülkerim, ilkokulu Telafer’de okudu ve 1930 yılında buradan mezun oldu. Orta öğrenimini 1933 yılında, Musul’da tamamladıktan sonra Bağdat’ta Öğretmen Okulu’na girdi ve 1935’te buradan mezun oldu. Bastamlı beldesine öğretmen olarak atandıktan sonra o dönem Kerkük vilayetine bağlı olan Tuzhurmatu ilçesine nakledildi. Daha sonra Bağdat’taki Yüksek Öğretmen Okulu’na girdi ve 1940’ta onur belgesiyle buradan mezun oldu. Erbil, Süleymaniye ve Kerkük’teki liselerde öğretmenlik yaptı. 1951’de, Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan Minnesota Üniversitesi’ne gitmek üzere oluşturulan Irak bilimsel heyetine katıldı. “Avrupa’nın Siyasi, Ekonomik ve Coğrafi Tarihi” başlıklı teziyle üstün başarı derecesi aldı. Üniversite, bilimsel çabalarını takdir ederek, çalışmalarına devam etmesi için kendisini doktora programına kabul etti. 16 Ağustos 1956 tarihinde, “1939-1942 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış İlişkileri” başlıklı teziyle yakın tarih alanında doktora diplomasını aldı.²¹⁸

216 Dr. İbrahim Halil Allaf, Dr. Yasin Abdülkerim’in doğum tarihini 1914 olarak belirlemiştir. Doğru tarih ise bir kopyası bende bulunan Irak Vatandaşlık Belgesi’nde de yazdığı üzere 1915’tir. Bu belgeyi bana ulaştıran amcasının oğlu Dr. Ahmed Telaferli’ye müteşekkirim. Bkz. İbrahim Halil Allaf, “ed-Duktûr Yâsîn ‘Abdülkerim ve Mevki’uhu fi’l-Medraseti’t-Târihiyyeti’l-‘Irâkiyyeti’l-Mu’âsıra”, *el-Hivâr el-Mutemeddin*, Sayı: 2436, 16 Ekim 2008.

217 Bkz. Vahdettin Bahattin, Yasin Abdülkerim – “Nâbiğatun min Tel’afer”, *el-Ahâ’ – Kardaşlık*, Bağdat, Sayı: 225-226, Mayıs-Haziran 2008, s.11.

218 İbrahim Halil Allaf, a.g.e., Ünlü Irak Türkü yazar Vahdettin Bahattin ise Dr. Yasin Abdülkerim hakkında yazdığı bir makalesinde kendisinin doktora tezi konusunun “Sömürgecilik Siyaseti ve Britanya İmparatorluğu Siyaseti” ol-

1956 yılında, Irak'a döndükten sonra Bağdat Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi- Tarih Bölümüne öğretim görevlisi olarak atandı. Ardından Yardımcı Doçentliğe ve Profesörlüğe yükseltildi. “Modern Avrupa Tarihi” ve “Modern Yakın Doğu Tarihi” gibi çeşitli dersler verdi. Türkçe ve İngilizceye hâkimiyeti sayesinde Amerikalı tarihçi Palmer’in kaleme aldığı *History of the Modern World (Modern Dünya Tarihi)* kitabının üçüncü cildi gibi bazı kitapları tercüme etti. Ayrıca “Burma’da İngiliz Sömürgeciliği” ve “Filipinler’de Amerikan Sömürgeciliği” de dâhil olmak üzere birkaç İngilizce araştırma makalesi yazdı.

Dr. İbrahim Halil Allaf,²¹⁹ Yasin Abdülkerim’in hayatını anlatan bir belgeselde şunları ifade etmiştir: “Dr. Yasin Abdülkerim, Prof. Dr. Abdülaziz ed-Dûrî, Prof. Dr. Cafer Hasbâk ve Prof. Dr. Sâlih Ahmed el-‘Alî gibi meslektaşlarıyla birlikte Tefsîru’t-Târih (Tarihin Yorumlanması) başlıklı bir fasikülün yazılmasına katkıda bulunmuştur. Bu fasikül, 14 Temmuz 1958 tarihinde, gerçekleşen devrimden sonra Irak’ın tanık olduğu özellikle milliyetçi ve komünist akımlar arasında yaşanan siyasi mücadeleyi ele almaktadır. Yasin Abdülkerim’in kaleme aldığı bölümün başlığı ise “İktisadi Açından Yorum”dur. Bu bölümde, üretim, tarım, sanayi, ticaret, bankacılık, yatırım ve diğer insan faaliyetlerinin tarihine odaklanarak ekonomi tarihine dikkat çekmiş; tarihin anlaşılması ve yorumlanması üzerine değerli görüşlerini aktarmıştır. Bu çerçevede Sümerler, Babililer ve Asurlar gibi Irak’ın kadim uygarlıklarının özgün bir medeniyet kurduklarına ve insan medeniyetinin inşasına katkıda bulunduklarına dikkati çekmiştir.”²²⁰ Yasin Abdülkerim ayrıca “Arap Dokümanterleri Eğitim Enstitüsü”nü kurmuş ve birkaç yıl bu enstitünün dekanlığını yapmıştır.

Yasin Abdülkerim, üniversitede verdiği dersler ile Ulusal ve Sosyalist Çalışmalar Yüksek Enstitüsü, Dış Hizmet Enstitüsü ve Öğretmenler Eğitim Enstitüsü gibi kurumlarda verdiği konferanslardan da anlaşılabileceği üzere bilimsel faaliyetlerle dolu bir hayat geçirmiştir. Buna ek olarak Irak, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki uluslararası tarih konferanslarına ve Bağdat’ta düzenlenen Uluslararası Arşiv Konseyi Arap Bölge Şubesinin II. Kongresi’ne katılım sağlamıştır. Bunun yanında Suudi Arabistan’da bulunan Riyad Üniversitesi’nde bir yıl süreyle görevlendirilmiş, ardından Arap Dokümanterleri Eğitim Enstitüsü’nün Dekanlığı’nı yapmıştır. Ardından Mustansiriyyah Üniversitesi’nin Ulusal ve Sosyal Bilimler Yüksek Enstitüsü’nde belge uzmanı olarak Irak askeri tarihinin derlenmesi üzerine çalışmıştır.

Bağdat Üniversitesi Rektörlüğü, 1965 yılında, Ulusal Belge Kayıt Merkezi’ni (Dâru’l-Kutubi ve’l-Vesâik) kurma görevini tarihçi profesörler Abdulmunim Reşad ve Abdülemir Muhammed Emin ile Dr. Yasin Abdülkerim’e vermiştir. Kendisi merkezin Genel Sekreteri olarak görev yapmıştır. Bu sırada üstlendiği görev, kraliyet sarayında ve çeşitli bakanlıklarda bulunan belgeleri indekslemek, sınıflandırmak ve bunları araştırmacıların ve lisansüstü öğrencilerin erişimine açmaktır. Bu belgeler arasında “Bağdat Pakı” da vardır. Bu belgeler, diğer birçok önemli belgeyle birlikte Bağdat’ın el-Veziriye bölgesinde bulunan Kraliyet Sarayı’nın bodrum katında muhafaza ediliyordu. 1970 yılında ise arazisine Nâdi’l-Kâde inşa edileceği için binanın yıkılmasına karar verildi. Bu sırada Yasin Abdülkerim, inisiyatif kullanarak Öğretmen Okulu’ndan arkadaşı olan Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekir ile temasa geçti ve bodrumda kalan kraliyet belgelerinin kurumuna teslim edilmesini talep etti. Arşiv, olduğu gibi kiralık tırlarla Dâru’l-Vesâiki ve’l-Kutub’a

duğunu ifade etmektedir. Söz konusu makaleye ulaşmak için Vahdettin Bahattin’in telif ettiği ve Türkmen Kardeşlik Ocağı Genel Merkezi’nin 2008 yılında Bağdat’ta yayımladığı *Vücuhun Turkmâniyyetun fî Rihâbi’s-Sekâfeti ve’s-Sahâfe* adlı kitabın 147. sayfasına bakabilirsiniz.

219 A.g.e.

220 İbrahim Halil Allaf, a.g.e.

taşınarak depoda muhafaza altına alındı.

Akademisyen Dr. Hüseyin Ali Mahfuz, bilimsel ve akademik temelde belgelerle ilgilenen ilk resmi merkezin kurulmasındaki büyük çabaları nedeniyle Ulusal Belge Kayıt Merkezi'nin kurucusu Yasin Abdülkerim'i, Irak'ta akademik belgelemenin öncüsü olarak kabul etmektedir. Nitekim kendisi bu kurumu önemli bir belge hazinesi haline getirmiştir. Daha sonra yüzlerce Arap ve Iraklı profesyonel dokümanteri mezun eden ve resmî kurumlara seçkin bir kadro sağlayan Arap Dokümanterler Enstitüsü'nün kurulması için gerekli temeli oluşturarak dokümantasyonla ilgili öncü projeler geliştirmeye devam etmiştir.

Dr. Yasin Abdülkerim, Iraklı tarihçi arkadaşlarıyla birlikte birden fazla ciltten oluşan *Ceyşu ve el-Silah (Ordu ve Silah) ve Tarihu' Kuwwati'l-İrakkiyye'l Musallaha (Irak Silahlı Kuvvatleri Tarihi)* kitaplarının telifi gibi bilimsel projelere katkıda bulunmuştur. Osmanlıların Arap dünyasına hükmettiği XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar uzanan dört asırda Arap toplumunun yapısını anlamadaki önemi nedeniyle Osmanlı belgelerine dikkat çeken Iraklı tarihçilerin başında yer almıştır. Kendisi iyi derecede Arapça, Türkçe, İngilizce ve Almanca bilmekteydi.

Dr. Yasin Abdülkerim, özellikle 1959 Kerkük Katliamı sırasında ve sonrasında gelişen süreçte, Türkmen meselelerine ve çektikleri çilelere dikkat çekmekteydi. 1960 yılında, Irak Türkü aydın arkadaşlarıyla birlikte; Irak Türkleri, Araplar ve diğer milletler arasındaki iletişimi artırmak amacıyla Irak Türklerini kaynaştırma, Türkmen kültür ve edebiyatını araştırma ve tüm bunları Irak'taki Arap halkına tanıtmaya faaliyetleriyle tanınan Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın kuruluşunda yer aldı. Ardından Arap ve Irak Türkü aydınların buluşma yeri haline gelen bu ocağın ilk yönetim kurulu üyelerinden biri oldu.²²¹ Ardından 1970 yılında Irak Türklerinin kültürel haklarının kabul edilmesiyle birlikte kurulan Türkmen Araştırmaları Komisyonu'na başkanlık etti.

Dr. Yasin Abdülkerim'in kitapları ve yayınları arasında şunlar yer almaktadır:²²²

- *et-Târîhu'l-Hadîs li-Tullâbi's-Saffi's-Sâlis el-Mutevassıt* (3. Sınıf Öğrencileri için Modern Tarih), Bağdat, 1964.

- *Târîhu'l-Âlemi'l-Hadîs (Modern Dünya Tarihi)*, Palmer, Arapça'ya çeviri, Musul, 1964.

- *ed-Duvelu'l-Kubrâ beyne'l-Harbeyni'l-Âlemiyyeteyn* (2 Dünya Savaşı Arasında Büyük Devletler), birden fazla yazar, Bağdat, 1984.

- *Târîhu Ürûba fi'l-Karni't-Tâsi' Aşar (XIX. Yüzyıl Avrupa Tarihi)*, birden fazla yazar, Bağdat, 1986.

- *et-Tefsîru'l-İktisâdî li't-Târîh (Tarihin İktisadi Yorumu)*, Cem'iyetu'l-Muellifin ve'l-Kuttâbi'l-İrâkiyyîn, Bağdat, 1962.

- *Siyâsetu Turkiyâ el-Hâriciyye beyne Âmey 1936-1943 (1936-1943 yılları arasında Türkiye'nin Dış Politikası)*.

- *Sömürgecilik Araştırmaları* (İngilize).

- *el-İstî'mâr el-İnkîlâzî fi'l-Filîbîn (Filipin'deki İngiliz Sömürgeciliği)*

- *Hareketu't-Temerrud fi'l-Şimâl (Kuzeydeki İsyân Hareketi)*, birden fazla yazar, Bağdat, 1965.

221 Bkz. "Edvâun 'alâ Nâdî'l-Ahâî't-Turkmâniyyi", *el-Ahâ'*, Sayı: 1, Mayıs 1961, s.10.

222 Vahdettin Bahattin, a.g.e., s. 151.

- *Mâzâ Yecibu en Yuderrise mine't-Târîhi'l-Hadîs (Modern Tarihten Ne Öğretilmeli?)*, Bağdat, 1974.
- *el-Hudûd eş-Şarkîyye li'l-Vatani'l-Arabiyyi*, birden fazla yazar, Bağdat, 1987.
- Birden fazla ciltten oluşan ansiklopediler: *el-Ceyşu ve's-Silâh (Ordu ve Silah) ve Târîhu'l-Kuvvâti'l-Muselleha (Silahlı Kuvvetler Tarihi)*.

Vahdettin Bahattin, yukarıda işaret edilen iki kaynakta Yasin Abdülkerim'e vefasını göstermek, onun erdemlerini anlatmak, kişiliğini yüceltmek ve dehasına paha biçmek amacıyla onun hayatını anlatan bir kitap yazan öğrencisinden bahsetmektedir. Bununla birlikte kendisinin bu kitaba erişemediğini açıklamaktadır. Nitekim ben de bu kitaba ulaşabilmiş değilim.

Yasin Abdülkerim, 24 Haziran 1988 tarihinde vefat etti ve memleketi Telafer'deki Hasanköy mezarlığında toprağa verildi. Allah ona rahmetiyle muamele etsin.

KAYNAKLAR

- “Mevsû'atu'l-Muerrihîne'l-Îrâkiyyîn el-Mu'âsirîn”, *Mecelletu 'Ulûm İnsâniyye*, Sayı: 18, Yıl: 2, Şubat 2005, Editör: Prof. Dr. İbrahim Halil Allaf.
- Vahdettin Bahattin, *Vucûhun Turkmâniyyetun fî Rihâbi's-Sekâfeti ve's-Sahâfe*, 2. Baskı, Bağdat 2013, Bağdat Arap Kültür Başkenti Projesi kapsamında Kültür Bakanlığı tarafından basılmıştır.
- Vahdettin Bahattin, Yasin Abdülkerim – “Nâbiğatun min Tel'afer”, *el-Ahâ' – Kardaşlık*, Bağdat, Sayı: 225-226, Mayıs-Haziran 2008.
- Sabâh Abdullah Kerkukî, *Mevsû'atu A'lâm et-Turkmân*, Cilt: 1, Bağdat, 2017.

TARİHÇİ

DR. HÜSEYİN ALİ DAKUKLU

(1922 – 2005)

Hüseyin Ali Dakuklu, Irak'ta çok sayıda öğrenci yetiştirmiş İslam tarihinin en önde gelen tarihçilerinden, âlimlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Hüseyin Ali Muhammed Kasım Dakuklu, 1922 yılında, Kerkük Valiliği'nin Dakûk ilçesinde bir Irak Türkü anne babanın çocuğu olarak dünyaya geldi. Dakûk'ta başlattığı ilköğrenimini, 1936'da Kerkük'te tamamladı. Ardından 1939'da, yine Kerkük'te ortaokulu bitirdikten sonra, 1941'de liseyi Kerkük ve Erbil'de tamamladı. 1945'te Bağdat Üniversitesi- Edebiyat Fakültesi'ne girdi ve tarih bölümünden mezun oldu. 1945-1952 yılları arasında, öğretmen olarak atanarak öğretmenlik yaptı. Eğitim alanında yükseldi ve müfettiş, ardından da müdür oldu. Daha sonra İstanbul Üniversitesi'ne girdi ve buradan 1975'te "Kuzey Irak'ta Atabegler Hakimiyeti" başlıklı teziyle edebiyat doktorası aldı. Daha sonra Musul Üniversitesi'ne öğretim görevlisi olarak atandı. Ardından Bağdat'a geçti ve 1956'da Beyrut'ta öğretim yöntemleri kursu, Bağdat'ta İngilizce öğretimi kursu ve birkaç yıl Lübnan ve Türkiye'de başka kurslar aldı. 1981 yılında, yardımcı doçent ünvanını aldı. 1992 yılında, profesörlük ünvanını aldıktan sonra Lübnan, Suriye, Mısır ve Irak'ta bilimsel alanlarda çok sayıda bilimsel araştırma sempozyumuna katıldı. Ana dili olan Türkçe'ye (Türkmençe) ek olarak İngilizce, Fransızca ve Farsça bilen Dakuklu, 1953'te, *Modern Kültür* dergisini çıkararak ellili yılların başında Kerkük'teki kültürel hareketliliği yeniden canlandırdı. Bu arada Irak Tarihçiler ve Arkeologlar Derneği- Musul şehrinin şubesinin kurulmasına katkı sağladı. Yayımlanmış en önemli makaleleri arasında şunları sayabiliriz:

- "Kültür Nedir Nasıl Gelişti", *el-Edib*, Aralık, Lübnan, 1951.
- "Kalemin Semineri: August Conte ve Sosyoloji", *Kültür*, Mısır, Temmuz 1951.
- "el-Hassan el-Basrî er-Risale", Mısır, Mart 1951.
- "Modern Aile Planlaması - Temelleri ve Yöntemleri", *el-Edib*, Lübnan, Ekim 1955.
- "İslam'da Ansiklopedik Telif", *el-Edib*, Lübnan, Şubat 1956.
- "Arap Coğrafyası", *el-Edib*, Lübnan, Şubat 1957.
- "Doğu Batı", *el-Edib*, Lübnan, Haziran 1957.
- "Irak'ta Eğitim ve Folklor", *el-Edib*, Lübnan, Mayıs 1969.
- "Arap Medeniyetinde Posta Sistemi", *el-Mavrid*, Irak, Şubat 1989.
- "Karahanlı Devleti Dönemindeki Entelektüel Hareket", Ürdün Üniversitesi Bilimsel Araştırma Dekanlığı tarafından yayınlanan *Araştırma Dergisi*'nde yayınlandı, Amman, 1993.

- “Arap Mirasını Avrupa’ya Taşıyanlar”, *el-Mavrid*, Irak, Nisan 1997.

- “Kaşgarlı Mahmut ve Divan-ı Lugat-i Türk Adlı Kitabı- Tarihi Önemi”, *el-Ahâ*, El- Türkmen Ahâ Kulübü, Bağdat, Sayı 1324, 2004.

Dr. Hüseyin Ali Dakuklu, kendi uzmanlık alanında başka önemli kitaplar yayımlamıştır. Bunlardan en önemlileri ise şunlardır:

- *Sosyolojiye Giriş*, Beyrut- 1956.

- *Irak’taki İlkokul Müfredatına İlişkin Bir Rapor*, Beyrut, 1965.

- *Okuma Yazma Seferberliği Planı*, 1965.

- *Volga Nehri Havzasındaki Müslüman Bulgarlar Devleti*, el-Yanabi’ Yayıncılık ve Dağıtım, Irak / 1999.

- *İslam Medeniyeti Çalışmaları*, Bağdat / 2002.

Araştırmaları, yazıları ve çeviri tarihi romanları orijinal Arapça kaynaklarla karşılaştırarak takdim etmesi nedeniyle bu çalışmaları anlamlı bir bilimsel değer taşımaktadır. Böylece bu çalışmalarlarıyla eşsiz bir tarihsel ihtişam meydana getirmiştir. Çalışmaları arasında Bağdat’ta yayımlanan *Türkmen Kardeşlik Dergisi* tarafından Maverâünnehir’deki Türkler ile ilgili değerli çalışmalar bulunmaktadır.²²³ Bu arada Oryantalistlerin piri Prof. Helmut Ritz hakkında kaleme aldığı başka bir değerli makalesi de bulunmaktadır.²²⁴

Bu değerli yayınlarının yanı sıra birçok araştırma ve makalesi aynı dergide yayımlamıştır. Bu çalışmalardan biri de Prof. Dr. Kesler’den çevirip yeni bilgiler eklediği “Kentler ve Toplumsal İşlevleri”²²⁵ başlıklı makalesi olup “Irak’ta Eğitim Folklor”²²⁶, “20. Yüzyılda Kültürel Eğilimler,”²²⁷ “Kalkınma ve Planlamada Sosyal Araştırmaların Yeri”²²⁸ ve “Dört İslami Eserde Eğitimle İlgili Önemli Fikirler”²²⁹ gibi makaleleri de yayımlanmıştır.

* * *

Dr. Hüseyin Ali Dakuklu, eğitim öğretim alanında uzun bir deneyime sahipti ve tezlerinin açık bilimsel değeri nedeniyle çoğu çok iyi derecelerle mezun olan çok sayıda yüksek lisans ve doktora öğrencisine danışmanlık yapmıştır. Tezlerin her satırını okuma ve öğrencilere yardımcı olma noktasında titiz davranan Dakuklu, tarihi metinleri tercüme etmek ve onlara önemli kaynaklar sağlamak suretiyle öğrencilerine yardımcı olmuş, bir bölümünü Musul Üniversitesi’ne bağışladığı kişisel kütüphanesinde çeşitli dillerde nadir ve değerli kitaplar bulundurmaya özen göstermiştir.

Hüseyin Ali Dakuklu, yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle 2005 yazında, vefat etti. Kendisi için İbn Rüşd Eğitim Fakültesi- Tarih Bölümü’nde onuruna bir anma töreni düzenlendi. Törene aile üyelerinin yanı sıra tarih bölümü hocaları ve yetiştirdiği öğrencilerin büyük bir çoğunluğu katıldı.

223 Bkz. Sayı 203, Temmuz 2003.

224 Sayı 10, Sene 7, Şubat 1968, s.4.

225 Bkz. Bağdat’ta yayımlanan *el-Ahâ* Dergisi, sayı 1-2, sene 7, Mayıs- Haziran 1967, s.7.

226 A.g.e., Sayı 8, Yıl 8, Ocak 1969, s.1.

227 A.g.e., Sayı 11, Yıl 7, Mart 1969, s.1.

228 A.g.e., Sayı 6, Yıl 10, Ekim 1970, s.1.

229 A.g.e., Sayı 3- 4, Yıl 10, Temmuz - Ağustos 1971, s.1.

KAYNAKLAR

-Prof. Dr. Suad Hadi Hasan al-Taî, *Iraklı Şahsiyetlerden Dr. Hüseyin Ali ed-Dakûkî*, el-Isbah Eğitim Medeniyet ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 14 Ağustos 2020.

-el-Cabbûrî, Kamel Salman, *Cahiliye Döneminden 2002'ye Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Dar el-Kutub el-Ilmiye, Beyrut, 2002.

-İzzeddin el-Muhammedî, *Kerkük Çağdaş Şahsiyetler Ansiklopedisi*, Genel Kültür İşleri Evi, 2007.

-Nizameddin İbrahim Oğlu, *Yarım Asırlık Irak Türkmen Alimler Ansiklopedisi*, Mezopotamya dergisi “Bilad en-Nahrayn” Dergisi, Irak Ulusu Araştırmalar Merkezi, Sayı 13.

-ed-Duleymî, Velid Abbud Muhammed, el-Tâî, Suad Hadi, “Bilge Prof. Dr. Hüseyin ed-Dakûkî- Hayatı ve Bilimsel Eserleri (1922-2005)”, Mustansiriye Üniversitesi Eğitim Fakültesi 24. Coğrafya ve Tarih Mekan ve Zamanda Buluşuyor Sempozyumu Bildiri Kitabı'nda yer almıştır, 1972.

İSTANBUL'DAKİ KERKÜK VAKFI'NIN KURUCUSU

İZZETTİN KERKÜK

(1929 – 2014)

İzzettin Kerkük, 1929 yılında, Kerkük'ün Muşalla mahallesinde doğdu. Kerkük'teki Kal'a ve Ğâzi okullarında ilköğrenimini tamamladıktan sonra 1949 yılında, Kerkük Lisesi'nden mezun oldu. Babası Seyyid Kadir, kendisi henüz 14 yaşındayken vefat etti.

Üniversite eğitimini tamamlamak üzere Türkiye'ye geldi. Eğitimine burada devam ederken aynı zamanda Türk Haber Ajansı'nda çalıştı. 1960 yılında, İktisadi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi- Mali Yönetim bölümünden mezun oldu. Mezun olduktan sonra Türk Dışişleri Bakanlığı'na memur olarak atandı. 1964 yılında, ateşe olarak Türkiye'nin Şam Büyükelçiliği'ne atandı. 1972'de Türkiye-Suriye Gayrimenkul Komisyonu üyeliğine seçildi. Bu komisyondaki önemli rolü nedeniyle Türk Dışişleri Bakanı tarafından kendisine teşekkür belgesi takdim edildi. 1976'da Iraklıların ve Türklerin gayrimenkulleri ile ilgilenen benzer bir komisyona katıldı.

Tahran'daki Türkiye ile İran arasındaki sınır müzakerelerine, Bağdat'taki Türkiye ile Irak arasındaki sınır müzakerelerine, Trablus'taki Türkiye ile Libya arasında yürütülen insan kaynağı görüşmelerine ve Kahire'deki Türkiye ile Mısır arasındaki emlak konuları etrafında şekillenen müzakerelere ve Kıbrıs Lefkoşa'da düzenlenen İslam Ülkeleri Konferansı'na katıldı. Bunlarla birlikte, gerek Türkiye Cumhuriyeti ile Suudi Arabistan Krallığı arasında gerekse de Türkiye ile Kuveyt arasında düzenlenen ticari temaslara katıldı.

İzzettin Kerkük, 1974-1977 yılları arasında Paris'te, 1979-1983 yılları arasında Birleşik Arap Emirlikleri'nde ve 1985-1990 yılları arasında Suudi Arabistan Krallığı'nda Türk büyükelçilikleri bünyesinde idari ataşe olarak görev yaptı. İzzettin Kerkük, diplomatik hizmette otuz yıl görev yaptıktan sonra 1990 yılında kendi isteğiyle emekli oldu.

1997 yılında, "Kerkük Vakfı" adı altında, Irak Türkmen kültürüne hizmet eden bir kuruluş kurma görevini üstlendi. Vefat edene kadar (2014) bu kurulunun başkanlığını yürüttü.

İzzettin Kerkük, 1956-1960 yılları arasında Lübnan merkezli *el-Belâğ* gazetesinde muhabir olarak çalıştı. 1960 yılında, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin kurucu üyeleri arasında yer aldı ve bir süre bu derneğin genel sekreterliğini üstlendi.

İzzettin Kerkük, Irak'ta Türkmen davasına hizmet eden her faaliyete aktif olarak katılmakta

ve edebi yeteneklerini bu yolda kullanmaktaydı. Bu alanda yayımladığı ilk kitabı 1953 yılında çıkan *Irak'taki Türkmenler Üzerine Görüşler* adlı kitabıdır. Ardından 1955 yılında *Türkiye-Irak Dostluğu Işığında Irak Türkleri ve Kerkük Üzerine Söylenmiş Şiirler* adlı kitapları çıkardı. 1957 yılında, İstanbul'da Irak Türkmen kültürünü konu alan ve adını büyük Türkmen şair Fuzuli'den alan *Fuzuli: Fikir ve Edebiyat Dergisi*'ni çıkardı.

İzzettin Kerkük, Irak Türklerinin farklı dönemlerde çektikleri acılardan ve haklarının gasp edilmesinden dolayı üzüntü duymaktaydı. 1959 yılında, Kerkük Katliamı sırasında yaşanan korkunç olayları hiçbir zaman unutmadı. “Sönmez Ateş” takma ismiyle yazdığı bir makalesinde Kerkük Katliamı hakkında şunları ifade etmektedir; “Türkmen halkı bu acı trajediyi asla unutmayacak.” Makalesini bu katliam sırasında yaşanan olayların, bu konuda çıkarılacak bir kitabın iki kapağı arasında belgelenmesi gerektiğine dikkat çekerek bitirmektedir.²³⁰

İzzettin Kerkük, 1999 yılında, *Kardaşlık* dergisinde yayımladığı “İnsan Hakları İlkelerinin İhlalleri Işığında Irak Türkmenleri”²³¹ başlıklı makalesinde şu ifadeleri kullanmıştır: “Irak rejimi tarafından Irak Türklerine uygulanan bu zulmün asıl sebebi nedir? Bu rejimin Irak Türklerini hiçe saymasının, onlara ikinci, hatta üçüncü sınıf vatandaş muamelesi yapmasının, hatta çoğu durumda varlığını tamamen inkâr etmesinin ardındaki saklı olan şey nedir? Bu rejimin Irak Türklerine karşı beslediği bu kin ve düşmanlığın sebebi nedir? Bu kültürlü, barış yanlısı, devletin kanun ve örflerine saygılı insanlara yönelik bu nefretin kaynağı nedir?”

Yazar, aynı dergide “Irak Hapishanelerindeki İnsan Hakları İhlali Görüntüleri”²³² başlığıyla yayınladığı bir diğer yazısında Baas rejiminin Irak'ta uyguladığı çeşitli acımasız işkence yöntemlerini gün yüzüne çıkarmaktadır.

Rahmetli İzzettin Kerkük, hayatı boyunca Irak Türklerinin meselelerine farklı yönlerden hizmet eden ve tamamı Türkçe olan bir dizi kitap yayımlamıştır:

- *Irak Türkmenleri Hakkında Görüşler, İstanbul, 1955.*
- *Türkiye-Irak İlişkilerinin Işığında Irak Türkleri, 1956.*
- *Hoyratlar ve Kerkük Halk Türküleri, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul, 1961.*
- *Kerkük Üzerine Söylenmiş Şiirler, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1963.*
- *Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004.*²³³
- *Irak Türkmenleri Bibliyografyası*

İzzettin Kerkük, kendi adıyla 64, Sönmez Ateş müstear ismiyle ise 17 makale kaleme almıştır.

230 Merhum İzzettin Kerkük'ün bu arzusu, Habib Hürmüzlü'nün 2020'de *1959 Kerkük Katliamı* adlı kitabı yayımlamasıyla 17 yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Kitabın ilk baskısı Kerkük Vakıf Vakfı tarafından İstanbul'da, ikinci baskısı ise Türkmeneli Eğitim ve Kültür Merkezi tarafından 2020 yılında Kerkük'te basılmıştır. Üçüncü baskısı ise 2021 yılında “Kerkük Katliamı – Irak Tarihindeki Dehşet Verici Hadise” adıyla Dâru'l-Âşûrbânîbâl tarafından Bağdat'ta basılmıştır.

231 Makalenin orijinal Türkçe metni için bkz. *Kardaşlık*, Sayı: 1, Ocak 1999, İstanbul, s.6. Makalenin Habib Hürmüzlü tarafından yapılan Arapça tercümesi için bkz. *Kardaşlık*, Sayı: 3, Temmuz-Eylül, 1999, İstanbul, s. 92.

232 *Kardaşlık*, Sayı: 2, Nisan-Haziran 1999, İstanbul, s. 10.

233 Habib Hürmüzlü (bu çalışmanın yazarı), bu kitabı Türkçeden Arapçaya çevirmiş ve bu çeviri 2004 yılında Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği tarafından “Haşim Nahid Erbil ve Turkmâni'l-İrâk” adıyla yayımlanmıştır.

İzzettin Kerkük, 4 Mayıs 2014 tarihinde, hastalığına yenik düşerek vefat etti. İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığı'nda kendisinden önce vefat eden eşinin yanında hazırlattığı kabre defnedildi. Mezarının üzerine, Kerkük şehrinden getirip kabri için sakladığı topraktan bir avuç serpildi.

Irak Türkmen Cephesi Eski Başkanı milletvekili Erşat Salihî, İzzettin Kerkük'ün ölümü üzerine gönderdiği taziye mesajında şunları ifade etmiştir: “Kendini inandığı yola adanmış benliğinden başka bir şeye sahip olmayan bir kimsenin hayatı ve başarıları tarih sayfalarına sığmayabilir. Ömrünü Türkmen halkının haklı davasına adanmış biri olarak aramızdan ayrılan İzzettin Kerkük'ün görüşlerine, fikirlerine ve her milli meseledeki tesirli dokunuşlarına şiddetle muhtacız. Kendisi Türkmen halkının iman ettiği ila-yi kelimetullah davası yolunda hiçbir şeyden taviz vermemiş ve seçkin Türkmen aydınlarla birlikte başlattığı mücadele yürüyüşünde serpilmiştir. Onlar hâlâ liderlik bayrağını son nefeslerine kadar ellerinden düşürmemektedirler.”

Irak Türkü yazar Cumhur Kerküklü, İzzettin Kerkük'ten şöyle bahsetmektedir: “İzzettin Kerkük... Tanınmış yazar ve bilgin... zeki insandır. Ömrünün 80 yılını doldurmasına rağmen hâlâ dirilik ve gençlik dolu! Göreni rahatlatan güler yüzü ve dikkatle bakana kendini sevdiren yüz hatları var. Irak vatandaşı, Türkmen asıllı ve Kerkük'e tutkulu. Aklında ve hayalinde Kerkük yaşıyor. Konuştuğunda Kerkük'ten bahsediyor, sustuğunda Kerkük'ü düşünüyor! Kerkük onun tüm aşkını ve ilgisini kendisine çekmiş gibiydi. Muhterem hocamız İzzettin Kerkük, hayatı boyunca birçok çalışma, araştırma ve kitapla Türkmen kültür literatürünü zenginleştirmiştir. Halen de Türkmenler ve Kerkük ile ilgili her şeyi arşivlemeye devam etmektedir.”

Merhum Türk gazeteci Kemal Çapraz, İzzettin Kerkük hakkında şöyle demektedir: “İzzettin Kerkük'ün taşıdığı ateş yolumuzu aydınlattı. Bu ateş, Irak Türklerinin kalbinde coşkun bir ateş olarak yanmaya devam edecektir”.

Ünlü Türk Şair Yavuz Bülent Bakiler, İzzettin Kerkük'ten şöyle bahsetmektedir: “İzzettin Kerkük'ün amel defterinin kapanmayacağından eminim. O kimliğine bağlı vatan evladını, her zaman ilmi, çabası ve koca yüreğiyle hatırlayacağım”.

Prof. Dr. Suphi Saatçi, onun hakkında şöyle demiştir: “Türkmen ordusunun biricik aske-ridir.” Prof. Dr. Mahir Nakip ise onu şöyle tarif etmektedir: “Kerkük sevdalılarından biriydi. Irak Türkleri hakkında düzenlenen her sempozyum ve konferansa konuk olarak gelir, bilgilerini ve mütevazî kişiliğini muhafaza ederdi. Tercih ettiği isim, Irak Türkleri etrafında inşa edilmiş herhangi bir kurum veya yapıdaydı”.

İstanbul'daki Kerkük Vakfı'nın Başkanı Erşat Hürmüzlü, hakkında şunları söylemiştir: “Doksanlı yılların ortalarında, bu alanda hizmet verecek kalıcı bir kültürel müessesenin tesis edilmesi fikrini tartıştığımız sırada, bu fikri coşkuyla destekleyen ilk kişi İzzettin Kerkük olmuştu. Bu yüzden bu yeni oluşuma hem aziz şehrimiz Kerkük hem de adanmışlık timsali İzzettin Kerkük anısına “İzzettin Kerkük Vakfı” adını vermek istedik. İtirazımı dile getiren İzzettin Kerkük hariç, kurucu üyeler isim üzerinde görüş birliğindeydi. Dolayısıyla oylama yapmak durumunda kaldık ve bu isim çoğunluğun oyunu kazandı”.

KAYNAKLAR

-Nusret Merdan, “İzzettin Kerkûk ev en-Nâru’llezî Lâ Tâhbû”, *Kardaşlık*, Sayı: 31, Temmuz-Eylül 2006.

-Habib Hürmüzlü, “İzzettin Kerkûk ellezî ‘Aşika Medînetehu Kerkûk ve Tusemmâ bi-İsmihâ” *Kardaşlık*, Sayı: 62, Nisan-Haziran 2014.

-Felah Yazaroğlu, “el-Mufekkir ve’s-Sahafî ve’l-Bâhis ‘İzzeddîn ‘Abdulkâdir el-Mulakkab (‘İzzettin Kerkûk) fî Zimmeti’l-Hulûd”, *Kardaşlık*, Sayı: 62, Nisan-Haziran 2014.

YURDUNDAN TEHCİR EDİLMİYİ REDDETTİĞİ İÇİN KENDİNİ YAKAN BİR GENÇ KIZIN DRAMI - KERKÜKLÜ ŞEHİT

ZEHRA BEKTAŞ

(1975 – 1995)

Irak Türkü şehit Zehra Bektaş, Kerkük'ün Eski Tisin Mahallesi'nde doğdu. Altmış yaşın üzerinde olan babası Bektaş Ali Feyzullah, yaklaşık 27 yıl Irak Petrol Şirketi'nde çalıştıktan sonra emekli olarak Eski Tisin'deki mütevazı evinde yaşamına devam etti. Dört kızı ve üç oğlu vardı. Geçmişte tamamen Türkmen ailelerin yaşadığı bir köy olan Tisin köyü, Kerkük'ün şehirleşmesiyle birlikte önem kazanan mahallelerden biri haline geldi. Tisin sakinleri, Baas yetkililerinin Kerkük'te ve tüm Türkmen bölgelerinde uygulamaya koyduğu demografik dönüşüm planlarına karşı ulusal ve dinî hususiyetlerini koruyarak bir siper oluşturdular. Tisin halkının Şii mezhebine mensup olması Baas makamları için başlı başına affedilemez bir suçtu. Üstüne bir de Irak Türkü olmaları eklenince Baas yetkililerinin bu köyün halim selim halkını yerinden etmek için hain planlar hazırlaması kaçınılmaz oldu.

Başlangıçta, yüze yakın genç İran'la bağlantılı oldukları suçlamasıyla idam edildi. Bunu, köydeki insanların çoğunun yerinden edilmesi ve yetkililerin Irak'ın güneyinden gelen Araplar için inşa ettiği köye zorla yerleştirilmesi izledi. Bektaş ailesi de bu tehcir operasyonunun kurbanıydı. Bektaş, Kerkük şehrinde kendisine tahsis edilen "Bir Haziran" bölgesinde ailesiyle birlikte yaşamak zorunda kaldı.

Oğulları Abbas'ın İran-Irak savaşı sırasında yakalanması, kızlarından birinin kocasının bu sıkıntılı savaşta kaybolması ve ardında bıraktığı dört çocuğa Bektaş Ali'nin bakmak durumunda kalması, ailenin acısını daha da arttırmıştı. Tüm bu sıkıntılar yetmezmiş gibi zalim yetkililer, oğlu Abbas'ın Baas karşıtı faaliyetlerde bulunması suçlamasıyla baba Bektaş Ali'yi tutukladı. Başka bir deyişle oğula atfedilen suçtan dolayı baba tutuklanıyordu! Altmış yaşındaki zavallı babaya yaşına bakılmaksızın canice işkenceler yapıldı. Bektaş zulmün her türlüüne alışmıştı. Ancak kader ve Baas yetkililerinin zulmü, onun için daha acı olanını gizliyordu.

Haftalar sonra Bektaş Ali, aleyhinde hiçbir delil bulunamadığı için serbest bırakıldı. Eve etmek getiren ferdin hapisshanede çektiği acılara rağmen aile, onun sağ salim evine dönmesinden son derece mutluydu. Ancak bu mutlulukları da uzun sürmedi. 14 Ekim 1995'te, aile reisi olarak Kerkük Emniyet Müdürlüğü'ne çağırıldı. Yazılı bir emirle kendisinin ve ailesinin 24 saat içinde

Kerkük şehrini terk etmesi gerektiği bildirildi. Hane halkını hüznün ve keder sarsa da 20 yaşındaki Zehra, annesi ve kardeşlerinin feryatları ve zorlu günler geçiren babasının hali karşısında vakur duruşunu korudu. Dertli aile nereye gideceğini dahi bilmiyordu. Yiğit Zehra, eşine az rastlanır bir cesaretle avazının çıktığı kadar bağırdı: “Hayır, yurdumdan, canım şehrim Kerkük’ten ayrılmayacağım. Kendimi yakarım da asla bu güzel Türkmen toprağından ayrılmam. Ölüm pahasına da olsa tek başıma polisin ve emniyet güçlerinin karşısına çıkacağım. Katillere ve zalimlere ölüm!”

Ertesi sabah bir grup polis ve güvenlik görevlisi, kararı cebren uygulamak üzere evin önüne akın etti. Zehra onları kapının önünde karşıladı ve avaz avaz bağırarak kendisinin ve ailesinin Kerkük’ten asla ayrılmayacağını söyledi. Komşular ve yoldan geçenler, talihsiz ailenin başına ne geldiğini görmek için çığlık ve feryat seslerine doğru koştu. Bu kararlı ve cesur direniş emniyet güçlerini şaşırtmıştı. Tek derdi huzur içinde yaşamak olan sefil bir aileye rejimin reva gördüğü bu zulmü kabul etmediğini haykırırken kendini kaybeden kızı sakinleştirmeye çalıştılar.

Her iki tarafın da sesleri yükseldi, evin önündeki kalabalık arttı ve herkes keder, korku ve endişe karışımı duygularla olayı izledi. Çok geçmeden Zehra sesini yükseltti ve avaz avaz bağırmaya başladı: “Dinleyin ey ahali! Ben Kerkük kızıyım. Bu şehirden asla göç etmeyeceğim. Bu zulüm politikasını protesto ediyorum. Türkmenlerin özgürlüğünün yolunu açmak ve Türkmenlerin sesini duyurmak için burada, hepinizin ve bu zalimlerin önünde kendi bedenimi yakacağım. Kerkük biz Türkmenlere kalacak. Katillere ve zalimlere ölüm!”

Zehra bir anda önceden hazırladığı benzin bidonunu vücuduna döktü ve o tertemiz bedeni bir kibrit çöpüyle ateşe verdi. Polis ve güvenlik güçleri dahil herkes şaşkına döndü. İnsanlar, vücudu alevler ve dumanlarla kaplı zavallı kızın etrafında dairesel bir çember oluşturacak şekilde toplandı. Kimse bu korkunç manzara karşısında nasıl davranacağını kestiremedi. Alevler içindeki cesedi elbise ve abalarıyla söndürmeye çalışan kalabalığın korku ve panik içindeki bakışları, bir anda yerini hüznün ve keder bakışlarına bıraktı. Zehra’nın annesinin feryatları ve çığlıkları yavaş yavaş dinmeye başladı. Ciğerleri tükenen anne artık yalnızca ıstırap içinde inliyordu.

İnsanların bir kısmı getirdikleri battaniyeleri Zehra’nın yanmış cesedinin üzerine attı. Yüzü ve elleri kapkara görünüyordu. Ardından kalabalık, cesedi battaniyelere sarıp Kerkük Hastanesi’ne götürdü. Ancak takdir-i ilâhi tecelli etmişti bile. Vücudu yaklaşık yirmi dakika dayanabilmiş, sonra tertemiz ruhu bedeninden ayrılmıştı.

Kahraman kız, geçmişte ve günümüzde tüm şer güçlerinin saldırdığı bu şehirdeki adaletsizlik, zorbalık ve demografik dönüşüm amacıyla uygulanan tehcir politikası karşısında direnişin en yüce örneklerinden birini kayda geçirdi. Zulme ve zalimlere karşı bir feryat olarak kendini yakan Zehra Bektaş’ın dramı, öfke ve kınamayla karışık şiddetli bir hüznün dalgasına neden oldu. Yetkililer ise Baas’ın baskı rejimine karşı halkın duyduğu öfke artmasını diye intihar haberinin yayılmasını engellemeye çalıştı.

Ertesi gün Kerkük Camii avlusunda cenaze töreni düzenlendi ve taziyeler kabul edildi. Taziyelerin bittiği üçüncü gün baba Bektaş Ali üzgün ve bitkin bir halde evine döndü. Evin kapısının önünde ise en geç ertesi sabah ailesiyle birlikte şehri terk etmesi için son uyarıyı yapmak amacıyla bekleyen güvenlik görevlilerini gördü. Ertesi gün, 19 Ekim 1995 tarihinde, güvenlik güçleri aileyi kamyonu bindirip Erbil’e yönlendirdi. Aile, tüm Irak Türklerinin çektiği zulmün sembolü ve adanmışlık timsali Şehit Zehra Bektaş’ın acısını artık burada taşıyacaktı.

1999 yılında, -yani bu trajediden dört yıl sonra- Sami Türkmen, Şehit Zehra Bektaş’ın babası Bektaş Ali ile röportaj yapmış ve kendisinin ağzından şunları aktarmıştır: “Tehcir kararının beni

kapsayacağını hiç düşünmemiştim. Çünkü rejim karşıtı hiçbir faaliyette bulunmamıştık. Aksine oğlum Abbas'ın İran-Irak savaşından beri tutsak olması ve kızımın eşinin de savaşta kaybolması vatanseverliğimizi ve sadakatimizi kanıtlayan durumlardı. Kızımın eşi hâlâ kayıp ve açlıktan kıvranan dört çocuğu var.”²³⁴

KAYNAKLAR

-Suphi Saatçi, “Ölümünün 4. Yıl Dönümünde Türkmen Kızı Zehra”, *Kardaşlık*, Sayı 4, Ekim – Aralık 1999.

-Suphi Saatçi, “Türkmen Kızı Zehra”, *Türkmen Bohçası*, Sayı 9, Ocak – Şubat 2008.

-Suphi Saatçi, *el-Kıyân et-Turkmânî fi'l-İrâk*, Türkçe'den Tercüme: Habib Hürmüzlü, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014.

-Sami Türkmen, “Fetâtun Turkmâniyye Tuhriku Nefsehâ İhticâcen ‘ale’z-Zulmi ve'l-İdtihâd, Zehra Bektaş'ın babasıyla yapılan röportaj, *Kardaşlık*, Sayı: 4, Ekim-Aralık 1999.

-Abbas Ahmed, “Nucûm fi Semâi't-Turkmân”, Zehra Bektaş, bizturkmeniz.com, 9 Mart 2018.

-Asıf Serttürkmen, “el-Fetât et-Turkmâniyye elletü Ahrakat Nefsehâ didde Batşı ve Zulmi'n-Nizâmi'l-Bâid”, afkarhura.com, 21 Şubat 2020.

234 Sami Türkmen, adaletsizliği ve zulmü protesto etmek için kendini yakan bir Türkmen kızı (Zehra Bektaş'ın şehidin babasıyla yaptığı görüşme), *el-Ahâ*, Sayı 4, Ekim-Aralık 1999, s. 59.

EBU GUREYB HAPİSHANESİ'NDE CELLATLARININ YÜZÜNE
“SADDAM HÜSEYİN'E BİAT ETMİYORUM” DİYE BAĞIRAN ADAM

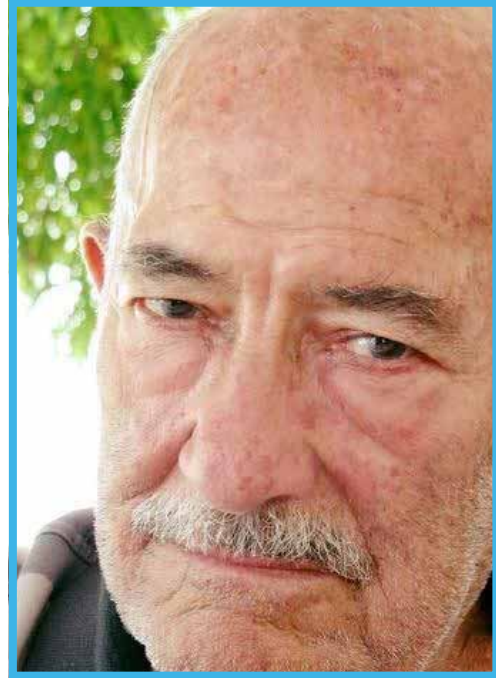
NİHAT ABDULMECİT AKKOYUNLU

(1933-2016)

Nihat Abdulmecit Akkoyunlu; yirmi yıl kaldığı Ebu Gureyb Hapishanesi'nde Saddam yandaşlarının karşısında kahramanlar gibi dimdik durması, ancak sayılı insanın dayanabileceği psikolojik ve fiziksel işkencelere maruz kalması ve yine de biat etmeyi reddetmesi dolayısıyla “yaşayan şehit” olarak anılmayı hak etmişti.

Ne bir suçu vardı, ne Irak yasalarına göre cezalandırılacak bir şey yapmıştı, ne de vatani Irak'a ihanet etmişti. Aksine, vatani Irak'a bağlı, erdemli bir genç nesil yetiştirerek ülkesine hizmet etmişti. Ancak yine de Ebu Gureyb Hapishanesi'ne atıldı ve bu çalışmanın yazarına kendi el yazısıyla yazdığı bir mektupta ifade ettiği üzere “Yirmi yıl iki haftadan elli dört dakika eksik” bir süre boyunca kaldı.²³⁵

Nihat Akkoyunlu, 1933 yılında, babasının devlet memuru olarak görev yaptığı Irak'ın Zaho şehrinde dünyaya geldi. Babasının memuriyeti dolayısıyla Irak'ın Revanduz, Erbil ve Mahmur gibi farklı şehirlerinde ilkokulu okudu. Bir süre ilk ve orta öğrenimini tamamladığı Kerkük şehrinde yaşadktan sonra Bağdat'a taşınarak burada İlköğretim Öğretmenleri Enstitüsü – Âzamiye Şubesi'ne geçti. 1954'te, bu okuldan mezun olmasının ardından öğretmen olarak Dâkûk İlkokuluna atandı. Ardından Zâb İlkokulu'na, oradan da el-Mansur İlkokulu'na nakledildi. 1970 yılında, Irak Türklerinin kültürel haklarını elde etmesiyle birlikte el-Mansur İlkokulu'nun adı “24 Ocak” olarak değiştirildi.²³⁶ Ardından Irak istihbaratı tarafından tutuklanıncaya dek 5 yıl boyunca öğretmenlik mesleğini icra ettiği Muhammed İzzet Hattat Okulu'na geçti.

235 15 Ağustos 2010 tarihinde, Ankara'da kendisiyle yaptığı birebir görüşme sırasında yazara bizzat teslim ettiği yazılı mektupta şu ifadeleri kullanmaktadır: “Cezam bitince serbest bırakıldım! Tutukluluğum, tam olarak yirmi yıl iki haftadan 54 dakika az bir süre sürmüştü.”

236 Amerikan'ın Irak'ı işgalinin akabinde feshedilen Irak Devrimci Komuta Konseyi, çıkardığı 24 Ocak 1970 tarih ve 89 sayılı kararla Irak'taki Türkmen halka bir takım kültürel haklar tanıdı. İlkokulda Türkmençe öğretilmesi, Türkmen Yazarlar Birliğinin kurulması, Türkmen Kültür Müdürlüğü'nün kurulması, Türkmençe gazete ve dergi çıkarılması ve Kerkük TV'de daha fazla Türkmençe yayın yapılması verilen bu haklar kapsamındaydı.

Nihat Akkoyunlu, 10 Ocak 1981 tarihinde, Irak istihbaratı tarafından tutuklandı. Aynı gün Musul şehrine ve oradan da bir günlüğüne Bağdat'a götürüldü. 1981 yılının haziran ayına kadar uzun bir sorgu sürecine tabi tutuldu, yorucu fiziksel ve psikolojik işkencelere maruz kaldı. Ardından yabancı bir ülke adına casusluk yapmak suçlamasıyla Irak Ceza Kanunu'nun 158. maddesi uyarınca Devrim Mahkemesi'ne sevk edildi. Aynı yılın sonunda mahkeme, kendisini savunmasına veya savunması için bir avukat tutmasına dahi imkân tanımadan tüm taşınır ve taşınmaz mallarına el koyarak müebbet hapis cezasını onadı.

Kahraman Nihat, yazarla görüşmesinde cezaevinde kaldığı günleri şöyle anlatıyor: “Yalnızca birkaç arkadaşım ve ablam ve abim gibi ailemden birkaç kişi beni cezaevinde ziyaret etmeye cesaret edebildi.²³⁷ Eşim 20 yıl boyunca beni düzenli olarak ziyaret etti ve her ziyaret günü Kerkük'ten Bağdat'a gelerek yol zahmetine ve istihbaratın verdiği rahatsızlıklara katlandı.”

Yukarıda da bahsedildiği üzere Ankara'da bulunduğum sırada kendi el yazısıyla bana gönderdiği mektupta biat olayından bahsediyor. Dediğine göre; istihbaratçılar tüm mahkûmlarla görüşmelere başlayarak onlardan Saddam Hüseyin'e Cumhurbaşkanı olarak ve sonraki dönemlerde Devrim Komuta Konseyi Başkanı olarak biat ettiklerini beyan eden bir metni imzalatmak istemiş. İstihbaratçıya yönelttiği “İmza ve teyit zorunlu mu yoksa isteğe mi bağlı” sorusuna “özgürsün” cevabını almış. Bu cevabı göz önünde bulundurarak biat için imza atmayı reddetmiş. İstihbaratçılar onu hemen güvenlik odasına götürmüş ve 55 günden fazla bir süre hücre hapsinde tutmuş. Daha sonra cezasını çekmesi için hapishane hüccresine geri gönderilmiş. Nihat, cezaevindeki Irak Türkü koğuş arkadaşlarından da bahsediyor ve şu isimleri hatırladığını söylüyor: Erşat Salihi, Enver Neftçi, Fatih Şakir, Yaşar Cengiz, Bahattin Kocava, İzzettin İsmail, Esat Reşit, Celil Fatih ve Celil Otrakçı.²³⁸

Eşi Müfide Hanım, ıstırap dolu yıllardan şöyle bahsediyor: “Bu evde yalnız günler ve yalnız geceler geçirdim. Mahallemiz küçük olması ve evlerin birbirine uzak olması dolayısıyla üç yıl boyunca ablamla yaşamak üzere taşındım. Sonra teyzemin kızı evimizin yakınına bir ev yapınca orada yaşamak için geri döndüm. Yalnız gecelerde nasıl uyku uyuyacağımı bilmiyordum. Kocamı ve sağlığını düşünüyordum. Şimdi ne yapıyor ve kendini neyle meşgul ediyor merak ediyordum. Namaz kılıp ona dua ediyordum ve Allah'tan gösterdiğim sabrı ibadet olarak kabul etmesini diliyordum. Yine kalkıp dua ettiğim bir gecenin sabahında komşumun yanıma geldiğini hatırlıyorum. Rüyasında iki adam kocasına ‘Ezan sesi nereden geliyor?’ diye sormuş. Kocası da ‘Müfide Hanımın yaptırdığı camiden’ diye yanıt vermiş. Anladım ki komşumun rüyası açıkça adanmışlığıma yazılan ecre işaret ediyordu.

237 Diğer üç kardeşi o dönemde yurtdışına göç etmişti.

238 Nihat Akkoyunlu, yukarıdaki mektubunda, adını verdiği bu kişilerin ve beraberindeki Irak Türkü mahkûmların hiçbirinin gerek hapisteki gerekse de dışardaki kardeşlerine zarar verecek tek bir söz söylemediklerini ve her birinin acımasız işkence, taciz ve konuşurma girişimlerine göğüs gerdiğini vurgulamaktadır.

Görsel:

Nihat Akkoyunlu Eşi Müfide Hanımla Birlikte

Yaşar Cengiz'in²⁴⁰ annesi ve Salah Tazeli'nin annesi, Sadun Köprülü'nün annesi ve kardeşi Ümit Köprülü'yü hatırlıyorum. Nihat'la buluştuğumuzda oturup şakalaşır ve gülüşürdük. Yirmi yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. Ben onun yanında durmaya ve onu yüz yıl beklemeye hazırdım. O bu sevginin farkındaydı ve adanmışlığını takdir ediyordu”.

Nihat Abdülmecit Akkoyunlu, Mustafa Ağa Köprülü'nün kendisiyle yaptığı röportajda şunları ifade etmiştir: “Tutuklanıp hapse atılmadan önce güzel ve mütevazı bir hayatım vardı. İlköğrenimini Begler Mahallesi'ndeki Gazi Mektebi'nde tamamladım. Okulun müdürlüğünü Abdurrahman Bekir yapıyordu. Hocalarımdan da Necat Enver'i hatırlıyorum. Orta öğrenimimi Cabbar Tomâ'nın müdürlüğünü yaptığı el-Ğarbiye Ortaokulu'nda tamamladım. Ardından Bağdat'taki İlköğretim Öğretmenleri Enstitüsü- Azamiye Şubesinde okudum. O zamanki Irak Türkü arkadaşlarım; Tahsin Muhammed Ali Dede, Abdülkadir Cemil ve Hasan İzzet Çardağlı idi. Sonrasında öğretmen olarak atandım. Yıllarca ders verdiğim öğrencilerim arasından hukukçular, mühendisler, doktorlar, askerler, öğretmenler ve şairler çıktı. Akkoyunlu, her zaman yanında olan Müfide Hanım ile evlilik hikâyesini ise şöyle anlatıyor: “Bir arkadaşımın birlikte müstakbel eşimin kardeşi olan İzzettin Kerkük'ün (Uzun süre İstanbul'da yaşamış ünlü gazeteci-yazar)²⁴¹ telefon numarasını sormak için ailesinin evine uğradık. Hiç tereddüt etmeden kızı isteme için bir kere daha o eve gittim. Allah'a şükür, çok şey tahammül gösteren bir eşim olduğu için şanslıyım. 14 yıllık ilişkimizin ardından tutuklandım. Beni her hafta hapishanede ziyaret etti ve bana ihtiyacım olan her şeyi temin etti.”²⁴²

Nihat Akkoyunlu, Saddam Hüseyin'e biat etmeyi reddetti. O sırada elli yaşın üzerindeydi. Eşine açıkça şöyle dedi: “Asla imza atmayacağım ve despota biat etmeyeceğim. Ben müebbet hükmü giydim. Bu mümkün değil.” Koşuş arkadaşları acı bir akıbetten korkarak onunla konuştular. Tüm Irak halkının seveniyle sevmeyeniyle Saddam'a biat ettiğini söylediler. Ancak o yığıtçe onlara biat etmeyi reddettiğini ve bunun nihai kararı olduğunu söyledi. Hapishanenin cellatları bu

239 Irak Türkü yazar, şair ve mücadeleci Sadun Köprülü, 17 yıl boyunca Bağdat'taki Ebu Gureyb hapishanesinde kaldı. Ölümüne kadar da (21 Temmuz 2014) Türkmen davası için savaştı.

240 Irak Türklerinin hakları için mücadele veren isimlerden biri olup, Saddam döneminde müebbet hapis cezasına çarptırılmış, 14 yıllık hapis hayatının ardından serbest bırakılmış, sonrasında 8 Aralık 2005 tarihinde, Bağdat'tan döndüğü sırada esrarengiz bir kazaya kurban giderek şehit olmuştur.

241 Yazar, araştırmacı, eski diplomat ve Kerkük Vakfı Başkanı İzzettin Kerkük, 3 Mayıs 2014 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

242 Röportaj metni için bkz. bizturkmeniz.com, 28 Şubat 2010.

kararını öğrenince onu sorgu ve işkence odalarına götürüp dövdüler. Bir kaburgasını kırana kadar fiziki ve psikolojik işkenceler uyguladılar. Hiçbir tedavi imkânı olmaksızın 55 günden fazla bir süre tek başına hücre hapsinde tuttular. Yine de o, bu acımasız işkencelere dayandı ve biat dedikleri bu komediye kabul etmedi.

Saddam Hüseyin’e oy vermeyi reddetmesi üzerine kendisini ikna etmeye çalışan koğuş arkadaşlarına kendinden emin ve sakin bir tavırla şu cevabı vermiştir: “Haksız yere hapse atıldım, taşınır-taşınmaz tüm mallarıma el konuldu, eşim öğretmenlikten idari bir göreve geçmek durumunda kaldı. Ben şimdi Saddam’a biat etsem ne, oy versem ne? O zaman beni buradan çıkaracaklar mı? Eşim eski işine dönebilecek mi? Mallarımı geri alabilecek miyim? Haysiyetimin maruz kaldığı bu hakaret ve işkenceler telafi edilecek mi? Tabii ki hayır.”

Nihat Akkoyunlu, 8 Ocak 1981 tarihinde tutuklanışını şöyle anlatıyor: “Evde otururken zil çaldı. Kim olduğuna bakmak için kapıya çıktığımda eski rejimin emniyet görevlileri ile karşılaştım. Bana “Beş dakikalığına bizimle gel, seni aldığımız gibi geri evine bırakacağız” dediler. Ben de onlarla araca bindim. Beni götürdükten sonra sözlerini tutmadılar. Kerkük’te bir gün kaldıktan sonra beni diğer tutuklularla birlikte ellerim ve gözlerim bağlı vaziyette Bağdat’a götürdüler. Bağdat’a vardıktan sonra beni sorgulamaya başladılar. Casusluk ve vatana ihanetle suçlanıyordum. Sorgulama sırasında ben iddiaları kesin bir dille reddederken onlar elektrik verme ve arkadan ters bağlayıp dört gün öylece bekletme gibi her türlü korkunç yöntemle bana işkence yapıyorlardı. Ben masumdum ve neyle suçlandığımı dahi bilmiyordum. Haziran ayına kadar bu vaziyette hapiste kaldım. Ardından beni Devrim Mahkemesi’ne çıkardılar ve hiçbir söz veya savunma hakkı vermeksizin müebbet hapis cezasına çarptırdılar. Karardan sonra beni hapse attılar ve yıllarca orda kaldım.

Nihat, 24 Ocak 2001 tarihinde, cezasının bitmesinin ardından serbest bırakılması hakkında şunları söylüyor: “Yirmi yıllık ayrılığın ardından çok sevdiğim şehrimde kavuşmak için hiç beklemeden Kerkük otobüslerinin kalktığı terminale gittim. Terminale doğru ilerlerken yolculara “Kerkük, Kerkük, Kerkük” diye bağırarak adamın sesini duyduğumda boğazımın düğümlenmesini unutamıyorum”

* * *

Nihat Akkoyunlu siyasi mücadelesinin yanı sıra; İstanbul Türkçesiyle şiirler yazan, serbest şiir alanındaki başarısıyla öne çıkan ve kaleme aldığı çok sayıdaki şiirinde millî, toplumsal ve dinî meseleleri işleyen önemli bir şairdir.²⁴³ Irak Türklerinin “hoayat” adını verdikleri türden harika rubai şiirleri vardır. Şiirlerinden bazılarını 2012 yılında, Kerkük’teki Fuzuli Matbaası’nda bastırıldığı *Usundan Geçenler* adlı kitabında bir araya getirmiştir. Hac farızasını yerine getirdikten sonra yazdığı şiir ise hala Kerkük’te ve diğer Türkmen bölgelerinde mevlithanlar tarafından okunmaktadır.

Akkoyunlu, tiyatro alanında da kendini göstermiş ve birçok başarılı piyeste rol almıştır. Bu konuda şunları ifade etmektedir: “Babam küçükken beni sinemaya götürürdü. Ben de izlediğim oyuncuları okulda taklit ederdim. Öğrenciler de beni alkışlardı. Okulda Halid b. Velid rolünü oynadığım bir Arapça tiyatro gösterisi düzenledik. Gösteriye valiyle birlikte başka devlet adamları da gelmişti. Başarılı bir oyundu. Bağdat’ın el-Azamiye bölgesindeki İlkokul Öğretmenleri Enstitüsü’nde okurken de tımarhaneden kaçan deli bir doktoru canlandırdığım bir oyun oynadık.

243 Edebi yönü hakkında daha fazla bilgi için bkz. Türkiye Dışında Türk Edebiyatları Antolojisi, Kültür Bakanlığı; Cilt:6, s.465.

O sırada “Fenni Şana Takımı” adında bir Türkmen tiyatro topluluğuna rastladım. Başlarında İsmet Necati Hürmüzlü vardı. Bu topluluğa katıldım ve içinde Türkmen Kardeşlik Ocağı’nda oynadığımız bir oyun da dâhil olmak üzere birçok oyunda rol aldım. Ocak’ta oynadığımız oyunda rolüm “Dayı Mete Boş Boğaz” idi. Kerkük’te Kızılay bünyesinde oyunlar oynadık. Bunların arasında Cezayir’in bağımsızlığını anlatan bir oyun da vardı. Bu oyunların çoğunun yönetmenliğini İsmet Hürmüzlü yapıyordu. Tembel Abbas oyununda da Hacı Ahmed Muhtar karakterini canlandırmıştım.”

* * *

Mücadeleci Nihat Akkoyunlu 24 Mart 2016’da vefat etti. Irak Türkmenleri Siyasi Tutuklular ve Şehit Aileleri Derneği, Ebu Gureyb Hapishanesi’nde 1982 yılındaki cumhurbaşkanlığı referandumu esnasında eski rejimin diktatörüne “hayır” diyen tek siyasi tutuklu olan Nihat Akkoyunlu onuruna bir gece tertip etti. Irak Türkmen Cephesi eski Başkanı Dr. Saadettin Ergeç, 17.10.2009 tarihinde, Irak Türkmen Cephesi’nin Kerkük’teki genel karargâhında mücadeleci Akkoyunlu’ya Irak Türkmenleri Siyasi Tutuklular ve Şehit Aileleri Derneği’nin armağanını takdim ederek kendisini onurlandırdı. Geceye bir grup Irak Türkü siyasi tutuklu ve şahsiyet katılım sağladı.

KAYNAKLAR

-İbrahim Koryalı, “el-Elemu’l-Hafıyyu fi Kasâidi Nihad Akkoyunlu”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 128, Eylül 2018.

-el-Munâdil Nihad Akkoyunlu, İrâdetu’ş-Şa’bi’t-Turkmâniyyi Setentesiru fi’n-Nihâye, biz-turkmeniz.com, 28 Şubat 2010.

-Yusuf Ziya Arpacık, “Hel Yûced Bahrûn fi Ankara”, 29 Şubat 2004.

-Suphi Saatçi, “Yaşayan Şehit, Nihat Akkoyunlu”, *Kardaşlık Dergisi*, Sayı: 19, Temmuz – Eylül 2003.

-Ahmet Türker, “Tanıdığım Kerkük Sevdalısı: İzzettin Kerkük”, *Kardaşlık Dergisi*, Sayı: 21, Temmuz – Eylül 2019.

YAZAR, TARİHÇİ VE DİPLOMAT

NECDET FETHİ SAFVET KIRDAR

(1923 – 2003)

Yazar, tarihçi ve diplomat Necdet Fethi Safvet Kırdar, Irak'ın Kerkük şehrinde tanınmış Irak Türkü "Kırdar" ailesine mensup-tur. 1923 yılında, İstanbul'da doğdu. Liseyi Bağdat'ta Merkezi Lisesi'nde okudu. Edebiyatçı-yazar Şeyh Ali et-Tantavî'den ders aldı. 1945'te mezun olduğu Bağdat Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdi ve mezuniyetinden sonra Bağdat Üniversitesi'nde Arap dili edebiyatı öğretmenini olarak atandı. İngilizce bilmesi Dışişleri Bakanlığı Basın Dairesi'ne girmesini sağladı. Ondan sonra Ürdün'e kültür ataşesi olarak atandı. Daha sonra Londra'da Doğu ve Afrika Araştırmaları Fakültesi'ne girdi. 1949'da Ürdün'deki ilk Irak Büyükelçisi oldu. Daha sonra görevi gereği önce Kahire'ye, ardından Paris'e geçti. Ancak Fransa'nın Mısır'a yönelik üçlü saldırıya katılması nedeniyle orada yalnızca on bir ay kalabildi. Mısır'a yönelik saldırı ve Irak ile Fransa arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesi üzerine Ankara'daki Irak Büyükelçiliği'ne nakledildi ve 1958'de Irak'ta Cumhuriyet döneminin başlamasına kadar burada kaldı. Irak Dışişleri Bakan Vekilliği görevinde bir yıl kaldıktan sonra Washington'daki Irak Büyükelçiliği'ne nakledildi. Daha sonra 1963'te, Moskova'daki Irak Büyükelçiliğine nakledildi. Ardından 1966'da Bağdat'a döndü ve burada Dışişleri Bakanlığı'nda Yetkili Bakan ve Siyasî Daire Genel Müdürü olarak atandı. Necdet Fethi Safvet, 1967'de, Irak Cumhuriyeti'nin Çin Büyükelçiliği'ne atandı. Ancak kendisine haber verilmediği için istemediği bir görev olan bu görevden istifa etti. Genel olarak, diplomasi alanında yaklaşık 25 yıl geçirdi. Bu süre zarfında sırasıyla Londra, Amman, Kahire, Cidde, Paris, Ankara, Washington ve Moskova'da çalıştı. Arap Tarihçiler Birliği ona Arap Tarihçisi Madalyası verdi. Bu arada 1950'de kendisine Ürdün Bağımsızlık Madalyası verildi.

Necdet Fethi Safvet Kırdar belgeleri severdi. Aynı zamanda tarih yazmaya da meraklıydı. Başta Londra'daki Kew Gardens ve Black Friars arşivleri olmak üzere çeşitli arşivlerdeki İngiliz belgelerinden yararlanan ilk Iraklı araştırmacılarından biri o sayılır. Kendisi belgeleri inceleyip sıralarını çözmekle kalmadı, aynı zamanda birçoğunu yayımlama yoluna gitti. Basını önemseyen ve bu alanda faaliyet gösteren önde gelen diplomatlardan biriydi. Örneğin, uzun yıllar Necdet Fethi Safvet, Bağdat'ta yayımlanan *Elif Baa* dergisinde "Tarihte Hatıralar ve Konuşmalar" başlıklı haftalık bir köşede yazdı. Aynı şekilde Londra merkezli *eş-Şarku'l-Evsat* gazetesinde "Tarihte Bugün" başlıklı bir köşede sürekli bir şekilde yazdı. Bu konuda edebiyat ve dil alanında yetenekli olması ve gençliğinden beri Arap edebiyatına olan ilgisinden yararlandı. Öyle ki henüz Bağdat Hukuk Fakültesi'nde öğrenciyken iki kitap yayımladı; *Batı Edebiyatı Akımları* ve *İlyâ Ebu Madi ve Mehcerdeki Edebi Hareket*. 1945'te Dışişleri Bakanlığı'na girmeden önce Amerikalı Cizvitlerin Bağdat Özel Koleji'nde iki yıl boyunca Arap dili ve edebiyatı dersleri verdi.

Necdet Fethi Safvet, birçok madalya almış, birçok kez onurlandırılmıştır. Arap Tarihçiler Birliği'nden Arap Tarihçisi Madalyası aldı. 1950'de, Ürdün Haşimi Krallığı'ndan üçüncü derece Bağımsızlık Madalyası aldı. Yine birçok bilimsel sempozyum ve konferanslara katılarak çeşitli bildiriler sunmuştur. 1967 yılında, Irak Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan *Büyük Devletlerin İlişkilerinde Yahudiler ve Siyonizm* adlı kitabının yanı sıra *İngiliz Diplomatların Anılarında Irak* adlı kitabı 1969'da Beyrut el-Mektebe'l-Asriye yayın evi tarafından yayımlandı. Ayrıca 1970 yılında, Beyrut'ta Dar en-Nahar tarafından yayımlanan *Diplomatik Hikâyeler*, 1973 yılında Bağdat'taki Filistin Araştırmaları Merkezi'nce yayınlanan *Birobican ve Sovyetlerin Ulusal Bir Yahudi Yurdu Kurma Deneyimi*, 1980 yılında Londra'da bulunan Arap Araştırmaları Merkezi tarafından Arapça ve İngilizce yayımlanan *Arap Dünyasında Masonluk*, 1983 yılında Bağdat'taki Filistin Araştırmaları Merkezi'nce yayımlanan *İsrail Diplomasi Aygıtı ve İşleyiş Şekli*, Seville Press tarafından 1984 yılında yayımlanan *Tarihten Hatıralar ve Konuşmalar*, yine 1984 yılında Afak Arabiyye Yayınları tarafından yayımlanan *Sovyetler Birliğinde Araplar ve Başka Çalışmalar* gibi kitapları bulunmaktadır. Aynı zamanda belge koleksiyonları yayımlamakla da ilgilendi. Bu arada *İngiliz Belgelerinde Irak 1936* ve 12 ciltlik bir eser olan *İngiliz Belgelerinde Arap Yarımadası* adlı kitapları en önemli yayınları olabilir. Ayrıca yıllarca politikacıları belgelerini yayımlamaya teşvik etmek için çaba sarf etti ve onlara bu alandaki tecrübelerini takdim etti. Bu yüzden Irak'ta birçok kez başbakanlık yapmış olan Iraklı siyasetçi Tevfik es-Suveydi'nin *Iraklı Simalar* adlı kitabını araştırıp yayımladı. Aynı şekilde *Rüstem Haydar'ın Anıları*, büyük Iraklı şair *Maruf er-Rusafti'nin Düşünceleri ve Hatıraları* adlı kitabı ve Suriyeli politikacı Abdulaziz el-Azma'nın *Şam'ın Aynası* adlı kitabını da yayımlayan Necdet Fethi Safvet'in belge yayımlama alanındaki çalışmaları Irak ile ilgili İngiliz belgeleri ile sınırlı kalmadı, tersine Araplarla ilgili meselelerle de ilgilendi. Bu bağlamda 1993 yılında, Londra'da *Elçilik Penceresinden: İngiliz Belgelerinde Arap Meseleleri* adlı bir kitap yayımladı. En son yayımladığı şey ise Londra'da çıkan *eş-Şarku'l-Avsat* gazetesinde yedi yıl boyunca yazdığı günlük bir köşeden ibaret olan *Tarihte Bugün* adlı ansiklopedik yayın oldu. Ansiklopedinin bölümleri Dar es-Sa'qî Yayın Dağıtım tarafından on iki bölüm halinde yayımlandı. Her sayfasında o gün meydana gelen önemli bir olayı ya da o gün hayatını kaybetmiş önemli bir tarihî şahsiyeti anlattığı kitabın bölümleri 2520'ye ulaştı. "Tarihte Bugün" köşesi de dâhil olmak üzere uzmanlık alanındaki önemli çalışmaları nedeniyle Arap Tarihçiler Birliği ona "Arap Tarihi" ödülü verdi.²⁴⁴

Necdet Fethi Safvet Kırdar, siyasi ve kültürel konularda birçok önemli kitap yayımlamıştır. Bu kitaplardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- *Batı Edebiyatı Akımları*, Bağdat 1943.
- *İlyas Ebu Madi ve Mehcerdeki Edebi Hareket*, Bağdat 1945.
- *Büyük Devletlerin İlişkilerinde Yahudiler ve Siyonizm*, Bağdat 1967.
- *Yabancı Diplomatların Anılarında Irak*, Beyrut 1969- Bağdat 1984.
- *Boş Zamanlar ve Edebiyatın Sorunları*, Bağdat 1969.
- *Diplomatik Hikâyeler*, Beyrut 1970- Bağdat 1984 - Beyrut 2007.
- *Sovyetlerin Ulusal Bir Yahudi Yurdu Kurma Deneyimi*, Bağdat 1973.

244 Londra'da yayımlanan *eş-Şarku'l-Avsat* gazetesini 1/12/1995 tarihli sayısında kendisine Altın Arap Tarihçi Madalyası verildiği haberini yayımladı.

- *Arap Belgeleri, Arap Dünyasında Masonluk*, Londra 1980.
- *İsrail Diploması Aygıtı ve Çalışma Şekli*, Bağdat 1982.
- *Tarihte Hatıralar ve Konuşmalar*, Bağdat 1983.
- *İngiliz belgelerinde Irak*, Basra 1983.
- *Sovyetler Birliği'ndeki Araplar ve Diğer Çalışmalar*, Bağdat 1984.
- *Er-Rusaftı'nın Düşünceleri ve Hatıraları*, Londra 1988.
- *İngiliz Belgelerinde Arap Yarımadası, 7 cilt*, Londra 1997- Beyrut 1999.
- *Elçilik Penceresinden, İngiliz Belgeleri Işığında Araplar*, Beyrut 1992.
- *Arap Şahsiyetler*, Beyrut 2000, Riyad 2008.
- *Maruf al-Rusaftı*, tarihsiz.
- *Salih Cabr, Siyasi Biyografi*, tarihsiz.
- *Tarihte Bugün*, 2520 bölüm, 1988-1995.

Necdet Fethi birçok siyasetçinin anılarını araştırarak bunları kitap halinde yayımladı. Bu kitaplardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- *Cafer el-Askerî'nin Anıları*, Londra 1988.
- *Rüstem Haydar'ın Anıları*, Beyrut 1988.
- *Iraklı Simalar (Tevfik es-Suveydi)*, Londra 1987.
- *Birobican ve Sovyetlerin Ulusal Bir Yahudi Yurdu Kurma Deneyimi*, tarihsiz.

Necdet Fethi Safvet, hak ve hakikat noktasındaki kararlılığı, halkı ve vatani için verdiği mücadeleye ve Filistin halkının haklarını savunmasıyla tanınmıştır. Washington'da Irak Büyükelçiliği Maslahatgüzarı iken 1963'te yayımlanan bir Amerikan gazetesinde ABD Başkan Yardımcısı Johnson'ın eşinin İsrail'in kuruluşunun on beşinci yıl dönümü münasebetiyle yapılacak bir partinin fahri başkanlığını yapmayı kabul ettiğini okuduğunda Johnson'ın eşine bu başkanlığı kabul etmemesi için bir mektup gönderir ve mektubun içeriğini basına sızdırır. Böylece bu mektup Washington'daki diplomatik çevrelerde günün konusu olmuştur.²⁴⁵

Necdet Fethi Safvet, 1979'da yerleştiği Ürdün'ün başkenti Amman'da, 18 Aralık 2013'te, 91 yaşında öldü. Ölürken arkasında çeşitli alanlarda birçok kitabın yanı sıra yüzlerce makale ve yazı bıraktı. Araştırmacıların yanı sıra tarih öğrencileri hâlâ bu kitap ve makalelerden yararlanmaktadır. Prens Raad bin Zeyd, Prens Mired bin Raad ve kraliyet ailesi Necdet Fethi Safvet'in ölümü dolayısıyla bir taziye mesajı yayımlayarak ailesine en derin başsağlığı dileklerini bildirdi.

245 Bkz. Necdet Fethi Safvet, *Diplomatik Hikayeler*, Beyrut 2009, s.281.

KAYNAKLAR

- Necdet Fethi Safvet, *Necdet Fethi Safvet'in Hayatında Edebiyat ve Diplomasi*, Dar ez-Zakira Basın Yayın Dağıtım, Bağdat 2017.
- Prof. Dr. İbrahim Halil al-Allâf, *Arşiv Aşığı Prof. Necdet Fethi Safvet Öldü*.
- Dr. Mueyyed el-Vandavî, “İngiliz Belgelerinde Necdet Fethi Safvet”, *Gardenia Dergisi*, 13 Haziran 2017.
- Dr. Abdurrahman eş-Şelebî, “Necdet Fethi Safvet, Diplomasiden Arşivciliğe”, Londra’da yayımlanan *eş-Şarku’l-Avsat* gazetesi, Sayı 12808, 22.12.2013.
- Necdet Fethi Safvet, *Diplomatik Hikayeler*, Beyrut 2009, Dar es-Sâkî, Beyrut, 2009.
- Wikipedia - Özgür Ansiklopedi, “Necdet Fethi Safvet, Iraklı Diplomat ve Tarihçi”.
- <https://www.alnaked-aliraqi.net/>, “Iraklı Tarihçi ve Diplomat Necdet Fethi Safvet’in Ölümü”, 27 Aralık 2013.
- Dr. Reşid el-Hayûn, “Necdet Fethi Safvet, el-Bağdadi’l-Anık”, *Irak’ın Sesi*, 10 Ocak 2014.
- Abdulumunim el-Asam, Necdet Fethi Safvet, Bu İlim, tarihsiz.
- Dr. Abdulhadi et-Tâzî, “Necdet Fethi Safvet Anısına”,
- Londra’da yayımlanan *eş-Şarku’l-Avsat* gazetesi, Sayı 12812, 26.12.2013.
- Sabah Abdullah Kerküklü, “Tarihçi ve Diplomat Yazar Necdet Fethi Safvet”, *el-Ahâ Dergisi*, Bağdat, Sayı 291 - 293, Ocak-Mart 2014.

DANIŞTAY ESKİ BAŞKANI

DR. İSMET ABDULMECİT BEKİR

(1945 - ...)

İsmet Abdulmecit; gerek yasa tasarılarının hazırlanması, kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve tetkik edilmesine katkıda bulunması, gerek araştırmalar ve akademik çalışmalar yapması, gerekse de yeni nesil avukatlar, hâkimler ve hukukçular yetiştirmesi ile en saygın hizmetleri sunan Irak'ın en donanımlı hukukçularından biri olarak kabul edilmektedir. Dr. İsmet Abdulmecit, araştırma yayınlama ve güvenilir hukuk kitapları çıkarma noktasında Irak'taki en üretken isim olabilir.

İsmet Abdulmecit Bekir, 24 Ağustos 1945 tarihinde, Kerkük şehrinin Sarıkahya semtinde Irak Türkü anne babanın çocuğu olarak dünyaya geldi. İlk, orta ve lise eğitimini Kerkük'te tamamladıktan sonra girdiği Bağdat Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1967 yılında mezun oldu. 1973 yılında, "özel hukuk" alanındaki yüksek lisansını pek iyi derece ile tamamladı. 1979 yılında ise yine pekiyi derece ile doktorasını tamamladı. Yüksek lisans tezi "Toplumsal Eğilimin Kira Sözleşmesinin Dönüşümü Üzerindeki Etkisi- Karşılaştırmalı Çalışma" başlığını taşıyordu. Doktorasını ise "Sözleşmede Ekonomik Dengesizlik ve Hâkimin Bu Durumun Çözümündeki Rolü" başlıklı teziyle tamamladı.

Üniversiteden mezun olduktan sonra Maliye Bakanlığı'na bağlı olan Devlet Emlak ve Arsa Amirliği'nde (yeni adıyla Devlet Emlak İdaresi) memur olarak çalıştı. Hukuk alanında yüksek lisansını tamamladıktan sonra Adalet Bakanlığı'na geçiş yaptı. Burada bakanlık merkezinde Hukuk Dairesi ve Adli İlişkiler Daire Başkanlığında görev yaptı. 2007 yılında, kendi isteğiyle emekliye ayrılana kadar; Adalet Bakanlığı bünyesinde Dış Adli İlişkiler Daire Başkanı, Cumhuriyet Başsavcılığında Başsavcı, Hukuki Araştırmalar Merkezi'nde araştırmacı, bakanlık bünyesindeki çeşitli dairelerde genel müdür, Danıştay'da Özel Yetkili Hakim, Danıştay Başkan Vekili, Danıştay Başkanı ve idari yargı ile adli yargı arasındaki yetki anlaşmazlıklarını çözmek üzere kurulan Uyuşmazlık Mahkemesi'nde üye olarak görev yaptı.

Dr. İsmet Abdulmecit Bekir, Irak'taki çeşitli hukuk fakültelerinde çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezine danışmanlık yapmıştır. Yüksek lisans ve doktora tezleri tartışma kurullarına üye olarak seçilmiş, 105 makale ve tezin savunmasına katılmış ve çok sayıda tez savunma komitesinde komite başkanı olarak görev almıştır. Bağdat Adliye Enstitüsü'nde yürütülen ihtisas çalışmalarında tez savunma komitesi üyeliği yapmış, burada 8 hâkimin tez savunmasında bulunmuştur. Ayrıca

Erbil'deki Adliye Enstitüsü öğrencilerinin hukuk alanında hazırladığı 5 yüksek lisans tezine danışmanlık yapmıştır. Bunların dışında Irak, Fas, Avusturya, Tunus, Ürdün, Kahire, Ankara, Cenevre, İtalya ve Amerika'da gerçekleştirilen çok sayıda yerel ve uluslararası konferans, sempozyum ve kongreye katılım sağlamıştır.

Dr. İsmet Abdulmecit'in "Irak Hukuku" ve "karşılaştırmalı hukuk" alanlarında çeşitli konuları ele alan çok sayıda kitabı bulunmaktadır. Bu kitaplar şunlardır:

-*Şerhu Kânûni İcâzi'l-Akâr Rakam 67, Sene 1973*, Bağdat, Matba'atu Dâri's-Selâm, 1. Baskı, 1974.
-*Şerhu Kânûni Bey'i'l-Akârâtî'l-Hukûme Rakam 17, li-Sene 1967*, Bağdat, Matba'atu İbn Zeydûn, 1975.

-*Kânûnu'l-İstimlâk Rakam 54, Sene 1970, el-Mu'addil beyne'l-Fikhi ve'l-Kadâ'*, Bağdat, Matba'atu't-Tayms, 1977.

-*Şerhu Kânûni İcârî'l-Akâr Rakam 87 li-Sene 1979*, Bağdat, Matba'atu't-Tayms, 1981.

-*ed-Darûratu'l-Melceeti li's-Sukkân, Dirâsetun fî Dav'i Karârâtî'l-Mehâkim*, Bağdat, Dâru'l-Kâdisiyye li't-Tibâ'a, 1982.

-*Usûlu'l-Bahsi'l-Kânûnî*, Bağdat, Dâru'l-Kâdisiyye li't-Tibâ'a, 1982; 2. Baskı, Bağdat, Matba'a-
tu'z-Zamân, 1999; 3. Baskı, Bağdat, el-Mektebetu'l-Kânûniyye 2007; 4. Baskı, Beyrut, 2018.

-*hkâmu Tahliyetu'l-Me'cûr, Dirâsetun fî Tatbîkâtî Kânûni İcârî'l-Akâr*, Menşûrâtı Merkezi'l-Buhû-
si'l-Kânûniyye (Adalet Bakanlığı), Sayı: 17, Bağdat, Dâru'l-Hurriyyeti li't-Tibâ'a, 1988.

-*el-Ahkâmu'l-Kânûniyye li-Ri'âyeti'l-Kâsirîn*, Yüksek Öğretim Bakanlığı (Bilimsel Araştırma), Bağ-
dat Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Matba'atu'l-Hukmî'l-Mahallî, 1989; 3. Baskı, Bağdat, el-Mek-
tebetu'l-Kânûniyye; Kahire, Şeriketu'l-Âtik li-Sinâ'atî'l-Kitâb, 2007.

-*Nazariyyetu'z-Zurûfî't-Târia ve Devru'l-Kadî fî Tatbîkihâ*, Menşûrâtı Vizâreti'l-Adl (es-Sekâfe-
tu'l-Kânûniyye), Sayı: 9, Bağdat, Dâru'l-Hurriyyeti li't-Tibâ'a, 1993.

-*el-Vecîz fî Şerhi Kânûni'l-İsbât*, 1. Baskı, Bağdat, Matba'atu'z-Zemân, 1997; 2. Baskı, Bağdat,
el-Mektebetu'l-Kânûniyye, 2007, Kahire, Şeriketu'l-Âtik li-Sinâ'atî'l-Kitâb; 3. Baskı, Beyrut,
2018.

-*Ahkâmu İcârî'l-Akârâtî't-Ticâriyye ve's-Sinâ'îyye (Dirâsetun fî Dav'i'l-Kânûn Rakam 25 li-Sene 1996)*,
Bağdat, Matba'atu'z-Zemân, 1997.

-*Vesâilu İsbâtî Akdî'l-İcâr fî'l-Kânûni'l-İrâkiyyi*, Bağdat, Matba'atu'z-Zemân (Kitapçık), 1997.

-*Usûlu't-Teşrî'(Dirâsetun fî İ'dâdi't-Teşrî' ve Siyâğatuhu) Silsiletu'l-Mevsû'atî's-Sağîra*, 430, Dâ-
ru's-Şu'ûni's-Sekâfiyyeti'l-Âmme, Bağdat, 1999.

-*Ahkâmu Bey'i ve İcârî Emvâlî'd-Devle*, Bağdat, Matba'atu'l-Hayrât, 2000; 2. Baskı, Bağdat, 2009.

-*el-Medhal ile'l-Bahsi'l-İlmî, Silsiletu'l-Mevsû'atî's-Sağîra*, 453, Dâru's-Şu'ûni's-Sekâfiyyeti'l-Âm-
me, 2001.

-*el-Himâyetu'l-Kânûniyye li'l-Mulkiyyeti'l-Fikriyye*, Bağdat, Beytu'l-Hikme, 2001, Birden fazla ya-
zar; el-Himâyetu'l-Kânûniyye li-Hukûki'l-Muellif, Bağdat, el-Mektebetu'l-Kânûniyye

-*Şerhu Kânûni İcârî'l-Akâr ve Ta'dilâtihî fî Dav'i't-Tatbîkâtî'l-Kadâiyye*, Bağdat, Matba'atu'z-Zemân,
2002.

- el-Ahkâmu'l-Mustahdese fi'l-Kânûn Rakam 56 li-Sene 200*, Bağdat, Matba'atu'l-Hayrât, 2001.
- Şerhu Ahkâmî Akdi'l-İcâr*, Bağdat, Şeriketu'z-Zâhir, 2002.
- Usûlu't-Tefsîri'l-Kânûn*, Bağdat, Mektebu Sabâh, 2004.
- Masâdiru'l-İltizâm fi'l-Kânûni'l-Medenî, Dirâsetun Mukârane*, Bağdat, el-Mektebetu'l-Kânûniyye 2007.
- Eseru't-Tekaddumi'l-İlmî fi'l-Akd (Tekvînu'l-Akd/İsbâtı'l-Akd)*, *Dirâsetun Mukârane*, Bağdat, 2007.
- Nazariyyetu'l-Akdi fi'l-Fikhi's-Selâmî, Dirâsetun Mukârane'tun ma'a'l-Fikhi'l-Kânûniyyi ve'l-Kavânîni'l-Mu'âsira, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye*, Beyrut, Lübnan, 2009.
- Asâletu'l-Fikhi'l-İslâmî (İslam hukuku ile eski hukuklar arasındaki ilişki ve İslam hukukundaki sistem ve ilkelerin kökleri üzerine bir çalışma)*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 2010.
- Meclisu'd-Devle (Karşılaştırmalı Hukuk Araştırması)*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011; Mektebetu Dâri's-Sekâfeti li'n-Neşri ve't-Tevzî', Amman, Ürdün, 2012.
- el-Medhalu li-Dirâseti'n-Nizâmî'l-Kânûniyyi fi'l-Ahdeyni'l-Usmâniyyi ve'l-Cumhûriyyi't-Turkiyye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- Efkârün ve Ârâun Kânûniyye (hükümler üzerine araştırmalar, çalışmalar ve makaleler)*, Musul, Irak, Mektebetu'l-Ceyli'l-Arabiyyi li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2013.
- Muşkilâtü't-Tesrî (Karşılaştırmalı teorik ve pratik bir çalışma)*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2014.
- el-Vecîz fi'l-'Ukûdi'l-Medeniyye'l-Musemmât (el-Bey'û ve'l-İcâr)*, Beyrut, Menşûrâtü Zeyni'l-Hukûkiyye, 2015.
- Mebâdiu'l-Bahsi'l-İlmiyyi*, Beyrut, Menşûrâtü Zeyni'l-Hukûkiyye, 2015.
- Devru't-Tekaniyyâtü'l-İlmiyye fi Tetavvuri'l-Akd*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2015.
- Nazariyyetu'l-Akdi fi'l-Kavânîni'l-Medeniyye'l-Arabiyye*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2015.
- el-Mes'ûliyyetu't-Taksîriyye fi'l-Kavânîni'l-Medeniyye'l-Arabiyye*, Beyrut, Menşûrâtü Zeyni'l-Hukûkiyye, 2016.
- Turuku'l-İsbât*, Beyrut, Menşûrâtü Zeyni'l-Hukûkiyye, 2017.
- Tenfîzu'l-İltizâm fi'l-Kavânîni'l-Medeniyye'l-Arabiyye*, Beyrut, Menşûrâtü Zeyni'l-Hukûkiyye, 2017.
- el-Vecîzu fi'l-Akdi'l-Medeniyye'l-Musemmât. et-Te'mîn*, Beyrut, Menşûrâtü Zeyni'l-Hukûkiyye, 2018.
- el-Vecîzu fi'l-Akdi'l-Medeniyye'l-Musemmât. el-Kefâle*, Beyrut, Menşûrâtü Zeyni'l-Hukûkiyye, 2018.
- Hukûku'l-Muellifi fi'l-Kavânîni'l-Arabiyye, Dirâsetun Mukârane'tun ma'a'l-İşârati ile'l-İttifâkiyyâtü'l-Arabiyye ve'd-Duveliyiye*, Beyrut, Menşûrâtü Zeyni'l-Hukûkiyye, 2018.
- el-Himâyetu'l-Kânûniyye li'l-Hukûki'l-Mucâvira li-Hakki'l-Muellif*, Beyrut, Menşûrâtü Zeyni'l-Hukûkiyye, 2018.

-en-Nazariyyetu'l-‘Ámme li'l-İsbâti fi'l-Kânûni'l-Mukâran, Beyrut, Menşûrâtu Zeyni'l-Hukûkiyye, 2019.

-en-Nazariyyetu'l-‘Ámme li'l-İltizâmi fi'l-Kavânîni'l-Medeniyye'l-‘Arabîyye (el-Evsâf, el-İntikâl, el-İnkîdâ'), Beyrut, Menşûrâtu Zeyni'l-Hukûkiyye, 2019.

-Muhâvarâtun Kânûniyyetun ma'a'l-Muellifi havle Meşrû'î's-Senhûrî li-Taknîni'l-Fikhi'l-İslâmiyyi fi'l-Kânûni'l-Medeniyyi, Beyrut, Dâru's-Senhûrî, 2019.

-Nahve Tatvîri Himâyeti Hukûki'l-Muellifi fi'l-Kânûni'l-‘Irâkiyyi, Beyrut, Dâru's-Senhûrî, 2019.

-Şerhu Ahkâmu'l-Kânûni't-Tenfîzi fi Dav'i Ârâi'l-Fikhi ve Ahkâmi'l-Kadâ', Beyrut, Dâru's-Senhûrî, 2019.

-Şerhu Ahkâmi Kânûni'l-Murâfa'ati'l-Medeniyye fi Dav'i Ârâi'l-Fikhi ve Ahkâmi'l-Kadâ', Beyrut, Dâru's-Senhûrî, 2019.

-el-Vecîzu fi'l-'Ukûdi'l-Medeniyye el-Musemmât (el-Mukâyeda, el-Hibe, el-Kard, ed-Dahlu'd-Dâim, es-Sulh), Beyrut, Menşûrâtu Zeyni'l-Hukûkiyye, 2019.

-el-Vecîzu fi'l-'Ukûdi'l-Medeniyye el-Musemmât (el-Î'âra, el-Îdâ', el-Hirâse, el-Mukâmera, er-Râhin, el-Muratteb meda'l-Hayat), Beyrut, Menşûrâtu Zeyni'l-Hukûkiyye, 2019.

-el-Vecîzu fi'l-'Ukûdi'l-Medeniyye el-Musemmât (er-Rehn), Beyrut, Menşûrâtu Zeyni'l-Hukûkiyye, 2019.

-en-Nazariyyetu'l-‘Ámme li'l-İltizâm, Masâdiru'l-İltizâm (el-Akd, el-Îrâdetu'l-Munferide), Basılmış.

-en-Nazariyyetu'l-‘Ámme li'l-İltizâm, Masâdiru'l-İltizâm (el-Amel ğayra'l-meşrû', el-kesb dûne sebeb, el-kânûn), Basılmış.

-en-Nazariyyetu'l-‘Ámme li'l-İltizâm, Ahkâmu'l-İltizâm, Basılmış.

-el-İsrâ' 'alâ Hisâbi'l-Ġayri fi'l-Kavânîni'l-Medeniyye'l-‘Arabîyye, Basılmış.

-el-Vecîz fi'l-Murâfe'ati'l-Medeniyye, Basılmış.

-en-Nazariyyetu'l-‘Ámme li'l-Kânûn, Basılmış.

-en-Nazariyyetu'l-‘Ámme li'l-Hak, Basılmış.

TÜRKMEN MESELESİYLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MAKALELERİ VE ARAŞTIRMALARI

Dr. İsmet Abdulmecit, Irak'taki Türkmen meselesini çeşitli yönleriyle ele alan değerli araştırma ve analizlerin hazırlanmasına ve yayımlanmasına özel bir önem vermiştir. Makaleleri 2004 yılında, Bağdat merkezli *Beşîr* gazetesinde yayımlandıysa da, daha sonra gazetenin yayını durdu. 60'lı yıllarda, Türkmen Kardeşlik Ocağı tarafından çıkarılan *Kardaşlık* dergisinde ve Kerkük Belediyesi tarafından çıkarılan *Kerkük* gazetesinde bir dizi edebi yazı ve öyküsü yayımlandı. Bunun yanında yine *Kardaşlık* dergisinde “Min Târîhi's-Sahâfeti't-Turkmâniyyeti fi'l-Hâric” (Yurtdışındaki Türkmen Basını Tarihinden) başlıklı makale dizisi yayımlandı. Bu dergideki yazılarının yanında 2003 yılından itibaren yayın hayatına başlayan Türkmeneli'nin, *el-Edebu ve'l-Fen* dergisinde de yazıları yayımlandı. Ayrıca İstanbul'da Kerkük Vakfı tarafından çıkarılan *Kardaşlık* dergisinde de çok sayıda araştırma ve makalesi yayımlandı.

Bu araştırma ve makalelerden bazıları şunlardır:

- “Hukûku’t-Turkmân fi’d-Desâtiri’l-İrâkiyye”, Evrâk Turkmâniyye, Merkez Babagurgur, Bağdat, Sayı: 1, Yıl: 1, Aralık 2005.
- “Hukûku’t-Turkmân fi’d-Dustûri’l-İrâkiyyi’l-Cedîd”, Kardaşlık, Kerkük Vakfı, İstanbul, Sayı: 27, Yıl: 7, Eylül 2005.
- “Hukûku’t-Turkmân fi’d-Dustûri’l-İrâkiyyi’l-Cedîd”, Kardaşlık, Kerkük Vakfı, İstanbul, Sayı: 27, Yıl: 7, Temmuz-Eylül 2005.
- “Efkârün ve Ârâun Havle Ta’dilâti’l-Vâcibi İdhâlihâ fi’d-Dustûr”, Evrâk Turkmâniyye, Merkez Babagurgur, Bağdat, Sayı: 3, Temmuz 2006.
- “Nahve Tesbîti Hukûki’t-Turkmâni fi’l-İrâk”, Evrâk Turkmâniyye, Merkez Babagurgur, Bağdat, Sayı: 3, Temmuz 2006.
- “Nizâmu Merkezi’d-Dirâsâti’t-Turkmâniyye”, Evrâk Turkmâniyye, Merkez Babagurgur, Bağdat, Sayı: 4, Ocak 2008.
- “Efkârün ve Ârâun Havle Merkezi’d-Dirâsâti’t-Turkmâniyye”, Kardaşlık, Kerkük Vakfı, İstanbul, Sayı: 38, Yıl: 10, Nisan-Haziran 2008. Tekrar Yayın: Evrâk Turkmâniyye, Merkez Babagurgur li’d-Dirâsâti ve’l-Buhûs, Bağdat, Sayı: 5, Yıl: 2009.
- “Vuchetu Nazarin fi’s-Sahâfâti’t-Turkmâniyye’l-Mu’âsira”, Kardaşlık, Kerkük Vakfı, İstanbul, Sayı: 40, Yıl: 10, Ekim-Aralık 2008.
- “Mine’t-Teşrî’âtî’z-Zâlîme bi-Hakki’t-Turkmân”, Kardaşlık, Kerkük Vakfı, İstanbul, Sayı: 39, Yıl: 10, Temmuz-Eylül 2008.
- “Hakku’t-Turkmân fi’l-İrâki fi’t-Ta’lîmi bi-Luğati’l-Um (Fî Dav’i’l-Mevâşik ed-Duveliy-ye ve’d-Desâtiri ve’l-Kavânîni’l-İrâkiyye)”, Kardaşlık, Kerkük Vakfı, İstanbul, Sayı: 41, Yıl: 11, Ocak-Mart 2009.
- “el-Cevânibu’l-Kânûniyye li’l-Kadiyyeti’t-Turkmâniyye fi’l-İrâk”, Global Strateji, Global Strateji Enstitüsü, Ankara, Sayı: 13, Yıl: (4)2008.
- “Dustûriyyetu’l-Kavânîni fi’l-İrâk (1925-2005)”, Global Strateji, Global Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, Yıl: (4)2008, Sayı: 14. Tekrar Yayın: Evrâk Turkmâniyye, Merkez Babagurgur li’d-Dirâsâti ve’l-Buhûs, Bağdat, Yıl: 2009, Sayı: 5.
- “el-Mektebetu’t-Turkmâniyye”, Kardaşlık, Kerkük Vakfı, İstanbul, Yıl: (11)2009, Sayı: 42.
- “Teemmulâtun havle’l-Hukûki’d-Dustûriyye li’t-Turkmân (el-Hukûk es-Sekâfiyye)”, Kardaşlık, Kerkük Vakfı, İstanbul, Yıl: (11)2009, Sayı: 43.
- “el-Kadiyyetu’t-Turkmâniyye (el-Ems, el-Yevm ve’l-Ğad)”, Evrâk Turkmâniyye, Merkez Babagurgur, Bağdat, Sayı: 6, Yıl: (6)2009.
- “Nahve Dirâseti Hukûki’l-İnsân mine’n-Nâhiyeteyni’l-Kânûniyye ve’l-Vesâikiyye”, Evrâk Turkmâniyye, Sayı: 7, Yıl: 2010.

BİLİMSEL ALANDA YAYIMLANMIŞ MAKALELERİ

-“el-Hurriyyetu'l-Ferdiyye fi'ş-Şer'i'ati'l-İslâmiyye”, Mecelletu't-Terbiyeti'l-İslâmiyye, Sayı: 6, Yıl: 9, Nisan 1967.

-“Dirâsetun fi İnihilâli'l-Arâdi'l-Emûriyye fi'l-İrâk”, Mecelletu'l-Kadâ', Irak Barosu, Sayı: 1-2, Yıl: 1972.

-“Nazratun ilâ Kânûni Tanzîmi İcârî'l-Akâr Rakam 67 li-Sene 1973”, Mecelletu'l-Kadâ', Irak Barosu, Sayı: 3, 1975.

-“Eseru'n-Nuz'ati'l-İctimâ'iyye fi Tetavvuri 'Akdi'l-İcâr fi'l-İrâk”, Mecelletu'l-Adâle, Adalet Bakanlığı, Sayı: 3, Yıl: (1)1975.

-“el-Ğabnu'l-Lâhiku ve Mevkifu'l-Kânûni'l-Medeniyyi'l-İrâkiyyi minhu”, Mecelletu'l-Adâle, Adalet Bakanlığı, Sayı: 1, Yıl: (4)1978.

-“el-Ğabnu'l-Fâhişu beyne'l-Kânûni'l-Medeniyyi'l-İrâkiyyi ve'l-Fikhi'l-İslâmiyyi”, Mecelletu'r-Risâleti'l-İslâmiyye, Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, Bağdat, Sayı: 129, Yıl: (12)1980.

-“Mebdeu'l-'Uzri't-Târî'i fi'l-Fikhi'l-İslâmiyyi ve'l-Kânûni'l-Medeniyyi'l-İrâkiyyi”, Mecelletu'r-Risâleti'l-İslâmiyye, Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, Bağdat, Sayı:140-141, Yıl: (12)1980.

-Mecelletu'r-Risâleti'l-İslâmiyye, Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, Bağdat, Sayı: 129, Yıl: (12)1980.

-“Ehemmu Ahkâmî'l-Kânûni İcârî'l-Akârî Rakam 87 li-Sene 1979”, Mecelletu'l-Vakâi' el-Adliyye, Adalet Bakanlığı, Bağdat, Sayı: 3, Yıl: 1979.

-“Lemhatun 'ani's-Sahâfeti'l-Adliyye”, Mecelletu'l-Vakâ'i'l-Adliyye, Sayı: 35, Yıl: (3)1981.

-“Ma'na'd-Darûrati'l-Melceiyye”, Mecelletu'l-Vakâ'i'l-Adliyye, Sayı: 43, Yıl: (3)1981.

-“Min Hâlâti'd-Darûrati'l-Melcee (Tatbîkât Kadâiyye)”, Mecelletu'l-Vakâ'i'l-Adliyye, Sayı: 46-52, Yıl: (3)1981.

-“Metâ Nekra'? Vakâi' ve Efkâr”, Mecelletu'l-Vakâ'i'l-Adliyye, Sayı: 49, Yıl: (3)1981.

-“İhtiyâru Mevdû'i'l-Bahsi'l-Kânûniyyi”, Mecelletu'l-Vakâ'i'l-Adliyye, Sayı: 58, Yıl: (4)1982.

-“Cem'u Mâddeti'l-Bahsi'l-Kânûniyyi”, Mecelletu'l-Vakâ'i'l-Adliyye, Sayı: 61, Yıl: (4)1982.

-“Ani'l-Kitâbi'l-Kânûnî, Vakâi' ve Efkâr”, Mecelletu'l-Vakâ'i'l-Adliyye, Sayı: 62, Yıl: (4)1982.

-“Vakfu Tenfizi Ahkâmî't-Tahliye”, Cerîdetu'l-İrâk, Tarih: 15/04/1989.

-“Ra'yun fi Kesrati't-Teşri'ât”, Cerîdetu'l-Kâdisiyye, Sayı: 4273, Tarih: 19/08/1993.

-“Fikratu'l-İlzâmî'l-Kânûnî bi't-Te'âkudi ve Tatbîkihâ fi'l-Kânûni'l-İrâkî”, Mecelletu'l-Kânûni'l-Mukârin, Cem'iyyetu'l-Kânûni'l-Mukârin el-İrâkiyye, Sayı: 13, Yıl: (9)1981.

-“Hakku'l-Mâlikî'l-Cedîd fi İkâmeti Da'vâ't-Tahliye”, Mecelletu'l-Vakâ'i'l-Adliyye, Sayı: 36, Yıl: 1981.

-“Nedvetu'l-Mecellâti'l-Kânûniyye”, Mecelletu'l-Vakâ'i'l-Adliyye, Sayı: 51, Yıl: 1981.

-“Efkârun ve Ârâun fi İcârî'l-‘Akârâtî’t-Ticâriyye ve’s-Sinâ‘iyye”, Mecelletu’r-Râfideyni li’l-Hukûk, Musul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Sayı: 2, Yıl: (1)1997.

-“‘Uyûbu’s-Siyâğati’t-Teşrî‘iyye”, Mecelletu’l-Hukûkî, İttihâdu’l-Hukûkiyyîne’l-‘Îrâkiyyîn, Sayı: 1-4, Yıl: 1997.

-“Devru’l-Luğati fi Siyâğati’t-Teşrî‘”, Mecelletu Dirâsâtin Kânûniyye, Beytu’l-Hikme, Bağdat, Sayı: 1, Yıl: 1999.

-“‘Hakku’z-Zevceti’l-Mutallaka fi’s-Suknâ”, Mecelletu’l-‘Adâle, Adalet Bakanlığı, Sayı: 1, Yıl: 1999.

-“Himâyetu’l-Bieti fi’t-Teşrî‘i’l-‘Îrâkî”, Mecelletu’l-Kânuni’l-Mukârin, Bağdat, Sayı: 29, Yıl: 2001.

-“Eseru Tağyîri Kîmeti’n-Nakdi fi’l-İltizâmâtî’l-‘Akdiyye”, Mecelletu’l-Kânûni’l-Mukârin, Sayı: 32, Yıl: 2002.

-“Muşkiletu’l-İsbâtî bi-Vesâilî’t-Tekaniyâtî’l-‘İlmiyye”, Mecelletu’l-Kadâ’, Irak Barosu, Bağdat, Sayı: 1-2, Yıl: 2002.

-“el-İbdâ‘u’l-Fikrî ve Mevkifu’l-Kânûni minhu”, Mecelletu’l-Kânûni’l-Mukârin, Sayı: 33, Yıl: 2003.

-“Himâyetu’l-Mulkiyye’l-Fikriyye ve Munazzamatu’t-Ticârati’l-‘İlmiyye, Dirâse Kânûniyye fi Dav’i İttifâkiyyeti (TRIPS)” (Küreselleşme ve Arap Ekonomisine etkisi üzerine düzenlenen bir sempozyuma sunulan çalışma), Bağdat, Beytu’l-Hikme, 14-16, Nisan 2002, Sempozyum bildiri kitabının 5. cildinde yayımlanmıştır.

-“el-Cedîdu fi Ta‘dîlu Kânûni İcârî’l-‘Akâr”, Mecelletu’l-Hukûkî, Sayı: 1, Yıl: 2001.

-“Mustakbelu’l-Kânûni’l-Medenî”, Mecelletu’l-Kânûni’l-Mukârin, Sayı: 35, Yıl: 2004.

-“Min Muşkilâtî Tefsîri’l-Kânûn, et-Tefsîru fi Hâleti’l-În‘idâmi’n-Nas”, el-Mecelletu’l-‘Arabîyye li’l-Fikhi ve’l-Kadâi’s-Sâdira ‘ani’l-Emâneti’l-Fenniyye li-Meclisi Vuzerâi’l-‘Addli’l-‘Arab, Arap Birliği, Sayı: 31, Yıl: 2005.

-“Efkârun ve Ârâun havle’t-Ta‘dîlâtî’l-Vâcibi İdhâlihâ fi’d-Dustûr”, Mecelletu Merkez Babagurgur li’d-Dirâsâtî ve’l-Buhûs, Bağdat, Sayı: 3, Temmuz 2006.

-“Dustûriyyetu’l-Kavânini fi’l-‘Îrâk (1925-2005)”, Global Strateji, Sayı: 14, Yıl: (4)2008.

-“Eseru’l-Luğati’l-‘Arabîyye fi’l-Luğati’l-Kânûniyyeti’t-Turkiyye”, Mecelletu’l-Kânûni’l-Mukârin, Bağdat, Sayı: 61, Yıl: 2009.

-“Lemehâtun ‘ani’l-Cevânibi’l-Kânûniyye li’t-Tekaddumi’l-‘İlmiyyi”, el-Mecelletu’l-‘Arabîyye li’l-Fikhi ve’l-Kadâ’, Arap Birliği/Hukuki İşler/Arap Adalet Bakanları Konseyi Teknik Sekreterliği, Sayı: 36, Yıl: 2008.

-“Meclisu Şûrâ’d-Devle (el-Mâdî, el-Hâdîr, el-Mustakbel)”, el-Mecelletu’l-‘Arabîyyetu li’l-Fikhi ve’l-Kadâ’, Arap Birliği/Arap Adalet Bakanları Konseyi Teknik Sekreterliği, Sayı: 39, Yıl: 2009. 2009 yılında Bağdat’ta hazırlanan Hukuk Serisi kapsamında yeniden basılmıştır.

-“Mes’eletu Tahsîni’l-Karârî’l-İdâriyyi mine’t-Ta‘nî’l-Kadâi”, Mecelletu’t-Teşrî‘ ve’l-Kadâ’, Bağdat Sayı: 2, Yıl: 2011.

-“Min Mecelleti'l-Ahkâmi'l-Adliyye ile'l-Kânûneyni'l-Medenî ve'l-İltizâmâtî'l-Cedîdeyn fi Türkiyâ”, Mecelletu't-Teşrî' ve'l-Kadâ', Bağdat, Sayı: 1, Yıl: 2012.

-“Muşkilâtü İ'dâdi't-Teşrî' ve Siyâgatuhu”, Mecelletu't-Teşrî' ve'l-Kadâ', Sayı: 5. Yılın 1. Sayısı, Yıl: 2013.

-“Devru't-Tekaniyyâtî'l-İlmiyye fi'l-İsbât (Dirâsetun Mukârinetun fi Dav'i Kânûni't-Tevkî el-Elektrûnî ve'l-Mu'âmelâtî'l-Elektrûniyye Rakam 78 li-Sene 2012)”, Mecelletu't-Teşrî' ve'l-Kadâ', Bağdat, Sayı: 5. Yılın 2. Sayısı, Yıl: 2013.

-“Devru't-Tekaniyyâtî'l-İlmiyye fi İbrâmi'l-Akd (Dirâsetun Mukârinetun fi Dav'i Kânûni't-Tevkî el-Elektrûnî ve'l-Mu'âmelâtî'l-Elektrûniyye Rakam 78 li-Sene 2012)”,

-Mecelletu'l-Kânûni ve's-Siyâse, Erbil Salahaddin Üniversitesi – Hukuk ve Siyaset Fakültesi, Sayı: 13, Yıl: (11)2013.

-“Efkârün li'l-Mustakbel”, Mecelletu't-Teşrî' ve'l-Kadâ', Bağdat, Sayı: 2013 yılının 3. Sayısı.

-“Raculu'l-Kânûn ellezî Lâ Yekrau. (Derginin Giriş Yazısı)”, Mecelletu't-Teşrî' ve'l-Kadâ', Sayı: 5. Yılın 3. Sayısı, Yıl: 2013.

-“et-Ta'nu bi-Tarîki'l-İtirâdi 'ale'l-Hukmi'l-Ğiyâbiyyi (Dirâsetun fi Dav'i Ârâi'l-Fikhi ve Ahkâmi'l-Kadâ')”, Mecelletu Risâleti'l-Kadâi, IKB Yargı Konseyinin çıkardığı dönemlik dergi, Erbil, Sayı: 2-3, Yıl: 2014.

-“İnhîyâru't-Tevâzuni'l-İktisâdiyyi li-Akdi'l-Mukâvele”, Mecelletu't-Teşrî' ve'l-Kadâ', Bağdat, Sayı: 2, Yıl: (6) 2014.

-“Teemmulât fi'l-Alâkati beyne'l-Fikhi'l-İslâmiyyi ve'l-Kânûni'l-Medeniyyi'l-Feransî”, Mecelletu't-Teşrî' ve'l-Kadâ', Bağdat, Sayı: 3, Yıl: (4)2014.

-“Dimânu'l-Muhendis ve'l-Mukâvil ba'de Teslîmi'l-Amel – Dirâsetun Mukârinetun fi Dav'i'l-Kavânîni'l-Medeniyyeti'l-Arabiyye”, Mecelletu'l-Kânûni'l-Mukârin, Bağdat, Sayı: 68, Yıl: 2014.

-“İşkâliyyâtü İsbâtî'l-İltizâmâtî't-Ticâriyye fi'l-Kânûni'l-İrâkiyyi. Dirâsetun Mukârinetun”, Mecelletu Câmî'atu'l-Enbâr li'l-'Ulûmi'l-Kânûniyye ve's-Siyâsiyye, I. Cilt, Sayı: 10, Yıl: 2016.

-“Min Meclis Şûra'd-Devle ile'l-Meclesi'd-Devle”, Mecelletu't-Teşrî' ve'l-Kadâ', Bağdat, Sayı: 2, Yıl: (7)2015.

-“Vuchâtu Nazarin Kânûniyye”, Mecelletu't-Teşrî' ve'l-Kadâ', Bağdat, Sayı: 1, Yıl: (8) 2016.

-“Tasarrufu'l-Kânûniyyi fi'l-Musannafi's-Şâi'. Dirâse Mukârine.” (Birden fazla yazar), Mecelletu'l-Kânûni ve'l-'Ulûmi's-Siyâsiyye, Salahaddin Üniversitesi, Erbil, Sayı: 18, Yıl: (13) Aralık 2015.

-“Hakku'l-Kefili fi Def'i bi-Tecridi Emvâle'l-Mudeyyin. Dirâse Mukârine”, Mecelletu Kulliyeti'l-Kânûni li'l-'Ulûmi'l-Kânûniyyeti ve's-Siyâsiyye, Kerkük Üniversitesi, Sayı: 18, Cilt: 5, Bölüm: 2, Yıl: 2016.

-“Riyâdetu'l-Kânûni'l-Medeniyyi'l-İrâkiyyili'l-Kavânîni'l-Medeniyyeti'l-Arabiyye”, Mecelletu't-Teşrî' ve'l-Kadâ', Bağdat, Sayı: 1, Yıl: (10)2018.

-“Tahdîdu Nîtâki'l-İltizâmâtî'l-Muvekkili fi Akdi'l-Vekâle (Dirâsetun Mukârinetun fi Dav'i'l-Kavânîni

ni'l-Medeniyyeti'l-'Arabîyye)", Mecelletu'l-Kânûni'l-Mukârin, Bağdat, Sayı: 71, Yıl: 2018.

-“Ezmetu'n-Neşri'l-Kânûniyyi", Mecelletu'l-Kânûni'l-Mukârin, Bağdat, Sayı: 2, Yıl: 2018.

-“el-İbtikârü ve Himâyetuhu fî Kavânîni Hukûki'l-Muellif", Mecelletu Hammurâbî, Cem'iyetu'l-Kadâi'l-'Îrâkî, Bağdat, Sayı: 1, Yıl: (1) 2019.

-“Nahve't-Tanzîmi'l-Kânûniyyi li-Hukûki'l-Mucâvira li-Hakki'l-Muellifi fî'l-Kânûni'l-'Îrâkî", Mecelletu Hammurâbî, Cem'iyetu'l-Kadâi'l-'Îrâkî, Bağdat, Sayı: 2, Yıl:(1) 2019.

-“Advâun 'alâ Kânûni'l-'Ukûdi'l-Feransiyyi'l-Cedîd li-'âm 2016 (Vuchetu'n-Nazar)", Mecelletu Hammurâbî, Cem'iyetu'l-Kadâi'l-'Îrâkî, Bağdat, Sayı: 1, Yıl: (2) 2020.

-“Devru'l-Kadî'l-Medenî fî Tefâdî Hâlâtî İnkârî'l-'Adâle", Mecelletu Hammurâbî, Cem'iyetu'l-Kadâi'l-'Îrâkî, Bağdat, Sayı: 2, Yıl: (2) 2020.

HÜKÜM YORUMLAMA

-“Nîtâku Sereyânî'l-Vâcibi'l-İnzârî li-Tesdîdi Bedeli'l-Îcâr", Mecelletu'l-'Adâle, Adalet Bakanlığı, Bağdat, Sayı: 4, Yıl: (4)1978.

-“Nîtâku Tatbîki Nazariyyeti'z-Zurûfî't-Târia fî'l-Kânûni'l-Medeniyyi'l-'Îrâkiyyi", Mecelletu'l-'Adâle, Adalet Bakanlığı, Sayı: 2, Yıl: (5)1979.

-“Medâ Te'alluki 'abei'l-İsbâtî bi'n-Nizâmi'l-'Âm", Mecelletu “Dirâsât Kânûniyye", Beytu'l-Hikme, Sayı: 1, Yıl: 2000.

-“İsbâtü 'Akdi'l-Îcâr", Mecelletu'l-'Adâle, Sayı: 2, Yıl: 2001.

-“Hakku's-Seferi min Hukûki'l-İnsânî'l-Esâsiyye", Mecelletu'l-Kânûni'l-Mukârin, Sayı: 41, Yıl: 2006.

KATILDIĞI YEREL VE ULUSLARARASI KONFERANS, SEMPOZYUM VE KONGRELER

Dr. İsmet Abdülmecit, icra ettiği görevler esnasında, çok sayıda yerel ve uluslararası konferans, seminer ve toplantıya katılarak bu programlarda Irak'ı temsil etmiştir. Katıldığı programların bir kısmı şunlardır:

-II. Arap Adalet Bakanları Kongresi. Irak / Bağdat / Arap Adalet Bakanları Konseyi Genel Sekreterliği- 1984.

-III. Arap Adalet Bakanları Kongresi. Arap Adalet Bakanları Konseyi Fas Genel Sekreterliği-1985.

-Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Konferansı. Avusturya, Viyana, BM. 2003 yılında gerçekleştirilen ve hem Dışişleri Bakanlığı'ndan hem de İçişleri Bakanlığı'ndan temsilcilerin katıldığı konferansta Irak heyetinin başkanlığını yapmıştır. Ayrıca sözleşme taslağındaki bazı maddeler, onun mülahazalarına göre yeniden düzenlenmiştir.

-Yolsuzluğa Karşı Arap Sözleşmesi'nin yeniden düzenlenmesi amacıyla uzmanlarla gerçekleştirilen ortak toplantı. Tunus, Arap İçişleri Bakanları Konseyi. Sözleşme taslağındaki bazı maddeler, kendisinin mülahazalarına göre yeniden düzenlenmiştir.

-Yeni Irak Anayasası hakkında düzenlenen uluslararası sempozyum. Ankara, Dış Politika

Enstitüsü, 2004.

-Organ nakli ve insan klonlanması için iki örnek kanun taslağı hazırlamakla görevli uzmanlar komisyonu toplantısı. Arap Birliği, kendisi toplantıda aynı zamanda komisyonun başkanlığını da yapmıştır. Kahire, 2004.

-Irak'ta insan hakları ve mevzuat geliştirme konulu bir toplantı. Ürdün, BM, 2004.

-Irak Yargı Toplantısı. Ürdün, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2004.

-Ürdün'de zorla kaybetmeler konusunda uzmanlarla düzenlenen toplantı. Ürdün, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Ofisi, 2004.

-Irak'ta insan hakları faaliyetleri tablosu. Cenevre, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 2005.

-Anayasa üzerine bir sempozyum. Ankara, Irak Demokratik Kalkınma Vakfı, Orta Doğu ve Balkan Araştırmaları Vakfı, 2005.

-Adil cezalandırma için stratejik planlama uzmanları toplantısı. İtalya, Uluslararası Adli Bilimler Yüksek Enstitüsü, 2006.

-Irak'taki adli strateji planlama uzmanları toplantısı. İtalya, Uluslararası Adli Bilimler Yüksek Enstitüsü, 2006.

-Irak'ın kamusal geleceği konulu sempozyum. Washington, Türk ve Amerikan kuruluşları ve üniversiteleri, 2007.

KATILDIĞI YEREL SEMİNER, SEMPOZYUM VE PANELLER SEMPOZYUMLAR

- Bilimsel bakım metotları üzerine özel sempozyum. Gençlik Bakanlığı/Bilimsel Bakım İdaresi, 1981.

- III. Teknik Enstitü Konferansı, Teknik Eğitim Heyeti 21-1987.

-1990 yılının kapsamlı performans değerlendirmesinin sonuçları sempozyumu, Gayrimenkul Tescil Dairesi, Sayıştay, 1991.

-1989'dan 2000'e kadar Adalet Bakanlığı tarafından düzenlenen hukuk sempozyumlarında azalık yapmış, sempozyum için oluşturulan hazırlık komitelerinde veya teknik komitelerde yer almıştır. Tartışmalara katılmış, görüş ve araştırmalarını sunmuştur.

- Musul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sempozyumu- 1997.

- I. Kerkük Hukuk Fakültesi Sempozyumu, 2002.

SEMİNERLER

- Gayrimenkul kiralama sorunlarının çözümü- Adalet Bakanlığı - 1979.

- Irak Medeni Kanunu taslağının müzakeresi- Adalet Bakanlığı - 1985.

- İnsan Hakları ve Kadın Hakları- Uluslararası Bağdat Semineri- 1994.

- Teknik Eğitim Kurumuna bağlı enstitülerdeki hukuk idaresi bölümleri için müfredat geliştirilmesi, Teknik Eğitim Kurumu- 1994.

- Bilimsel gidişat ve öğretim yöntemleri terminolojisi – 1998.
- Adli ve idari yargı, Beytu'l-Hikme, Bağdat- 1998.
- İnsan Klonlama- Beytu'l-Hikme, Bağdat- 1999.
- Hukuk ve Çevre- Beytu'l-Hikme, Bağdat - 2000.
- Bağdat Küreselleşme ve Arap Ekonomisine Etkisi Semineri- 2002.

“Fikri Mülkiyetin Korunması ve Dünya Ticaret Örgütü- TRIPS Anlaşması Işığında Hukuki Bir Çalışma” başlıklı araştırmasıyla katılım sağlamıştır.

PANELLER

- Çocuğun yasal statüsü. Kadınlar Birliği, 1979. Bu panelde “Irak kanun koyucusunun çocukların çalıştırılmasına ilişkin tutumu” başlıklı araştırmasını sunmuştur.
- Arap ülkelerinin yasalarının birleştirilmesi. Bağdat, Beytu'l-Hikme - 1998.
- Yapay zekâ ve ihtiyari ifade üzerindeki etkisi. Bağdat, Beytu'l-Hikme - 2002.

RAPORLAR VE İNDEKSLER

- Bağdat Üniversitesi Hukuk ve Siyaset Fakültesi'ne gönderilen mektupların dizini. 1977 yılında fakülte dergisinin 3. sayısında yayımlanmıştır.
- Irak hukuku üzerine yazılanların bir dizini – 1978 yılında Mecelletu'l-'Adâle'nin (Adalet Bakanlığı / Bağdat) 3. Sayısında yayımlanmaya başlandı.
- Adli vakaların dökümü. 1981 yılında, Mecelletu'l-'Adâle'nin (Adalet Bakanlığı, Bağdat) yayımlandı.
- Mecelletu'l-'Adâle'nin analitik dizini. 1981 yılı 1-3. Sayılarda söz konusu dergide yayımlandı.
- en-Nusûsu'l-Kânûniyye fî Kitâbi Ummu'l-Kurâ (Kitap). Beytu'l-Hikme, Bağdat, 1999.

KONFERANSLAR

- Gençler için bilimsel araştırma rehberi- Bağdat Üniversitesi Tıp Fakültesi Salonu - 1982.
- 1981 tarihli Gayrimenkul Kiralama Yasasına Bakış.
- Ticari ve sınai gayrimenkullerin kiralanmasının hükümleri- 07/05/1997.
- 1996 tarih, 25 sayılı Kanunun hükümleri üzerine- Irak Hukukçular Birliği / Genel Merkez - Bağdat - 1997.
- Boşanmış eşin mesken hakkı - 1998.
- Devlet Mallarının Satılması ve Kiralanması Kanunu Hükümleri- İdari Kalkınma Yüksek Enstitüsü - İşleri Bakanlığı (Valiler ve yardımcıları) - 1997.
- Devlet Mallarının Satılması ve Kiralanması Kanunu Hükümleri – Adliye Enstitüsü- İşleri Bakanlığı (bakanlıklardaki hukuk personelleri ve herhangi bir bakanlığa bağlı olmayan taraflar) - 1998.
- Sanatçıları teşvik yasası üzerine – Merkezi Standardizasyon ve Kalite Kontrol Ajansı- 1998.

- Sanatçıları teşvik yasası üzerine – Planlama Komisyonu – 16/12/1998.
- Medeni kanun ile gayrimenkul kiralama kanunu arasında muayyen ücret ve örnek ücret- Kerkük - 2000.
- Antlaşmalar Kanunu hükümlerine bakış- Dış Hizmet Enstitüsü - Bağdat – 2002.
- Fikri mülkiyetin korunması ve Dünya Ticaret Örgütü – Siyasal Bilgiler Fakültesi, Bağdat-2002.
- Anayasa ile vaka arasında Federal Yüksek Mahkeme- Salahaddin Üniversitesi / Hukuk ve Siyasal Bilimler Fakültesi – 2015.

* * *

Dr. İsmet Abdulmecit 2012 yılından itibaren Erbil’deki Adliye Enstitüsü’nde “medeni hukuk (genel sözleşme teorisi)” derslerine girerek öğretim görevlisi olarak çalışmıştır ve burada en-Nazarıyyetu’l-‘Âmme li’l-İltizâmât (Genel Sözleşme Teorisi) adındaki kendi kitabını okutmuştur. 2019 yılında ise Soran Üniversitesi – Hukuk Fakültesinde (Erbil) yüksek lisans ve doktora öğrencilerine medeni kanun, fikri mülkiyet ve taksir mesuliyeti dersleri vermiştir.

YAYIN KURULUNA KATILDIĞI BİLİMSEL DERGİLER

- el-‘Adâle – 1979 yılında Yayın Kurulu Başkanlığını yapmış, ardından yayın kurulunda üye olarak görev yapmıştır. – Adalet Bakanlığı 1975-1981.
- Vakâi’u’l-‘Adliyye – Yayın Kurulu Başkanı olarak görev yapmıştır. – Adalet Bakanlığı 1979-1982.
- Mecelletu Dirâsâ Kânûniyye, Beytu’l-Hikme – 2001 yılına kadar Yayın Kurulu üyeliği yapmıştır.
- Mecelletu’l-Hukûkiyyi, İttihâdu’l-Hukûkiyyîne’l-İrâkiyyîn (Iraklı Hukukçular Birliği)
- Mecelletu’l-Kânûni’l-Mukârin, Cem‘iyyetu’l-Kânûn el-Mukârin el-İrâkiyye (Irak Karşılaştırmalı Kanun Derneği)
- el-Havliyye’l-İrâkiyye li’l-Kânûn, Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı, Bağdat 2001.
- Mecelletu’r-Râfideyni li’l-Hukûk, Musul Üniversitesi Hukuk Fakültesi – Danışma Kurulu üyesi.
- Mecelletu’t-Teşrî‘ ve’l-Kadâ’, Bağdat – 2012 yılından itibaren.
- Mecelletu Cihân el-İlmiyye, Erbil/Beşeri Bilimler – 2013-2017 yılları arasında Yayın Kurulu Başkanlığını yapmış ardından Yayın Kurulu Üyesi olarak devam etmiştir.
- Mecelletu Kulliyeti’l-Kânûni li’l-‘Ulûmi’l-Kânûniyye ve’s-Siyâsiyye, Kerkük Üniversitesi – 2017 yılında yayın kurulu üyeliğini yapmıştır.
- Mecelletu Hammurâbî, Cem‘iyyetu’l-Kadâi’l-İrâkî (Irak Yargı Cemiyeti), Bağdat.
- *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara – 2009 yılında Danışma Kurulu üyeliğini yapmıştır.

HÂKİM VE SAVCILARIN TERFİ ARAŞTIRMALARI (DANIŞMANLIĞINI YAPTIĞI)

- Kira sözleşmesinin feshi, Hâkim Abdullah Azîz Ahmed, 1987.
- Başvurunun zaruretiyi takdir etmede hâkimin rolü, Hâkim Muhiyy Câbir Azâb, 1992.
- Kiraya verenin, kiralanan mülkün kullanımında kiracıya güvence verme yükümlülüğü, Hâkim Es'ad Cabbâr İbrâhîm, 1995.
- Kiralanan mülkün geri alınmasında ev sahibinin rolü, Hâkim Süleyman Abdullah Abdussamed, 1995.
- Gayrimenkul kiralama hukukunda kira sözleşmesinin yasal olarak uzatılması, Hâkim Abbas Hasan Câsim, 1995.
- Kiracının medeni hukuktaki yükümlülükleri ve gayrimenkul kiralama yasası, Hâkim Muvaffak Hamîd Mecîd el-Beyâtî, 1998.
- Irak kanunlarında kira sözleşmesinin bitişi, Hâkim Sami Hüseyin Nâsır el-Ma'mûrî, 1998.
- Kira sözleşmesinin iki tarafı arasında eşitlik, Hâkim Musa Kâzım Hasan, 1998.
- Kiracının mülke ciddi zarar vermesi, Hâkim İsmâil Halil Emîn ez-Zehâvî, 2000.
- Satış sözleşmesinin Irak Medeni Hukukunda geçersiz olması, Hâkim Haydar Hamîd Şa'lân, 2001.
- Kiracının mülke verdiği zararın sorumluluğu, Hâkim Kays Hâşim Muhammed, 2001.

ÖNEMLİ HEYETLER

- Dernekler Arası Daimî İstişare Kurulu, 1979.
- Hukuki ve adli iş birliği alanlarının belirlenmesi için Fransız heyetiyle görüşecek olan Irak heyetinin üyesi, 1981.
- Adli iş birliği için Birleşmiş Arap Anlaşması taslağını inceleme komitesi, 1982.
- Adalet Bakanlığı ile diğer ülkelerdeki yetkili makamlar arasında teknik ve kültürel iş birliği alanlarını görüşmek üzere oluşturulan "Adalet Bakanlıkları Arasında Teknik ve Kültürel İş Birliği Komitesi", 1982.
- Uluslararası Terörizm Sorununu Araştırma Komitesi, 1982.
- Irak ile İtalya arasında adli ve hukuki iş birliği anlaşma taslağı hazırlama komitesi, 1982.
- Irak ile Bulgaristan arasında adli ve hukuki iş birliği anlaşma taslağı hazırlama komitesi, Adalet Bakanlığı, 1982.
- Hukuki ve adli iş birliği anlaşması düzenlemek üzere Polonya taslağını çalışan komite. Adalet Bakanlığı, 1984.
- Adalet Yönetim (Hukuk) bölümlerinin müfredatını hazırlayan teknik eğitim kurumu komitesi. Adalet Bakanlığı, 1987.
- Bakanlıkların ve bir bakanlığa bağlı olmayan kurumların kamu hizmeti mevzuatında değişiklik yapılmasına veya yürürlükten kaldırılmasına ilişkin önerilerini inceleyen kamu komitesi, Adalet Bakanlığı, 1987.

- Adli mevzuatı inceleyen ve değerlendiren adli komite, Adalet Bakanlığı, 1987.
- Irak'ta kadınların çalışmasına ilişkin basitleştirilmiş bir kılavuz hazırlama komitesi, Adalet Bakanlığı- Irak Kadınlar Birliği, 1988.
- Irak ile Bulgaristan arasındaki yasal ve adli iş birliği anlaşmasını müzakere etmek üzere oluşturulan Irak heyeti, Adalet Bakanlığı, 1990.
- Ulusal Kadın Hakları Konseyi. Adalet Bakanlığı- Irak Kadınlar Birliği, 1996.
- İstişare Konseyi, Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, 1999.
- Kuruluşundan 2003 yılına kadar Dâru'l-Hikme Hukuk Araştırmaları Birimi Danışma Kurulu üyeliği.

KATKI SAĞLADIĞI DOKTORA TEZLERİ VE BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR

- Hukuk Davasında İspat Yükümlülüğü (Karşılaştırmalı Çalışma) Doktora- 1998.
- Özel Hastanelerin Ulusal Sorumluluğu (Karşılaştırmalı Çalışma) Doktora- 1999.
- Spor Faaliyetlerinin Düzenlenmesinde Pay Sahiplerinin Sivil Sorumluluğu (Doktora)- 2000.
- İdari Davada Delil Şartları (Karşılaştırmalı Çalışma) Doktora- 2001.
- Seyahat ve Turizm İşletmecisinin Hukuki Durumu (Karşılaştırmalı Çalışma) Doktora- 2001.
- Mülkiyet Hakkının Devletin Kamulaştırma ve Özelleştirme Eğilimleri Karşısındaki Durumu (Irak ve Fransız Yasalarının Karşılaştırmalı Çalışılması) Doktora- 2001.
- Sözleşmenin Yorumunda Hâkimin Yetkisi (Karşılaştırmalı Çalışma) Doktora- 2002.
- Sebeplerin Çeşitliliği ve Hukuki Sorumluluğa Etkisi, Doktora- 2002.
- Bireysel İradeyle Yükümlülük Oluşturma (Karşılaştırmalı Çalışma) Doktora- 2003.
- Mesleki Danışmanlık Sözleşmesi- Doktora - 2004.
- Hak Edilmeyeni İade Etme Yükümlülüğü Teorisi- Doktora - 2005.
- Ticari İlişkiler Kapsamında Ticari Kredi İhlali Yapmama Yükümlülüğü- Doktora - 2005.
- Genetik Mühendisliği için Hukuk Sistemi- Doktora- 2006.
- Yatırım Sözleşmesi için Hukuk Sistemi- Doktora- 2006.
- Sorumluların Çokluğu ve Mağdurun Hakkının Güvence Altına Alınması Üzerindeki Etkisi (Karşılaştırmalı Çalışma)- 2006.
- İslam Hukukunda ve Pozitif Hukukta Sözleşme Kurulu (Karşılaştırmalı Çalışma)- 2006.
- Yerli Ürünler için Yasal Koruma, GATT Anlaşması Işığında Karşılaştırmalı Çalışma, Doktora- 2012.
- İnternet Üzerinden Dava Açmanın Yasal Çerçevesi- Karşılaştırmalı Analitik Çalışma, Doktora - 2012.

- Yanıltıcı Ticari Reklam ve Hukuki Sorumluluğu, Doktora- 2012.
- Özel Irak Bankalarında Vasiliğin Yasal Yönleri (Karşılaştırmalı Çalışma), Doktora - 2013.
- Bilimsel İlerlemeyi Konu Alan İki Kitap ile Bilimsel Araştırmayı Değerlendirme - 1993.
- Bir Yöntem Kitabının Değerlendirmesi – 2015.
- Bilimsel İlerleme için Araştırmaların Değerlendirilmesi – 2016.
- Hakemli Bilimsel Dergilerde Yayınlanacak Bilimsel Araştırmaların Değerlendirmesi- 2016.

KAYNAKLAR

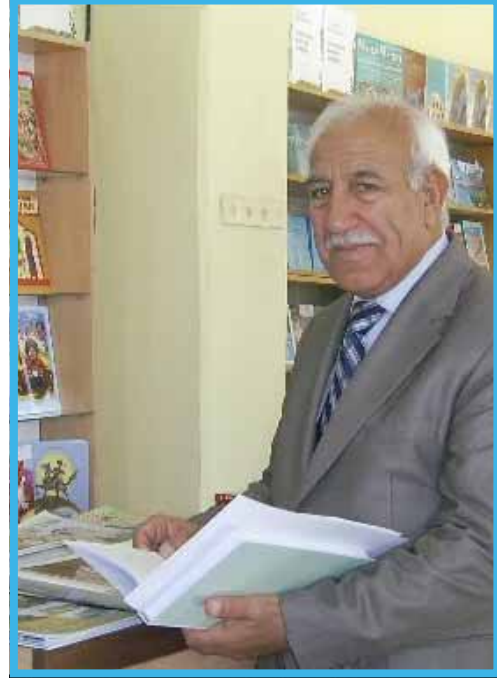
- Hamîd el-Matba'î, *Mevsû'atu A'lâmi't-Turkmân fî Karni'l-İşrîn*, II. Cilt, Bağdat, - Hamîd el-Matba'î, *Mevsû'atu A'lâmi't-Turkmân fî Karni'l-İşrîn*, II. Cilt, Bağdat, Dâru'-Şu'ûni's-Sekâfe-ti'l-Âmme, 1996.
- Dr. Sabâh Nûrî el-Merzûk, *Mu'cemu'l-Muellifîn ve'l-Kuttâbi'l-İrâkiyyîn 1970-2000*, V. Cilt, Bağdat, Beytu'l-Hikme, 2002.
- Av. Dr. Abdurrahman Abdullah Muhammed es-Sarrâf, *Mevsû'atu A'lâmi'l-Kânûni ve'l-Kadâ' fî'l-İrâki'l-Hadîsi ve'l-Mu'âsır*, Hilla, 2015.
- Hüseyin Sözlü, *Mu'cemu'l-Muellifîne't-Turkmân (Kerkûk)*, I. Cilt, 2013; II. Cilt, 2015.
- el-Mustedrak li'l-Ma'âcim li's-Senevât 2015-2019.
- İsmet Refik Sarıkahya, “Min A'lâmi't-Turkmâni fi'l-Kânûn – ed-Duktûr İsmet Abdulmecîd”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 22, Kasım 2009.
- Nizameddin İbrahimoglu, *Hayâtu'l-Hukûkiyyi'l-Ustâz ed-Duktûr 'İsmet 'Abdulmecîd Bekr* (Web Sitesi).

ŞEHİT ŞAİR

MEHMET MEHDİ BEYAT

(1952 – 2013)

Irak Türkü şair, yazar ve araştırmacı Mehmet Mehdi Beyat, 1952 yılında, Türkmen Tuzhurmatu ilçesinde dünyaya geldi. Kendisi köklü bir Irak Türkü aileye mensuptur ve aynı zamanda Irak Türkü tarihçi ve yazar Prof. Dr. Fadıl Mehdi Beyat'ın kardeşi olmaktadır. İlk, orta ve lise öğrenimini kendi memleketinde tamamladıktan sonra Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili Bölümü'ne girdi. 1975 yılında, Arap Dili Edebiyatı bölümünden mezun olan Bayat, mezun olduktan sonra memleketi Tuzhurmatu'ya Arapça öğretmeni olarak atandı. 1991 yılına kadar bu görevde kaldıktan sonra Saddam Hüseyin rejimine karşı gelişen halk ayaklanmasına katıldığı için tutuklandı. Aylarca işkence gören Beyat, işinden de kovuldu. Serbest bırakıldıktan sonra İran'a gitti ve Erdebil'deki İslam Üniversitesi'nde öğretim görevlisi ve Arapça öğretmeni olarak çalıştı.

Şehit Mehmet Mehdi Beyat, diktatör Baas rejimine karşı savaşıarak kötü şovenist politikalarına karşı çıktı. Şaban ayı ayaklanmasına katılmış, bu nedenle 1991 yılında, Tuzhurmatu'nun ayaklanan gençleriyle birlikte tutuklanıp hapse atılmıştır. Hava bombardımanı ve yağmanın yanı sıra tanklarla kuşatılan ve kimyasal silahlarla tehdit edilen Tuzhurmatu, sert bir direnişin ardından teslim oldu. Bu arada işinden atılan Beyat, zor günler yaşamasına rağmen zulme boyun eğmedi. Zor günleri baş eğmeden sabırla atlattı ve sonunda zulüm ve istibdadın düşüşüne ve hezimetine tanık oldu. O da bunu şiirleri ve eserlerinde işledi ve 2003'te rejimin devrilmesinden sonra öğretmen olarak işine geri döndü.

“Beyat” edebî hayatının başlangıcından, yani 1972 yılından itibaren Türkmen edebiyatında şair ve araştırmacı olarak tanındı. O dönemde Irak Müellifler ve Yazarlar Cemiyeti tarafından çıkarılan *Kıtap* dergisi Kerbelalı şair Muhammed Hasan Ebu'l-Mehasin hakkında yazdığı makaleyi yayımladı. Bu arada büyük Türkmen şair Fuzuli hakkında da birçok makale yayımladı. Bu makalelerin sonuncusu 2011 yılında Kerkük'te, *Türkmeneli- Edebiyat ve Sanat Dergisi*'nde yayımlanan “Bağdatlı Fuzuli'nin Kutsal Kerbela'daki Mezarını Yeniden İnşa Girişimi” başlıklı makale oldu. Son edebi makalesi ise 2013 yılında şehit düşmeden bir hafta önce *el-Kale* gazetesinde yayınlanan “Türkmen Kültüründe Arap Araştırmacılar et-Turayhî Örneği” başlıklı makalesi oldu. Bağdatlı

Nesimî gibi hayat hikayelerini kaleme aldığı Iraklı birçok şairi tanıttı. Söz konusu şairler arasında büyük şair Bağdatlı Fuzuli, Sefa Hulusî, Mustafa Cemaleddin, Maruf er-Rusafî, Muhammed Hüseyin Şehriyar ve diğer şairler de bulunuyor. Kerkük'te yayımlanan *Türkmeneli - Edebiyat ve Sanat Dergisi'nde* (Sayı 15, Nisan 2009) yayımladığı yazıları arasında “Bağdatlı Fuzuli’de Yaygın Vezinler” başlıklı makalesi de bulunmaktadır.

* * *

Mehmet Mehdi Beyat Irak, İran, Azerbaycan, Türkiye ve diğer Türkçe konuşulan ülkelerde düzenlenen birçok kültür, edebiyat ve sanat festivali, seminer ve konferansa katıldı. Bu toplantılardan her birinde etkili olmayı başardı. Aynı zamanda bu platformlarda Irak Türkmen edebiyatı ve kültürü elçisi oldu. Ayrıca Irak Edebiyatçılar ve Yazarlar Birliği, Arap Yazarlar Birliği ve Azerbaycan Yazarlar Genel Birliği gibi birçok Irak Türkmen kültür ve edebiyatı ile ilgili etkili edebi katılımları nedeniyle Irak içinden ve dışından özellikle de Türkçe konuşan ülkelere birçok ödül ve madalya aldı. Şehit düşmeden önce Irak Kültür Bakanlığı’nda “Türkmen Kültürü Müdürü” pozisyonuna aday gösterildi. Yurt dışında katıldığı uluslararası konferanslardan bazıları şunlardır:

- Ankara’da Uluslararası Türk Dili Konferansı- 2008. - Kayseri Erciyes Üniversitesi’nde düzenlenen Uluslararası Türkmen Dili ve Edebiyatı Konferansı.

- Irak Türkmen Basın Yayın Kurumu’nun 2007, 2009, 2011 yıllarında İstanbul’da düzenlediği konferanslar.

- Azeri şair Muhammed Hüseyin Şehriyar konferansı İran Azerbaycan bölgesinin başkenti Tebriz.

- Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Konferansı- Bakü / Azerbaycan.

- el Meda Kültür Festivali- 2006 - 2007.

- Mirbad Festivalleri, 2004- 2012.

- Kerbela’da düzenlenen Bağdatlı Fuzuli Festivali- 1994.

* * *

Şehit Mehmet Mehdi Beyat, birçok meslek derneği üyesiydi. Bu derneklerden bazıları şunlardır:

- Irak Edebiyatçılar ve Yazarlar Birliği.

- Arap Edebiyatçılar ve Yazarlar Birliği.

- Irak Türkmen Yazarlar Birliği.

- Azerbaycan Yazarlar Birliği.

Bu arada 2005 ve 2006 yıllarında, Türkmen Vefa Hareketi tarafından yayımlanan *Vefa* gazetesinin genel yayın yönetmenliğini de üstlenmiş olup aynı zamanda Bağdat’taki Türkmen Kardeşlik Ocağı’nın da üyesiydi. Mehmet Mehdi Beyat, yazılarını Bağdat’ta yayımlanan *Türkmen Kardeşlik* dergisinin yanı sıra *el-Katib et-Turkmânî* dergisi ve *Aksu* gazetesinde yayımlamıştır. Ayrıca *Hayat Destanı* ve *Atımın Gemi* adlı birer şiir kitabı da yayımlanmıştır.

Mehmet Mehdi Beyat, Azerbaycan’da bir üniversiteden doktora derecesi almak için tezini tamamlamış ancak tezini savunmadan şehit edilmiştir. Hatta tezini savunmak için

belirlenmiş tarih olan 23 Şubat 2013 günü şehit olmuştur. Çünkü ara sınavlar nedeniyle Azerbaycan yolculuğunu ertelemek zorunda kalmıştır. Altmış yaşına girmesine rağmen kalbi umutla çarpıyor, çalışmaktan yılmıyordu. Devrik rejim döneminde rejime karşı olduğu için mahrum kaldığı doktora derecesini almak için bilim ve yaratıcılık yolunda kariyerini tamamlamada ısrar ediyordu.

Mehmet Mehdi Beyat, gazetecilik alanında Arapça-Türkçe yayımlanan haftalık *Vefa* gazetesinin genel yayın yönetmenliğini üstlenmiş, gazetelerde ve internet sitelerinde çok sayıda makale ve yazı yayımlamaya devam etmiştir. Bu arada Türkiye'nin en ünlü üniversitelerinden biri olan Ankara'daki Bilkent Üniversitesi'nden kamu yönetimi diploması almıştır.

Mehmet Mehdi Beyat, hem Arapça hem de Türkçe birçok kitap ve yayın kaleme alıp yayımlamıştır. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

- Kaytez Baba Bir Ömür Destanı
- Atımı Gemledim
- Yaşam Destanı (şiir)
- Bağdatlı Fuzuli ve diğerleri hakkında makaleler.

Aynı şekilde Tebrizli Muhammed Hüseyin Şehriyar hakkında el yazması bir kitabı bulunmaktadır. Yine *Vefa* gazetesi, *es-Sadik* gazetesi, *Pınar* dergisi, *Türkmeneli* gazetesi, *Sümer* dergisi, *el-Fener* dergisi, *el-Kale* gazetesi, *Aksu* gazetesi, *Kardaşlık* dergisi (İstanbul), *et-Turas eş-Şa'bî* dergisi gibi birçok gazete ve dergide onlarca makale ve yazısı yayımlanmıştır.

Kerkük şehrinde yayımlanan *Türkmeneli Edebiyat ve Sanat Dergisi*'nde yayımladığı makaleleri arasında “Bağdatlı Fuzuli Şiirinde Kullanılan Yaygın Vezinler” (Sayı 15, Nisan 2009) başlıklı makalesi ve “Avukat Ata Terzibaşı- Bitmez Tükenmez Ürünler” (Sayı 21, Ekim 1 Ekim 2009) başlıklı makalesi yer almaktadır. Bağdat'ta yayımlanan *Kardaşlık* dergisine gelince, bu dergide de Türkmen edebiyatı hakkında bir kısmı Türkmenistan'a²⁴⁶ ve İran'ın Türkmen şehri Tebriz'e yaptığı ziyaretleri konu alan birçok makale yayımlandı. Mehmet Mehdi Beyat, meslektaşı “Ahmed Salah Asker” için 23 Ocak 2013'te, Tuzhurmatu'daki Seyyidu's-Şuheda Hüseyiniyesi'nde düzenlenen cenaze töreninde katıldı. İşte bu Hüseyiniye'de meydana gelen terör saldırısında şehit oldu.

246 Bkz. “Türkmenistan Gördüğüm Gibi,” Bağdat'ta yayımlanan *el-Ahâ* dergisine, Sayı 273-274, Temmuz-Ağustos 2012, s.43.

KAYNAKLAR

- İsmet Refik Sarıkahya, “Şair Yazar ve Eğitimci Şehit Muhammed Mehdi Beyat ve Eserleri”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 63, Nisan 2013.
- Muhammed Hurşid Kassaboğlu, “Türkmen Kültür Elçisi Rahmetli Edebiyatçı Muhammed Mehdi Beyat”, *el-Katib et-Turkmânî Dergisi*, sayı 1, Mart 2016.
- Enver Hasan Musa, “Şair Muhammed Mehdi Beyat ve İlk Şiir Kitabı Hayat Destanı”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 56, Eylül 2012.
- Muhammed Merdan, “Muhammed Mehdi Beyat”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 27, Nisan 2010.
- Felah Yazaroğlu, “Şehit Şair Yazar Muhammed Mehdi Beyat”, *el-Katib et-Turkmânî Dergisi*, Sayı 8, 3. yıl, Mart 2018.
- Mehdi Sadun Muhtaroğlu, “Türkmen Edebiyatı Elçisi Muhammed Mehdi Beyat Ebediyete Uğurlandı”, *el-Kışla News*, tarihsiz.
- Zahid el-Beyatî, “Şairlerin Şehidi Muhammed Beyatoğlu- Irak Tadında Bir Şehadet”, Biz Türkmeniz internet sitesi, 26 Ocak 2016.
- Abd Avn en-Nasravî, “İraklı Şair Yazar Muhammed Mehdi Beyat ile Röportaj”, en-Nasiriye Haber Ağı, 4 Şubat.

ERBİLLİ IRAK TÜRKÜ ŞAİR

NESRİN ERBİL

(1939- ...)

Şair Nesrin Erbil, 1939 yılında, Erbil’de tanınmış bir Irak Türkü ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Atallah Reşit Ağa, annesi Kerküklü İz-zet Sarıkahya Paşa’nın kızı Hayriye Hanımdır. Halası Makbule Hanım ise General Mustafa Ragıp Paşa’nın eşi idi. Erbil’de edebiyat ve kültürle ilgilenen bir ailede büyüyen Nesrin Erbil’in babası şair, amcaları ve ağabeyleri Sedat, Murat ve Reşat, o dönemde Erbil şehrinin tanınmış şair ve yazarlarındandı. O ve kardeşi Musa Ağa, 1959 yılının Mart ayında, komünist dalgası sırasında Bağdat’taki er-Reşid kampında bir süre tutuklu kaldı. Babasının Erbil Kalesi’ndeki evinde çok çeşitli edebi, bilimsel, tarihi ve sanatsal kitaplarla dolu büyük bir kütüphanesi vardı. Nesrin Erbil, gençliğinin zirvesindeyken yüksek bir kültür kazanmasına yardımcı olan bu hazineden yararlandı. Babası, anadili olan Türkçe okuma yazma öğrenmesine yardımcı oldu. Ardından Arap dili ve edebiyatını öğrendi ve özgün Arap şiirinin kaynaklarından yararlanmaya başladı. Böylece kendisi dünya çapında büyük bir üne sahip olan iki ayrı kültür ve edebiyattan yararlanma fırsatını bulmuş oldu. Babası küçük yaşlardan itibaren ondaki şiir yazma yeteneğini keşfetti ve bu yeteneği onda geliştirmek için çalıştı. Hayatının bir döneminde babasının etkisinde kalarak bir süre aruz vezniyle şiir yazdı. Ancak çok geçmeden serbest şiire yöneldi.

Anadili Türkçe’nin yanı sıra Arapça, İngilizce ve Almanca bilen Nesrin Erbil, bu dilleri kültür merkezlerinde düzenlenen kurslara katılarak öğrendi. Kendi şehri Erbil’e olan tutkusundan dolayı soyadı olarak bu ismi seçmiş, böylece “Nesrin Erbil” adını almıştır.²⁴⁷

Şair Nesrin Erbil, yakalandığı hastalık nedeniyle bir süre eğitimine ara vermek zorunda kaldı. Ondan sonra eğitimine devam etti ve Oxford Üniversitesi’nden GCI diploması aldı. Ayrıca Cambridge Üniversitesi’nden İngilizce diplomasını da aldı. Ardından Almanca öğrendiği Alman Kültür Enstitüsü’nde dört yıl geçirdi.

Nesrin Erbil, şiirlerini hem Türkçe hem de İngilizce yazdı. 1956’da, Amerika Birleşik Devletleri’nde Music City Vakfı tarafından düzenlenen amatör bir şiir yarışmasını öğrendiğinde

247 Büyük yazar Ata Terzibaşı, “Erbil” soyadının kendisinden önce ilk kez Erbilli şair Haşım Nahid Erbil tarafından kullanıldığını belirtiyor. Bkz: Ata Terzibaşı, Erbil Şairleri, “İstanbul 2007, s.215.

henüz on altı yaşındaydı. “All For Love” (Her Şey Aşk İçin) adlı İngilizce bir şiirle yarışmaya katıldı ve yarışmada birinci oldu. Kaliforniya’daki İskandinav Vakfı ondan bir şarkı besteleyip CD’lere kaydetmek için şiirini satmasını istedi. Ondan sonra kurum “Lonely” ve “Come back to me” adlı iki şiirinin daha telif hakkını satın aldı ve bunları İngilizce şarkı sözlerine dönüştürdü. 1960 yılından sonra yazdığı şiirlerle modern Türk edebiyatının ve serbest Türk şiirinin temsilcisi oldu. Bütün bunlarda Yahya Kemal Bayatlı, Cahit Sıtkı Tarancı, Orhan Veli gibi Türk şairlerinden etkilendi. Böylece serbest şiir alanında yolunu bulmuş oldu ve akıcı üslubu Irak Türkleri şiir çevrelerinde hayranlık uyandırdı. Bu şekilde genç şair Salah Nevras ile Türkmen serbest şiir hareketinin temsilcileri oldu.

Kerkük’te Türkçe ve Arapça yayımlanan *Beşir* gazetesi şair Nesrin Erbil’in eserlerini yayımlayan ilk gazetelerden biridir. Bu gazetede yayımlanan şiirinin adı ise “Gün Batımı”ydı.²⁴⁸

Nesrin Erbil, şiirlerinin çoğunu Bağdat’ta çıkan *Türkmen Kardeşlik Dergisi*’nde yayımladı. Çalışmaları daimî Azerbaycan koleksiyonunda geniş bir yer buldu ve Azerbaycan ansiklopedisi şiirlerini tanıtmak için ona geniş yer verdi. Türkmen şiirinde özel ve seçkin tarza sahip bir şair olarak ün kazandı. Nesrin Erbil, usta bir ressam olarak da ünlendi. Ancak şiirleri, ustalaştığı resim sanatını gölgede bıraktı.

Kardeşlik dergisi tarafından yayımlanan ilk şiiri, Kerkük’teki önemli eserlerden sayılan tarihi taş köprüünün yıkılmasından dolayı üzüntüsünü dile getirdiği “Rüya” adlı bir şiirdi.²⁴⁹

Nesrin Erbil şiirlerini aynı dergide yayımlamaya devam etti. Erbil’e “Hasret” adlı bir şiir yayımlayarak Türkmen şehri Erbil’e olan hasretini dile getirdi. Şiirin sonunda mealen şunları söylüyor: Hasretin ateşini denizler bile söndüremez, vatan sevgisini ölüm bile öldüremez.²⁵⁰ Bu şiiri Erbil ve Kerkük’e gönderme yaptığı “İki Şehir” adlı serbest bir şiir izledi. Şiirde iki şehirle ilgili olarak geceler onları boğmazsa güneşli günler göreceklərini söylüyor.²⁵¹ “Gurbet” adlı şiiri ömrünü gurbette geçirmekten dolayı bir yakınma gibi gelmektedir. Şiirin sonunda şöyle diyor: Ömrüm geçti bu gurbet yollarında... dertlerim bugün de bitmez yarın da... Ömrümün baharında ölsem kavuşmada... Bana bir mezar kazın memleketimin kucagında.²⁵² Büyük yazar Ata Terzibaşı,²⁵³ onun emsali olan Irak Türkü kadın şairleri arasında ileri bir aşamaya ulaştığını ve kendi serbest şiir tarzıyla, yenilenmiş ve modern bir akımın temsilcisi, belki de kurucusu olduğunu belirtiyor. Hatta Nesrin Erbil, Büyük Irak Türkü şairlerden Esat Naib, Tevfik Celal Orhan ve Mehmet İzzet Hattat gibi şairlerin takdir ve beğenisini kazanmış, iş bununla da kalmamış, bu şairlerden her biri “Hancı ile Hasbihal” adlı şiirine birer nazire kaleme almıştır. Ayrıca İstanbul’da yaşayan Irak Türkü şair Ali Rıza Alaslan da 1961’de aynı şiire bir nazire kaleme almıştır. Yine Dr. Muhammed Ömer Kazancı da Bağdat’ta yayımlanan *Kardeşlik* dergisinde “Ben Bu Şehrin Şairiydim” adlı bir nazire yayımlamıştır.²⁵⁴ Terzibaşı ilk şiir kitabı olan *Denizin Rüyası* adlı kitabı hakkında, bu kitabın 1969 yılında, Ankara’da yeni Türk alfabesiyle basıldığını, yetmiş şiir içerdiğini, bu şiirlerden 16’sının Türkçe hece ölçüsüyle yazıldığını, geri kalanının ise serbest şiir olduğunu söylüyor. Terzibaşı ayrıca

248 El-Beşir, Sayı:25, 10 Mart 1959, s.16.

249 Bu şiir Haziran 1961 tarihli yıl 1 sayı 2’de yayımlanmıştır.

250 *El-Ahâ*, Sayı:6, yıl 1, Eylül 1961, s.43.

251 *El-Ahâ*, Sayı:5, yıl 1, Ekim 1961, s.39.

252 *El-Ahâ*, Sayı:12, yıl 1, Nisan 1962, s.31.

253 Bkz. Ata Terzibaşı, Erbil Şairleri, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

254 Bkz. Sayı:201, Yıl:1999.

bu kitabın daha sonra 1999 yılında, İstanbul'da İki Şehir²⁵⁵ adıyla yeniden basıldığını belirtiyor. 2004 yılında, seksen yedi şiirden oluşan *Geleceğim* adlı bir şiir kitabı daha yayımlandı. Aralarında Kahtan Hürmüzlü ve Vahiduddin Behaeddin'in de bulunduğu bazı yazarlar şiirlerini değerlendirip bazılarını Arapçaya çevirdiği makaleler yayımladı.

Yazar Yıldız Saadeddin, bir makalesinde ondan şöyle söz ediyor: “Şair, Türkmen şiirinde gerçekten eşsiz bir nağme sayılır. Kendisi kuşların, sihirli meltemlerin diliyle konuşur, manaları çağlayan sulardan, dalların hışırtısından içine çeker. Senfonisiyle insanla, doğayla ve doğadaki tüm kuşlarla, canlılarla, taşlarla, cansız nesnelerle konuşur. Şiirlerinin malzemesini ister Arapça ister Türkçe ister İngilizce ya da Almanca olsun acı bir hüznle karışık romantik ve felsefi bir tat katan kendi kültürel çeşitliliğinden almıştır. Şair Cambridge’de beslediği bu hüznü Amazonların suyuyla ıslatmış, Aksu’nun elbisesini giydirmiş, Reich kültürünün közleriyle beslemiş, ama Erbil kızı olduğunu hiçbir zaman unutmamıştır. O Erbil ki kalesinden yüceliği öğrenmiş ve yüksek kayalarının arasından çağlayan şelalelerinden avuç avuç su almış, güzel yazlıkları ve büyüleyici doğası gözlerini kamaştırmıştır. Böylece bakma gücüne kavuşarak bir güvercin gibi Kerkük şehrini ve siyah altınıyla ülkeyi zenginleştiren ebedi ateşini görmüştür. Çocukluğunda ilk şiir derslerini babası Ata Reşid’ten almış onun şiirleriyle büyümüştür. Daha sonra sessiz evin köşelerini dolduran kitaplığın farkına varmıştır.”²⁵⁶

Görsel:

Şair Nesrin Erbil'in babası Ataullah Ağa

Nesrin Erbil'in şiirlerini yorumlayan Enver Hasan Musa, çok sayıda şiirin varlığına ve ellili yıllardan beri Türkmen şiiri haritasındaki çok sayıdaki isme rağmen, yeni şiirde iz bırakıp modern bir şiir yapanların, onu taze kanla besleyerek selefi olarak nitelendirilebilecek akılların ürettiği düşük düzeyli zevklerin elinden kurtaranların sayısının iki elin parmaklarını geçmeyeceğini söylemiştir. İşte şair Nesrin Erbil de şiirsel deneyimleri yeni şiirimizi olgunlaştıran ve onu Türkmen aklının ufkuyla yerleştiren birkaç kişiden biridir, demektedir.²⁵⁷

Irak'ta anormal şartların çilesini çeken ve 1959 Kerkük Katliamı olaylarının üzerinde derin bir etki bıraktığı Nesrin Erbil, geçen yüzyılın yetmişli ve seksenli yıllarında modern şairlerin takip ettiği bir akım meydana getirdi. Günlük konuşma dilinden kurtularak daha yeni ve daha renkli müzik ritimleriyle dolu şiirsel imgeler kullanan Erbil, biçim olarak geçmişten tamamen sıyrılmış olmakla birlikte içerik açısından geçmişçi yoğun olarak kullanmıştır. Dolayısıyla Şairin tarihi, Irak Türklerinin çağlar boyu yaşadığı tarihidir.

255 İki şehirden kasıt Erbil ve Kerkük'tür.

256 Enver Hasan Musa, Eleştirel Bir Vizyon - Nesrin Erbil Dünyasında Gezinmek, Nesrin Erbil Uluhetu el-Azrak, *Yurt Dergisi*, 12/04/2008.

257 A.g.e.

YAYIMLANMIŞ OLAN ŞİİR KİTAPLARI

- *Denizin Rüyası, İstanbul 1969*
- *Nesrin Erbil Şiirleri, İstanbul*
- *İki Şehir, İstanbul 1998*
- *Geleceğim, Erbil 2004*
- *Yadigar Kalsın, Azerbaycan*
- *Şiir Defteri, İstanbul 2019*
- *Yaralı Kuş, İstanbul 2019*

KAYNAKLAR

- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Kültür Bakanlığı, Cilt 6, Ankara, 1997.
- Ata Terzibaşı, *Erbil Şairleri*, Hazırlayanlar: Doç. Dr. Ali İhsan Öbek- Duygu Dalbudak, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.
- Ziyat Akkoyunlu, Suphi Saatçi, *Irak Muasır Şairleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1991.
- Suphi Saatçi, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997.
- Cengiz Bayraktar, “Nesrin Erbil”, *Kardaşlık*, İstanbul, Sayı 18, Nisan-Haziran 2003.
- Mehmet Nuri Yardım, “Nesrin Erbil”, *Türkmenli Edebiyat Sanat*, Sayı: 142, Kasım 2019.
- “Türkmen Şair ve Ressam Nesrin Erbil”, *el-Ahâ Dergisi*, Sayı 4, Ağustos 1961.
- Yıldız Sadeddin, “Nesrin Erbil’in Şiirlerinde Üzüntü”, *Bağdat Üniversitesi Dil Fakültesi Dergisi* 2009 ve *Türkmenli Edebiyat Sanat Dergisi*, Sayı 40
- “Irak Türkmen Şiirinin Solmayan Çiçeği Nesrin Erbil”, *Gökpürü Dergisi*, Kerkük Yayınları, Sayı 13, Yıl 4, Mart 2006.
- “Tamir Ferhat, Nesrin Erbil’in Şiirleri”, *Kerkük Dergisi*, sayı 13, yıl 3, Eylül 1993.
- Halid İlyas, “Nesrin Erbil- Çağdaş Türkmen Feminist Şiirinin Öncüsü”, *el-Besir Gazetesi*, Bağdat, Sayı 31, Haziran 2004.
- Nesrin Erbil, Hayatı- Kişiliği - Şiirleri, *Kököprü Dergisi*, Erbil, Sayı 2 - Eylül 1998.
- Nesrin Erbil ve Mavi Tanrıça, *Türkmen Yazar Dergisi*, Sayı 4, Mart 2017.

IRAKLI EN İYİ RESSAM ÖDÜLÜNÜN SAHİBİ

MEHMET MEHDİ HALİL

(1906 – 1974)

Irak Türkü ressam Mehmet Mehdi Halil, 1906 yılında, o zamanlar Kerkük'e bağlı bir ilçe olan Tuzhurmatu'da, Molla Mehdi Halil'in oğlu olarak dünyaya geldi. Babası ile amcasının Arapça hat sanatında usta olmasına karşın o hem hat, hem resim hem de şairliğiyle tanınmıştır. Çizim becerilerinin gelişmesinde en büyük etki sahibi kişi babasıdır. Kendisi bu sayede resim sanatında klasik tekniğin devlerinden biri olarak kabul edilir. Genelde bu tekniğe bağlı kalsa da diğer sanatsal çizim teknikleriyle de ilgilendi ve hem yaratıcı hem de özgün ölümsüz eserler verdi. Deneyimleriyle parlattığı doğuştan gelen yeteneği sayesinde renkleri ve boyaları karıştırmada oldukça ustaydı.

Mehmet Mehdi Halil, ilköğrenimini Kerkük'te tamamladı. Ardından Bağdat'taki Yüksek Öğretmen Okulu'na (Eğitim Fakültesi) girdi. Buradan 1927 yılında mezun oldu. Henüz genç yaşta Revandiz ilçe okulunda resim öğretmenini olarak çalışmaya başladı. Buradan memleketi Tuzhurmatu'ya tayin edildi. İlçedeki ilk öğretmenlerden biriydi. Daha sonra 1938-1947 yıllarında Tuzhurmatu'daki İlkokulun müdürlüğünü yaptı. 1949-1950 yılları arasında Tuzhurmatu Erkek Lisesi'nde resim dersleri verdi. Daha sonra Kerkük Erkek Lisesi'ne atandı. Burada uzun yıllar öğretmenlik yapmasının yanı sıra, çeşitli sergilere katıldı.

Resim, hat, tezyin, heykel, şiir ve müzikle ilgilendi ve tüm bu alanlarda Irak'ta ün kazandı. Her ne kadar klasik resim sanatını, diğer sanat ekollerinin temel dayanağı olarak görsede de klasik tekniğe tamamen bağlı kalmamıştır. Nitekim sürrealist tabloları da vardır. Ancak o bunların bir sanat değil zanaat olduğunu söyler. Leonardo da Vinci, Botticelli ve Michelangelo gibi Rönesans döneminin geleneksel ressamlarına hayrandı. Mehmet Mehdi Halil, klasik resim alanında fotoğrafların boyutunu büyüterek canlı sanatsal tablolara dönüştürmesiyle ünlüydü. Çiftlikte Köylüler, Çamaşır Yıkayan Kadın, Yetim Çocuk ve Aksu Nehrinin Taşması ünlü tabloları arasındadır.

Sanatçı Mehmet Mehdi Halil, resim sanatını kişisel çabalarıyla öğrenmiş ve Kerkük şehrinde görsel sanat akımının doğmasına katkıda bulunan öncülerden biri olmuştur. 1952 yılında, birkaç meslektaşıyla birlikte "Sanat Dostları Topluluğu" adı altında bir sanat grubu kurmuş ve daha sonra bu oluşumu "Kerkük Sanatçılar Topluluğu" adıyla devam ettirmişlerdir. İlk resim sergilerini 1954 yılında, Gazi İlköğretim Okulu'nda düzenlemişlerdir. Bu sergiyi 1956 ve 1957 yılındaki sergiler takip etmiştir. 1958'de (Irak'ta Cumhuriyetin ilk yılları) düzenlenen dördüncü sergi ise, sanatçı Mehmet Mehdi Halil'in yanında, Kerkük şehrinden iyi bir sanatçı grubun da katıldığı bir sergi

olmuştur. Sinan Said, Mahmud Ubeydî, Aydın İrâkî, Selahaddin Şihlar, Sıddık Ahmed, Suad Arslan, Natık Muhammed Ali, Necdet Nakip, Aydın Sâlihî katılım sağlayan sanatçılardandır.

Mehmet Mehdi Halil, çok sayıda yeteneğe sahipti. Fevkalade bir hattat, müzisyen ve marangozdu. O kadar sakın ve ağırbaşlı bir kişiliğe sahipti ki kimi zaman şapkası başından düşerdi.

* * *

İrşat (Kültür) Bakanlığı, 1962 yılında; doğumunun bininci yılını kutlamak amacıyla 19. yüzyılın başlarında Irak'ın Kufe şehrinde yaşayan ve 1867 yılında vefat eden matematik, doğa bilimleri ve felsefe bilgini olan Kindî'yi (Yakub b. İshak el-Kindî) konu alan bir resim sergisi düzenleyeceğini ilan etti. Etkinlikler, "Bağdat el-Kindî Festivali Komitesi" adlı bir komite tarafından denetleniyordu. Mehmet Mehdi Halil de yüzlerce Iraklı ressamla birlikte yarışmaya katıldı. Tablosu, tüm ressamların tabloları arasında kendini belli ediyordu. Sonuçta komite, filozof Kindî'nin en güzel tablosu olarak Mehmet Mehdi'nin resmini seçti. Tablo, Kindî'nin doğum günü kutlamalarında ve uzun bir aradan sonra Bağdat'taki Halk Salonu'nda sergilendi. Kendisi o zamanlar sanatını, ülkesi için kullanabilmesinden mutluluk duyduğunu ve bir ressam olarak hemşerilerine borçlu olduğunu söylüyordu. Tabloyu gören Millî Eğitim Bakanı onun hakkında; "Bu sanatçı daha önce neredeydi!" demiştir.

Mehmet Mehdi Halil, resimlerini sulu boya ve yağlı boya ile yapardı. Resim sanatında klasik tekniğin önde gelen isimlerinden biriydi, ama diğer sanatsal tekniklere de ilgi duyardı. Arap hat sanatı ile ilgili çok eseri vardır. Resimlerinin çoğunu arkadaşlarına ithaf etmiştir.

Mehmet Mehdi Halil, ömrünün son günlerinde, çalışmasına engel olan bir rahatsızlığa yakalandı ve 11 Eylül 1974 tarihinde, Kerkük Hastanesi'nde hayata gözlerini yumdu. Naaşı Tuzhurmatu'daki büyük mezarlığa defnedildi.

KAYNAKLAR

-*Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 699, 12 Eylül 2014.

-Vahdettin Bahattin, "Hadîsun ma' Muhammed Mehdi Halil Fennân et-Turkmân el-Evvel", *el-Ahâ'*, Sayı: 9, Yıl: 2, Ocak 1963.

-Vahdettin Bahattin, "Vucûh Turkmâniyye fî rihâbi's-sekâfeti ve's-sahâfe", *Nâdi'l-Ahâ' et-Turkmânî, el-Merkezu'l-Âm – Bağdat* 2008.

-Rıfat Yolcu, "Fennân min Tûz – Muhammed Mehdi (Türkçe)", *el-Ahâ'*, Sayı: 10, Yıl: 2, Şubat 1963.

-Muhammed Mehdi Halil, "Fenânu't-Turkmânî'l-Evvel", *Cerîdetu'l-Beşîr*, Bağdat, Sayı: 32, 30 Haziran 2004.

-Zâhid el-Beyâtî, "Muhammed Mehdi Halil Aksu ve Câizetu Efdali Ressâmî'l-İrâkiyyi 'âm 1962", *el-Minber et-Turkmânî*, Sayı: 1569, 3 Mart 2016.

-Salah Şihlar, "el-Fennân et-Turkmânî el-Hâlid Muhammed Mehdi", *Meccelletu Sûmer*.

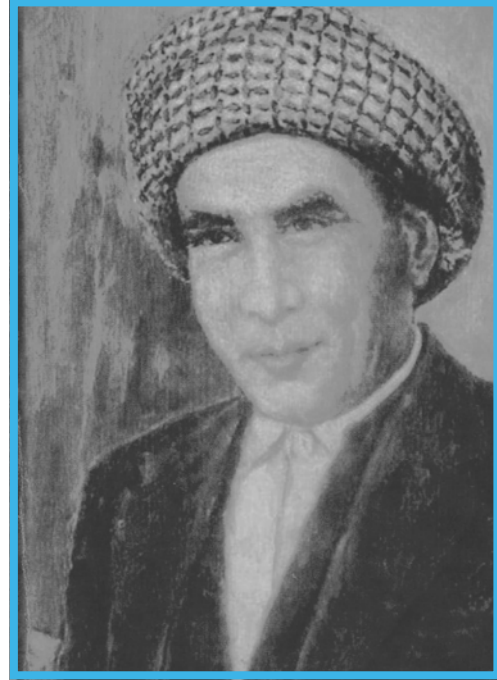
-Sabah Abdullah Kerküklü, *Mevsû'atu'l-A'lâmî't-Turkmân*, I. Cilt, Bağdat 2017.

TUZHURMATU'NUN ÖLÜMSÜZ ŞAİRİ

HASAN GÖREM

(1922 – 1995)

Ölümsüz Irak Türkü şair Hasan Görem, 1922 yılında, Tuzhurmatu'da doğdu.²⁵⁸ Veli Ali Demirci'nin oğludur. "Ali Demirci'nin Oğulları" olarak tanınırlar. Küçük yaşta geçirdiği çiçek hastalığı sebebiyle görme yetisini kaybetmiş, ancak kaderine teslim olmamış, karamsarlığa kapılmamış ve dünyaya iyimser bir bakış açısıyla bakmıştır. Dış dünya ile bağ kurmaktan ve insanlarla ilgilenmekten de geri durmamıştır. Gençken Farsçayı öğrenmiş ve ileri yaşlarında bu dile hâkim olmuştur. Anadili Türkçenin (Türkmence) yanında küçük yaşta Arapçayı da öğrenmiştir. 30 yaşına geldiğinde ise İngilizce öğrenmiş ve Irak Petrol Şirketi'ndeki İngiliz işçilerle dostluklar kurmuştur. Çevresindeki ortaokul ve lise öğrencileri, İngilizcede takıldıkları konularda ondan yardım alıyorlardı. Dış dünya ile iletişimi radyo ile kuruyordu.

Edebiyat, tarih ve dinî ilimler öğrenmeye başlayan Hasan Görem, arkadaşlarının da yardımıyla pek çok kitap okumuştur. Fuzuli, Ziya Paşa ve Namık Kemal gibi önde gelen şair ve yazarların edebiyatıyla tanışmıştır. Hicri Dede, Muhammed Sadık ve Hıdır Lütfi gibi ünlü Irak Türkü şairlerle aynı mecliste bulunmuş ve Nuri es-Said gibi ünlü simalarla tanışma imkânı bulmuştur. Hasan Görem, ilk şiirini 50'li yıllarda, Kerkük'te hem Arapça hem de Türkçe olarak yayımlanan *el-Âfâk* gazetesinde yayımlamıştır. Bu yayınlarda ilk kez Görem soyadını kullanmıştır.²⁵⁹

Hassan Görem Türk dilinde eşsiz şiirler yazmış ve hem Türkçe hece ölçüsünü hem de Arap aruzunu kullanmıştır. Kendisi âma olsa da şiirlerinde karamsarlıktan eser yoktur. Bu iyimser bakış açısını bir şiirinde şöyle görmektedir:

Tüm güller solmuş ve tüm çiçekler çiğnenmişse de

Benim umudum solmayacak ve gönlüm hâlâ günün birini bekliyor

258 Doğum tarihinin 1920 olduğunu söyleyenler vardır, bkz: Hasan İzzet, Çağdaş Türkmen Şairleri, *Türkmen Kardeşliği* Dergisi, Sayı 1 ve 2, Yıl 9, 1969, s.10.

259 Bkz. Ata Terzibaşı'nın, Hasan Körem hakkındaki yazısı, *Kardeşlik* Dergisi - İstanbul, Sayı 88, Ekim-Aralık 2020, s.14.

Kardeşi Uryan Veli Demirci, bu şiirleri ölümünden sonra arkadaşlarından ve onun eserlerini yayımlayan gazetelerden topladı. Ardından toplanan bu şiirler, Irak Kültür Bakanlığı Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafından 2000 yılında basılan “Rüya” adlı şiir koleksiyonuna dâhil edildi. Bu koleksiyonda, şairin Türkçe yazdığı 36 şiiri yer almaktadır. Bunun yanında arkadaşlık ettiği beş Irak Türkü şairin beş şiiri de bu koleksiyonda yerini almıştır. Şiirleri, *Âfâk*, *Beşir*, *Kardeşlik* ve *Savtu’l-İttihâd* gibi çeşitli Türkmen gazete ve dergilerinde yayımlanmıştır. Ünlü Irak Türkü ressam Mehmet Mehdi Halil, şair Hasan Görem’i harika bir yağlı boya tablo şeklinde resmetmiştir.

Hasan Görem, doğup büyüdüğü şehri çok severdi. Onu öven ve adını anan şiirler yazmıştır. Bu güzel kasabayı ve cömert sakinlerini en yaratıcı şekilde şöyle betimliyor:

Tuzhurmatu!

Bugün şöhretin yükseklerde ey Tuz..

Sadece bugün değil, sen ezelden beri saygınsın

Zaman, senin lütuf ve kereminin en iyi şahididir

Üstünler ve seçkinler sende yaşadı

Sonra cesurlar için bir emanet olarak bıraktılar

Bu şiiri Arapçaya çeviren rahmetli yazar Hasan İzzet Çardağlı şöyle diyor: “Bu şiir 1955’te, *Âfâk* gazetesinde yayımlanınca şiirde bir devrim etkisi yarattı. Türkmen şairleri bu konuyu ele alıp kendilerine ilham kaynağı yapmışlardır. Bu şiirden etkilenen ilk şair “Tuz Şairine” şiirini yazan Reşid Akif Hürmüzlü olmuştur. Ardından Hıdır Lütfi’nin “Tilke’l-Kasîde”si²⁶⁰ geliyor. Hasan Görem, hikmet ve irşat dolu şiirlerinin yanı sıra, gazel ve saf aşkla karakterize edilen harika şiirler yazmıştır.”

Türkmen şehri Tuzhurmatulu olan ve merhum Hasan Görem’nin en samimi dostlarından biri olan avukat Şevki Çayır, konu hakkında yazara gönderdiği yazılı mesajda şunları söylüyor: “Rahmetli büyük şairimiz Hasan Görem ile yaşadığım bazı anılarımı buraya yazmaktan mutluluk duyuyorum. Onu hukuk fakültesinde okurken Bağdat’tan Tuz’a döndüğüm hafta sonlarında tanıdım. Onu ziyaret ederdim, birlikte dışarı çıkardık ve kalabalık yerlerden uzak yerlerde otururduk. Onu anlamayanlarla yaşadığı acılardan sık sık bana bahsederdi. Beğendiğin bir kitaptan bahsettiğin zaman o kitabı ödünç almak isterdi. Kitabını bana getirirdi, birlikte okurduk. Kitapta ele alınan konuları ve yazarın üslubunu tartışırdık. Bir gün ona neden şiir yazmayı bıraktığını sordum. Bana acı bir şekilde şiirlerini bir arkadaşına yazdığını ancak bir süre sonra bu arkadaşının şiirlerini kendi adıyla yayımladığını öğrendiğini söyledi. Bu uygunsuz davranıştan hoşnut olmamış ve yazmayı bırakmıştı. Ben de ona “Lütfen kalbinde var olandan bizi mahrum etme” dedim. Gülümseyerek şöyle dedi; “Öyleyse seninle başlıyoruz çünkü sende güven sezdim. Birlikte ilk şiiri yazmaya ne dersin?” dedi. Kendisine memnuniyetimi ifade ettim ve güvendiği için teşekkür ettim. Sonra tesadüfen Habib Hürmüzlü, benden *Kardeşlik* dergisinde yayımlanmak üzere şairimiz Hasan Görem’in yeni şiirlerini göndermemi istedi. Büyük şairimizle Bağdat dönüşü görüştüm ve bu isteği kendisine ilettim. Bu fikri memnuniyetle karşıladı ve yazacağı şiiri bana yazdırmak için ikinci gün buluşalım dedi. Öyle de yaptık.”²⁶¹

260 Bkz. Hasan İzzet, Çağdaş Türkmen Şairi Hassan Körem, *el-Ahâ* Dergisi, Sayı 1 ve 2, Yıl 9, Haziran 1969, s.10.

261 Profesör Şevki Çayır tarafından yazara 8 Haziran 2021’de gönderilen bir e-posta.

Görsel:

Fevzi Ekrem Terzi Irak adına Hasan Görem'i
alnından öpüyor

Hasan Görem'in şiirlerine hayran kalan Irak Türkü şairler arasında Irak Türkü şair ve yazar Hıdır Lütfi de vardır. Kendisi 15 Temmuz 1955 tarihinde, *Âfâk* gazetesinde "Tuz Şairi Hasan Görem" adıyla bir şiir yayımlamıştır. Irak Türkü şair Raşit Akif Hürmüzlü de aynı gazetenin 8 Temmuz 1955 tarihli sayısında, Hasan Görem'in şairliğini öven bir şiir yayımlamıştır. Hasan Görem de 19 Eylül 1955'te, aynı gazetede cevap niteliğinde bir şiir yazmıştır. Gurbetçi Irak Türkü şair Ali Rıza Alaslan da 1962'de *Kardaşlık* dergisinde Hasan Görem'i öven bir şiir yayımlamıştır.²⁶²

Irak emniyet güçleri, şair Hasan Görem'i Irak Türklerinin haklarına dikkat çektiği için ve Irak Türklerinin ulusal ve kültürel haklarının verilmesi gerektiğini savunduğu için tutukladı. Bu sırada 7 yıl Bağdat hapishanelerinde kalmış, âmâ olmasına rağmen gördüğü işkence ve tacizlerden nasibini almıştır. Eleştirmenler ona "İki hapsin mahkûmu" adını vermişti. Çünkü o hem görme yetisini kaybetmiş hem de hapishanelerin karanlığında yaşamıştı.

Hasan Görem, 12 Aralık 1995 tarihinde vefat etti ve Tuzhurmatu'daki büyük mezarlığa defnedildi. 2013 yılında, birçok şairin büstleriyle birlikte Atıcılık Kulübü'ne bir büstü dikildi. Bağdat'ın Arap Kültür Başkenti ilan edilmesinin ardından Mezopotamya Vakfı'nın iş birliğiyle Altın Şiir Festivali çerçevesinde Hasan Görem'in adına tören düzenlendi. Anıtın açılışı, kulüp bahçesinde, çok sayıda yetkili ve davetli şair, aydın ve medya çalışanının huzurunda gerçekleşti. Törende Irak Türklerini eski Milletvekili Fevzi Ekrem Terzi temsil etti.

²⁶² Terzibaşı, a.g.e.

KAYNAKLAR

- Ata Terzibaşı, “eş-Şâ‘ir Hasan Küre”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 124, Mayıs 2018.
- Ata Terzibaşı, *Kardaşlık*, İstanbul, Sayı: 88, Ekim-Aralık 2020.
- Zâhid el-Beyâtî, “Hasan Küre Yenhadu min Cedî bi-Bağdâd min beyni Ebrezi Şu‘arâi’l-‘Îrâk”, bizturkmeniz.com, 11 Mart 2013.
- Hasan İzzet “Şu‘arâu’t-Turkmân el-Mu‘âsirûn: Hasan Küre”, *el-Ahâ’*, Sayı: 1-2, Yıl: 9, Haziran 1969.
- Muntazır el-‘Îrâkî, “Ebû’l-‘Alâ el-Maâ‘rrî et-Turkmânî Hasan Küre beyne Zulâmi’l-Kaderi ve Zulmi Saddâm”, *el-Ahâ’*, Sayı: 217-218, 2007.
- Sabah Abdullah Kerküklü, Mevsû‘atu A‘lâmi’t-Turkmân, I. Cilt, Bağdat.
- Dr. Mühsin Kevser, Hasan Görem – Hayatı ve Şiirleri, *Kardaşlık Dergisi*, Sayı 20, Ekim – Aralık 2003.
- Dr. Muhsin Kevser, Dr. Mehmet Temizkan, Irak Türkmen Şairlerinden Hasan Görem”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı 2, 2007.

İNGİLİZLERİN IRAK'IN GÜNEYİNE SÜRGÜN ETTİĞİ PEHLİVAN

AHMET AĞA

(1895 – 1969)

Kerkük şehrinde yaşayan ya da Kerkük'ten yolu geçen herkes, şehrin göbeğinde bulunan “Ahmet Ağa” isimli semti bilir. Çünkü Ahmet Ağa, Kerkük'ün bir simgesi haline gelmiştir. Korya semtinde, Korya çarşısının girişinin solundaki kavşakta bulunan bir inşaat alanını aldığından beri bölge onun adıyla anılır olmuştur.

1895 yılında, dünyaya gelen Ahmet Ağa Merdan, yakışıklı, uzun boylu, geniş omuzlu ve oldukça yiğit bir adamdı. Geleneksel Türkmen kıyafetlerini giyinir, başına Türkmen lehçesinde “ce-medânî” olarak adlandırılan siyah beyaz poşusunu sarardı. Adımlarını hızlı atar, güç ve delikanlılık alameti olarak poşusunu sık sık eline alıp defalarca salladıktan sonra omzuna atardı. Ahmet Ağa'nın bu hareketi, onun cesaretine ve gücüne güvenenlerin bugüne kadar devam ettirdiği bir gelenek haline gelmiştir.

Kötülüğe veya başkalarına saldırmaya meyilli biri değildi. Aksine iyilikseverliğiyle ve muhtaçlara yardım etmesiyle tanınırdı. Kendisine “Ağa” denmesinin nedeni de budur. Kendisine saldırmaya çalışan veya onu zayıf ve güçsüz gören herkesle kavgaya eder, çoğu zaman da galip çıkardı. Hızlı hareket etmesi ve kavgadaki ustalığı nedeniyle kendisine “Perkeme” lakabı takılmıştır.

Ahmet Ağa, Evkâf Caddesi ile İstasyon Caddesi'nin kesiştiği Korya Çarşısı'nın girişindeki noktada geniş bir kahveyi satın almıştı. Bu kahve, 40'lı ve 50'li yıllarda Kerkük'ün en büyük kahvehanesiydi. Kahvenin duvarları tablolar ve aynalarla süslüydü. Mekânda ünlü sanatçıların şarkılarını dinlemek isteyen müdavimler için zaten o zamanların tek sesli eğlence aracı plak ve pikap da vardı.

Ahmet Ağa kahveyi Salahaddin Sineması yakınındaki Şaturlu Parkı'ndaki zeytinliklerin ortasına taşıyarak üçüncü kez yer değiştirmişti. Böylece Evkaf Caddesi'ndeki Milli Sinema binasını kiralarak mekânı gündüzleri kahve, geceleri ise sinema olarak kullanabiliyordu. Daha sonra yeni bir bina inşa ederek kahveyi Elmas Caddesi'ne taşıdı. Burada mekâna ilk kez bilardo girdi. Kahvesinin müdavimleri arasında şair Muhammed Sadık, tarihçi Şakir Sâbir, Tümgeneral Ömer Ali Bayraktar, Belediye Başkanı Mazhar Tikritî ve Molla Muhammed oğlu Molla Sâbir gibi Kerkük'te toplumsal ağırlığı olan tanınmış şahsiyetler vardı.

II. Dünya Savaşı'nın (1939) patlak vermesinden iki yıl sonra, 1941 yılında, Irak'ta İngilizlere karşı askeri bir hareket gerçekleşti. Alman ve İtalyan kuvvetleri Irak'a girerken uçakları da Kerkük'e iniş yapıyordu. Ülkeye gelen bu yabancı asker ve subaylar kendilerini sıcak bir şekilde karşılayan Ahmet Ağa'nın kahvesine gitmeye başlamışlardı. Nitekim Irak halkı, bu pilotların kendilerine yardıma geldiği düşüncesindeydi. Ahmet Ağa, onlara ikramda bulunur, ayrı bir hürmet gösterir ve geldiklerinde davul ve zurna eşliğinde karşılama yapardı.

Görsel:

1940'larda Konya Çarşısı girişi ve Ahmet Ağa Kahvehanesi

Ahmet Ağa, Reşid Ali el-Geylânî Hareketi olarak bilinen 1941 ayak-

lanmasını desteklemiş, İngiliz işgaline karşı halkı cihada ve direnişe teşvik etmiş ve gerek maddi gerekse de manevi olarak devrimcilerin yanında yer almıştır. Reşid Ali el-Geylânî Hareketi'nin bastırılmasının ardından İngilizler Irak siyasetini tekrar kontrol altına almış ve Ahmet Ağa'ya bir Nazi gibi muamele etmişlerdir. Nitekim Irak'ın en güneyinde yer alan Fav şehrinde bir grup Irak Türkü ve vatansever insanla birlikte zorunlu ikamete tabi tutulmuştur. Ahmet Ağa'nın sürgün hayatı, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar (1945) devam etmiştir. Ahmet Ağa sürgün sırasında çok sayıda Iraklı siyasi figür, gazeteci ve yazarla tanışmış ve onlardan çok şey öğrenmiştir.

Ahmet Ağa, cesareti ve kahramanlığının yanı sıra, tam bir futbol tutkunuydu. Altmış yaşına geldiğinde kendi adını verdiği bir futbol takımı kurmuş ve finanse etmiştir. Hayırseverlik yapmak için bir iki defa Irak'ın kuzeyindeki Duhok şehrine gittiği ve buranın romatizma tedavisinde kullanılan meşhur soğanından toplayıp hastalara karşılıksız dağıttığı söylenir. Yine anlatılana göre; sadece 10 Dinarı (o zamanlar büyük bir meblağ) olan yoksul bir yaşlı kadın, ihtiyaçlarını almak için Konya Çarşısı'na geldiği sırada parasını kaybetmiş ve oturup ağlamaya başlamış. Ahmet Ağa bunu duyunca elinde 10 Dinarla koşarak kahveden çıkmış ve yaşlı kadının yanına gitmiş. Ardından; "Çok şükür ki seni buldum. Çarşıda on dinar bulmuştum, sabahtan beridir bu paranın sahibini arıyorum" diyerek parayı yaşlı kadına vermiş. Böylece bunun bir yardım veya hayır işi olduğunu belli etmeden kadının gönlünü hoş etmiştir.

Anlatılana göre bohem bir şair olan Jan Dmo, bir gün Ahmet Ağa'nın Elmas semtindeki yeni kahvesine gider. İçeceğini içtikten sonra oradan ayrılacakken ceplerini yoklar, ancak para bulamayınca ne yapacağını şaşırır. Orda oturanlardan tanıdığı da yoktur. Kahve avlusunun çitine doğru ilerleyip üzerinden atlamaktan başka bir çare bulamaz. Bu sırada kahvehane sahibisi Ahmet Ağa onu görür ve kapıdan çıkmak yerine çitin üzerinden atlayan bu garip müşterinin hikâyesini öğrenmek ister. Onu şöyle çağırır; "Niye oradan çıkıyorsun, önündeki kapıyı görmüyor musun? Jan şöyle cevap verir; "Ben çulsuzum. İçtiğim şeyin bedeli bende yok." Bunun üzerine Ahmet Ağa önündeki çekmeceyi açar ve bir çeyrek dinar çıkarır. Parayı ona uzatarak; "İçeceğin dükkândan, bu da cep harçlığı olsun" der. Böylece kahvenin garip müşterilerine gösterdiği sevgiyi, cömertliği ve alicenaplığı ispat edilmiş olur.

Yine Ahmet Ağa hakkında anlatılana göre; İngiliz kuvvetleri Irak'a girmeye başladığında orduda altın kemer takan ve dünyada güreşte kendisini yenebilecek kimsenin olmadığını söyleyen bir Hintli güreş şampiyonunun adı duyulur. Bir gün bu Hintli pehlivan Kerkük'teki Korya çarşısına gelir ve pazarın ortasında bağırarak Ahmet Ağa'ya meydan okur: "Nerde bu Ahmet Ağa denen pehlivan? Eğer beni yenebilirse yeminle ona 10 rupiye vereceğim". Bu o zaman için büyük bir meblağdı.

Haber, çarşıya gelen Ahmet Ağa'ya ulaştırılır. Hemen ceketini çıkarır, kollarını sıvar ve Hintli güreşçinin önünde dimdik durur. Ona öyle bir hamle yapar ki; bir elinde kemerini, diğer elinde de bıçağını tutar ve öylece yukarı kaldırarak havada döndürdükten sonra izleyenlere seslenir: "Ne dersiniz millet? Bârekallâhu fik (Allah mübarek etsin/ tebrikler) deyin." Herkes de tek bir ağızdan "Bârekallâhu fik Yâ Ahmed, Bârekallâhu fik Yâ Ahmet Ağa, Bârekallâhu fik Yâ Perkeme! Ne bekliyorsun... Önündeki çeşmenin üstüne at" diye bağırır. Ahmet Ağa, elindeki pehlivani yukarı kaldırıp çeşmenin üzerine fırlatır. Hintli asker, kalabalığın galeyana gelmesinden de yararlanarak kendini yere atarak kaçır. Ahmet Ağa da o meşhur kahkahasını atarak ardından bağırır: "Nerde bizim bu şampiyon ya, bana 10 rupiye ödeyecekti."

Yine anlatılana göre o zamanlar Kerkük'te bir gece kulübü vardı. Ahmet Ağa'nın yakın arkadaşlarından biri olan Abbas Vatani de bu gece kulübünün müdavimiydi. Bir gece Abbas Vatani, gece kulübüne gider ve sol bileğini masaya dayayarak barın önünde oturur. Bu sırada bir İngiliz çavuş gelip "Bu köşede oturmaya nasıl cüret edersin? Buranın İngilizler için olduğunu bilmiyor musun?" diyerek onu azarlar. Çavuş, çenesine güçlü bir yumruk indirerek Abbas Vatani'yi devirir. Abbas ardına bile bakmadan olay yerinden kaçır. Abbas'ın olayı anlatması üzerine Ahmet Ağa sinirden köpürür. Çavuşa asla unutamayacağı bir ders vermeye karar verir ve şöyle bağırır: "Öz yurdumuzda garip olacağımız ve bu yabancının kendi evimizde bize hakaret edeceği duruma mı geldik?" Ertesi gece arkadaşıyla birlikte kulübe gider ve aynı yerde durur. İngiliz çavuş, çılgına dönmüş bir halde gelerek; "Git buradan, kulübü hemen terk et" der. Ahmet Ağa da ona sakince; "Dün gece bu arkadaşına yumruk attın öyle mi? Yumruğun umurumda değil ama (avucunu açarak) ben sana bununla vuracağım." der. Çavuş sinirlenerek; "İngilizlere meydan okumaya nasıl cüret edersin! Gel bakalım" der. Ahmet Ağa "Hadi kura çekelim, kim çıkarsa ilk o tokat atsin" der. Kura çekilir ve ilk tokat hakkı Ahmet Ağa'nın olur. Ahmet Ağa İngiliz çavuşun önünde durur ve Allah ne veriyse sol yanağına öyle bir tokat indirir ki çavuşun ağzından salyası akmaya başlar. Ardından "Hadi mister, sıra sende" der. Çavuş ise şöyle cevap verir; "Karşımda yenilgimi kabul ediyorum. Gel bundan sonra arkadaş olalım. Sen ve arkadaşın bu gece benim misafirimsiniz!"

Böylece Ahmet Ağa, bu işgalci yabancıya Irak vatandaşının ne derece kararlı olduğu ve işgalci yabancından korkmadığı konusunda bir ders vermiş olur!

Ahmet Ağa, iyilikseverliği ve şehri Kerkük'e olan sevgisi nedeniyle, küçük oğlunun vefatından sonra, Kerkük'teki Şehitler Mezarlığı'nın karşısındaki Abdi Bey Mezarlığı'nı yeniden yaptırmış ve etrafını çitle çevirmiştir. Ayrıca çevresine okaliptüs ağaçları dikmek, su sağlamak ve cenaze namazının burada kılınabilmesi için gerekli düzenlemeyi yapmak için büyük paralar harcamıştır. Mezarlık sonraları bu yüce gönüllü adam anısına halk arasında "Ahmet Ağa Mezarlığı" olarak anılır olmuştur.

Ahmet Ağa, yukarıda da açıkladığımız üzere, spora ve başta futbol olmak üzere çeşitli oyunlara düşküncü. Kerkük'te onun anısına "Ahmet Ağa Futbol Kulübü" adıyla bir futbol takımı kurulmuştur.

Ahmet Ağa, 21 Ağustos 1969 tarihinde vefat etti. Naaşı, Kerkük'ün Korya bölgesindeki kendi adını taşıyan mezarlığa defnedildi.

KAYNAKLAR

-Cemîl Emîn Abdulkâdir, “Ahmed Ağa (Berkeme)”, *Cerîdetu'l-Yûrd*, Sayı: 1235, Yıl: 29, Aralık 1998.

-‘Abbâs Ahmed el-Beyâtî, “Makhâ Ahmed Ağâ el-Kadîm fî Kerkûk ‘abaku’l-Mâdî fî Zâkirati’l-Hâdır”, *Mecelletu’l-Fenâr*, Yıl: 2, Sayı: 17, Şubat 2008.

-Dr. İbrahim Halil Sait, *et-Tıbbu fî Kerkûk*, I. Baskı, Kerkük, 2010.

-Faruk Mustafa, “Meydân (Ahmed Ağa) Selletu Hubzi Kerkûk”, *Türkmeneli Edebiyat Sanat*, Sayı: 101, Haziran 2016.

-Tahsîn Havîz, “el-Hâlidu’z-Zikr: Ahmed Ağa”, *Mecelletu’l-Kûtâbi’t-Turkmâniyyi*, Sayı: 7, Yıl: 2, Aralık 2017.

YAZARIN ÖZGEÇMİŞİ

- 1933 yılında, Kerkük'te (Irak) doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini burada tamamladı.
- 1954 yılında, Bağdat Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu.
- 1975 yılında, aynı fakültede “kamu hukuku” alanında yüksek lisansını tamamladı.
- 1954'ten 1960'a kadar memleketi Kerkük'te avukatlık yaptı.
- 1960-1980 yılları arasında, Irak Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı bünyesinde Hukuk Dairesi Başkanlığı ve Halkla İlişkiler Genel Müdürlüğü görevlerinde bulundu.
- 14 yıl boyunca Irak Vakıflar Bakanlığı'nın Arapça olarak çıkardığı aylık *el – Risâle el-İslâmiyye* dergisinin yayın kurulu üyeliğini yaptı.
- 4 yıl boyunca Bağdat'ta, İmam-ı Azam Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi olarak Hukuk ve Türkçe dersleri verdi.
- 1961-1975 yılları arasında, Bağdat'ta bulunan Türkmen Kardeşlik Ocağı'nda yönetim kurulu üyesi olarak bulundu ve bu kuruluşun sekreterliğini yaptı.
- 1961-1977 yılları arasında, Bağdat'ta Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın çıkardığı *Kardaşlık* dergisinin sekreterliği ve yayın kurulu üyeliğini üstlendi.
- 1982-1984 yılları arasında, Ankara'da Türkiye Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün Arapça olarak çıkardığı haftalık gazetenin genel koordinatörlüğünü yaptı.
- 1984-1995 yılları arasında, Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde avukat olarak çalıştı. Bu süre zarfında Türkiye'nin Suudi Arabistan Başkonsolosluğu'nda ve burada faaliyet gösteren bazı Türk şirketlerinde hukuk müşavirliği yaptı.
- 1992-1995 yılları arasında, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin İzmir Şubesi Başkanlığını yaptı. Ayrıca bu derneğin çıkardığı *Türkmen* gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü üstlendi.
- 2003 yılında Ankara'da Irak İnceleme ve Araştırma Merkezi'nin başkanlığına getirildi.
- 2005-2009 yılları arasında, Ankara'da faaliyet gösteren Global Strateji Enstitüsü tarafından üç ayda bir yayınlanan *Global Strateji* dergisinin genel yayın yönetmenliğini yaptı.
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından Ankara'da iki ayda bir çıkarılan *Ortadoğu Analiz* dergisinin ve yılda iki kez çıkarılan *Stratejik Araştırmalar* dergisinin genel yayın yönetmenliğini yaptı. Ayrıca bu kuruluştaki danışman olarak çalıştı.
- Kendisi İngilizce bilmekte olup Türkçe, Arapça, Osmanlıca ve Azerice'ye hakimdir.
- Eposta adresi: hhurmuzlu@yahoo.com

YAZARIN ESERLERİ

a) Arapça Eserleri:

- *er-Rekâbetu 'ale'l-Muessesâti'l-Âmme fi't-Teşrî'i'l-İrâkiyyi – Dirâse Mukârine* (Yazarın Bağdat Üniversitesi Hukuk ve Siyaset Fakültesinde Hukuk alanında Onur Derecesiyle yüksek lisans derecesi elde ettiği tez) Bağdat – 1977.
- *el-Aşâir et-Turkmâniyye fi'l-İrâk*, Prof. Dr. Ekrem Pamukçu ile birlikte, Kerkük, 2004.
- *et-Turkmân fi't-Teşrî'âtî'l-Kânûniyyeti'l-İrâkiyye (1921-2014)*, *Dirâse Kânûniyye ve Tatbikiyyet*, 1. Baskı: *ed-Dâru'l-'Arabîyyeti li'l-Mevsû'ât*, Beyrut, 2014; 2. Baskı, (1921-2019), İstanbul, 2019.
- *Kawmun Yûd'avne't-Turkmân* (Yazarın makalelerinin derlemesi), Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.
- *Muzekkîrât Sahafî Turkmâni*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.
- *Meczeratu Kerkük 1959*, 1. Baskı, İstanbul, 2020; 2. Baskı, Kerkük, 2020; 3. Baskı, Bağdat, 2021.

b) Türkçe'den Çevirdiği Eserler:

- Prof. Dr. Mahir Nakip, *Kerkük ve Huviyyetuha'l-Kavmiyye ve's-Sekâfiyye*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008.
- İzzettin Kerkük, Hâşim Nâhid Erbîl ve Turkmâni'l-İrâk, *Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği*, İstanbul, 2010.
- Prof. Dr. Suphi Saatçi, *el-Kiyânu't-Turkmâni fi'l-İrâk fi Zâv'i't-Tetavvurâtî't-Târihiyye*, İstanbul, 2014.
- Ebu Yusuf, *Kütâbu'r-Reddi 'alâ Seyri'l-Evzâ'i*, (Yaklaşık 1200 yıl önce İmam Ebu Yusuf tarafından yazılmış olup Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde doktora çalışması olarak sunulmuş ve henüz basılmamıştır.).
- Şeyh Muhammed Ahmed el-İdevî, *Risâletu'l-İmâni ve'l-Akâid*, Kahire, 1925 (Baskısız).

c) Türkçe Eserleri:

- *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul – 2003
- *Irak'ta Türkmen Boy ve Oymakları*, Ankara – 2005
- *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü*, İkinci Baskı, Kerkük – 2013
- *Irak'ın Hukuki Yapısı İçinde Türkmenler* – 2020

IRAK TÜRKÜ

Önemli Şahsiyetler

YTB
YAYINLARI

9 789751 756381